

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА СХХV

ДРУШТВЕНИ И ИСТОРИСКИ СПИСИ

КЊИГА 50

СКЕНИРАО

ТЕОДОР АНАГНОСТ

БЕОГРАД 1939

СВЕТОСАВСКИ ЗБОРНИК

КЊИГА 2

ИЗВОРИ

1 Издање Задужбине Драгослава Гојевца 1

БЕОГРАД 1939

Београд, 1939. године
38

САДРЖАЈ

	Стр.
1. Владимир Ђоровић , Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног	1
2. Владимир Ђоровић , Пролошко житије св. Саве . .	77
3. Георгије Острогорски , Писмо Димитрија Хоматијана св. Сави и одломак Хоматијановог писма патри- јарху Герману о Савином посвећењу	89
4. Веселин Чајкановић , Живот светог Саве епископа сина Симеона Стефана краља Рашке од Ивана Томка Мрнавића	115
5. Ф. Гранић , Одговори охридског архиепископа Ди- митрија Хоматијана на питања српског краља Стефана Радослава	147
6. П. Ђорђевић , Помени св. Саве у нашим старим спо- меницима	191

Житије Симеона Немање

од

Стевана Првовенчаного

За штампу приредио
ВЛАДИМИР ЋОРОВИЋ

ПРЕДГОВОР

I

Житије Св. Симеона Немање од Стевана Првовенчаног сачувано је читаво само у једном рукопису. Тај се данас налази у париској Народној Библиотеци, под бројем и сигнатуром Cod. slave № 10. То је један опсежан зборник, са 247 листи, од којих су 244 писана старијом руком, а остала три новијом. Сав је од пергаментa, који је јак, али са много рупица и прегипа. По облику је мали, са 17×11.5 cm., а површина писма износи му 13×9 cm. У тексту на једној страници има по 21 ред. Рукопис је, судећи по материјалу и палеографским особинама писма, врло стар; припада другој половини XIII или самом почетку XIV века. Пергаменат је на неколико места оштећен, али већином пре писања текста по њему. То се види јасно по том, што су писари обилазили таква места прекидањем и дељењем слогова. Има и много празних места тамо, где је при превијању или иначе пергаменат био нарочито истанчан. На извесним местима избледели текст је доцније исправљан и допуњаван. Слова су писана на подвученој линији.

Садржај рукописа је овај:

На л. 1^г: Заповѣсти св(є)тѹх(ь) ѿцѹ, ѿко под(о)каѣтъ безмѣкнѣи съ вѣсакѹмъ тѣшаниѣмъ ѿскат(и).

л. 39^г: Повѣсти раз'лич'ныи къ оутвѣрждѣннѹ вѣстаюцимъ краѣмъ на ны ѿ люкодѣианѣи.

л. 67^г: Повѣсти раз'лич'ныи памѣти ѿ моужѣсткоу оуче нас(ь).

Довде је све писано једном руком, осим два три записа. Новијом руком уписано је од

л. 245^г: Ђвѣрѣтенин Левѣтериѣво ѡ вѣѣхъ пет'цѣхъ.

У рукопису има више записа.

На л. 21^в исправљач текста написао је једну белешку од које се могу прочитати само ове речи:
вѣтѣхъ и новѣ единого... вѣр'но сѣвѣрѣнскѣ
щихъ вѣ...

На л. 66^в налази се записъ: Сѣю книгоу коуни Феѡфанъ
вѣ С(вѣ)тѣки Горѣ Ядов'стѣки, оу лаврѣ срѣп'-
скон хѣлан'дар(ѣ)сѣѣки. Е(ог)а да га прости.

На л. 133^в је запис: Писа грѣшнѣ Раднѡн зрѣльцѣ, ѡ
горе мѣѣ грѣшномѣ, грѣхѣ ко есмѣ ко[га]тѣ а
имѣниемѣ сѣгоѣ. Ч'то ст(ѣ)вор[с] аз грѣшнѣ.
То је много новији запис од осталих. Испод
њѣга нацртана је примитивна слика руке
која држи двоѣлу.

На л. 243^в новијом руком унесено је ово покушавање
адресовања: † вѣсѣчѣстѣномѣ; даље је намерно
истрѣто. Два реда испод тога: † вѣсѣчѣстѣномѣ
и препѡдокномѣ. Даље је опет намерно истрѣто.
Испод тога: С(вѣ)ти Ян'донѣ † ѡ λόγος τοῦ
αἰῶνος αὐτοῦ.

На л. 247^в има запис писан руком, којом је писан и сав
рукопис: † Пѡспѣшениѣмѣ с(вѣ)т(а)го до(у)ха
поче сѣи е(о)ж(ѣ)т'внѣ повѣст'никѣ с(вѣ)тѣиѣхъ и
пр(ѣ)под(о)в'никѣ ѡ(тѣ)цѣхъ п..... (истрѣло се)
ѣшениѣмѣ с(вѣ)т(а)го..... поменуѣ Х(ристѡс)ѣ.....
[вѣ]пѣиѣца: азѣ ѣсмѣ земѣѣ..... м(ѣсѣ)ца июѣа а
д(ѣ)нѣ с(вѣ)т(а)го..... ѡѣстина. Овај запис, који
би нам дао најважније и најкорисније по-
датке, истраѡ се много, јер се налази на на-
личју последње странице рукописа, и данас
је готово неупотребљив.

Овај зборник, као што се види, има слова из патерика, и то оне врсте која даје претежно савете египатско-скитског типа. Отуд је и нарочити помен оца Антонија. У Хиландару налази се и данас један много млађи рукопис с тим садржајем, који се у подробном рукописном опису Саве Хиландарца бележи под бр. 352. (Ср. и бр. 339). Можда није неоправдано мислити, на основу тога што је овај париски рукопис био раније купљен у Светој Гори, у Хиландару, да је можда и преписан тамо. За то би говорио и садржај Зборника, који је у првом реду намењен монасима. Житије Св. Симеона могло је да занима наше калуђере у Хиландару нарочито с тога, што је Симеон био оснивалац њихова манастира, отац Св. Саве и родоначелник краљевске породице, чију су заштиту они уживали. Да је у Хиландар био донесен врло рано један рукопис са Симеоновим житијем Првовенчаног и да је тамо остао дуже и био читан сведочи најбоље пример хиландарског игумана Доментиана, који се тим рукописом обилато користио у свом раду у дужем размаку времена.

Овај рукопис описао је ближе први Ј. Ристић 1854. год. и објавио је из њега Слово Симеона Месопотамиског (Гласникъ друш. срб. словесности VI, 163—75).

По овоме рукопису издао је ово житије Павле Ј. Шафарик у својим *Památky děvního písemnictví Jihošlovánův* 1851. и 1873. У овом другом издању, објављеном после Шафарикове смрти, налази се то житије под насловом *Život Sv. Symeona od krále Štěpána* с годином 1868. као „druhý otisk“. Издање је Шафариково без акцената и спиритуса, са разрешеним кратицама, врло добро и савесно, али ипак не и без погрешака. То је дало повода Ђури Даничићу, да 1875. препише текст поново, али он тај препис није употребио, нити ко иза њега. Друго издање овог житија дао је П. Мартинов у серији Общества љубитеља древне писмености, у *Памятники древней письменности*, III, 1880., са свима кратицама и знаковима, онако како је у оригиналу. Али и то издање има погрешака. Треба само, примера ради, што се тиче спиритуса, сравнити приложене фотографије са његовим издањем, па да се види колико је код њега непоузданих и чак обрат-

них знакова. Сравнивање издања Шафарикова и Мартиновљева са оригиналом извршио је Нићифор Дучић и резултате објавио у *Starinama* XXI, 1889., и у својим *Књижевним радovima* II, 1892., 246—52, са много штампарских погрешака. Најпосле је Љубомир Стојановић побележио сва отступања Шафарикова од оригинала и уступио их В. Јагићу. Овај је на основу тога прегледао оба издања, пописао све разлике и саопштио их у свом часопису *Archiv für slav. Philologie* XXIV, 1902., у чланку: *Kritische Nachlese zum Texte der altserbischen Vita Symeonis (Stefan Nemanja's), geschrieben von seinem Sohne, dem erstgekrönten König Stefan.*

Поред старог и потпуног рукописа нађен је, у последње време, и један нови рукопис с Немањиним житијем, али у ком текст није цео. Тај рукопис се налази код сенатора г. Светозара Томића. На моју молбу да ми га уступи кратко време на проучавање за ово издање, он је давао заобилазне одговоре и избегавао одређен став, док ми није постало јасно да он то неће да учини. Међутим, Г. Драгутин Костић, који је имао тај рукопис у рукама, уступио ми је љубазно све своје белешке и сва сравнивања Шафарикова издања с тим рукописом. Ја сам Г. Костићу на том много захвалан и осећам пријатну дужност да то и овде истакнем.

О томе рукопису написао ми је Г. Костић ово: „Нашао сам белешке своје о оном рукопису из XV века (1442. године) у коме је неки Никон (можда, по имену судећи, онај баш митрополит, што је Константину Костенском наложио да пише Живот Стевана Лазаревића?) скрпио Живот Св. Симеона од исечака Првовенчаног и Теодосија. . . . Видећете из већих уметака, да је Никон писао по умереном Константиновом правопису са акцентима, спиритима и др., са *і* пред самогласницима, са *є* мј. *іє*, . . . *ыихъ* мј. . . *ихъ* и др“ . . . Никон је из Првовенчаног употребио само првих тринаест глава, а остало је радио по Теодосију. „Мислим да се неупотребљавање XIV и даљих глава може тумачити и тако, да је Никон (ако је онај у запису и писац овога крпежа) знајући по Доментиану и Теодосију да је Симеон проточио миро у Хилендару а не у Студеници, како је у Стевана (и ако ће ово бити тачно), оставио његов текст као „нетачан“, па он

да, кад је већ почео по Теодосију, тако и наставио и завршио. Али се, заиста, с много мање претпоставака, може просто рећи, да пред собом није ни имао више него XIII глава, и онда би Станојевићева хипотеза имала већ један јачи разлог“. У белешкама, које ће бити све употребљене, сумаран је завршетак овај: „По главама употребио је I, II, III скратио (изоставио о Дубочици и укратко казао о зидању манастира, не именујући их), VIII, IX, X, XIII; IV—VII изоставио, па XI (употребио само почетних пет реда), XII“.

Очуван је и један мали одломак из трећег рукописа Симеонова житија. У *Archiv für slav. Philologie* XXIV, 566—7, изнео је В. Јагић тај одломак, који се налазио на једном однекуда истргнутом листу из једног рукописа XV/XVI века, за који се он није сећао откуда је доспео у његове руке. Али житије у том рукопису није било целина. На једној страни тог истргнутог листа налазио се други неки текст, а сам наш текст имао је посебно заглавље, исписано црвеним словима: А се имена градѡм(ъ) соутъ иже въ раздроушеніе сътвори с(ве)тъи и пр(ѣ)п(о)д(о)бньи г(осподи)нь нашъ Сі-мешнъ мвроточѣць. Иза тога иде само онај део текста, који је овде код нас обележен у варијантама испод линије, а који је преписивач изабрао из неких других разлога, али не да препише и чита само житије.

Најпосле, један део Стеванова текста очуван је код светогорског калуђера и писца Доментиана. Тај писац употребио је Првовенчаног у оба своја дела; најпре, у знатно мањој мери, у житију св. Саве, а после, у много већој мери, са дословним исписивањем читавих страница, у житију Симеона Немање. Ја сам недавно писао ближе о међусобном односу наших старих биографија Симеона Немање и говорио сам ту и о Доментиановом случају. С тога овде нећу понављати што је тамо речено и утврђено; напоменућу само, да је Доментианово дословно позајмљивање и преписивање текста дато на неколико места добрих прилога за критику текста.

Упада у очи, да овај спис Првовенчаног, који је рађен вешто, са много књижевног смисла, са лепим прегледом и са занимљивим садржајем, није био више читан и препи-

сиван у нашој старој књижевности. Доментианов спис није га могао потиснути, јер је и он остао у свега неколика рукописа и био је, исто тако, мало читан. Као и Савино житије, и Стеваново је имало пуно разлога да се свиди публици; ако ни због чега другог, а оно бар по том што су оба била врло лепо сročена и уз то релативно кратка. Зашто оба та наша стара писца нису имала више успеха нама је данас тешко објаснити, и с обзиром на вредност њихових дела, и на њихове писце и на лице о ком се радило. Сви други наши биографи, па чак и врло опширни и китнасти Доментиан, имали су шири круг преписивача и читалаца.

У новије време оживео је интерес за овај спис. Г. Драгутин Костић објавио је 1923. у Београду, у једној малој књижици, „србизирани“ текст његов, под натписом *Житије и жизан Светог Симеона*. Он је тај текст радио по париском рукопису и с тога га није, као Шафарик, делио у посебне главе, него га је дао онако како је тамо писан. Тоба сам се начела држао и ја у овом издању, дајући нове одељке тачно према првеним иницијалима оригиналног текста. У том свом издању Костић спомиње Томићев рукопис и даје нешто података о њему. Годину дана после Костића, 1924., објавио је Миливој Башић у издањима С. К. Задруге, у серији *Старих српских биографија*, превод на данашњи српски језик овог житија Немањиног. Год. 1930., после Башићеве смрти, изишло је у Београду (издање Г. Кона) и друго немењано издање његових превода, под истим насловом. Ја сам о оба та посла, о Костићевом и Башићевом, написао нешто опширнију оцену у *Прилозима* VI, 1926., 320—4, и казао ту све што сам о том имао рећи.

II

Стеван Првовенчани је био човек са несумњивом књижевном културом. Из овог његовог списка то се види у довољној мери. Сем овог житија знамо још да је сарађивао у састављању такозване друге даровне повеље манастиру Хиландару, за коју је прву схему дао Св. Сава, (В. моје издање *Списа Св. Саве*, II—III). Од њега су сачуване још три српске повеље: један трговачки уговор с Дубровчанима (Л. Стоја-

новић, Старе српске повеље и писма I, 3) и две даровнице манастирима, Жичи и Мљету (F. Miklosich, Monumenta serbica, 8—16). Уговор с Дубровчанима није из Стеванове канцеларије, него из дубровачке (Ср. М. Кос, Глас СХХIII, 1927., 13—4). Али је за то врло занимљива Мљетска повеља. Уводна идеја у њој има исту полазну тачку као и ова у житију: бог не жели да ико погине него да свако дође у разум истини. Отац га је, вели Стеван, благословио: „Сыню, моѣ глаголы вѣнмаи, кѣ моимѣ же словесемѣ прилагаи оухо твоѣ, съхрани ю оу твоѣмѣ срѣдци“. То место, шире развијено, налазимо у Савиној биографији; тако је, вели, благословио њега Немања. Савин текст узет је дословно по Причама Соломоновим (в. Станојевић—Глумац, Св. Писмо у нашим старим споменицима. Београд 1932., 12), а у овој је повељи цело саветовање скраћено. У Савиној биографији Ст. Немање каже се, како „поспѣшенѣмѣ божѣмѣ мирѣ и тишиноу въспрѣмѣшоу владычѣствоу его шѣтъ въсудоу“; у Мљетској повељи налазимо исто: „мирѣ и тишина быѣтъ въ дѣни владычѣства юго“. Сава каже за Немању: „въсѣмѣ дивны и страшны владыка“, у Мљет. пов.: „владыка Христось богѣ страшна въсѣмѣ живоущимѣ ѡкрѣстъ юго яви и“. Ово све, можда, није још довољно за неки сасвим поуздан суд иако је веома карактеристично, али је свакако важно за књижевни дух који је владао на Стеванову двору, с обзиром на већ утврђене утицаје између две хиландарске повеље, па било да је и на овој Мљетској повељи радио сам Стеван, или да је састављао неки човек из његове канцеларије.

Кад је Стеван написао ово житије? Досад су мишљења у том правцу била подељена, али се сви слажу, с разлогом, у том, да је написано пре него је Првовенчани примио краљевску круну, т. ј. пре 1217. год. Ст. Новаковић је указивао на наводе у Хиландарској повељи и у биографијама Савиној и Првовенчаног о границама Немањиних освајања, па је на основу њих утврђивао, да је Стеван писао после Саве (Годишњица I, 230—4); А. Гавриловић мисли да је Стеван завршио дело крајем 1214. или почетком 1215. год и да је после додат опис догађаја с краљем Андријом (Глас LV, 1899., 84); Д. Костић налази, да је Стеван писао дело, с ду-

жим прекидима, 1207—1215. (сп. д, 7); П. Поповић мисли, да је писано после 1215. (Преглед срп. књижевности³, 30). Ст. Станојевић је дао најпрецизнију границу: Стеваново дело завршено је у првој половини јуна 1216. год., после састанка са краљем Андријом и царем Хенрихом, који је био у априлу те године, а пре него што је Стеван чуо за Хенрихову смрт, која се догодила 11. јуна 1216. (Глас СХХVI, 1927, 85—9; Годишњица XLIII, 1934, 34—5). Д. Анастасијевић, који није водио рачуна о тој Станојевићевој расправи, узима да је Андријин и Хенрихов поход био 1215. год. и позива се при том на Јиречека, али је овај 1215. год. навео ту са резервом. (Богословље X, 1935, 247; Јиречек-Радонић, Историја Срба I, 216). Анастасијевић чак налази, да је Стеван „бацио перо“ кад је имао да пише о свом краљевству. „Као православца срцем, и он је, као и Доментијан, гледао на горње догађаје (т.ј. на крунисање римском круном) као на свој грех“. (Ib., 249, 253).

Несумњиво је, да је и последњи део житија био готов пре Хенрихове смрти, јер би Стеван, да је писао са знањем о њој, истакао и њу као знак божје провидности и заточништва Св. Симеона. Дело је дакле овакво, какво је пред нама, завршено најкасније у мају или почетком јуна 1216. год.

Поставља се и питање не само кад је него и како је оно рађено. Ст. Станојевић је раније тврдио, да дело Првовенчаног није целина „него да је једна компилација“ (Глас XLIX, 1895.) и то да главе (по Шафарикову издању) од I—XIV чине једну целину, гл. XIV другу, а гл. XV—XX трећу. То његово гледиште било је скоро од свих оспорено, али се после тога стало ипак пажљивије гледати на склоп те биографије. Очеvidно је, да она, оваква каква је сад, показује, да је Првовенчани није писао изједна, што је, у осталом, и доста разумљиво. Са такозваном гл. XIII доиста се завршава један део причања, т.ј. о земаљском животу Немањиним. Тај део осећали су као посебну целину већ стари наши писци и Никонов рукопис из XV века на том месту прекида употребу Првовенчаног и прилази Теодосију. Нема сумње, да је цело дело било готово 1215. год. и да је Стеван већ био изradio ону китњасту похвалу свом оцу, као завршетак целог свог излагања, кад се 1216. год. догодило ново чудо, односно Стеванов сре-

Њан исход преговора са Андријом и Хенрихом. Стеван је тад већ готовом делу просто додао ону партију, која почиње речима: „пакы же сего светаго чюдеса... подають се намь“. Већ та стилизација, са почетном речи *пакы*, говори јасно, да се нешто додаје; а кад се види како је са оном похвалом („Радуј се“) органски било завршено цело причање онда је то додавање просто очигледно. Што се тиче оних делова, где се, после преноса Немањина, говори о његовим чудесима у Србији, ту доиста може изгледати да она нису писана изједна него постепено, како се које догађало, али та ствар није за склоп од већег значаја, јер су ти делови, ипак, у главном лепо повезани и претстављају заокружену целину.

До данас се у науци о том питању не мисли сасвим одређено. К. Јиречек говори о „додацима Немањиној биографији“ мислећи при том на причања о чудесима (Историја Срба I, 216). Д. Костић налази, мислим без довољно оправданог разлога, прекиде у раду чак и у првом делу, а за последњи каже просто да је „докрпљивање“ (сп. д., 7). Ст. Станојевић је изменио своје раније мишљење и сад држи „да је први део Немањине биографије Првовенчани написао у један мах и као једну целину“, а „други део, у коме су описана чуда, што их је починио Немања, писан је у више махова. Првовенчани је, вероватно, после свакога догађаја, за чији је срећан исход мислио да треба да благодари Немањиним заузимању и посредовању, описао тај догађај као ново чудо, што га је учинио Немања (Ино дивљноје чудо скажоу вамь, братиѣ)“. (Глас СХХVI, 86) Наше мишљење, које смо горе изложили, није тражење компромиса међу овим гледиштима, него уверење које се стекло на основу целокупног утиска овог списа и технике његова рада. Спис је несумњиво рађен у дугом размаку времена од прве његове замисли, која је настала вероватно већ одмах по преносу Немањина тела у Србију, кад је требало за студеничко братство и за остала братства у земљи дати по уобичајеним грчким обрасцима житије новог светитеља, подобно да развија његов култ. Иза описа Немањина световног живота дата су најпре причања о његовим чудесима, која, по утврђеној пракси, имају да покажу светачку моћ исцељивања код Немање; а онда, потом, до-

лазе причања која имају да покажу Немању као браниоца српске државе и његовог дела. Немања се имао најпре квалификовати као прави светац, а онда као светац заштитник Србије. Овај трећи део ишао је хронолошким редом догађаја и њега је Стеван могао допуњавати постепено до краја живота, јер је сваки свој успех и успех Србије уопште везао за Немањину личност и тумачио их као плод његова залагања. Он је тај низ догађаја довео до 1215. г. и онда је ту стао, па цело причање завршио једном понесеном лирском похвалом Немањи и једном непосредном молбом Богу и Немањи лично за себе сама. Кад је у пролеће 1216. доживео нов успех он је уз „неизъчтенъна и несказанъна и неизмѣримаѣ“ чудеса Немањина за Србију унео у свој спис још и то, и онда је ту коначно стао.

Зашто Стеван није даље настављао свој спис? На то је тешко дати поуздан одговор. Анастасијевићев не вреди много. Ако је Стеван престао писати због веза са западом (које је могао, ипак, приказати повољно по себе и државу), могао је наставити кад су те везе ослабиле и он са Савом опет почео жив рад на организацији српске цркве и јачању православља. Разлози су морали бити свакако други, сложенији и јачи. Ми их не знамо, а да нагађамо од тога не би било апсолутно никакве користи

III

Ово издање приредио сам по истим начелима као и списе Св. Саве. Разрешавао сам кратице, али задржавао све друго како је у оригиналном рукопису. Отуд су остали и спиритуси и писање слова *ѣ*, које је у овом тексту употребљавано не по неком принципу, него на крају реда ради уштеде простора. Код спиритуса писар нема увек потпуне доследности (то се види на којој хоћете страници), али се ипак види неки систем. Писар није био сигуран увек, или је у брзини стављао понегде место ' или ' чак знак ^ . Ја сам и то задржавао, да се јасно види његов начин рада.

Најважнија ствар коју треба поменути јесте питање почетка новог става на стр. Шафарик, у својој II глави, стр. 2, р. 22 даје текст овако: Немања се родио „на мѣстѣ рекомѣмъ Рыбница. оу храмоу соушцимъ въ земли тои и латинѣ

скимъ иереѣмъ“. Д. Костић, на стр. 12, почиње став овако: „На месту нареченом Рибница, у храму бившем у земљи тој, латинскимъ јерејом“. Никонов рукопис има: н. м. р. Рыбница оу храма прѣсветые и чистые владычице наше богородице соуцимъ въ земли тои изволениѣмъ божиѣмъ. Оригинални рукопис даје иза храмоу реч *соуцимъ* с првеним словом као новим почетком. Мислим, да то ни логички није зазорно, мада Шафариково читање изгледа пријемљивије. Ми смо се ту држали оригиналног текста.

Речник овога пута нисам радио, јер је Ђ. Даничић имао у рукама прво Шафариково издање кад је састављао свој *Рјечник из књижевних старина српских*. Нисам, исто тако, уносио ни ознаке навода из Светога Писма, јер се оне, прикупљене, налазе у већ навођеној књизи г. г. Ст. Станојевића и Д. Глумца, *Св. Писмо у нашим старим споменицима*, 48—61.

Жит(и)нѣ ѿ жив'нѣ с(вѣ)т(а)го ѿ бл(а)женаго ѿ пр(ѣ)под(о)е-
наго ѡ(тѣ)ца нашег(о) Сумѣш(а) прѣжде бж҃г҃аго настав'ника ѿ
оучителѣа, г(о)с(поди)на же ѿ самодр'жца ѡ(тѣ)ч҃сткнѣа си к'се
ср'в'скыи зем'ле ѿ помор'скыи.

5 Бл(а)д(и)ко бл(аго):(ло)зи!

Прид(и)гѣ, ѡ х(ри)с(т)олюб'ци, ѿ вид(и)те н҃же на
нас(к)а зем'лянѣхъ в(о)жиа м(и)л(о):р(ѣ)днѣа гл҃кнѣа ѡкр'ве-
ниѣ. Ѣ сз҃даниа всег(о) мира м(и)л(о):р(ѣ)днѣа с(вѣ)т(а)го
свог(о) д(оу)га м(и)лоуѣнѣ пад(ѣ)шии род(ѣ) чл(о)в(ѣ)ч(ѣ)скыи
оустѣ пр(о)рочскыи прѣд(ѣ)прозвѣщаѣ хотѣш҃аа кыти,
ѣкоже реч(ѣ) пр(о)р(о)кы: „словесемъ г(о)с(подь)нимъ н(ѣ)-
10 в(ѣ)аа оутвѣрдише се ѿ д(оу)хомъ оустѣ н҃го кса сила ихъ“.
Миръ ко створеннѣа н҃моу д(оу)х(о)мъ н҃го с(вѣ)тымъ пр(о)-
р(о)ци прокз'вѣщающе оутвѣрждаѣаху кр҃овати въ с(вѣ)-
тоую троицю ѿ ѿ вѣдино в(о)ж(ѣ)ткѣа, паче же ѿ при-
ш'ствѣа н҃го хотѣш҃имъ кыти. Всеоуचितельномуу во днѣако-
лоу насѣив'шоу плѣкель неприязнѣа ѿ оукорѣннѣа ѿ
15 кы ср(ѣ)д(ѣ)ца ихъ ѿ ѡкраишоу ѿ ѡтвор'ца свог(о), ѣко-
же слоужити гл҃ухимъ коумиромъ ѿ довед'шоу ѿ изреднѣа

1) Никонов наслов: Е҃же кы кратцѣа наѣстим(ѣ) твоемоу
х(рист)олюбію ѡ с(вѣ)тѣмъ Сумѣш(а), е҃же кыс(тѣ)а кы племени
семъ новѣа мѣроточкѣа.

Р. 4 М. има нетачноу ср'б'скыи. Тај се облик у иначе обичној и
честој титули уопште никако не јавља. Р. 8 Н. милосрдїемъ бо; р. 13
Н. нема бо; р. 15 Н. ѣже; р. 16 Н. доведѣшоу ихъ.

- и до роукопис(а)ниѣ ѿхъ, им'же ѿ вѣриноути ѿ вѣ д'но адо-
внихъ скр(о)вищъ, мнѣшим'же ѿнѣмъ, нечаѣниѣмъ ѿдръжи-
момъ, невъзискати зиждигителю нашемоу створенихъ роу-
коу нго. Понѣже ѿ пр(о)р(о)ци къ адѣ кешають: „при-
5 дѣт' ли ѿзбавителъ нашъ ѿзбавити нас(ъ) ѿли нни?“ Он'же
м(и)л(о)ср(ъ)диѣмъ своимъ не закъсиѣ, по пр(о)р(о)къствоу
ѿже пр(о)рече Д(а)в(и)дъ д(оу)х(о)мъ с(в)ѣтъимъ: „сидѣтъ
ѿко дъждъ на роуно ѿ ѿко капля каплющия на землю“.
По истинѣ ко с'ниде ѿ вѣсели се въ оутробоу женьскоу не-
10 вѣмѣстимъ н(ѣ)в(ѣ)си. Кто не(тъ) си жена? Жена не(тъ) си
ѿ нейже пр(о)р(о)къ глагола: „ѿ корене Иѿсѣѣва ѿз-
чрьсѣ Д(а)в(и)д(о)въ жъзль прозевъ“, ѿ просто рѣчи чи-
(с)таѣ ѿ пр(ѣ)ч(и)стаѣ ѿ прѣнепорочнаѣ ѿ пр(и)сно д(ѣ)-
в(и)ца Мариа, м(а)ти Х(ри)с(т)а б(о)га нашего, ц(а)рево по-
15 койце, ѿз неѣже некрѣжден'но прошьд(ъ) затвореноу съхра-
ни, ѿкоже реч(ѣ) прор(о)къ: „сѣѣтъ въснѣ къ т'мѣ сѣде-
щимъ ѿ въ сѣни смрт'ниѣ ѿ въ д(ѣ)ни нго въснѣтъ
прав'да“.

- По истинѣ ко сѣѣтъ въснѣ пришествиѣмъ своимъ соу-
20 щимъ къ адѣ, не тѣчию соущимъ къ адѣ с(в)ѣтъимъ прор(о)-
комъ, нѣ ѿ намъ съгрѣшкшемъ, ѿже ѿ прѣстоупанниѣ на-

Р. 2 Н. адовыхъ, а по ѿему и ми; р. 4 Н. роукою; код нго не-
сигуран спиритус. М. има ' ; р. 6 Н. нема своимъ; р. 10 Н. кто несть
сѣа? Друго си Н. нема. Р. 13 Н. присно дѣваа; р. 14 Н. царское; р. 15 м.
прошьд(ъ) има Н. произъшьдъ; р. 19 над своимъ несигуран спиритус. Види
се, у главным, само један потез као развученија тачка. Р. 20 Н. иже
въ адѣ.

- шемя ꙗдама прѣд(ѣ)да. Прѣди бо ѿновивъ ны крѣщеніемъ
 скоимъ вод(о)ю и до(у)хомъ, намы же ѿскоупивъ ны пр(ѣ)-
 ч(и)стою скою крѣкию и въ ѣдино б(о)ж(ь)ство и въ ѣди-
 ноу власть и въ ѣдиноу вѣроу все ѣзыки съвокупни. Паче
 5 же и любивимъ ѣго прѣизвѣна'ноу ю и в(о)глаголю м(и)л(о)сть
 скою подае неизреч(е)н'нымъ ѣго м(и)л(о)ср(ъ)дїемъ и
 скоюго к(о)ж(ь)ства вы́сотою ѿ зема́ннаго не(с)те́ства хоте
 примѣсити и(е)б(е)сн'ныхъ силъ, ѿвы по възвѣщенію с(вѣ)-
 тыне моуже ѣзрѣвъ, дроу́гымъ же протикоу троудомъ ихъ
 10 кѣи'це подае, инимъ ж' ѿ рождѣства м(а)тернихъ зема́н-
 нымъ вл(а)д(и)камъ быти ꙗко оу́годникомъ не(о). И не
 тѣчию бо некою се зема́ннымъ влас(тѣ)мъ, нъ ꙗко оу́год'-
 наѣ г(о)с(по)деви въ колю ѣго съ страхомъ, паче же и съ
 дръзновениемъ(ъ) твореще.
- 15 Въ нихъ же и снѣ мой г(о)споди'нь с(вѣ)тъи'и крѣмитель прѣ-
 бываше творе оу́годна г(о)с(по)деви, желаніе насладити се вл(а)-
 гыхъ къ домоу г(о)сподь(и)ни, ѿнасаждени бо въ домоу г(о)-
 сподь(и)ни, прор(о)къ реч(е), въ дворѣхъ домоу в(о)г(а) нашего
 проц'вѣтѣуть" ѣгоже непогрѣшни.
- 20 Тѣмъ же ѿ г(о)сподѣ в(о)зѣ с(вѣти)т(е)лїе, и'нѣрар'си, и'нѣи
 же и чрънориз'ци, любимици же и брат(и)ѣ моѣ, азъ скажѣ

Р. 1 Н. насъ крѣщеніемъ оубо; р. 3 над прво и несигуран спи-
 ритус. Р. 15 Н. съ свещи, нема крѣмитель; р. 19 Н. ѣгоже и; р. 20
 има Н. пред свещишѣлине и азъ; р. 21 има Н. место скажоу — изрекоу.

вѣмъ недос(то)и́ны, грѣш'ны и о́чнни кѣвъ прѣд(к) ѿш'ствы-
 ѣмъ ѿго, рождѣны ѿмъ, паче же и въспитаны ѿмъ Стефанъ,
 сего с(вѣ)т(а)го г(оспод)и своѣго рождѣство и житиѣ и до-
 вродѣтели, аще и не соу́цоу ми тѣгда, ни помнецоу бѣк'-
 5 ши́хъ, ѿже ѿ рождѣствѣ ѿго, на слышаниѣмъ ми слыше-
 цюу, ѿже кѣк'шоу великоу метежоу въ странѣ сѣи сръпскыѣ
 зем'лѣ и Диѡкантиѣ и Дал'мациѣ и Травѡуниѣ и ѡземь-
 ствованоу соу́цоу родителю ѿго ѿ брат(и)ѣ своѣмъ завистию
 днѣволюю. Ѻни же изышѣд(к) ѿ крамоли нѣхъ въ мѣсто
 10 рождѣннѣ своѣго рекомоу Диѡкантиѣ и изволеннѣмъ в(о)-
 жнѣмъ и пр(ѣ)ч(и)стыѣмъ ѿго м(а)тере роди и сего с(вѣ)т(а)го
 ѿрока, хотецаго кыти в(о)жнѣмъ промыслоу сѣкѡу́пителѣ
 погыб'шимъ странама ѿчѣсткыѣ ѿго, пастира же и о́учителѣ,
 паче же и погыб'шимъ ѡзнокителѣ, на мѣстѣ рекомѣмъ Рѣв-
 15 ница оу храм(оу).

Соу́цима въ земли тоѣ и латинскыма и́нрѣмъ, изво-
 леннѣмъ же в(о)жнѣмъ спод(о)би се и латинскоу приѣти кр'ще-
 ниѣ. Възвращаюу же се ѿцоу ѿго на стол'ноу мѣсто и паки
 спод(о)би се в'торѣ кр'щениѣ приѣти ѿ роу́кы с(вѣ)т(и)телѣ

Р. 3 Н. умеѣе пред господи своѣго: ѿ чести; р. 4 Н. нема аще, као
 у р. 5 ѿже; р. 6 Н. нема сеи; р. 9 Н. има м. ѿни — он; р. 13 Н. иза
 оучишѣла додаѣе и цркѡмъ зиждишѣла; р. 15 иза храмоу Н. додаѣе
 прѣс(вѣ)шѣе и ч(ѣ)ст(ѣ)ныѣ вл(а)д(и)ч(и)це наше б(огоро)д(и)це; р. 16 нема
 и лаш. шѣрѣмъ; р. 17 Н. нема од сподоби се па све до кр'щениѣ; р. 18
 Н. нема паки. Види му се очита тенденциѣ, да прѣхути латинско крштеѣе.
 Р. 19 нема в'шорѡе

- и архини́рѣѣ посрѣдѣ(ѣ) сръпскы́мъ землѣ, оу(ѣ)сѣ)тѣю и оу(ѣ)сѣ)славны́ю и вѣрховни́ю ап(о)с(то)лоу Петра и Павла, послѣдѣ(ѣ)ствоу́и вл(а)д(и)цѣ своѣмоу пастироу Х(ри)с(т)оу, іакоже ин(с)а)нинъ вицѣнѣтъ, „іако ѿвоу съсцоу малко съсала іси“, рекше вет'хаго же и новаго закона с'връшанѣ. Питающеу же се ѣмоу(ѣ) вл(а)говѣр'ны́ю и в(о)гоч(ь)стивоу род(и)телю ѣго възраста же род(и)телѣѣ ѣго на ѿроче, не вѣдоуща б(о)жнѣ тайни и м(и)л(о)ср(ь)днѣѣ поучинѣ хотѣшенѣ быти на нѣмъ, іакоже ц(а)р(ь)стковати ѣмоу земльнимъ и въ н(е)в(е)снѣхъ въдварати се съ анг(е)лѣмъ. Възрастѣшоу же ѣмоу до ѿрочыны и приѣмшоу(ѣ) чѣстѣ ѿчѣствыѣ своѣго рекомоу(ѣ) Топлицоу, Іеръ же и Расиноу и г(ла)големѣмъ Рѣкѣ. Быноу(ѣ) же против'ни днѣвоу не прѣстаѣше напасти наносѣ праведномоу, и ѿскръвѣ(ѣ)ше и брат(и)нѣю(ѣ) своѣю, а не вѣдѣ(ѣ)ше безоумниі ѣже за трыпкниі напасти трыплетены вѣи)цѣ плеткѣше се на глакѣ правед'наго, занѣ на гнѣвъ въ лѣсти не помышлѣше, нъ ѿвер'гъ злокоу днѣвоу ѣже наказденнѣмъ брат(и)нѣ ѣго печаше се іакоже оугодити г(о)с(по)дѣ)ви и оугод(ь)наѣ прѣд(ь) нимъ створити. Чоувѣшоу же воголюбивомоу цароу Манонлоу Ко-

Р. 1 и 2 Н. има въ с(вѣ)шоую и въсѣ)славныю и вѣрховнѣю; р. 4 Н. има иза іако ѿ; р. 5 Н. има же се ѣмоу, а орг. нема се; р. 10 Н. има иза въдварати се емѣ; р. 8—9 Доментіан има из тог места: *хотѣшѣ събыти се на нѣмъ, іакоже... небесныхъ въдварати се ѣмоу съ ангѣлы*. Р. 10 Н. има: *даже до възрѣшѣ ошрочѣска; нема чѣстѣ*. Р. 12 у оригиналу на и (выноу) има више знак нагласка него спиритуса (выноу). У истом реду Н. м. *глаголемѣмъ* има *именоуемѣ*; р. 15 и пред *напаси* Н. има *именоуемѣ*; р. 17 м. *печаше* Н. има *попеченіе имѣаше*; од р. 19 до р. 15 (на стр. 20), од *чоувѣшоу* до *люблѣше* и, Н. нема.

- стан'тина град(а) ѿ цѣломоу'дри изѣщѣн'ки и смѣрени и кро-
 тости же сего незлобиваго, приближѣшоу' се къ нышевѣскои
 стран'кѣ желаніе нѣго видѣти поустѣи к' нему', іакоже прити и
 видѣти. 'Сѣи' же потырав се приде к' нему'. Оу'зрѣк' же и
 5 и ц(а)рѣскѣмъ лобизаннѣмъ принѣмъ и ѿблѣвиза и, и дивля
 се моу'дрости юноше и ц(а)рѣскѣмъ саномъ почѣтъ и и дар'-
 ми различнѣмъ. И ѿлоу'чѣвъ нѣмоу' ѿ землѣ своѣ дас(ть)
 нѣмоу' рекомоу' Глоу'кочницоу' г(лаго)лѣ: „Текѣ коу'ди и сѣ-
 мени твоѣмоу' по текѣ въ вѣкѣмъ, ни с' кимъ же не съѿвѣщѣно,
 10 ни съ мною ни по мнѣ съ ближнѣмъ моимъ“.

- И ѿ семь, крат(н)іе, да не почю'дит' се оу'мъ кань, нѣже
 ц(а)ринѣ любаіахоу' и ц(а)рѣскою любѣкию и почѣсти и санѣмъ
 м'ножахоу' нѣмоу'. И нынѣ же вл(а)д(н)кѣмъ прилеж'но послоу'ша-
 хоу' нѣго, занѣ ц(а)рѣ кыш'ний г(оспод)ъ І(сѣу)с Х(ри)с(то)съ
 15 любаіаше и. Еждѣмо бо коу'ди, ѿ любаіици, в'сакоі пѣти
 іако любѣимъ всѣмъ ср(ѣ)д(ѣ)цею в'са прѣквѣсѣвають нѣмоу'
 напрѣднаіа. Сего бо с(вѣ)т(а)го аще и любаіаше и ц(а)рѣ зрѣ-
 іаше ц(а)рѣскѣмъ люб'вѣ, ср(ѣ)д(ѣ)це же нѣго распаіаше се в(о)-
 ж(в)ствннѣмъ ѿгнѣмъ, како оу'годити г(о)с(под)ѣки и храмы
 20 оу'год'никѣмъ с(вѣ)тѣмъ творити. Принѣд(ѣ)шоу' же нѣмоу' и ни

Д. је ово препричао; цареве речи (р. 8—10) гласе у њега: *се шебѣ боуди и чедомъ швоимъ въ роды ихъ*. Р. 15 м. *въдомо бо боуди* има Н. *есть \$бо въдомо*; нема *въсакои плъши*; р. 16 *иза срьдцею* Н. *додаје б(ог)а*; р. 17 м. *напрѣднаа* има *на благаа*. Од сего (р. 17) до любве (р. 18) Н. нема, а наставак текста почиње *шѣмъ же и сѣмоу с(вѣ)шѣмоу*. Р. 19 *иза како* Н. има *би*. Од *и храмы* (р. 19) па све до краја читавог става (*моужа своѣго*) Н. нема него место тога пише: *Того дѣлама и храми прѣмногы овиѣтели ѿ основаніа въздвиже, еже слоужити в(о)гѣу и прѣч(н)стѣки его м(а)т(ѣ)ри и с(вѣ)тѣмъ нѣхъ \$годинкомъ*.

- малы закьс'н'кв'шоу' начеть съ посп'кшениёмъ творити въ
 ѿч'ьствн скоёмъ оу' Топ'лицн храмъ пр'кс(вє)тын' в(о)городице,
 на оу'стн р'ккы рекомын Коска'нице, и тьк' оу'красикы и съ кса-
 кымн прав'дами цр(к)к(о)в(ь)нымн и оу'стави въ нѣмъ чр'н'цѣк'
 5 скорь съ ч(ь)стнымъ и в(о)голюбивымъ подроужінемъ скоёмъ
 нареч(е)ною и йн'ною и пр'ѣдасть нн' храмъ пр'кс(вє)тын', іако
 пещи се имъ ксакою д'ктелию и чр'ницами, и х'же оу'стави въ
 м'кет'к томъ с(вє)т'кмъ. Ёна же съ ксакымъ послоушаниёмъ и
 доброн'рачїемъ слоушаше съвлюдающн храмъ пр(к)с(вє)тын' е(о)-
 10 городице пр'ѣданы нн' г(оспо)д(и)номъ нашимъ симъ с(вє)тымъ.
 Ё сн' во реч(е) моудры: „Жена ч(ь)ст(ь)на въ домоу' моужа
 скогго ч(ь)ст'ьн'кйши не(ть) бисера такова и каменнѣ мно-
 гоц'кн'наго“; бисери ко и камыци земельнымъ м'нит' се, тл'кн'-
 ны камыкы и бисеры, а прор(о)кы м'кннть бл(а)гых(ь) д'клъ
 15 напл'неноу' соу'щоу', іако бисера и камыкы многоц'кн'ных(ь)
 нѣмоу' же и снѣ спод(о)кн се оу'год(ь)наѣ творещн пр'ѣд(ь) г(о-
 сподо)мъ оу' домоу' моужа скогго.

- Накы же и си г(оспо)д(и)нкъ нашъ с(вє)ты не могы оу'-
 ставити ср(ь)д(ь)ца скогго раз'гараемъ Х(ри)с(то)вою люко-
 20 вию и зач(е)ть зидати храмъ с(вє)т(а)го ар'х'инириѣ и чюдо-
 твор'ца ѿ(ть)ца Николи близъ С(вє)тын' Б(о)городице тыч(ь)
 на оу'стн р'кке Баньске. Ходещоу' же ѿномоу' с(вє)томоу' ко-
 соу' словесе рад(и) г(оспод)а нашего Ис(оус)а Х(ри)с(т)а, н'же

Д. спомине зидане манастира, али без локализације и без напомене,
 да је био одређен за монахиње. Р. 18 од *и си Н.* нема до *свѣтъ*; р. 19 Н.
 има *разъгараема*; р. 20 од речи и *зачесть* нема Н. ништа све до места,
 где нѣмо то означити.

реч(е): „Бсака възносѣ се см'краѣт' се, а см'краѣнѣ въз'носеѣт' се“, и възждоуцоу храмъ с(вѣ)т(а)го чюдотвор'ца и скорого въ напастехъ поборника Николаѣ.

- Пакы же брат(и)ѣ ѣго накаждениѣмъ днѣколіѣмъ и ревностию злою и гнѣвомъ промъ ѡдръжими придоше, іако да ѡскрѣбеть с(вѣ)т(а)го г(лаго)люще: „Почто твориши сиковаѣ не сѣщаѣ ѡ снхъ с нами іаже ти не под(о)баѣтъ творити?“ Он же възрѣвъ на н(н) съ кротостию и ѡжакаенома ѡустама г(лаго)люще: „Брат(и)ѣ моѣ любимаѣ, аще и ѣд'порождени ѣс'мы, не ѡу гнѣвъ боудѣ [кы] снѣзи дѣло моѣ, іеже зачехъ ѡ г(оспод)и и створихъ ѣ, то азъ свършихъ снѣ, да іеже добро, мнѣ боуди, аще ли зло, мнѣ боуди снѣ. Нъ ѡу г(оспод)а б(ог)а моѣго многи щедроты и м(н)л(о)сти великыѣ и неистаѣн'ныѣ просите, да іеже комуждо вас(ъ) примет(ъ)“. И свърши храмъ с(вѣ)т(а)го и чрънчъскоѣ правило ѡстави ѡу нѣмъ, іакоже славити ѣмъ г(оспод)а б(ог)а непрѣстан'но.

- И превѣкаше вл(а)годаре б(ог)а и прѣс(вѣ)тоу и с(вѣ)т(а)го архіиерѣѣ и чюдотвор'ца Николаѣ, дон'дѣже доспѣрѣв'ность днѣколіѣ и юже ѡригантъ з'мни свою зловоу. Свѣцѣв'ше бо се съ старѣишнимъ ѡ брат(и)ѣ ѣго, вл(а)д(и)чѣствоуѣцоу тогда сею землею сръпскою и призвав'ше к' себѣ сего цѣломоудраѣнаго и с(вѣ)т(а)го моужа и ѣм'ше ѡковаше ѣмоу роуцѣ и нозѣ и въкрѣгоше ѣго къ пещироу каменоу и

Р. 6—7 Д. нема ту од не свѣщавъ до нами, а даље пише ихъже не подобаѣтъ. Иза тога шо ни свѣщаша съ нами. Остало, іако је по Стевану, не слаже се текстуелно. Р. 10 вы је унесено по Д. У р. 19 да ли место зѣмни не би било боље зѣмши?

іакоже иногда брат(и)іа доблiаго Ііѡсифа в' ровь вьверьгоше
не разоум'кюще безоумнии промисла вл(а)д(и)ч(ь)на хотещаго
кыти, іакоже невр'жденоу кыти іемоу скръбьми в'кроу'юшымь
кь нн, т'км'же Ііѡсифа прав'ди рад(и) і чистоти ізведе і
іс т'км'нице постави г(осподи)на домоу Фараѡновоу і кнеза
5 ксеому стежанию іго, сего же пакн кротости рад(и) прав'ди
і днв'наго см'рениі і всакынх(ь) добринхь рад(и) н'равь
вл(а)д(и)ка пр'кмил(о)стивы роу'кею скоію кр'кп'кою і мыш'-
цею високою ізведе іс камен'ныіе пещи, на стол' оу'зведе
іч'ьствіа іго і вл(а)д(и)коу велика възденже мироу' ксеому,
іакоже Ііѡсифови реч(е): „да накажетъ кнезе іго іако і себе
і стар'це іго да оу'моу'дрит(ь)“.

10 Такожде і си пр'ѣдов'ли і кр'кп'кы с(вє)ты моу'жъ чеда
своіа оу'скр'ми кь вл(а)гов'ри і чистот'к, землію свою погыб'-
шоу'ю събра іграждаіе кр(ь)стома Х(ри)с(то)вомь і кнезе скоі
наоучи і разоум'но і стар'це оу'моу'дри, вл(а)годаренніе і
хвалоу' вснаііе вс'х(ь) вл(а)д(и)ц'к скоімоу' і зижднтелю.

Тогдаже іемоу' с'ѣдешоу кь пещер'к і кь скръби соу'шоу'
15 кь оум'к скоіемь, вьспрніемь ср(ь)д(ь)цемь под(ь)вижномь
м(о)л'кы творе кь с(вє)томоу' і великомоу' моу'ч(є)н(и)коу'
Х(ри)с(то)воу' і стр(а)с(то)трьп'цоу' і коіноу' непов'р'димомоу'
Геѡр'гнiу г(лаго)ле сиц'к:

„О стр(а)с(то)трьп'че с(вє)ты, м(оу)ч(є)нниче Х(ри)-
с(то)кь Геѡр'гнiе, іже Х(ри)с(т)а ради стр(а)сть пр'ктрьп'кь,

Ст. текст, р. 11—3, од *землю свою* до краја употребио је Д., стр. 22,
р. 14—19 готово дословце.

- моу́кы́ же њ ра́ны разлѣчѣны́ без числа, њ а́ще њ въ велицѣ́х
вѣд(к) ти соу́щюу́ њ на колеси́ протеза́емоу́ призываше́ вл(а)-
д(и)коу́ своѣ́го, г(оспод)а своѣ́го Ис(оу)са Х(ри)с(т)а прѣти
5 на ѡбѣа́вленіе њ на ѡсѣ́леніе њ на оу́тѣшѣніе́ своѣ́, ѡ́же во
њ заколеніа́ зре́, іа́ко ѡвѣ́че Х(ри)с(то)во́ незлобиво́е г(лаго)-
лаше́: „Проше́ніе моѣ́ прими, г(оспод)и, њ ѡ́же воу́д(оу)тъ въ
вѣд(к) њ въ ноу́жди ѡли въ тѣ́мници ѡли въ мори њ при-
зове́тъ імене́мъ моѣ́мъ чл(о)вѣ́(к)колю́биво́е твоѣ́ неісцѣ́днаго
10 рад(и) м(и)л(о)ср(ъ)дїа́ твоѣ́го мѡл(о)стѣ́хъ воу́ди ѡмоу́, г(о)-
спод)и“. Н оу́слѣ́ша вл(а)д(и)ка м(о)л(и)ткю́ твою њ проше́-
ніе́ твоѣ́ іспѣ́ху њ протѣ́коу́ дос(то)ѡ́нны́мъ троу́домъ тво-
ѡмъ. По істинѣ́ во дос(то)ѡ́нны́хъ вѣс(тъ) тѡѡ́, стр(а)с(то)-
трьпче́ Х(ри)с(то)въ с(ве)ты, оу́годѣ́хъ вл(а)д(и)цѣ́хъ своѣ́моу́
15 Х(ри)с(т)оу́. Ыз' же грѣ́шныи њ недос(то)ѡ́нны́ гдѣ́ іа́кю се́,
кѡма во ѡ́чима ѡмраченѡ́ іа́зъ смѣ́ю оу́зрѣ́ти въ вѣ́сотѣ́хъ
н(е)б(е)снѣ́хъ ѡли которѡма оу́ст'нама́ призкоу́ ѡ(тъ)ца́ страш'-
наго њ тебе́, с(ве)те? Нѣ́ мѡл(о)ср(ъ)дова́хъ ѡ́ мнѣ́, стр(а)-
с(то)трьпче́ Х(ри)с(то)въ, стр(а)ст(к)нѣ́мъ њ вѣ́д'нѣ́мъ потѣ́-
20 щѡ се́ вл(а)д(и)цѣ́хъ своѣ́моу́ Ис(оу)с Х(ри)с(т)оу́, ѡ́бещав'шоу́-
моу́ тебѣ́ проше́ніа́ даѡ́ти, ѡ́зети ме́ н(и)нѡ́ моу́кы́ снѣ́ њ
оу́зъ ѡ́дръжещѡ́хъ ме́, імене́мъ твоѡ́мъ с(ве)тѡ́мъ, да послоу́-
жоу́ ти, с(ве)те́, вѣ́се д(ѣ)ни́ живото́ моѣ́го до послѣ́д(ѣ)нїаго
іздѣ́ханїа́ моѣ́го, кѡма ѡ́бразомъ оу́год'но́ воу́детъ въ-
25 сотѣ́хъ страд(а)лѣ́ткѡ́хъ твоѣ́хъ м(и)л(о)стїю́ њ м(и)лоср'дїе́мъ

Од р. 18 почи́не молитва код Д. Слага́ње ѡи́је дословце, а́ли је текст узет ода́вде.

прослављашаго те и вѣнчавшаго те къ всемь мирѣ Х(ри)-
с(т)а, къ все кѣкы ам(и)нѣ.

- Оуслышавшюу же стр(а)с(то)тр'пцоу Х(ри)с(то)воу м(о)лв-
коу сего с(в)е(т)а(го) моужа г(оспо)д(и)на ми и испльншюу в'са
5 прошенія имь нмоу, си же с(в)еты г(осподи)нѣ мои начеть
съ послѣщеніемъ, ни мали не закъснѣвъ, задати храмъ с(в)е-
т(а)го и прѣславнаго и великаго м(оу)ч(е)ника Х(ри)с(то)ва
Геѡргіа съ тыщаниемъ и любовію и съвръши и призвае
помощника своѣго скорого и всакою дѣтелію оукрасивъ и
10 изещиѣ съ в'сакыми дѣлы цр(ь)ковными. И оустави чр'нь-
чскоѣ правило іакоже непрѣстан'но имъ славити с(в)е(т)а(го) и
къ вѣдахъ покорника стр(а)с(то)тр'нца Геѡргіа. Развгнав-
шюу же и раскѣвшюу же тогда семоу с(в)етомоу краги скон
по странама иноплемен'нымъ за злая незаконія ихъ и мысли
15 ихъ непод(о)бніе створише наважденимъ сотониномъ оу гръ-
чѣцкѣмъ ц(а)рьствѣ, іакоже тоу помощь оулоучити, тыщеще
се на заклениѣ с(в)е(т)а(го) и памяти ѣго добрымъ и дѣла ѣго
разорити и искорѣнити до кон'ца, ихъ же не послоуша в(о)гъ.
И наѣм'ше гръчѣскыѣ конѣ, Фроуги же и Тоур'ки, и иніи нзы-
20 ки, и придоше на с(в)е(т)а(го) и оулазшоше оу ѡчѣствиѣ ѣго на
мѣсто рекомѣ Пан'тино. Онъ же въздвигъ ѡчи и роуцѣ свои
на н(е)бо кыпнѣше къ вл(а)д(и)цѣ своѣмоу изъ глаубины ср(ь)-
д(ь)чкыи и къ стр(а)с(то)тр'пцоу Х(ри)с(то)воу Геѡргію:

Д. има деломіце дословно, деломіце с малим изменама од р. 5 на-
чешъ съ послѣщеніемъ... (почињући: и ни мала не закъснѣвъ съ великимъ
послѣхомъ) до р. 11 іакоже. Даље је слободније мало препричан, али често
с истим речима, текст редова 12—23, у његову тексту стр. 17, р. 7—21.

- „Гоу^дди, г(оспод)и, ѿбидицимъ мѣ и кѣзбрани короуцимъ се съ мною, прими ѿроужиѣ и щитъ и стани кѣ помоуъ ми^к, заври прѣд(ъ) гонещимъ мѣ, р'ци д(оу)ши моѣ: „Еп(а)сенин твон ѣсмъ азъ“. И кѣз'мъ знамение жикоткор'ца кр(ъ)ста и копиѣ дано ѣмоу ѿ кл(а)д(н)кы, идѣише съ др'зновениѣмъ протикоу^д лицоу многымъ ѣзыкомъ. Ыкшоу же ѣмоу близъ град(а) г(ла)големаго Звечан', на ѣм'же бѣише цр(ъ)квица оутвр'ждена с(вѣ)т(а)го и прѣславнаго м(оу)ч(ѣ)ника Х(ри)с(то)ва Гѣѡргіа, и избрѣкъ ѿ правокр'ннихъ своихъ иѣрен посла ѣго м(о)льбоу ѡзноу^дноу^ду творити, пакы же и лут(оу)р'гнѡ и в'соу слоуж'воу^д нош'ноу^дю и д(ъ)некноу^дю по редоу. Почившоу ѣмоу ѿ троу^д да приде с(вѣ)ты скорн помоу^дни^кы и ѡни се превѣт'тероу кѣ коньщѣмъ ѡбразѣ. Ыпрашаше же ѣго иѣрен: „Кто ѣси г(оспод)и?“ Еп' же рече: „Азъ ѣс'мъ рабъ Х(ри)с(то)ва Гѣѡргіа, идни на помоу^д г(оспод)иноу твоѣмоу повѣдити и врагы ѣго“.

Иже кѣ заоутр'ни д(ъ)нъ авни сндоше се на бранъ крѣп'коу^дю и сил'ноу^дю. Б(о)жию же помоу^днию и с(вѣ)т(а)го и прѣславнаго м(оу)ч(ѣ)ника Х(ри)с(то)ва Гѣѡргіа повѣди врагы своѣ иноп'лемен'ныѣ ѣзыкы и падоше ѿроужѣмъ в'си, и кѣзет' се память ѣхъ ѿ землѣ. Съдѣиак' же бранъ тоу^д ѣдинъ ѿ зако-

Од молитве Св. Георгију Стеванов текст, р. 1—2, узет је за завршетак, стр. 17—8, и то само речи *соуди господи обидеицимъ ме и възбрани бореицимъ се съ мною*. С местимичном дословношћу текста употребљени су даље Стеванови редови 6—15, али је Д. од једног изабраног свештеника направно неколико ошъ свештенихъ, а Св. Георгије долази казде въ воиньстѣмъ образъ. Употребљени су, сублизу дословце, Ст. р. 17—20 *божию же помоу^днию* у Д. стр. 19, р. 12—14, до *памень ихъ шѣхъ землѣ*. За орг. текст: у р. 6 реч *близъ* исписана је два пута. У р. 8 нема *и великаго*, које су неки уносили као део париског текста. Asl. Ph. XXIV, 560.

нопрѣстоу'пниѣ брат(и)нѣ њго скон'ча се потопаѣнь кодами, да
скоудет' се слов(о) прор(о)ка Д(а)в(и)да: „Рова њзрѣ, њскопа
ѡ кпада се к ѡмоу' юже створи. Ї по ѡстинѣ ѡбрати се бо-
лѣзнь на главоу' њго ѡ на врѣхъ ѡмоу' неправ'да ѡго спиде“.

- 5 Њзвращѡу' же се с(в)етоу' к вл(а)д(и)чествиѣ
скоѣ на столѣ ѡчествиѣ ѡго прѣбываше вл(а)годаре г(оспод)а
в(о)г(а) нашего Ис(оуса) Х(ри)с(т)а, ѡ пр(ѣ)ч(и)стоу' ѡго ѡ не-
порочноу' м(а)терѣ пр(и)сно д(ѣ)воу' в(о)городицѡу', ѡ с(в)е-
т(а)го ѡ чюд(о)твор'ца ѡ скорого к вѣдахъ помоу'ника ѡ
10 архинириѣ Николаѣ, ѡ сего с(в)ет(а)го ѡ великаго страстотр'п'ца
ѡ вранехъ побор'ника м(оу)ч(е)ника Гевргиѣ, сѣхранив'ша ѡ
оукрѣпѣв'ша ѡ неврѣдима ѡ протик'ниихъ ничим' же, д(ѣ)вк-
ниѣ же ѡ поциѣ слѡуж'бы прѣиз'вило сѣврѣшающа прѣд(ѣ)
г(осподо)мъ.

- 15 Пришѣд(ѣ)шѡу' же ѡдиномѡу' ѡ правокрѣпѣиихъ воинъ ѡго
ѡ поклоѣ колѣнѣ своѣ сѣ оумилениѣмъ ѡ смѣрениѣмъ мно-
гомъ г(ла)голаше ѡмоу': „Г(оспод)и, азъ ѡдинъ ѡ хоуждѣиихъ
слѡужѣиихъ ти мѣни ѡсѣмъ, видѣвъ сѣрдобольство твоѣ, ѡже
к вл(а)д(и)цѣ твоѣмоу' г(оспод)оу Ис(оус)у Х(ри)с(т)оу ѡ к
20 прѣч(и)стѣи вл(а)д(и)ч(и)ци в(о)городици ѡ к симъ с(в)етѣмъ
оугод'никомъ ѡю побор'никомъ твоѣмъ, ѡже крѣп'кою дѣла-
нию под(ѣ)дрѣжеть власть твою неврѣдимѡу', др'зѡухъ вѣз-
вѣстити дрѣжавѣ твоѣ, ѡже нелюбѣша ти вѣра ѡ трѣклѣтаѣ
ѡрѣсѣ юже оукорѣнѣт' се к вл(а)д(и)честви твоѣмъ. Си же

Д. р. 1 те воде означава као Ситницу. Даљег позајимања из овихъ
ставова нема.

- прѣпод(о)бны с(вѣ)ты мой г(осподи)нѣ, ни мали зак'снѣвъ,
 скоро призвавъ своѣго ар'хип'ереѣ Ієв'димнѣ г(лаго)лѣма и
 чркн'це съ нгоу'мени своѣми и ч(в)ст(в)ныѣ н'ереѣ, стар'це же
 и вел'моу'же своѣ ѿ мала и до велика ихъ, г(лаго)лаше с(вѣ)-
 5 т(ите)лю и чркн'цѣмъ соу'щимъ и в'сѣмъ събранымъ с ними:
 „Придѣте и видѣте, ѡ(ть)ци и врат(и)ѣ, ѣже ѡце и хоу'жда-
 шѣ нѣс'мъ ѿ врат(и)нѣ своѣнѣ, нѣ г(оспод)ъ б(ог)ъ и пр(к)ч(и)-
 стаѣ ка(а)д(и)ч(и)ца б(огороди)ца м(а)ти н'го, не зри на
 лице чл(о)в(к)че, нѣ спод(о)бн мене хоу'ждашаго к'роу'юща
 10 въ ѣдиносоу'щ'ноу' нераздѣлнмоу' троицоу' съблюдати снѣ
 прѣданоѣ ми имъ стадо, ѣже и вид(и)те н(и)на, ѣко не вѣсѣ-
 ѣти се плѣкелю' злок'зньнаго и неприѣзньнаго днѣкола, и ни-
 како же мнѣти ми ѣже выти томоу' въ ѡбласти моѣи, юже
 бо н(и)на слышоу' въкорѣникшоу' се въ малѣ злок'зньномоу'
 15 и хоу'лоу' приносеѣца на с(вѣ)ты д(оу)хъ и раздѣлѣѣща недѣ-
 лимоѣ б(о)ж(ь)ство, ѣже г(лаго)лаше безоумны ѡр'ни прѣсѣ-
 канѣ ѣдиносоу'щ'ноу' троицоу', ѣже прорекоше с(вѣ)ти и б(о)го-
 носни ѡ(ть)ци: „Кто ти, сп(а)се, ризы раздра?“ „ѡр'ни“, реч(е),
 „безоумны, ѣже троицоу' прѣсѣкаѣ“. Тѣмъ же и си безоум'ни
 20 послѣдоу'ють того оу'чению не вѣдоу'ще ѡканни, ѣкоже съни-
 ти имъ вѣровав'шимъ и съ ѡнѣмъ трѣклетымъ въ дно до-
 вѣкъ скровищъ“. Си же г(лаго)лющоу' с(вѣ)томоу' семоу' и распри
 велицѣ быв'ши, прииде дѣщи ѣдиногo вел'можъ н'го право-
 вѣр'ныхъ ѡброу'чена быв'ши за моу'жъ ѿ криковѣр'ныхъ тѣхъ
 25 и соу'щѣ въ нихъ и съблюд'ши печ(и)стынъ мръзости ихъ и

ни мали прикосноу'кши се вѣрѣ ихъ и припадши къ ногама
 с(ве)томоу исповѣдаше ясно г(лаго)лющи нѣмоу: „Г(оспод)и,
 г(оспод)и мой, се ѡже видѣоу стезающаго се к(а)д(и)чествиоу
 твоѣмоу ѡ вещи сей мръз'кѣ и неприязни'ныѣ вѣрѣ. Исти-
 5 ною, г(оспод)и мой, испрошена кѣхъ по законоу брачномоу ѡ
 ѡ(тѣ)ца моего, раба твоѣго, мнѣшоу ѡдиноверѣство соущоу
 к(а)д(и)чествиоу твоѣмоу, и вѣхъ оу законопрѣстоуп'ныхъ(ь)
 тѣхъ, и видѣхъ истинною, г(оспод)и, слоужеще ихъ ѡпад'-
 шоумоу славы в(о)жнѣ, самомоу сотонѣ. И не могу'щии тры-
 10 пѣти смрада глѣх'нихъ коумири и мръз'кѣ иреси, истрыгши
 се изъ роу'кы нхъ(ь) и прибѣгши къпию дръжавѣ твоѣи, порази
 кр(ь)стоу бору'щихъ се с нами, да навик'ноутъ печ(ь)стивн
 крази, како можетъ вѣра твоѣа, г(оспод)и“.

Г(е)тѣ же изъвѣдъ снѣ прѣд(ь) с'вори свои събрани
 15 на иресь тоу лоукавоу. Изъѡличивъ криковѣриѣ ихъ и събе-
 сѣдокавъ се съ с(ве)т(и)телѣмъ си ІѸв'диміемъ и съ ч(ь)ст(ь)-
 ными чры'ци и съ вельможами свои, и ни мали закъсѣкъ,
 посла на нѣ вѣроу'живъ ѡ слав'ныхъ сконхъ, г(лаго)ле: „Рев-
 ноуѣ порекновахъ по г(оспод)ѣ в(о)зѣ в'седръжителѣ“. Икоже
 20 иногда прор(о)къ Илиѣа на кестоу'дѣниѣ иириѣ вѣстакъ и ѡб-
 личи без'в(о)жествыѣ ихъ и ѡзыни'хъ иждеже, и дроу'гыхъ
 казньми различными показа, иныхъ ѡземльствѣи ѡ к(а)д(и)-
 чествиѣ своѣго и домоке ихъ и имѣниѣ ихъ в'се съвѣкоу-
 пникъ раздаѣа прокажен'нымъ и ници'нымъ; оучителю же и на
 25 чел'никоу ихъ изъкъ оу'рѣза оу' грѣтани ѡго не исповѣдающн

Х(рист)а, с(и)на в(о)жниа. Ї кни҃гъ ѿго нечѣстивыиѣ и҃ждегъ и҃
 того къ и҃згнаниѣ створиѣ, запрѣщ' неи҃сповѣдати ни поме-
 новати ѿноу҃дъ трѣклетаго и҃мене. И ѿноу҃дъ и҃скорѣнии про-
 клеѣтоу҃ю тоу҃ вѣроу҃, іакоже ни поменовати се и҃ни ѿноу҃дъ въ
 5 влад(и)чѣствѣ ѿго, нѣ славити се единосѣи҃цнѣи҃ и҃ нераздѣл-
 нѣи҃ и҃ животвореи҃и троици ѿ(тѣ)цоу҃ и҃ с(и)ноу҃ и҃ с(вѣ)томоу҃
 д(оу҃)хоу҃ всегда и҃ н(и)ниа и҃ пр(и)сно и҃ въ в(ѣ)кы вѣкомъ,
 ам(и)нь.

По си҃хъ же вѣсѣхъ вѣста въ Костан'тнини градѣ инѣ
 10 ц(а)рь люты и҃ кровопролиѣтель и҃ раздроу҃шнѣи҃ миръ съ прѣпо-
 д(о)бнымы и҃ с(вѣ)тымъ; іакоже раздви҃гъ оу҃ста своѣа мы҃ш'ла-
 ше поглы҃тити и҃ и҃ныи҃хъ вл(а)д(и)чѣства, іеже не вѣмѣсти ве-
 зоу҃м'ни ни постиже таковаго и҃справленіи҃а, нѣ хоте ѿзлобити
 неизлобнаго и҃ с(вѣ)т(а)го нанесе на се и҃згнѣѣла свою и҃ хоу҃-
 15 лоу҃ на ц(а)р(ь)ство своѣ, и҃ ѿпоу҃стѣниѣ на зем'лю свою. При-
 шѣд(ь) во пр(ѣ)под(о)б'ни с(вѣ)ты ѿмеѣнь съ оу҃гѣрьскымы
 кралеы и҃ донде град(а) до Ерѣд'ца рекомаго и҃ въ с'кроу҃-
 шениѣ постави ѿго и҃ въ ѿпоу҃стѣниѣ коньч'ноѣ. Възвращь-
 шоу҃ же се ризѣ оу҃гѣрьскомоу҃ въ своѣ імоу҃ вл(а)д(и)чѣство,
 20 ѿн' же с(вѣ)ты ѿвращь се ѿ него іде съ силоу҃ своєю на
 градъ Пер'никъ и҃ тѣхъ скроу҃шникъ силоу҃ своєю и҃ въ ѿпоу҃стѣ-

За текст: у р. 5 у орг. *славистиши*.

Варианте Јагићева фрагмента: 17 *рекомаго Срѣдѣ*; 18 *въз'вращь*;
 20 *и иде*; 21 *тѣхъ* место *тѣхъ*.

Код Д. се слаже са р. 9—11 његов текст на стр. 22, р. 5—7 одоздо;
 даѣе с р. 12—5 његови р. 1—3 одоздо и са стр. 23 р. 1. Р. 18 мало сло-
 боднији код Д. на стр. 23 р. 4—5; исто према Ст. р. 20—1 слободније
 код Д. на стр. 23 р. 5—10.

- нинѣ сѣтвори ѿ ѿ градь Стовъ ѿ град(ъ) Землянъ ѿ град(ъ)
 Бельвоуждъ ѿ град(ъ) Житомирскъ ѿ град(ъ) Екп'ль ѿ
 градь Лѣнскъ ѿ Дол'немъ Полозк ѿ град(ъ) Градьцъ ѿ
 град(ъ) Призрѣнь ѿ град(ъ) славны Нышъ ѿ град(ъ) Евр-
 5 лигъ ѿ град(ъ) Рав'ныи ѿ градь Козьль. Тѣхъ градовъ с'кроушъ
 ѿ до кон'ца ѡснованія ихъ ѿскорѣни, не ѡста бо ками на
 камени иже не с'кроушишѣ се, иже ѿ не ѿ въздвигоше се ѿ
 до сего д(ъ)не. ѿ зем'ли ихъ ѿ в(о)гатыствія ихъ ѿ славоу
 ихъ прѣложи въ в(о)гатыство ѿ въ славоу ѡчѣствія сконго
 10 ѿ въ славоу вел'можъ ѿ людеи своихъ. Приложи же въ зем'ли
 ѡчѣствія сконго ѡбласть нышескоу до кон'ца, Лыпланъ
 же ѿ Моравоу ѿ г(лаго)лемы Ррани, призрѣньскоу же ѡбласть
 ѿ Полога ѡба до кон'ца съ мегамы своимы. ѿ прѣбываше въ
 в(а)годарени в(о)жинъ ѿ въ м(о)л(н)твахъ д(ъ)нь ѿ ноци.
 15 Повѣди врагы свои ѿко Моисеи ѿмалика, кр(ъ)сть Х(ри)с(то)въ
 неѡславно прѣд(ъ) ѡчию носе ѿ тѣмъ повѣдоу въздвижанъ
 на противныи вар'вари. Диѡклитиу же ѿ Дал'мацию, ѡчѣство
 ѿ рождении свое, истокоу дѣдиноу свою, насиленоу быв'шоу
 ѿ рода гръчскаго ѿ сьзидани гради ѿ ней ѿ роука их(ъ),
 20 ѿко да прог(лаго)лнѣтъ се гръчскаѣ ѡбласть, ѿм'же ѿмена
 снѣ соутъ: Данъ град(ъ), Гар'деникии градь, Дрикостъ, Ро-
 сафъ градъ рекомыи Екьдръ, градь Евачъ, град(ъ) Лыцинь,

Д. има р. 8—9 дословно; р. 15 од побѣди до Христовъ; р. 17 од Диоклитию до р. 19 гради.

град(ъ) слав'ны Наръ; Которъ же ѿ:таки, оутвѣрдиѣи ѿ ѿ
 възнесъ дкоръ свои въ нѣмъ, ѿже ѿ ѿ доселѣ. Прочен же
 граде испрокъже ѿ раздрѣши ѿ измѣни славоу ѿхъ въ ѿв-
 разъ ѿпоустѣнниа, грѣхскоу ѿме ѿстрѣкниѣ, да не ѿменуѣтъ
 5 се ѿме ѿхъ ѿпоудъ въ ѿвласти тоѿ, а люд(и) свои ѿже въ
 ниѣхъ некрѣдимо съхрани слоужити кл(а)д(и)чѣстоу ѿго съ
 страхомъ съ оутреч(е)нѣмъ дѣломъ ѿ с(в)ет(а)го.

Гим' же в'сѣмъ кык'шимъ ѿ с'кръшеномъ в(о)жнѣю по-
 моцию ѿмъ, вѣноу с(в)етѣи снѣи моѿ г(оспо)д(и)нѣ неѿпо-
 10 кѣдимо страхъ в(о)женъ въ ср(ъ)д(ъ)ци своѣмъ ѿмѣнѣ ѿ оутро-
 ѣв' се прит'че г(лаго)лаше: „Иѣда како на мнѣ грѣшнѣмъ
 съкрѣшит' се кл(а)д(и)кѣи моѿго прит'чноѣ слово ѿже реч(е):
 чл(о)к(ѣ)коу ѿкѣноу в(о)гатоу оутгов'зи се ника ѿ помы-
 шлѣше въ сѣкѣ г(лаго)ле: Разорѣ жит'нищѣи моѿи ѿ волшоу
 15 съвиждѣи ѿ с'верѣи жита ѿ в'са добрѣи моѿи ѿ рекоу д(оу)ши
 моѿи: д(оу)ше, ѿмѣи много добра на вѣсѣ лѣта, ниѣи ѿ ѿждѣ
 ѿ вѣселѣи се ѿ прочѣи. ѿ вѣз' года варникѣ постигнѣтъ ме сло-
 во ѿно конѣч'ноѣ, ѿже реч(е): „Незоу'м'не, въ снѣи ношѣ д(оу)-
 шоу твою ѿстѣзаю ѿ тебе, а снѣи ѿже оутготова комоу коу-
 20 д(оу)тъ?“ То, ѿхъ, тогда тогда брат(и)нѣ к'то стрѣнитъ ѿли
 вѣмѣститъ грѣдоѣи ѿ страшноѣ соудѣице ѿго, ѿли гнѣвъ не-

Д. има р. 3 од *измѣни* до р. 6 *него* с неким малим изменама. Из р. 8—10 узео је главне фразе; све то има на својој 23 стр.

Р. 9 Н. нема *господињ*; 10 *своѣмъ*; 15 *съберѣи* *шоу жища моѿа*; нема *моѿа* *иза добрѣи*; 20 место *вхъ*—*оуви, оуви*; *тогда* само једанпут; 21 место *или вѣмѣстиш* *стоји тогда, грѣдоѣи а*; место *соудице* — *пришѣствѣ*.

- постојан'ниѣ њеже на нас(ь) на грѣшныхъ? Или кто призоветъ
тогда страшнаго ѣ грѣдаго соудню на помошь севѣ не
створь м(н)л(о)сти ѣ прѣстоупль заповѣдь твор'ца своѣго,
ѣакоже азъ грѣшныѣ? Нѣ г(оспод)и, г(оспод)и, пощеди ѣ по-
5 м(н)люи рака своѣго. Безаконны во моѣ келіи. По истинѣ
азъ з'наю ѣ прѣд(ь) тобою соутъ виноу неоп'таѣнаѣ, г(оспо-
д)и. Тѣмъ же прѣд(ь)лагаю начело въ ср(ь)д(ь)ци моѣмъ тре-
петати ѣ коѣти се имени твоѣго с(в)ет(а)го. По ап(о)с(то)-
лоу Павлоу г(лаго)лю: „да ѣсте ѣмоуше жены ѣко ѣ не ѣмоу-
10 ще, съхранѣюще се въ чистотѣ ѣ въ заповѣдехъ г(осподь)-
нихъ“. Тѣмъ же ѣ азъ грѣшныѣ пороучницоу моѣго тврѣдаго
застоуплѣннѣ ѣ хранител'ницоу пр(ѣ)ч(и)стоу ѣ нескврн'-
ноу м(а)терь твою подаю ти имени ради твоѣго с(в)ет(а)-
го. Ёлоучаю се ѣже ѣ текѣ, г(оспод)и, съчетаниѣ свѣрсты
15 моѣ ѣ прѣд(ь)лагаю те, вл(а)д(и)ко мой І(соу)се Х(ри)с(те),
вожда ѣ хранител'я старости моѣ ѣ наставител'я поути по
нѣмоу же ѣдѣ ѣ славе ѣме твоѣ ѣ не потякнуу се. Паче же
ѣ съзидоу храмъ пр(ѣ)ч(и)стыѣ ѣ прѣчепорочныѣ м(а)-
тере твоѣ вл(а)годател'нице ѣ тоу въздамъ текѣ шѣкты
20 моѣ, ѣже ѣзрѣкоста оуст'нѣ моѣ“. И начеть видати храмъ
прѣс(в)етнѣ оу Иероу на рѣцѣ рекомѣ Стоуденици.

Снѣ же в'са творишоу ѣмоу виноу ѣ непрѣстан'но
м(о)лѣкы къслаше къ г(оспод)оу ѣ б(ог)оу ѣ сп(а)соу наше-

Р. 1 Н. има насъ грѣшныхъ, 6 и азъ з'наю ѣа; 11 орг. текст има г(о-
сподь)нихъ, а Н. као горе. 14 Н. нема господи; 21 Ибрь рѣцѣ; 22 нема
в'са.

- моу Іс(оусоу) Х(ри)с(то)у і къ пр(ѣ)ч(и)стѣи м(а)тери ѿго.
 Паче же і оу҃го д(и)воу ѿго с(вѣ)тлымъ дари въсилаше почынь
 ѿ великыи цр(к)кве г(о)сподьни, иже въ Иѣр(о)с(а)л(и)мѣ
 і с(вѣ)т(а)го Іѡана прѣд(ѣ)тече; і іаже въ Римѣ с(вѣ)тлыю і
 5 в(с)еславлєнію крѣх(о)у а(п)с(то)лоу Петра і Павла; і с(вѣ)-
 т(а)го Ѳеѡдосіа оу҃ поустыни; і с(вѣ)т(а)го ар҃х(и)ерей і с(вѣ)-
 т(и)теліа Николаі і чуд(о)творца къ велицѣмъ Бари; і с(вѣ)-
 тлыи і прѣславаи присно д(ѣ)вѣи в(о)городѣи въ ІѲеру-
 геѡтидѣ къ Костантинѣ градѣ; і с(вѣ)т(а)го ар҃хистратига
 10 Михаила къ градѣ г(а)голанѣмъ Скоп(и)ли, иже і храмъ моу
 въздвиге на мѣстѣ томѣ; і с(вѣ)т(а)го великаго м(оу)ч(е)-
 н(и)ка Х(ри)с(то)ва Д(и)митриа къ градѣ солоуныцѣмъ; і с(вѣ)-
 т(а)го і великаго м(оу)ч(е)н(и)ка Пан(д)елѣймона къ градѣ
 Ниши, иже храмъ моу съзида тоу. Въпишє непрѣстанно д(ѣ)но
 15 і пощє г(а)голанє снѣжє:

- „С(вѣ)тлыи Х(ри)с(то)ви прѣд(ѣ)стателіи і ар҃ханг(е)ли,
 прор(о)ци і а(п)с(то)ли і м(оу)ч(е)н(и)ци і иерарси і прѣ
 под(о)бни ѡ(т)ци і поустыиньци і чрыоризци і прѣпо-
 д(о)бни д(ѣ)вы, м(о)л(и)твы скон(и) пролѣте прѣд(ѣ) в(с)ѣхъ
 20 в(а)д(и)коу г(о)сподоу нашимъ Іс(оусомъ) Х(ри)с(то)мъ, да
 мене не ѡсудитъ къ д(ѣ)но страшнаго і грознаго испита-
 ннѣ д(ѣ)но ѡного і час(а), нѣ да м(и)л(о)стикъ ми въвѣ,

Р. 2 Н. въсилае, іаже ес(шѣ), 4 іаже въ Римѣ иза Павла; 6 въ
 место оу; 10 градѣ нарицаемѣ Скоп(и)ли; 11 Солоуны; 14 нема од иже до
 шоу; 20 и господю; 22 ми боудеш.

Д. има р. 9 (на стр. 33) од да јесте до 1 јего на стр. 34 на својој
 стр. 24, р. 2—22.

- тихъ ѿ оубѣтань ѿ прѣч(и)стнѣ скоу м(а)тере м(о)лит(ъ)въ
рад(и) ѿ вашнх(ъ), с(вѣ)тнѣ, ѿ подасть ми житѣйскагоу боу-
рю прѣпоуб'ше ѿ на тихонѣ ѿ истин'ноу ѿ невладемоу при-
станище дойти ѿ видѣти свѣта моего незаход(и)мага ѿ г(о-
5 спода) ѿ сп(а)са ѿ в(ог)а моего ц(а)ра Ис(оуса) Х(ри)с(т)а,
ѿже не(тъ) въ с(вѣ)тѣмъ хвала Из(раи)леа. Прор(о)къ ко ре-
ч(ѣ): „На те оуб'ваше ѿт(ъ)ци наши ѿ не постидѣше се, на
те оуб'ваше ѿ сп(а)са се соутъ“. Тѣмъже, ѿ г(оспода) ѿ мене
ѿкан'наго оуб'кающаго на м(и)а(о)сть твою не ѿстави, съгрѣ-
10 шьша не ѿвръзи ѿ м(и)а(о)сти, сп(а)се, свою тварь съ ѿвръже-
ниемъ мира сего красотѣ въ слѣдъ тебе тещи, хвалище ѿ
ба(а)годареце с(вѣ)тоу ѿ безлюбив'ноу ѿме твоу, ѿ(тъ)ца ѿ
с(и)на ѿ с(вѣ)т(а)го д(о)уха ѿ н(и)ма ѿ пр(и)сно ѿ в' вѣкы
вѣкомъ“.
- 15 Ени же м(о)л(и)твы творе ѿзъ г'лоубины ср(ъ)д(ъ)ца
веселиемъ д(о)уше под'визаше се ѿ храмѣ прѣс(вѣ)тнѣ пекы
се ѿ нѣ ѿко скоро съкрышенѣи быти. И҆гда ко зрѣише въ-
здвиженіа храма прѣс(вѣ)тнѣ снѣ мой г(осподи)нѣ с(вѣ)ты,
вѣроу ѿмѣте ми, ѿ г(оспода) ѿ брат(и)нѣ, видѣти ми вѣ
20 нѣго оумъ въперив'ша на выш'наѣ ѿ ѿко нѣкоу н(ѣ)бопар'-
ноу ѿр'лоу др'жимоу на зем'ли ѿзытоу оузами желѣзнами
ѿстрыг(ъ)ше се ѿ въ испрь възлетѣв'ше дойти ѿного бесмр'т-
наго ѿ с(вѣ)т(а)го источ'ника ѿ видѣти хлад(ъ) в(о)ж(ъ)ствѣ-

Р. 1—2 Н. молишьвами и вашихъ; 8 и спасоше се; 10 и оумило-
срьди се спасе на; 14 в. аминъ; 16 прѣсвѣтитѣ богородице. Дале не
све до р. 23 хладъ, него место тога има само оумомъ достигаше.

наго град(а) вышнѣаго Їѣр(о)с(а)л(и)ма, ѣмоу по истинѣ исто-
 товы гражданнѣ кыс(ть).

- Еи же в'са смотре доврѣ дѣтѣли г(осподи)на ми с(кѣ)-
 т(а)го с(и)нѣ ѣго юнѣи, по истинѣ цѣломоудрнѣ юноша прѣ-
 5 кываше неѣстоуп'но веселе разоумомѣ изреднѣнмѣ ѡ(ть)ца
 своѣго и м(а)терѣ, ѡкоже вѣщѣть притѣч'никѣ: „Е(и)нѣ прѣ-
 моудрѣ веселѣть ѡца своѣго и м(а)терѣ“ и прочѣа. Помы-
 шляше въ свѣк г(лаго)ле: „Г(оспод)и Ис(оусѣ) Х(ри)с(т)ѣ сп(а)-
 сителю нашѣ, настав'никѣ заклоуждѣшнмѣ, ѡца истин'наго
 10 скѣта, ѣдиночедоѣ слов(о) ѡ(ть)чѣ, старимѣ вождоу, юнимѣ
 оутѣрждѣннѣ, привѣци мою юностьоу славость въ волю
 истин'наго твоѣго разоумѣннѣи и прѣд(ѣ)тек'ше варити поутѣ
 снѣ ѣм'же и г(осподи)нѣ мои снѣ с(кѣ)ты крѣмитель мой
 тѣшит' се шѣстовати. Ты бо вѣси, ср(ѣ)д(ѣ)чекѣд'чѣ г(оспо-
 15 д)и Ис(оусѣ) Х(ри)с(т)ѣ, ѣже мира сего в'сего не въз'лоуби
 д(оу)ша моѣа ни ѣже въ нѣмѣ. Тѣмѣже, г(оспод)и, не погоу-
 би сѣ неч(ѣ)стивѣмѣи д(оу)ше моѣѣи и сѣ миродрѣжитѣли вѣ-
 ка сего, нѣ м(и)л(о)ср(ѣ)довакѣ ѡ м'нѣ недос(то)инѣм' потѣ-
 ци сѣ исплѣнитѣ ми неч(а)г(ѣ)льскоѣ слов(о) ѣже пр(ѣ)ч(и)стаѣа
 20 и нељж'наѣ оуста твоѣа, г(осподи), рекоше: „Сѣтавлѣннѣ
 ѡ(ть)ца своѣго и м(а)терѣ и храмннѣ ц(а)рьскѣи и власти
 ѣмени моѣго рад(и) стократнцѣю примѣть и жизнь вѣчноу
 наслѣдитѣ“. Тѣмѣже въ роуцѣ твоѣ прѣдаю текѣ д(оу)хѣ

Р. 1 Н. ѣмоуже; 3 нема господина м. с.; 4 юнѣиши; 5 веселе же;
 13 сии светии. Нема од ѣмѣже до крѣмишель; ѡцѣ моѣ; 17 доушоу мою.
 Д. има р. 15 са стр. 35 до р. 2 са ове стр. с незнатним изменама.

мон ѿ въ незакъснѣни припадъ послѣдоуѣю ти, твор'че мон'а.
 И възъмь кр(ъ)сть скон ѿ авнѣ изиде некид(и)мо. Ёщѣишъ-
 шюу же ѿдннмоу ѿ слоуѣтъ ѿго възвѣсти г(осподи)ноу с(вѣ)-
 томоу ѿ пр(ѣ)под(о)вѣи г(лаго)лѣ: „Г(оспод)и моѣ, с(и)нь
 5 каю юнѣи, въспитѣиъи кама, поутышѣствока изъ мира сего“.

Она же ѿко въ нѣконѣмъ оубжасѣ възвѣноу'ша г(лаго)-
 ластва къ себѣ: „Боудеть ли си ѿли нин? Шѣстоуѣт ли ѿ
 наю поутъ си лѣбѣиъи въспитѣиъи нама? Нанесет ли нама
 скръвь ѿ печала? Ёскоудет ли се ѿ наю ѿскоушениѣ Иѣвоко
 10 симъ, ѿкоже ѿскоуси г(оспод)ъ правед'наго Иѣѡка, нь ѿба-
 че Иѣѡъ правед'нь син, ѿ нем'же и г(оспод)ъ самъ по-
 слоуш'ствока прав'ди ѿго ради. Иѣ' же какъ нач'ноу плачъ
 тогда не оубѣдѣвъ ѿ животѣ лѣбимаго ми въспитаниѣ, что
 ли како поутышѣствока? Иѣда ли како оумножанѣ печала ѿ
 15 нѣмъ прогнѣкаю неаовникаго вл(а)д(и)коу моѣго? И посла въ
 к'се страни скон слав'ниихъ сконхъ вельможъ ѿ кнезе скон
 на възисканиѣ ѿрочица сего, иже ѿвъшѣд(ъ)ше страны ѿ мѣ-
 ста ѿ ѿвѣрѣтоу ѿ въсел'ша се въ Г(вѣ)тоуѣ Гороу, въ мона-

Д. има целу молитву Савину р. 8 (стр. 36) — р. 1 (стр. 37) с нешто мало измена и проширена. Дале р. 7—9. За текст ср. према овом р. 12 (стр. 36) у Д. *сподоби ме прѣдѣшекъша и вариши поушь си*. Д. текст је очито бољи.

Р. 1 Н. *припадаю ши и послѣ оу шебѣ*; 2 *изиде ѿ глаи; ѿцоушишь-шоу*; 5 *юнѣиши*; 7 *шесивоуѣшь*; 8—9 *и въс.*; нема *скръбѣ и*; 11 *И. праведъны ѡ*; 12 *азъ же плачъ каковъ н. ш. не оувѣмъ*; 13 *люб. ми и сладкаго; чшо же или*; 18 *ѡбрѣшѣше, въ С. Г. аовонскоуѣ*. Иза *Ваоофедѣ* долази ово место: Въ начело прихода своего бѣ пришьлѣ въ монастырь глаголемы Роускыи, царьскаа же обитель бѣ свѣтаго великомоученика Пантелеимъна. И тоу постриже власи главы своее и измени име свое ѡбразоу иночьскому наречень бысть Сава монахъ. И тоу прѣбысть дѣни довол'ны. Празникъ же

- стири прѣслав'ниѣ ѿ прѣс(вѣ)тыѣ в(о)городице рекомыѣ Ба-
дофедѣ, кѣз'мыша ап(о)с(то)льскаго ѿ анг(е)льскаго ѡбразѣ.
И кѣзвращиши се ѿ нѣмъ въспетъ ѡбнѣ кѣзвѣстише ѿ нѣмъ в'са
кѣв'шаѣ, ѿкоже ѡбрѣтоу ѿ ѿже видѣше. Онъ же сѣде кѣ
5 оуныни ѿ сѣслоушавъ в'са г(лаго)ланаѣ ѿ нѣмъ ѡпоуцъ ѿ нѣ
въставъ сѣ прѣстола своѣго ѿ кѣздѣкъ роуцѣкъ своѣхъ кѣ въ-
сотѣ п(е)в(е)снѣхъ въпнише: „Бл(а)годароу те, вл(а)д(и)ко г(о-
спод)и в(о)жѣ моѣ, Ис(усе) Х(ри)с(т)е, м(и)л(о)стивы г(о-
спод)и чловѣ(к)колюб'че, ѿже спод(о)билъ ме ѿси кѣ д'ньш'ни
10 д(ѣ)нь видѣти поути сп(а)сении твоѣго начело, ѿ кѣ разоумъ
истиинны приходеце незавлоуд'но прѣбикають. Тѣмъ же оубо,
ѡ д(о)уше моѣ, въспрени ѿ тѣхъ кѣ покаиниѣ, вл(а)д(и)ка
ко твоѣ зоветь те. Емъ ко ти пс(а)лмомъ ѡбразъ показа
г(лаго)лѣ: „Из оустъ младѣнцѣхъ ѿ сѣсоушнѣхъ съвършили ѿси
15 хвалоу“. Тѣмъ же не лѣни се. Не вид(и)ши ли оубо юнѣхъ
потрѣбнѣхъ сѣкѣ ѿпоуцъ ѿ караюцѣхъ те? Не кѣзираѣ въспетъ
ѿко жена Лотока, не кѣзираѣ красоть мирьскѣхъ, ѿже кѣ ско-
рѣ ѿчезають, да не слоучить ти се прит'ча ѿже ѡ в(о)га-

пришдѣшъ прѣсвѣтѣ богородице благовѣщенїѣ, ѿже ѿ црковь имѣюши
того праздника монастырь прѣвыи въ Светѣи Горѣ Ватопедѣ тако нарицаемы.
Сего прѣдѣстателемъ ѿ братїею чѣстныи призываемъ бываеъ въ наслаждение
празд'нствнаго славословїѣ ѿ радостнаго похвалениѣ пречистѣ богоматере
ѿко хоще ѿ себѣ сѣ выводи ми выгдѣ твореще ѡтѣхъ его. Сѣ же
пришдѣ ѿ ѡ вѣсѣхъ любезнѣхъ прїемлет се. И праздника насладив се мона-
стырь изещнѣ сѣгледавъ, протѣ же повелѣнїемъ, игуменомъ ѿ братїею
убѣждень бывъ ѿ тоу изволи сѣ нѣмѣ жити ѿ бѣхъ повыноуе се игумену
ѿ вѣси ѿже ѿ Христѣ братїи. И тоу ѡбрѣт'ша его прїем'ша а. ѿ а. ѡбразѣ.
Р. 4 Н. ѡбрѣт'шѣ его ѿ ѿже в. ѿ немъ; 7 ѿ вѣхъ глаголе сѣце; 13—4 не-
ма ѿд сѣмъ до глаголѣ; 15—6 не зрѣши... подобнѣхъ себѣ имоущѣхъ ѿ
прѣдваряющихъ те.

- тѣмъ, нѣ оумилн се г(о)с(поде)ви и въсприми въ оумъ ско-
нго ѡвещанія. Брѣме бо приближаѣтъ се, юже бо сѣкира при
корѣни дрѣва лежить, и оуп'лакше юже ники, разоумѣи
жет'ка не(тъ). Женихъ при дв'рехъ а тѣ неготова. Блюди се
5 нѣда како ѡстанешн кнѣкюдѡу тѣкоуци. Слыши бо и еще
Х(ристо)скъ кпниѣтъ: „Придѣте къ мнѣ в'си троуждающе се
и ѡврѣменѣни и азъ къ покою“, и прочаѣ. Да встанн оубо,
встанн и под'визан се нгоу ка(а)гомѡу Х(ри)с(то)воу и брѣ-
меневи лѣг'комѡу, да ѡврѣзетъ ти Х(ристо)скъ дв'ри ц(а)р(ь)-
10 ствиѣ сконго“. Кончавшѡу же нѣмѡу м(о)л(и)твоу снѡу, при-
звѣвъ к' себѣ подроужнѣ скон и с(и)ны скон и архинирѣѣ
сконго Калиника рекомаго и пристав'ники дѣлаомъ и кнѣзе
зем'ли скон иже надъ властѣми, кожеди же и воины, г(ла-
го)лаше къ нимъ: „С(ве)т(и)елнѣ, любнмци же и брат(и)нѣ
15 моѣ, се коудн вѣдомо камы, іако изъ юности монѣ жѣдахъ
горѣниѣмъ ср(ь)д(ь)чнѣмъ ка(а)д(и)къ монѣго заповѣдемъ
послѣдовати и не изволи се г(о)с(поде)ви монѡу. Н(и)ша же
приспѣк вѣрѣме, нѣже наче се из дав'на да се и скон'чанѣтъ юже.
Ширь бо мон дарѡю ѡтак'шѡумоу въ вас(ь) ка(а)д(и)чѣ-
20 стковати на прѣстолѣ монѣмъ, ка(а)г(о)с(ло)в(е)ниѣмъ ка(а)-
г(о)с(ло)внѣ и камъ, іакоже ка(а)г(о)с(ло)ви б(ог)ъ послѣд-
нѣѣ Иѡкова, г(осподь)стковати нѣмѡу въ вас(ь) нед'вижимо“.
И вѣтакъ съ прѣстола сконго и прѣдас(тъ) и нѣмѡу съ в'са-
кѣмъ ка(а)г(о)с(ло)в(е)ниѣмъ. С(ве)т(и)елю же реч(е): „При-

Р. 1 Н. въ оумѣ; 9 дари м. дв'ри; 13 орг. рkp. има зем'ли сво своѣ;
14 нѣмъ сице; 19 нема въ васъ.

оумноживъ м(о)лѣбѣи своѣ прѣд(ъ) г(осподо)мъ своѣмъ и
хвалоу въздавъ съ слъзѣми прѣч(и)стѣи вл(а)д(и)чичи в(о-
городи)ци и реч(е): „Благодарю те, г(оспод)и, ꙗко ижеи ѿста-
вила възискающих(ъ) тебе и оупвающихъ на те и троужда-
ющихъ се имени твоего рад(и)“. И въсписа ѿмоу пис(а)ниѣмъ
5 своѣмъ:

„Греди, г(оспод)и мой, присни раке вл(а)д(и)кы моего,
греди прѣпод(о)вне, г(оспод)ъ твой жидеть тебе и в'сакоу
обитѣлкѣ оуготоваѣ ти ис(тъ), не постидетъ во се в'си оупва-
10 юще на нь, вьниди въ радость г(оспод)а своего, любещимъ во
него вса поспѣютъ се въ вл(а)доу“. Приѣмъ же словеса си мой
г(оспод)и нѣ с(вѣ)ты потыца се и възъмъ бр(ъ)сть свой и въ-
сѣдока Х(ри)с(т)оу въстроѣ течениѣ творе къ желанемоу. И
дошъд(ъ) ѡвни въселн се тоу къ храму прѣс(вѣ)тны в(о)горо-
15 дице кадофедьске. И тоу съвѣкоупша се прѣвѣваста къ ра-
дости д(о)ушекиѣи, въ пѣнихъ и въ в'дѣнихъ и въ м(о)лѣ-
бахъ ч(ъ)стѣныхъ(ъ) д(ъ)нь и ноць. Иже протъ и в'са брат(и)ѣ
с(вѣ)тогорьскѣи и ч(ъ)стѣныи игоумени и вса брат(и)ѣи и поу-
стѣи'ници придоше на посѣщениѣ него и поклонише колѣки
20 дроугъ дроугоу, ѡклонывахоу се съ слъзѣми и вѣсѣдовахоу с
нимъ ѿ пользи д(о)ушекиѣи, истезанмии ѿ него житиѣ ихъ

Р. 11 у орг. ркп. стоји словеса вѣса.

Р. 3 Н. неси; 11—2 нема мой господинъ; свѣтъ Сумевъ пошъцав
се; 16 и въ тѣмъ мнози паче же и въ бѣдѣи; 20 къ др.

Д. има на стр. 46 препричане, с понегде дословним преузимањем,
са стр. 40 р. 15 ꙗкоже жѣлахъ — 20 мѣзды своеѣ; на стр. 47 одавѣ р. 3
благодароу — 5 и въсписа; р. 7 греди прѣподобне — 11 въ бла-
го; на стр. 51 одавѣ р. 11 приѣмъ же — 13 къ желанемому.

- и правила чрн'чьскаго; и дивляху се и чюдесно оужа-
 20 саямий г(лаго)лаху в' сев'к: „Яце не въ м(н)ло(с)тивыи вл(а)-
 д(н)ка изволиа и пр'кс(вє)таіа ѿго м(а)ти снѣ С(вє)тоу
 5 Гороу въ приѣзжице чрн'чьскаго испраивниа не би и сего
 привель к' намъ, ѡставляша ц(а)р(ь)ство своѣ и славоу свою,
 нь истин'но и възлюбѣи ѿго г(оспод)ь и б(ог)ъ нашъ, истин'-
 но прикеди ѿго к' намъ съѡбщывинка ꙗко показати мѣста сего
 с(вє)т(а)го. Нъ слав(а) ти, г(оспод)и Іс(оусє) Х(ри)с(т)е, тво-
 рещюу моу страшна и пр'кслав'наіа, іакоже изволиа існ, хвалоу
 10 ти въздаѣмъ ѡ всѣхъ вл(а)гыхъ твоихъ въвающихся въ
 д(ь)ни снѣ, понѣже снѣ с(вє)ты любилимоу си лѣторасль іако
 даръ непороч'нь и жрътвоу приѣтноу нап'рѣдъ поущь, таже и
 сама потыщав' се приде. Ѣ м(н)л(о)ср(ь)днѣ вл(а)д(н)ч'нѣ,
 ѡ неизреч(є)н'на чловч(ь)колюбивіа ти глагобна, іже кидимон
 15 се въ нас(ь), въ истинноу ко разоумѣхомъ іако г(оспод)ь б(ог)ъ
 нашъ и пр(ь)ч(н)стаіа посѣкти мѣста сего с(вє)т(а)го и нас(ь)
 ѡбнтав'шихъ въ нѣмъ, занѣже донесе намъ кормителя нашего.
 Пришѣд(ь) ко г(оспо)д(н)ю мои снѣ с(вє)тыи и соущіе мо-
 настире в'се Ѣ великихъ и до конца ихъ ни ідиногѣ не ѡста-
 20 ви Ѣ нихъ, нь всакыми дар'ми кождѣ по достоіанию ихъ

Р. 2—11 Н. од *аце* до *лѣторасль* нема, него место тога стоји: како сын прѣдобри и крѣпкыи светый моужь въ[се] ереси въ Ѣчѣстви своемъ потребивъ до конца, чеда своіа въскривъ въ благовѣры и чистотѣ и землю свою погыбшоую събра ограждае крѣстоу Христовомъ, и кнезѣ свое наоучи и разумно старце оумздрин, благодареніе и хвалоу възсилае въсѣхъ владыцъ своему и зижделю; ѡстави царство свое и славою свою любимою си прѣкрасноюу лѣторасль; р. 12 *пріеинноюу прѣдиосилаешь*; р. 14—5 *видимое въ дньи сѣе*; 16 *прѣчистаіа его маши*; 17 *допринесе*; 18 нема *господинь мой*; сии *Сумеѡнь*; 19—20 нема од ихъ до нь, него само ихъ по.

- поч'те њ кѣ всѣхъ сиѣхъ свѣтиликъ свои въжегъ, ѡ братъ-
 стко свои ѡстави въ нихъ, ѡже не(тъ) ѡ до сего д(ѣ)не. По
 семъ же ѡврѣт'ша мѣсто поусто г(лаго)лемоѡ Хилан'дарь
 прѣс(вѣ)тныѣ кл(а)д(и)ч(и)це наше в(огороди)це въведенія въ
 5 цр(ѣ)к(ѣ)въ, посла с(вѣ)ты снѣ прѣпод(о)бни стар'цы съ наре-
 ч(ѣ)нымы ѡква Гакою къ с(и)ноу' своимъ ѡгоже ѡстави къ
 ѡчисти своимъ вл(а)д(и)чествовати в'сю зем'лею сръпскою
 послати ѡма потребама довол'но на въздвиженіѣ ѡ на ѡнов-
 леніѣ храма прѣс(вѣ)тныѣ г(лаго)люща ѡмъ снѣк: „Ѣ любн-
 10 моѡ чедо ѡ раке Х(ри)с(то)въ, кѣды боуди снѣ, ѡже ѡще ѡ
 г(оспод)ъ в(ог)ъ ѡ прѣс(вѣ)тныѣ изволеніемъ ѡ ѡ съ кл(аго)-
 с(ло)в(ѣ)ніемъ своимъ ѡтавила ѡскѣ вл(а)д(и)ч(ѣ)ствовати
 въ мѣстѣ томъ, въспноу' ти ѡже ѡврѣтохъ поусто мѣсто
 въ срдѣу' Горн Г(вѣ)тныѣ прѣс(вѣ)тныѣ в(огороди)це въвед(ѣ)-
 15 ниѣ, Хилан'дарь рекомоѡ. Не ѡблѣни се, нѣ потыри се в'сю
 крѣпостию своимъ въздвигну'ти ѡ, ѡко да съзидет' се храмъ
 прѣс(вѣ)тныѣ въ память мою, въ странѣ сей, ѡ пакы по мѣ-
 тебѣ ѡ чедомъ твоимъ ѡ въноу'четомъ въ род(ѣ) вашъ ѡ
 род(ѣ) до вѣка. Ты ѡ ѡси хититоръ семоу', ѡкоже ѡ прѣжде
 20 писаниемъ прѣдахъ ти въ кл(а)д(и)чести твоимъ прѣс(вѣ)-
 тныѣ в(огороди)це вл(а)годателнице оу' Г(о)уденици ни с кымъ
 же неѡбѣрно, тѣк'мо тебѣ ѡ сѣмени твоимъ по тебѣ. Въ-
 споминаю ти оубо, чедо, прор(о)чскоѡ слов(о) ѡже реч(ѣ):

Р. 1 почъшъ; 2 иже; 9 пръсвѣшъ богородице. Одатле даље нема.
 Д. има на стр. 61 одавде р. 5 од посла же пръподобныи готово
 истоветно, местимце дословно са Стеваном, све до стр. 64 расточеныѣ
 събра.

- „Покини се г(о)с(под)е^ики и оу^им(о)ли и дасть ти проше^ини^и
 ср(ъ)д(ъ)ца тво^иго; ѿкри^и къ [господоу] по^иуть тво^и и т^и
 створи^ить и извед(е)ть аки св^икътъ прав^идоу твою. Т^иѣм же не
 к^ис^ини ни оу^испани, н^и под^ивизи^и се да исп^ил^ини^икъ с^ии^иа мо^иа
 5 словеса и съ вл(а)г(о)с(ло)вени^иемъ мо^имъ ско^ию доброд^иѣтель
 съкр^ишиши“. Он^и же с(и)н^иъ н^иго при^имъ послани^ие и писани^ие
 г(осподи)на си с(ве)т(а)го Оу^им^иѣна вс^икъмъ ср(ъ)д(ъ)цемъ ско^и-
 н^имъ и радостию вели^ию и в^иста^икъ съ пр^иѣстола ско^иго пад^и
 ниц^иа на землю съ сл^из^иами г(ла)голаше: „Вл(а)годароу те, кл(а)-
 10 д(и)ко г(осподи) в(о)ж^ие мо^и, Ис(оу)се Х(ри)с(т)е, іако пода^ихъ
 ѿси м^ин^иѣ недос(то)ин^иомоу^и рабоу ско^имоу^и н^игда кр^им^ители^и
 мо^иго пекоу^ища се възпитати пр^иѣстано^и ми т^иѣло, н(и)на же
 аще и оу^истраи^иша се ѿ мене, пр(и)сно непр^иѣстан^ино пекоу^ища се
 ѿ д(оу)ши мо^ии и настава^июща ме на по^иуть сво^и посл^иѣдо-
 15 вати д^иѣло^имъ н^иго. По істин^иѣ ко, г(осподи), прави істин^ин^и
 сло^иуга тво^и ѿс(т)ъ, іеже словеси тво^имоу^и посл^иѣдо^иу^итъ и не
 гиоу^иша^иѣтъ се прика^ижи чл(о)в(ѣ)колоу^иени^и тво^имоу^и завлоу^ижд^и-
 шен^и, ѿпад^ишен^и и влоу^ид^ини^и и гр^иѣш^ин^иы^и, іакоже и мене недо-
 с(то)ин^иаго, аще и далече соу^ища ѿ него, и с^иѿв^иѣщ^иника ме и
 20 х^ититора ткори^ить хра^имъ н^иго с(ве)тыхъ, не по мо^имоу^и недо-
 с(то)ин^иѣствоу^и, н^и по неизреч(е)н^иѣи н^иго м(и)лости. Т^иѣм же
 что в^изда^имъ ти, г(оспо)ди, или ч^ито принесо^иу ти ѿ мо^иго не-
 дос(то)ин^иѣства за вл(а)га тво^иа іеже створи^ихъ ѿси и ткори-

У р. 2 иза къ додато по Д. *господоу*, које је вероватно у орг. рки. случајно испало.

- ши ѿ миѣ грѣшникъ. К'то бо испок'ється или изъг(лаго)-
 леть величествиѧ силѧ твоѧѧ или чл(о)в(ѣ)колюбиѧ ти без-
 дноу или пакы к'то стръпить непостоян'ныи гнѣвъ твоѧ
 ѡже на нас(ѧ) грѣшныих(ѧ), нь ѿбоудоу вл(а)гъ ѡси, г(оспо-
 5 д)и, ѧ вл(а)гаѧ творини ѡко м(и)л(о)ср(ѣ)дѧ. Тѣмъ же ѧ мы
 ѧ дикеше се силѣ твоѧѧ въпиѧмъ ти: слав(а) чл(о)в(ѣ)колюбию
 ти, г(оспод)и, въ вѣкы ам(и)нь. По семъ же пришед(ѧ)шоу-
 моу ѿ нѣго ѡг(о)уменоу Методию докол'ниѧ ѧ прѣзвѣн'ниѧ
 дари посла на ѡснованиѧ храм(о)у прѣс(вѣ)тыѧ ѧ на скврше-
 10 ниѧ ѡмоу; ѧ ни ѡдиною тѣчию, нь на вѣса лѣта въспосилаѧ
 ѡже въ потрѣбоу г(осподи)ноу с(вѣ)томоу доп'дѣже ѧ свѣр-
 шит' се цр(ѣ)к(ѣ)въ прѣс(вѣ)тыѧ. Не тѣчию же дары, нь ѧ ѿ
 земаѧ своѧ оулоучикъ дасть на докол'ноѧ испълнѧниѧ г(о-
 споди)ноу с(вѣ)томоу ѧ чрк'ицемъ соушнимъ въ мѣстѣ томъ,
 15 синицѣ г(лаго)лѧ ѡг(о)уменоу Методию покланѧниѧ творѧ: „Рѣ-
 ци г(о)с(подѣ)ки моѡмоу: тако г(лаго)леть рѣкъ твоѧ, пове-
 лѣнаѧ твоѧ вѣса свѣршениѧ се ѧ желаниѧ ср(ѣ)д(ѣ)ца тво-
 ѡго испълнише се. Кѣмъ бо ѡбразомъ или оумомъ сѣгрѣ-
 зик се азъ ѡкан'ниѧ не испълниѧ вѣхъ покелѣнѧ тво-
 20 ихъ? Како ли закоудоу добраѧ ѧ вл(а)гаѧ оуспитаниѧ
 твоѧ? Х(рист)о сѧ бо д(о)ухъ вѣдѣх(о)у въ мѧ, ѧ тѣи въспи-
 та мѧ ѧ наказа ѧ наоучи ѧ м(и)л(о)стию г(оспод)а твоѡго
 Ис(о)уса Х(рист)а изред'нимъ наказаниѧмъ ѧ вл(а)г(о)с(ло)в(ѣ)-
 ниѧмъ оустъ твоихъ не оубою се напад(а)ющихъ на мѧ ѿ-

У р. 1 у орг. ркп. *изъгледешъ*, што је већ В. Јагич исправио у свом
 Archiv XXIV 562. У р. 8 у орг. ркп. погрешком *Методиоу*.

- кр(ь)сть ии иноплеменикы вар'варь шетаниа. Петрь бо г(о)-
с(под)еви своѣмоу реч(е) въ оумываннѣ ногъ иногда възбра-
ниающе ѿмоу, „не тѣк'мо, г(оспод)и, нозѣ нѣ и главоу“. Та-
кожде, г(оспод)и, и азъ недос(то)инъ раба твоѣ непрѣстан'но
5 въпню ти, не тѣчию приносимаѣ снѣ, нѣ и тѣло моѣ земль-
ноѣ прѣд(ь)лагаю на потрѣбнаѣ тѣбѣ. Нѣ и повелѣкаи, г(о)-
спод)и, ина, кон'чают' се к'са; не ѡслаблю ко и до послѣднѣго
ми издыханиа. Не азъ бо снѣ приѡбрѣтохъ, нѣ тѣ, г(оспод)и,
къса створи съ поспѣшениемъ кл(а)д(и)къ твоѣго. Погнѣша
10 бо приѡбрѣте, и расточениа събра, и ѿреси прогна помощнѣ
Х(ри)с(т)а твоѣго. И люди и зем'лю своѣго кл(а)д(и)чествиѣ
ѿко изъ безднѣ из'влѣкъ, наоучи и б(о)жнѣ величествнѣ сла-
вити се имени с(вѣ)томоу. По истинѣ бо ѿси пастирь добри
положиъ д(оу)шоу свою за ѡк'це своѣ, и прогнакъ мысленнѣ
15 ѿко вѣкъ ѿретицкаѣ оучениа ѿ него. Язъ же что, г(оспо-
д)и? Тѣчию послоухъ смотре твоѣ исправлениа“. Дош(ь)д(ь)-
шоу же ѿмоу до с(вѣ)т(а)го и прѣпод(о)б'наго ѿже принѣтъ
къ въ чѣсти, и съ дар'ми приносимыми и възвѣсти ѿмоу ѡ
к'сѣхъ бывшихъ и како исправи се хотѣниѣ ср(ь)д(ь)ца ѿго
20 с(и)номъ ѿго любимымъ. Възврати же и пакы с(вѣ)ты Ѣмме-
ѡнъ съ чѣстнымы ѿго вл(а)г(о)с(ло)в(е)ниемъ къ с(и)ноки
своѣмоу оудавъ ѿмоу ч(ь)стныи и животкорѣнии кр(ь)сть

Д. се слаже до р. 10 *расшочениа събра*; затим има на стр. 64 нешто позајмица овим редом: у р. 13—4: по истинѣ б. іе. п. д. ... *положышомоу доушоу свою за вѣсь мирь ... и прогна отъ нихъ мысленные вѣлкъы*. Из р. 15, на својој стр. 65, има *азъ же чѣшо*, из р. 14—5 *възвѣсти ѿмоу о вѣсѣхъ бывшихъ шамо и како исправи вѣса*; од р. 20 *възврати же поду-*

- г(осподь)нь, на нѣмъ же распетъ се к(а)д(и)ка грѣхъ ради
 нашихъ(ь), ѿгоже самъ ц(а)р(ь)ствоуѣ прѣд(ь)носѣ на вѣи своиѣ
 и покѣждане противъныѣ соупостати, рекъ: „Ѹни боудн тевѣ
 хранитель и оутврѣждениѣ и повѣдатель и пособъникъ въ кра-
 5 нехъ на некидимнѣ и вид(и)мыѣ крагы и чедомъ твоимъ въ
 вѣкы и цѣлитель болѣзнемъ телеснымъ и ѡзкамъ д(оу)шев-
 нымъ и зем'ли твоѣи тврдоѣ прибѣжище и стѣна и кне-
 земъ твоимъ ѡстроѣ копнѣ и воимъ твоимъ цитъ вѣры, и
 дръзавъ повѣда и миръ и тишина животу твоѣмоу, и непо-
 10 роч'на да довед(е)тъ те и прѣд(ь)ставитъ те Х(ри)с(то)воу
 прѣстолу и разганаѣ силою своєю прѣд(ь) тобою въз'д(оу)-
 шныѣ мытари, и вѣноу да способьствоуѣтъ ти ѡко Дав(и)-
 доу и дрѣвнѣмоу ц(а)роу Костан'тинѣ и на всакомъ мѣстѣ
 прогонѣ ѿ тебе вѣсовьскыѣ плъкы, боудн ѡграждаѣмъ сего
 15 силою в' вѣкы ам(и)нь“. Иды же помощнѣю б(о)жнѣю рекомы
 Меододнѣ ѿгоумень и доспѣ к(а)д(и)чества с(и)на ѿго прѣкв-
 заюблѣнаго и донде крайннѣ власти ѿго и слышано вѣс(тъ)
 оу прѣстола ѿго „ѿже идеть Меододнѣ съ в(а)г(о)с(ло)в(е)-
 ннѣмъ ѡ(тъ)ца твоѣго; нескѣд'но бо пролиа и оумножи и
 20 м(о)л(и)твоу и в(а)г(осло)в(е)ннѣ тевѣ, н(и)на же кр(ь)-
 стомъ ч(ь)ст(ь)нымъ ѡграждаѣтъ те“. Приѣмъ же вѣстъ снѣ
 рад(о)уѣ се зрѣѣше некли би скорѣнѣ наситилъ се неистѣщи-
 маго скровища, и се възвзоу ѡзидѣ ѡко сл(ь)нце ѡзъ вѣсто-

дарање је опет у целим реченицама, код Л. стр. 65—8. Важна је измена, да место речи *царьствоуе* у р. 2 Л. има *приподобныи*. Изостављене су само и мало измењене речи у р. 15—8 од *Иды же до прѣстола ѿго*.

Р. 15 у орг. тексту погрешно стоји *вѣкы*.

- ка просвѣщаѣ западниѣ конѣце и шаѣ лоуѣе своѣ кѣ къселе-
ноуѣю и ѡсв(є)щаѣ късѣ мирѣ зарѣами распѣтаго на нѣмѣ. Дрѣ-
комъ ко испадос'мо ранскѣи пиѣе, дрѣкомъ же пакы пород'-
помоу житиу спод(о)вихомъ се. И къстаѣ съ архіереѡмъ
5 своѣмъ и съ иѣреѣи и съ ч(к)стѣиѣи чр'ныци и съ всѣмъ
клеросомъ съ кадиѣницами и съ свѣщаѣми и съ множѣствомъ
народа іако Дав(и)дъ иногда кѣпиѣше скаѣе прѣд(к) сѣи'нымъ
кѣкотомъ: гредѣте хр(и)стоносниѣ люд(и)иѣ, живодаровкитоу
дрѣкоу кр(ь)стьяному поклонимъ се, приидѣте, православ'ниѣ
10 хр(и)стиѣиѣ, насладимъ се некрадомога б(о)гатыѣтва бл(а)г(о)-
с(ло)в(є)ниѣ моѣго г(осподи)на с(кє)т(а)го. Ёѣ во ѣс(тѣ)
ап(о)с(то)льскаѣ похвала, м(оу)ч(є)и'чѣскоѣ повѣд'ноѣ вѣи'ча-
ниѣ, м'нихомъ оутѣрѣждениѣ. Ѵ трѣбл(а)женоѣ дрѣво, на
нѣмъ же протеѣе с(є) Х(ри)с(тос)ъ ц(а)рь и г(оспод)ъ; ѡ кр(ь)-
15 стьяноѣ дрѣво ц(а)реѣмъ дрѣжако; ѡ прѣч(к)стѣиѣ, многыѣмъ
б(о)гатиѣ; тобою ко ѣскоуѣлѣниѣ выхомъ ѡ клетѣкѣ закон'ныѣ,
на текѣ во Х(ристо)съ б(ог)ъ нашъ пригвозди и роукописа-
ниѣ нашего грѣха, тобою с'мр'ть оумр'тѣи се и ады разори
се, ѡ текѣ ко ап(о)с(то)ль Пав'ль хвале се г(лаго)лаше: „Не
20 боуди ми похвалити се тѣк'мо ѡ текѣ, кр(ь)сте г(оспод)ънѣ“.
И тако похвалами вѣи'чаѣ іако красныѣи цѣк'т'ци, съ пс(а)ль-
ми и пѣс(нь)ми и пѣниѣи мнозѣми несѣши въ цр(ь)к(ь)къ
свою съ множѣствомъ вѣсѣмъ кѣ оутѣтованоѣ нѣмоу мѣсто и
дивѣаху се зрѣѣе толикаѣ б(о)жнѣи смотрениѣ бѣѣаѣма на
кл(а)д(и)цѣ сѣмъ ѡ бл(аго)с(ло)в(є)ниѣи и сладости прѣпо-

- д(о)бнаго и трѣб(а)женаго стар'ца. Скон'чав'ше слоуж'боу ч(ъ)-
 стьнаго и животкорѣца кр(ъ)ста и правд'нован'на и створи^и
 к'съ д(ъ)нь тѣ, и пакы ѿмочикъ все тѣло своѣ слъзами прѣ-
 ч(ъ)стьными с(вѣ)т(и)телѣи, с(и)нь ѿго и кл(а)д(и)ка ѿч'ьсткѣи
 5 ѿго г(лаго)лаше: „Приклонѣ, г(оспод)и, оухо твоѣ и оуслыши
 мѣ ѿко нищѣ и оуб(о)гѣ ѿсмы азъ. ѿзъ ко, кл(а)д(и)ко, рабъ
 твоѣ и с(и)нь рабъ твоѣи, и ч'то въздамъ г(о)с(под)ѣи ѿже
 въздастъ м'нѣ? Котороѣ ли пѣниѣ принесоу твоѣмоу м(и)
 л(о)ср(ъ)днѣ? Кима ли оустьнама хвалоу ти принесоу? ѿко
 10 оумножилъ ѿси на м'нѣ м(и)л(о)сть твою, б(о)ж(е), и наста-
 вилъ ѿси чл(о)в(ѣ)колюбѣи ти прѣпод(о)бнаго своѣго и прѣ-
 бл(а)женаго оубога(ъ)ника твоѣго въноу неизреч(е)н'ныими м(о)-
 л(и)тками и бл(аго)с(ло)в(е)ни и оутвѣждени не ѿстаклѣти
 мен(е) недос(то)йнаго. И ч'то въздамъ ѿмоу азъ ѿкан'ныи?
 15 Или что принесоу ѿмоу? Нѣс'мъ ко дос(то)инѣ да под(ъ) кровъ
 вындетъ стр(а)стьныѣ ми д(о)уше. Скровица бо моѣи и въ-
 зданиѣ моѣ таѣи'но и неѣк'чноуѣ. Текѣ кѣдѣ, г(оспод)и б(о)-
 ж(е) мой, и ѿмоуца б(о)гатыство неистлѣимо и скровице жи-
 котоу. И тебе молю ѿзъ глагоуны д(о)уше моѣи да въздаси
 20 за мѣ рака твоѣго, ѿкоже поставилъ ѿси, тако и въздаждъ
 по прѣмновѣи м(и)л(о)сти твоѣи, ам(и)нь“. И прѣгнѣ(тъ)
 тоу ѿгоумень с(вѣ)т(а)го и поч'ьсти принѣмъ по достоѣанию и
 къз'мъздиѣ противоу троудомъ си, и недокончана исправкѣ

Д. на стр. 68 има са стр. 48 р. 23—5 и одавде р. 1—3, с извесним малим стилским изменама. Стварнија је измена што место *прѣподобнаго* и *шрѣблаженаго* пише *свѣтааго* и *прѣподобнааго*. Даље су узете реченице

и монастырьскыи дѣтели и иде въспеть къ прѣпод(о)бному
рад(о)уи се и в(а)годаде г(оспод)а к(ог)а Іс(уса) Х(ри)с(т)а
и прѣс(вѣ)тоу ю в(огороди)цоу.

- Прѣвѣкаше же в(а)женныи сѹмѣныи вѣзмалькѣсткоуи съ
5 дѣтницѣмъ своимъ Габю. И вѣзмалькѣсткоуи къ монастыри
своимъ, къ храмѣ прѣс(вѣ)тѣи в(огороди)це къ Г(вѣ)тѣи и
иночѣсткоуиша Горѣ въ вѣсакомъ правилѣ чрьньчскаго оу
стака, д(ь)ны и ношѣ непрѣстающими оусти-неоуламцаюциимъ
пкниимъ прѣоуескыи и тѣс(к)ныи поутѣ текоуша, и до кон'ца
10 закы'ша зем'ляна и тѣкниихъ прѣстѣннихъ вшѣд(ь)ша
и на н(е)в(е)са оумъ вывѣри'ша, тѣломъ на земли стои'ша,
оумомъ же и д(о)ушею къ н(е)в(е)снѣихъ прѣвѣкающа, долѣ
же іако самого Х(ри)с(т)а прѣдъ собою зри'а, горѣ же съ
анг(е)лы въд'кара'маа. И исправи'ша житиѣ свои и жизнь
15 под(о)в'но дрѣв'ниимъ с(вѣ)тѣиимъ, правила сего начел'никомъ,
чрьн'цѣмъ прѣпод(о)бныимъ и смотрѣша възданнѣ троудомъ

из р. 21—3 (стр. 49): *прѣбывъ же шоу до исправивъ*; и одавде р. 1—3 *възврати се пакы до юго машеръ м. богородицоу.*

У р. 4 почели смо, изузетно, према логичком распореду, нов став, иако он у орг. ркп. није обележен првеним почетним словом. За то нас је определио ркп. Н.

Н до р. 4 нема ништа од нашег текста. Место свега, од оног означеног места на стр. 43 до овог он има реченицу: Он же сіа слышавъ и зѣлноу радостію объеть бывъ довол'ные и прѣизобилные дари посла на основаніе храму прѣсветые и тако съвршнѣше монастырь. Н. у р. 4 *прѣб. прѣблаженыи*; р. 5 *съ сыномъ*; у р. 7 нема *и иночѣсткоуиша*; р. 7—9 нема *од въ вѣсакомъ до пльнѣмъ*; р. 10 нема *и шл. п. вшѣдыша*; 12 м. *долѣ* има *на земли*; нема у р. 15 *од правила* до р. 2 (на стр. 51) *прочихъ*.

Д. има на стр. 70 одавде с извесним стилским изменама р. 10—2 на стр. 51, од: *въсьма забывша зем'ляна до постигнути прѣвѣшихъ*. Ове две последње речи стилски и логички боље замењују Стеванове речи *прѣстѣши прочихъ*.

- нхъ прѣд(ъ)под(ъ)клизаста се на оунышии, ꙗкоже и прѣспѣти
 прочи(хъ). И скончашаа вѣкме много въ мѣстѣ сконма
 с(вѣ)тныи в(о)городице и пр(и)сно д(ѣ)кы М(а)ринѣ доп'дѣже
 изволи се създак'шоумоу телеса чл(о)в(ѣ)чьскаа и свѣдоу-
 5 шоумоу тайнаа чл(о)в(ѣ)чьскаа, ѿмоу же въ роукоу всако ди-
 хание живот'ноу и сконма м(и)л(о)ср(ѣ)днма свѣсть кон'чи-
 ноу кождѣ, и хоте на оунышии прѣквѣсти трѣб(а)женаго стар'-
 ца въздати ѿмоу хоте ѿправ'даниа ѿго за троудъ ѿго и за
 ѿстапнии тѣла и за оумножении сльзънаго ѿсточ'ника и за
 10 в'сакоу ѿправлѣнии добрии дѣтели прикати и къ тайнѣи
 трапезѣ и напоити ѿсточ'ника вѣснр'тнаго и оудворити на
 мѣстѣ хлад'нѣ пажити ѿноу сѣоудварѣнма къ дворн скон
 съ оугождышими ѿго възелити се непрѣстан'но съ анг(ѣ)лы
 ѿго. Кто бо не(тѣ), реч(ѣ), чл(о)в(ѣ)къ ѿже пожикеть и не
 15 оузритъ смр'ти? И сего хоте ꙗвити и(ѣ)в(ѣ)снаго чл(о)в(ѣ)ка
 а земьнаго анг(ѣ)ла, потыща сѣоу неизреч(ѣ)н'ноу м(и)л(о)сть
 и лѣствицоу оуготока възхоу прѣпод(о)внаго, юже сама си про-
 оуготоваа прѣди, прѣдакъ кл(а)д(и)цѣ сконмоу къ час(ѣ) ѿсхода
 да ѿго прѣд(ѣ)ставити ю ѿмоу, юже проѿбразоуѣн Климакъ
 20 ѿѡанъ г(лаго)лаше: „Въсходите, брат(и)ѡ и ѡ(тѣ)ци“, на ню
 же тышаше се с(вѣ)ты непостыд'но възстоунивъ шѣствокати
 къ зоушоумоу и. Въ снѣ бо вѣкме начет(ѣ) волѣти прѣпо-
 д(о)бнии, и призвакъ с(и)на сконго Сакоу начеть г(лаго)лати

Н. у р. 2 м. много има довольно; р. 3 оу свещиѣ; р. 4 м. чловѣчь-
 скаа има срьдць; р. 8—9 шроуды емоу и оумноженїа; у р. 10 и ѿсправ-
 ленїе ради вьсакые добриѣ; р. 11 вьдвориши; 12 съвьдварѣна; у р. 13
 м. ѿго има емоу; нема у р. 19 од юже до р. 22 зоуюцоумоу и.

- ѿмоу' поливаѣ слѣзѣми тѣло сконча: „ѿ) ѡбѡимиче мой, прѣспѣ
 крѣмѣ разлѡученїѣ, прѣспѣ крѣмѣ ѡшѣстїѣи моѡго. се прѣд(ѡ)-
 стоѣтъ Х(ри)с(тос)ѡ невид(и)мо и зоветъ мѣ. Принеси ми,
 чедо, м(а)терь г(оспод)и моѡго Ис(оус)а Х(ри)с(т)а, да ѡкоже
 5 ѡбѣщах' се да прѣдама къ роуцѣ ѡнѣ д(оу)хѣ мой. Призови
 мѣ, чедо, прѡта ѡ брат(и)ю в'соу' да видѣтъ ѡсходѣ мой, ѡже
 бо приближають се слоугѣ г(оспод)и б(ог)а моѡго ѡ кой крѣп-
 ци ѡ глас(ѡ) ихѣ ѡ пѣс(ѡ)нь нх(ѡ) слышнѣта оушн мой. По-
 спѣши, ѡбѡимиче“. ѡ принесенѣ бѣв'ши прѣс(ѡ)тѣи ѡ в'сѣмѣ
 10 сѡкрѡномѣ звѣномѣ покоѡ рад(и) трѣкл(а)женаго простѣрь
 рогозїноу' скоу прѣд(ѡ) с(ѡ)тоу ѡ лежаше чѡнѣ пришѣстїѣи
 анг(ѡ)льска. ѡ симѣ сѣдѣщїимѣ ѡкр(ѡ)стѣ телесѣ ѡго къ оу-
 нынѣи соушнїимѣ ѡмѣ жалїцѣ с(ѡ)т(а)го г(лаго)лахоу' ѡмоу' сѣ
 рїданиїемѣ многомѣ: „Не ѡстави нас(ѡ) сирѣхѣ, прѣпод(о)бїе, не
 15 лиши нас(ѡ) оученїѣи своѡго. Кто бо наставитъ ны ѡ къ комоу'
 прївѣгнемѣ? ѡ вѣпѣ м'ногѣ ѡспѣн'шемѣ жалост'но рѣдахоу', къ
 нхѣ же ѡ Гава пр(и)сноцѣтѣи разлїч'нїимѣ цѣкѣтомѣ д(ѡ)кѣ-
 стѣ своѡго плаче жалост'но г(лаго)лаше: „ѿ) прѣпод(о)бїе,
 вїждоу' ѡко селенїѣи творїши къ г(оспод)оу', нь не забываи и
 20 нас(ѡ) къ м(о)л(и)ткахѣ своїхѣ ѡ м(и)л(о)сть ѡспроси ны

Н. нема у р. 3 и; у р. 4 нема да; р. 5 м. ѡѡ — ѡѡ; и призови; у
 р. 8 гласѣ шїхѣ; у р. 9: оускори, ѡб., спѣшно; принесенѣ же; прѣчисїѣи
 образѣ; р. 10 сѡбравїшѣ се, и простѣрь; р. 12 и вѣспѣмѣ; у р. 14 мнѡ-
 гымѣ; сирѣхѣ ѡ пр. и не; р. 15 насѣ оубо свѣтаго; у р. 16 прївѣгнемѣ;
 нема од вѣль до жалост'но; у р. 17 нема и; р. 18 и плаче се; гл. сїце;
 р. 19 нема вїждоу; у р. 20 м. ны — намѣ.

Д. има на стр. 75 у р. 26—31 готово дословно одавде р. 1—4 и на
 стр. 76 р. 2—7 одавде р. 3—10 до шрѣблаженаго. Далѣ на стр. 77—8 прѣ-

- оу Х(ри)с(т)а в(о)г)а. Како бо пожикоу вѣзъ свѣтлаго ти лица? Кака бо ѿбичаи примоу не насниае се добраго пастыра ского? Кѣи ли ѿбичаи примоу вѣсѣд(ѣ) д(оу)шевиѣи? Оу кого полоучоу оутѣхоу мою? К'то ицѣлать ми д(оу)шевиѣи вѣрѣдѣ? Оум(о)ли, вл(а)д(и)коу ского да примеш ме съ собою въ кѣчиѣи крови, не могу бо трѣпѣти разоучениѣи, свѣте мой сладѣиѣи. И вси ѿко ѿдинѣи оусти рѣше: „По-мени ны, прѣпод(о)вне, въ вл(а)женѣи твоѣи пок(о)и“. Ёи же въсклон' се реч(е): „Чтѣи ѿбѣити ѣсте печалию? Начиѣте над(ѣ)гровѣнаѣи пѣниѣи“. И вънезапоу вѣс(ѣ) шѣумъ ѿко подвижати се мѣстоу на нем' же вѣхоу, и се пѣс(ѣ) анг(ѣ)льскаѣи пѣнд(и)мо: „Глав(а) въ кѣшних(ѣ) в(о)г)у и на зем'ли мирѣ, въ чл(о)вѣ(ѣ)цѣхъ вл(а)гсволенѣи“. Трѣвл(а)женѣи же поѣше с' нимѣи вѣсѣмъ зрѣмѣи. И тако прѣдѣа д(оу)хъ ской въ роуцѣ г(о)сподѣи славно. И вѣше лице ѿго ѿсѣблено, ѿбѣраза ѿмѣи на сѣбѣи неизреч(е)н'на. И дивѣахоу се вѣси зриѣи сиѣхъ. И сѣкоуѣтак'ше тѣло вл(а)женаго съ пс(а)лѣи и пѣсн(ѣ)и и положише и въ гробѣи и разидоше се кѣждо въ скоѣи си славиѣи ѿ сиѣхъ ѿ(ѣ)ца и с(и)на и с(вѣ)т(а)го д(оу)ха и и(и)на и пр(и)сно и кѣ вѣкѣи вѣкомъ ам(и)нь.

По сиѣхъ же вѣсѣх(ѣ), врат(и)ѣи, ѿроуцѣшоумоу ми немоу въ телѣси моѣмъ ѿ многинѣх(ѣ) троуѣи и ранѣи, желанѣи съ

причано је причанѣ Стеваново са две-три позајмљене реченице (на стр. 77 р. 23—4 — одавде р. 18—9; на стр. 78 р. 11—2, одавде р. 7—8; стр. 78 р. 20 — одавде р. 9—11).

Н. р. 1 *Хр. цара и бога*; нема у р. 2 и *каковъ*; у р. 3 *и бѣсѣды* д.; у р. 4 м. *полоучоу* — *прѣмоу*; *кшо ли исцѣлишь*. Иза доушевиѣи испао је цео један лист.

Д, на стр. 79 р. 11—3 употребио је одавде р. 15—7; а на стр. 80 ма-

- м'ногѣмъ тѣшанимъ и съ оумилениимъ м(о)лѣниимъ къ
 збѣстѣхъ(ъ) г(л)аго(л)и: „і(о)спод(и) мой, х(ри)столюбче ѡ(т)ъ-
 че прѣпод(о)внѣ. Гако, недос(то)иньство мой въспоминати
 ти ѡ нелиже тыи ѡстакнѣ крѣмителя скоѣго и нас(ъ) по-
 5 славѣсткова Х(ри)с(т)оу, тогда ко аще и въ печали ми соу-
 щоу нѣ, г(о)спод(и), моего крѣмителя зре пользыи(хъ) съ лю-
 бокию оутѣшах' се. Послѣди же и снѣ мой г(о)спод(и)нѣ с(в)е-
 тыи ѡстакъ мене съ і(о)динород'ниимъ братомъ моимъ бл(а)-
 г(о)с(ло)внѣ и оутвѣрди въ закон'но, іако да хранѣца непрѣ-
 10 стоу'но заповѣди ѣго и творѣца повелѣниѣ ѣго по к'се
 д(ъ)ни живота наю прѣбывати и іако да въ без'малыи и
 метежа прѣбоудеть рождениѣ ѣго, нѣ грѣхъ мойхъ рад(и)
 снѣ к'са ѡсташѣ. (Ѣи' ко ѡставѣ заповѣдѣ г(о)спод(и) и ѡт(ъ)-
 ца скоѣго и кыс(тъ) прѣстоу'нии, извед' ко иноплемении
 15 на ѡчѣство своѣ и ѡземаѣстковакъ мѣ створи и на ѡпоустѣ-
 ниѣ, не послушакъ скерѣниѣ заповѣди бл(а)д(и)чнѣ ѣже ре-
 ч(ѣ): „Чти ѡ(т)ъца и м(а)терь“ и прочаѣ. Нѣ аще и оумножь-
 шим' се с' ним' иноплемениимъ плькомъ силѣ б(о)жии ни-
 како же не кыс(тъ) с' ними, по зак'тоу и по м(о)литвѣ ѡно-
 20 го с(в)ѣт(а)го, нѣ іакоже прор(о)къ реч(ѣ): „Тии спѣти кышѣ и
 падоше, мы же въстахомъ и прѣсти быхомъ“. Не надѣѣс' мо

нѣ дословно у р. 5—8 одавде р. 18—20. На стр. 93 р. 1—2 одоздо и на стр. 94 р. 1—3 и д., затим на стр. 96—7 има препричано, понегде и с истим речима, писмо Стеваново Сави. Веће су позајмице на стр. 96 р. 25—6, 28—31 и на стр. 97 р. 15—20, 23—4, 30—1. Р. 6²д., са стр. 55, од *и прѣподобне*, има много дословних речи у Д. тексту, који се налази у једном старијем одеском ркп. Ср. Starine V, 14. Слагање иде до р. 16, до *господинь ши свѣши* и позив *шѣм' же гошови се на срѣшениѣ* налази се ib., 15,

- во се на ѡроужїиѣ наше, нѣ на слоуѣ г(оспод)а ѡи(ог)а ѡи(сп)са
 нашего Іс(оуса) Х(ри)с(т)а ѡи(на) пракои(к)а бл(а)г(о)с(ло)в(е)нии(и) ѡи(м)
 (о)л(и)тк(о)у г(осподи)на ми с(ве)т(а)го Свѣмѣна. Тѣмъ же ѡи(на)
 надежде наше не погрѣшимъ. Побѣдикъ во ѡи(хъ) слоуѣ своѣмъ,
 5 възврати ми пакы въ ѡи(ч)ествиѣ своѣ. Тѣмъ же непрѣстанъ
 м(о)лоу те, ѡи(пр)кпод(о)внѣ ѡи(т)чѣ нашъ Саво, послоушай
 глас(ъ) въсплающаго ти ѡи(зъ) глауѣвины ср(ъ)д(ъ)ца ѡи(не) прѣзри
 м(о)лениѣ моѣго ѡи(ско)утакъ моци с(ве)т(а)го ѡи(пр)кпод(о)в
 наго ѡи(створ)ъ с(на)ми м(и)л(о)сть, потыцавъ се ѡи(самъ) при
 10 неси бл(а)гоуѣханыѣ моци с(ве)т(а)го, да просвѣтитъ се ѡи(ч)
 ествиѣ ѡи(го) принесениѣмъ моци ѡи(го) ѡи(при)шествиѣмъ твоѣмъ.
 Свѣкръни ко се землѣ наша безаконїи(и) нашими ѡи(о)убиѣна
 въс(тъ) кръкыи ѡи(въ)падохомъ въ плѣнъ ѡи(ино)племенъныкыѣ.
 Ерази наши подражаше ни. Да некли би м(и)л(о)ср(ъ)доуавъ
 15 бл(а)д(и)ка г(оспод)ъ нашъ Іс(оусъ) Х(ристо)съ ѡи(пр)кч(и)
 стаѣ ѡи(го) м(а)ти ѡи(м(о)л(и)ткыи) сего с(ве)т(а)го ѡи(тебѣ),
 пр(ѣ)под(о)внѣ съвраѣ ны ѡи(н)зъкыѣ ѡи(н) роуѣкыѣ ѡи(ино)племенъ
 ныкыѣ ѡи(пос)ѣтила(и) немощныѣ наше недоуѣгы ѡи(н)збавиѣ ны
 ѡи(прот)икныѣхъ, защицаѣ насъ ѡи(како)и дѣтели днѣвои(и).
 20 Снѣ же пр(ѣ)под(о)вныѣ не прѣзрѣвъ м(о)лениѣ моѣго поты
 цаѣ се съ каакымъ(ъ) посѣшениѣмъ ѡи(ско)утакъ моци с(ве)
 т(а)го ѡи(поймъ) съ собою х(ри)стоуѣбныѣхъ ѡи(н)зредныѣхъ
 старъца(и) С(ве)тыѣ Горы на хвалоу ѡи(бл(а)годарениѣ) с(ве)-

Д. на стр. 98 р. 1—11 унео одавде р. 12—4 до да некли би, па са
 тим речима наставља на стр. 99 р. 10—17, који одговарају Ст. до р. 19, до
 сии. Од сии, с нешто проширивања, иду Д. редови од 18—31 и на стр. 100
 р. 12—3.

- т(а)го њ послав'ноу писаниѣ к' намъ рекъи снце: „Посланиѣ твоѣ приѣмъ съ люковнѣ ѡ м(о)л'въ твоѣ не прѣзрѣвъ, моци твоѣго с(вѣ)т(а)го желан'мъ токоу несѣи ѡ самъ шѣт-коу с ними ѡ съ ч(ъ)стѣи'мъ чръици с(вѣ)т(а)го мѣста
- 5 сего, къ нѣм'же ѡзколи жити г(осподи)нъ ти с(вѣ)ты. Тѣм'же, ѡ любимице, готови се къ срѣтениѣ ѡго... Из' же грѣш'ний, аще ѡ не могли въздвигоути главу моѣ ѡ м'нож'ства безакон'и'и моух(ъ), сѣишак' словеса сии прѣпод(о)бнаго ѡже ѡ моцехъ с(вѣ)тѣи'хъ сѣхъ ѡже донесени въше к' намъ, въздъ-
- 10 хноу въ ѡ ср(ъ)д(ъ)ца ѡ прѣклоу колѣнкъ своѣ на зем'лю съ сѣзѣми м(о)лѣби въсилахъ снце г(лаго)лѣ: „Бл(аго)с(ло)в(е)нъ ѡси, г(осподи)и в(о)жѣ ѡцѣи наших(ъ), ѡкроу, ѡсѣковъ ѡ ѡковъ, ѡже правед'ники любе ѡ грѣшнѣи'хъ м(о)лениѣ не прѣзрѣ, понѣ ѡже ѡ мене грѣшнаго ѡмалѣн'и'и мољбѣ не
- 15 прѣзрѣвъ ѡ принесе свѣтѣло ѡчѣстѣиѣ ѡго просѣѣѣѣи'и кон'це всѣи сръбьскѣи'и земѣи. ѡ ѡкиѣ съ поспѣшениѣмъ съвъкоупѣ арх'иѣреѣ своѣ ѡ ѡреѣ ѡ чръице ѡ ѡздоу на срѣтениѣ ѡго. ѡ срѣт'ше же моци с(вѣ)таго ѡ створиоу ѡв'ноц'ноу м(о)лѣвоу на мѣстѣ тоу съ пѣ(а)лѣми ѡ пѣс(нѣ)ми поѣще
- 20 над(ъ)грок'наѣ пѣниѣ съ кадиѣи ѡ бл(а)гоухан'и'и'ми конѣми провождениѣ творище къ ѡготовѣноу ѡмоу грокоу ѡ прѣс(вѣ)тѣи'и в(о)городице ѡ Стоуденици, ѡже самъ ѡготоу сѣѣ ѡ положѣ ч(ъ)стѣи'и ѡ гроу съ хвалами славище ѡ(тѣ)-ца ѡ с(и)на ѡ с(вѣ)т(а)го д(о)уха.

Д. има на стр. 103 р. 4—6, 26—9 редове Ст. 17—9 (до поѣще) и р. 21—5 од къ ѡугошѣноу.

- Чюд(о) а. Мнѡѡ'в'шѡѡ' же врѣмѣни малѡѡ' до д(ь)не прѣ-
 ставлѣннѣя ѡго ѡ сѣбрахом' се в'сѣи творѣше празд(ь)никѣ ѡшѣ-
 сткнѣя ѡго, в(ог)ь же прѣм(н)л(о)стѣкнѣя, питавѣи ѡго ѡ
 юности ѡго, даже ѡ до н(н)на не ѡставлѣ ѡго, м(н)л(о)стѣ
 5 показа чл(о)в(ь)колѡвнѣя ѡго сѣмѣ г(оспо)д(н)номѣ с(вѣ)тѣ-
 ѣмѣ на нас(ь), на равѣхѣ ѡго. ѡ ѡсточѣ ѡ рака ѡго мѣро чюд'-
 номѣ ѡ вл(а)гоѡ'хан'номѣ ѡцѣлѣннѣ творѣ колѣцимѣ ѡ стр(а)-
 стѣмѣ различнѣмѣ ѡ просто рѣци ѡ вѣснѣнѣ д(оу)хѣ прогонѣ
 ѡ не тѣчнѡ ѡднѡю, нѣ ѡ по в'сѣе часѣ ѡскѣпѣканѣ ѡнѣзрѣч(ѣ)н'-
 10 номѣ ѡ прѣслав'номѣ миро своѡ'моѡ' ѡчѣстѡѡ'.

- Чюд(о) ѡ. Творѣннѣмѣ же ѡмѣ слоѡ'ж'воѡ' ѡ вѣдѣннѣ ноцѣ-
 номѣ ѡу храмѣ прѣс(вѣ)тѣнѣ в(огородн)цѣ тоѡ' ѡдѣже леж(ѣ)тѣ мо-
 цѣи с(вѣ)т(а)го, ѡгоѡ'меноѡ' Дѣвннѣснѡ ѡ к'сѣмѣ чрѣв'цѣмѣ соѡ'щи-
 ѣмѣ тоѡ', припадѣ ѡк'то ѡвѣнѣтѣ вѣсомѣ ѡ томѣмѣ ѡмѣ по
 15 в'сѣе д(ь)ни, ѡже ѡколиже вѣ мирѣ вѣхождаше, нѣ в'сѣгда
 кромѣ к'селѣннѣнѣ гонѣмѣ вѣсомѣ вѣкаше скрозѣ горѣ ѡ ка-
 меннѣя. ѡ ѡколи ѡрадѡѡ' принѣмѣ малѡѡ', помощнѡю с(вѣ)т(а)го
 ѡумѣнѣна, ѡвѣнѣмѣ ракоѡ' прѣпод(о)бнѡго вѣннѣше: „Пом(н)-
 лоѡ'нѣ мѣ, с(вѣ)тѣ, ѡначѡѡ'щаго се сп(а)сѣннѣя ѡ ѡноѡ'дѣ погѣв'-
 20 ша ѡ поравѡщѣна вѣсоѡ' лоѡ'кавомоѡ' ѡ ѡвлад(а)нѣма ѡмѣ ѡз-
 бѣки, прѣподѡв'нѣ. Мѣнѣ ко ѡс'мо стадо ѡчѣстѣннѣя твоѡ'го, не
 даждѣ насѣ вѣсомѣ вѣ радость, нѣ ѡзѣки нѣ прѣч(н)стѣннѣмѣ
 м(о)литѣкѣмѣ своѡ'мѣ, дрѣзновѣннѣ ѡмѣнѣ ѡ сѣмѣ вѣ вл(а)д(н)-
 цѣ своѡ'моѡ'“. ѡ к'сѣмѣ вѣзоѡ'пнѣ'шѣмѣ сѣ слѣзѣмѣ: „Пом(н)-
 25 лоѡ'нѣ д(оу)шѡѡ' погѣв'шѡѡ'ю прѣпод(о)бнѣ“. ѡ ѡвнѣ м(н)л(о)-

с)р(ь)доваѣхъ ѿ ѿцѣхъ ѿ, ѿ ѿде къ дому своѣмъ рад(о)уѣ се ѿ
славе в(о)г(а) даѣшаго славоу оубогаго ѿ него.

- Чюд(о) ꙗко: ѿ ѿно дик(о) слышите чюд(о), брат(и)ѿ.
Чл(о)вѣкъ ѿкъто хромъ пълзанъ на ногоу своѣю ѿ не могъ
5 оубогаго стати ѿмогъ на ногоу своѣю, в(а)д(ь)
ѿта во вѣста позѣ ѿго ѿ прѣжеженъ оубогаго ѿгнѣмъ ѿ
вѣсма малъ не ѿпадъши ѿ не дрѣжѣши се, жиламъ во прѣ-
жеженамъ быкъшимъ, лавѣ на роукоу своѣю влѣчаше по сѣбѣ
позѣ своѣмъ. ѿ принесе ѿ вѣрѣтъ пр(ѣ)под(о)вѣниѣмъ ѿвѣда, ѿцѣ
10 моу, скоуѣтаѣ ѿ къ вѣрѣтице къ моуѣмъ пр(ѣ)под(о)вѣнаго ѿцѣ-
ленна оубогаго просѣ ѿмоу. Чювъ во немощниѣ чюдеса быѣша
ѿ ѿцѣленна ѿ с(вѣ)т(а)го кричаше ѿ вѣнѣмъ г(ла)гола: „По-
м(и)лоуѣ ме, с(вѣ)тъ, поплѣкъшаго се грѣхъ своимъ ѿ оубо-
гаго разѣбѣниѣмъ зѣмъ ѿ лежѣща ѿлѣ жѣка. ѿкоже во
15 кл(а)д(и)ка твоѣмъ ѿславаѣнаго прѣжде ѿцѣхъ, ѿдрѣ въѣмъ
ѿ ходѣти право, тако ѿ ты, с(вѣ)те, ѿще хоуѣши можѣши по-
моуѣ ми м(и)л(о)стию даюу ти ѿ в(о)г(а) ѿ сп(а)са твоѣмъ
ѿс(о)уса Х(ри)с(т)а, ѿцѣхъ ме грѣшѣнаго ѿко оубогаго ѿстинъ-
ниѣмъ Х(ри)с(т)а твоѣмъ“. (ѿнъ же с(вѣ)тъ к(ѣ)гда м(и)лоуѣ
20 стадо своѣмъ ѿ ѿцѣхъ ѿ ѿславаѣнаго сего ѿ ходѣти ѿ право
створи ѿ ѿ скакаше ѿцѣхъ на ногоу своѣю в(а)годарѣствоуѣ
с(вѣ)тоу трѣнцоу ѿ(тъ)ца ѿ с(и)на ѿ с(вѣ)т(а)го д(о)уха ѿ
пр(ѣ)п(о)д(о)вѣнаго ѿ с(вѣ)т(а)го ѿмѣѣна даѣшаго ѿмоу хо-
дѣти на ногоу своѣю.

- 25 Чудо ѿ. По сѣмъ же прѣвѣваюцоу мѣнѣмъ недостѣпѣмоу

- ракоу́ њго́ и м(о)литками́ сего́ с(вѣ)т(а)го́ г(оспод)и́ мо́ѣго
 ѿбавлѣчю́шоу́ се ѿ всѣхъ тежестѣи́ мо́ихъ и́ пекоу́щѣ се за-
 покѣдѣми ѡ́го, и́ въ мирѣ́ и́ въ тишинѣ́ прѣбываю́щоу́ ми,
 помощію́ пр(ѣ)под(о)бнаго ѿтрескю́щоу́ ѿ́ себе́ в'се́ против'ныи́и
 5 вар'вары́ выв'шенъ на ѿчѣстїи́ ѡ́го, закида́ выс(тъ) ѿ́ близъ
 живоу́щаго законопрѣстоу́п'наго ц(а)ра́ вѣгѣарьскаго́ рекомаго
 Ёоріаа, ѡ́гоже́ безаконїи́и в'се́моу́ мироу́ не оу́танъ се. Прѣспѣ́
 во Ёрод(о)во́ безаконїи́и по істинѣ́. О́ни ѿпл'чи́ се съ́ в'сею́
 силою́ своєю́ поймъ́ съ́ совою́ зети́ своѡ́го грѣч'скаго́ ц(а)ра́
 10 Фѣлаан'дра́ г(ла)голанѣма, ѡ́же къ́ слав'но́му Костан'тинѣ́ градѣ́.
 И́ възнѣсоста́ мнѣ́ съ́ своєю́ высочѣ́ іако́ потрѣ́вити ѿчѣстїи́и
 с(вѣ)т(а)го́ и́ мене́ до́ кон'ца ѿ́зловити́ и́ а́ще мо́щно́ и́ про-
 гнати́ ме ѿ́ вл(а)д(и)чѣствїа́ мо́ѣго, рѣкаста́ бо́ іако́же́ лѣ́ва,
 и́ поглы́тити ме́ хотѣ́ста и́ въздвїгнѣ́ти́ силоу́́ и́ похвалоу́́
 15 възнѣ́сти на́ ме. Ендѣ́къ' бо́ іа́ непрѣкло́нно́ и́ невъздрыжан'но
 шѣ́сткоу́юща́ скерѣ́пѣ́стѣ́но и́ неоу́кротимо́ до́ нарица́емаго
 Ны́ша град(а), не́ имы́́ иного́ помагаю́ща́ ми ѿ́ землѣ́иныхъ
 тѣ́кмо́ г(оспод)а́ мо́ѣго Ис(оу́са) Х(ри)с(т)а́ и́ прѣ́с(вѣ)тъи́и
 в(о)городи́це́ и́ сего́ с(вѣ)т(а)го́ г(оспод)и́ мо́ѣго, вы́ниахъ́ къ́
 20 колѣ́зѣи́ ср(ѣ)д(ѣ)ца́ мо́ѣго:

- „Вл(а)д(и)ко́, г(оспод)и́ Ис(оу́с(е)́) Х(ри)с(т(е)́) и́ прѣ́с(вѣ)-
 та́и мо́а в(о)городи́це, чл(о)в(ѣ)колю́бїице, ты́ свѣ́си помы́сли
 и́ дѣ́лѣ́са и́ немо́щѣ́ хоу́дѣи́и вѣ́щи, тебѣ́ прѣ́д(ѣ)лагаю́́ д(оу)-
 шоу́́ мою́, ю́же ѿ́скрѣ́пнихъ́ грѣ́хѣ́ми, ѡ́бави́ ме ѿ́ находя́щихъ
 25 ме ѿ́зловити́ ме, се́ бо́ іако́́ п'є́и ѿ́вѣдо́ше́ ме, и́ з'вѣ́рь зло-

бикѣиѣхъ ѡсѣдоша ме и нападоше на ме крѣпѣци. Бѣстани,
 г(оспод)и, въ срѣтєніи моѣмъ и виждѣ, да не рекоутьъ врази
 мой пожрѣхомъ и, іако ты іеси застоупникъ мой и приѣжи-
 ще моѣ, ѡ тебѣ се ѡправѣдаю. Ты же прѣпод(о)бѣне г(оспод)и
 5 мой, имѣи дръзновеніи къ г(оспод)оу и къ прѣс(ве)тѣи вл(а)-
 д(и)ч(и)ци б(огороди)ци не прѣзри м(о)лєніи іегоже възлюбилъ
 и въспита къ іадрѣ ч(ъ)стѣи твоѣмъ, не даждѣ врагомъ
 въ радос(ть) ѡчѣстїи твоѣго, іегоже притежа ѡ г(оспод)и
 б(о)зѣ вѣсєдъжителю. Екѣ(ѣ) бо, г(оспод)и мой, іже и по
 10 смрѣти живѣ іеси и томоу прѣд(ъ)стоиши непоколѣблѣмъ въ
 вѣкѣи и прѣжде въ тѣлєси твоѣмъ пєкѣи се нами и н(и)на
 на доучѣшаи прѣшѣд(ъ) не ѡстави нас(ъ), іам(и)нь“. И вѣне-
 запоу въ полоуноци възплъ выс(ть) и расипа прѣпод(о)бѣни
 ѡплъчєише се крагы наше невид(и)мо. И страхомъ великомъ
 15 ѡбѣсти іаклєніемъ г(оспод)и с(ве)т(а)го монє(о) и знаме-
 нїемъ іединѣмъ іже ѡ него повѣдєніи ѡбѣгоу, сѣкѣаю-
 щє сами сєбє, дроугѣ дроугѣ. И повѣда имъ выс(ть) междоу
 собою, и до конѣца сѣкроушише се и ѡтидоше посрамлєни въ
 погнѣклѣи и въ поношєни велицѣ.

20 Єдиномоу ко ѡметѣникоу ѡ тогожде плємене Годи, на-
 рекомаго вѣгарьскаго, ѡлоучьшоу се на западѣ къ вл(а)д(и)-
 чєствию моѣмоу рекомоумоу Стрѣзоу, іже насилєнъ ѡ сєго
 злааго законопрѣстоупника, брат(а) іего, іегоже приѣмъ іако
 с(и)на възлюблєннаго, вѣскрѣмихъ іего и схранихъ іего неврѣж-
 25 дєна ѡ нахѣдєнїє погнѣклѣи и ѡ заколєніи іего. На вѣсакѣ бо

д(ь)нѣ прошаше ѿ да ѿгнѣмъ съжежеть тѣло нѣго или про-
 тешеть на четири честнѣ, ѿ повѣснѣ по стѣгнамъ град(ь)-
 нѣнѣмъ. Онъ бо м(оу)ч(н)тель велѣмн оустрѣмн се ѿ слад'ко
 д(оу)шн своѣи сътворити крѣки рода своѣго пролиѣти, ве-
 5 числа же ѿ нѣнѣхъ чл(о)в(ѣ)кѣхъ потрѣбнѣ изволи тыце се зем'-
 лѣ ѿ море ѿскорѣннѣ помысломъ своѣмъ. И сего ѿскоуцѣ
 придоше на мѣ свѣщав'ше злыи свѣтъ нѣгоже не полоуѣчнше
 бл(а)год(а)тиѣ г(оспод)а мо[нѣго] Ис(оу)са Х(ри)с(т)а ѿ по-
 мощнѣ г(оспод)и мо[нѣго] с(вѣ)т(а)го Сѣмѣна. Оудръжав' же
 10 ѿ авѣ къ роукоу своѣю ѿ сѣ всею силою моєю юже ѿмамъ ѿ
 г(оспод)а в(о)г(а) мо[нѣго] и ѿ бл(а)г(о)с(ло)в(ѣ)ннѣ прѣпод(о)в'-
 наго, помѣне бл(а)год(а)ти ѿ наоученнѣ нѣго подавати роукоу
 лежѣщюу моу ѿ застоупати ѿвидима ѿ кѣвести неѿмоуѣща
 крока. Потѣщав' се ѿ ѿнѣхъ ѿ ѿ прѣдахъ ѿмоуѣ поль ц(а)р(ь)-
 15 ствнѣ бѣлгарьскаго ѿ оутврѣднѣхъ ѿ къ градѣ г(ла)голенѣмъ
 Просѣкѣ, ѿже прѣвѣс(тѣ) слав'но къ д(ь)ни своѣ, подѣдрѣ-
 жищюу моу ми класть нѣго ѿ ѿсв(ѣ)щающюу ѿ вѣкѣхъ ѿвидѣ-
 шнх(ь) нѣго.

Чюд(о) є. Бѣс(тѣ) же къ д(ь)ни тынѣ прѣвѣщающюу моу
 20 ми ѿ дръжѣщюу моу ѿ въ люб'ви своѣи ѿ нѣв(а)г(ѣ)лнѣ рад(н)
 с(вѣ)т(а)го, имѣже приѿверѣтохъ ѿ не помышлѣнѣ ни прозре
 хотѣщаго быти, нѣ ѿ сѣмъ с(ь)бѣс(тѣ) сѣ слов(о) бл(а)д(н)ч-
 ннѣ: „Добри чл(о)в(ѣ)кѣ ѿ добраго скровища ср(ь)д(ь)ца своѣго
 ѿноситѣ бл(а)гага, а злыи чл(о)в(ѣ)кѣ ѿ злаго скровища ср(ь)д(ь)-
 25 ца своѣго ѿноситѣ з'лаѣ“. (ѿ) немъ же събѣс(тѣ) сѣ пис(а)ннѣ:

„оуты и оутастѣ“ и ѿвръже се възлюбленны, забывъ ѿ в(о)зѣ
 въспитавшаго и и к'сѣхъ благ'иныхъ насытивша и. Дияволоу
 наказдѣнъ ѿвръже се и крамолоу въздвиже на ме и начеть
 5 готовити се да въздасть ми злая за бл(а)га и възлюбить
 ме и ѿчесткинѣ мое и оутвръждениѣ с(вѣ)т(а)го.

Пом'не же азъ грѣшныи наказаниѣ г(оспод)и много с(вѣ)-
 т(а)го и не оупваѣ на силоу свою соупоу нескони, нъ иже не-
 вносаиа мыслиши, нъ под(о)бити се с'мѣреноу, с'мѣреннимъ
 10 во ѡбща дати бл(а)год(а)ть и оум(о)лихъ прѣпод(о)б'наго
 ѡ(тѣ)ца своего и оучителя и наставника Евоу иер'монаха
 да идетъ и ѡбличить везоумиѣ сего злаго сада и злои про-
 зекениѣ игоже не насади ѡцъ нев(е)сны. Иже не ѡкажи се нъ
 нѣд(ъ) и ѡбличи злобоу нго и приложъ слад'ка и докраи
 и медоточ'наа оучениа свою такоже приѡбръжети и въ мѣрило
 15 правоживоуцихъ чл(о)вѣкѣ и доброн'равныихъ ц(а)ркѣ, пра-
 вослав'ныи ко ц(а)ре г(оспод)ь хр(и)стиане нареч(е), и с'вѣр-
 шити слов(о) г(оспод)и и прѣвѣкати къ люб'ви такоже и с(тѣ)
 лоучыши всѣхъ ѡлокав'домаду приносимныхъ.

Ени же ѡкан'ныи непрѣворемъ прѣвѣс(тѣ) и ѿ злобы
 20 не измѣни разума своего и не послуша заповѣди и оучениа
 иго и забывъ пастиря ѡчествию своимъ и прѣд(ъ)стателя
 вѣшнему прѣстолоу игоже м(о)лениемъ и помощию многы
 и силы и сил'ныи дръжавы сътрыше се, идиначе дръже злои
 свое изволеніи, не вѣдыи везоумныи слова прор(о)ча: „Не оу-

с(вѣ)т(а)го ѱвъчѣть чюд(ѣ)са ѿ вл(а)год(а)ти ѿ снѣгѣ прѣ-
дѣлѣнѣ ѿже створи. Оудивлѣнѣть ко се оумѣ ѿ оустрашѣть
чл(о)в(ѣ)чьскомоу вѣсемоу зданію, ѿ чл(о)в(ѣ)къ бо невоз-
можно, а ѿ в(о)г(а) вѣса възможно.

- 5 Скажѣтъ бо ѿ сѣмѣ чюд(ѣ)си ѿго бѣжѣшнимѣ. Бѣста бо
нѣкъто ѿ рода грѣчьскаго, рода ц(а)рьска сѣнѣ, ѿменѣмѣ Ми-
ханѣль въ странѣ драчьсцѣнѣ ѿ въ поморіи ѿстрока того ве-
ликаго ѿже прилежитѣ близѣ Диѡкѣлитинѣ ѿ далѣматѣскѣнѣ
странѣ ѿ ѿчѣсткѣнѣ с(вѣ)т(а)го Сѣмѣна. ѿ тоѣ въздвиже
10 рѣтъ на мене раба ѿго, ѿгоже ѿстави на прѣтолѣ сѣнѣмѣ.
ѿ оулоучикѣ крѣмѣ ѿдалѣшоу ми се далече ѿ странѣ тоѣ ѿ
прѣкѣтъ ѿдинѣ ѿ градѣ моухѣ Сѣдѣрь г(а)голанѣмѣ въ ѿстинѣ-
нѣнѣ Далѣматинѣ соуцѣ. Іс(о)моу же послакъ г(а)голаухѣ: „ѿста-
ни, братѣ, ѿ(и)на, не въ твоѣ бо ждрѣки г(о)сподѣ ѿлоучинѣ
15 ѿстрока того нѣ въ ждрѣки ѿстинѣнѣ г(о)сподѣ моѣго с(вѣ)-
т(а)го ѿ ѿго м(о)литѣкамѣ ѿ прѣданіѣмѣ мѣнѣ вѣл(а)д(и)-
чѣство. Ты же помѣни слов(о) прѣд(ѣ)тѣче ѿ кр(ѣ)ст(и)телѣ
Іѡанѣ запрѣщающѣмѣ ѿ г(а)голющѣ ѿ сѣнѣхѣ вѣти ѿ вѣроки
сѣнѣмѣ доволѣномѣ вѣти. Поудѣ же доволѣнѣ ѿ твоѣхѣ, а
20 ѿже соуѣтъ принаѣ моѣго ѿчѣства то оуѣкаѣ на г(о)сподѣ
моѣго Іс(о)уса Х(ри)с(т)а ѿ на прѣс(вѣ)тоу вѣл(а)д(и)ч(и)цоу
в(о)городѣнѣнѣ ѿ на прѣпод(о)бѣнаго г(о)сподѣ моѣго с(вѣ)-
т(а)го, не оусоуѣмѣнѣтъ се срѣдѣ моѣнѣ ѿ оустрашѣть тво-

Затѣм на стр. 210 р. 4—7 Д. ѿма ова мѣста: и горькою смѣршѣю вѣне-
запноу скоро издѣше ѿ своѣмѣ избранѣмѣмѣ мѣршѣ нагѣ опроверженѣ
бышѣ.

него ѡзлoвaлeннiа, нѣ паче вѣзоу́пию ѡзлoвнѣннѣ ср(ъ)д(ъ)ца
 мо́его: „Бл(а)г(о)с(лo)в(е)нъ г(оспoд)ъ б(ог)ъ мо́й наоуча́е роу-
 цѣ мо́й на ѡплъченнѣ и прѣсти мо́й на бранѣ. И „а́ще ѡплъ-
 чит се на мѣ пaкѣ не оубо́итъ се ср(ъ)д(ъ)це мо́е“. И прѣ-
 5 дaннiа нeгo не ѡстaвлѡ дoн'дѣ́жe и скoн'чaнѣтъ се д(оу)шa мо́я,
 и „пoжeнoу, г(оспoд)и, ѡ тeбѣ врагѣ мо́е дoн'дѣ́жe и скoн'чa-
 ютъ се“. И пaкѣ ѡвpaцѣ се вѣпнiахъ:

„Г(оспoд)и мо́й с(вe)тъи, прѣдoшe ѣзици вѣ дoстoѡи́ннѣ
 твоѣ и ѡсквeрнѣше цр(ъ)квѣ с(вe)тoу́ю твою, рaбa твоѣго
 10 ѡзлoбнѣше, дoс(тo)ѡи́ннѣ твоѣ вѣзeти тѣшeтъ се. Оу́м(о)ли вл(а)-
 д(и)кoу твоѣго и г(оспoд)a, дa вѣвpaтeт се пoсрaм'лeннѣ ѡ на-
 дeждe си. Тѣи бo ѣси прѣбѣ́жнѣ мо́е и оубтвeрждeннѣ и тѣи
 ѣси ѡгpaждaн ѡчaствѣнѣ скoнѣ ѡ в'сaкoгo з'лa нaхoдeщaгo нa
 нe; тѣи бo ѣси пoстaвнѣ зeм'ли твоѣи и нe прѣстoу́пи нeгo
 15 дo н(и)нѣ нѣк'тoжe. И н(и)нѣ нe ѡстaви нaс(ъ) нa тe нaдѣ-
 ющиxъ се и тoкoу оупвaющиxъ. Тѣи бo ѣси вeсeлѣнѣ нaшe и
 пoхвaлa“.

Он же прѣпoд(о)в'ни и с(вe)тъи Оу́мeнъ тeплѣи вѣ
 м(о)лѣтвaхъ и скoрѣ вѣ пoскѣщeннѣи и вѣдрѣ вѣ пoд'визaннѣи
 20 скoрo прѣклaнѣнѣ б(о)ж(ъ)ствѣн'кѣи оу́ши вѣ прѣзѣвaющиxъ нeгo
 нe ѡвpaти лицa скoнѣго ѡ мeнe, нѣ ѡкo и прѣдѣи вѣзлѡбeлѣи и
 дo кoн'цa нe ѡстaви, нѣ оу́м(о)лѣвѣ скoнѣю м(о)л(и)твoу с(вe)-
 т(а)гo и вeликaгo м(оу)ч(е)никa Х(ри)с(тo)вa Гeѡргѣи, нeгoжe
 пoлoжи пoмoщ'никa сeбѣ и пoбѣдѣтeлѣи нa вpaгѣ. И ѡкoжe

Мер'коу'риѣ пронызи неч(ь)стикаго м(оу)ч(и)тел'а Ноу'лиана, та-
ко и съ великыи м(оу)ч(е)н(и)къ оу'м(о)ленъ г(оспо)д(и)номъ
с(ве)тыиъ изв'ѣ тав'к'ноу'къ въ рекра нгоу'мена своѣго Ини-
киа въ храм'ѣ скоѣмъ оу' ср'ѣдоу' сръпскыи зем'лѣ, г(лаго)лѣ:

- 5 „Въстани, проповѣждай величїа моѣ. Из' ко посланы нѣмъ
ѿ г(оспод)а оубити Михаїла Гръчина, ѣже въ драч'сц'ѣи стра-
нѣ. И ѡбїе ѣдинъ ѿ ровъ ѣго въставъ съдрови и м'чемъ
на ѡдр'ѣ ѣго и зылоу съмр'тїю прѣдасть д(оу)шоу' свою, въ
поношенїе в'сѣмъ зрѣимъ, въ радость же в'сѣмъ оуп'ваю-
10 щимъ на г(оспод)а и на с(ве)тыѣ оубоуд'ники ѣго.

- Симъ же в'сѣмъ бык'шимъ, м(и)л(о)ср(ь)дїемъ г(о-
спод)а и в(ог)а и сп(а)са нашего Ис(оуса) Х(ри)с(т)а и м(и)-
л(о)стїю пр(ѣ)ч(и)стїе в(огороди)це и пр(и)сно д(ѣ)вы М(а)-
ринѣ, чюдесемъ страшиимъ и прѣслав'нымъ ѿ с(ве)т(а)го
15 г(оспод)и моѣго Еу'меѣна на м'нѣ ѡкан'нѣмъ и недос(то)н-
нѣмъ и грѣшнѣмъ, рождѣнымъ имъ и въспитан'мъ имъ оу'-
боз'кмъ Стефан'ѣ. Емотре ко ѣго див'наѣ и неизреч(е)н'наѣ
дѣла оужасаю се оумомъ и трепещоу. Кто бо изъч'теть сего
чюдеса, котори ли изъкъ из'г(лаго)лѣтъ таины твоѣ, изъщъ-
20 ныи с(ве)тыи стар'че? Которѣ ли оуст'нѣ ѡвкръзета се на
твою поухалоу, прѣпод(о)б'не? Которы ли разоумъ исповѣсть
твоѣ величїа, поты и троуде твоѣ и таїниѣ тѣла, бѣд'ниѣ
же и слъзы твоѣ?

- Что же нарекоу те, ѿ прѣпод(о)б'не азъ, непотрѣбны
25 твоѣ раба? Ап(о)с(то)ла ли нарекоу те? Ико болю и ап(о)-
с(то)ла къс(тъ).

Їмс(ть) бо ап(о)с(то)лъ ѿчистию своімоу, ѣже ѿз
 глаукины некръствиѣ ѿзвѣдѣе ѣзыкъ скон и покоѣ крѣ-
 пинѣ показавъ имъ ѿбѣнови и люди своѣ силою и дѣтелию
 с(кѣ)т(а)го д(оу)ха, ѣже ѿзвѣвшѣ прѣласти ѣретичскыи
 5 славетъ въ троици ѣдиного б(о)га. М(оу)ч(ѣ)ника ли? Нѣкто
 ѿзвѣтитъ стр(а)сти твоѣ вчисельниѣ, ѣже въспринѣтъ разга-
 раѣ се любовию Х(ри)с(то)вою, вразъ се и оубиѣ до конца
 м(оу)ч(ѣ)т(ѣ)лѣ днѣвола и сѣти нѣго и лѣзвѣ до конца
 растрѣгъ, истинныѣ тѣло своѣ оудръжаниѣмъ и ѣко крѣвию
 10 м(оу)ч(ѣ)н(и)чѣною ѿбѣниѣ все слѣзами сконми и разгнавъ
 мракъ тѣмныиѣхъ вѣсовѣхъ борещиѣ се с нами. Оучителѣ ли
 те нарекоу ѿчистию своімоу? Нѣ ты прѣккзидѣ тѣхъ и оу-
 чениѣ ихъ ѿсправи и недокончана ихъ приложъ и на концы
 разоумѣише оучениѣ ѿбѣнови имъ просвѣщенѣ вселѣноу коу
 15 прѣв(о)гат'но.

Поина ли те нарекоу, с(кѣ)те, крѣпка? Ты нѣко ѿгради
 вселѣноу ѿроужениѣмъ кр(ъ)стыиѣмъ поданимъ ти ѿ вл(а)-
 д(и)кы твоѣго и покоѣвавъ все злонравіѣ наше ѿгна и сръ-
 помъ вѣрѣ твоѣ, искорѣни и ѿ ѿсѣче тѣниѣ прѣлѣстѣноѣ въ
 20 мирѣ сконѣмъ. Прор(о)ка ли нарекоу те прѣчюд'не? Нѣ г(ла)го-
 лѣтъ г(оспод)ъ: „Никторы же прор(о)къ принѣтъ ѿс(ть) къ
 ѿчисти своімъ“. Ты же въ ѿчисти сконѣмъ ѣки се келѣи
 застоупниѣ ѿскипѣканѣ прѣв(о)гатноѣ миро ѿ ракъ твоѣхъ
 ѿцѣлѣи всакоѣ скезаниѣ сотонино и прогонѣ вѣснаѣ мѣчѣта-
 25 ниѣ и недоужныиѣмъ рѣкы ѿцѣлѣниѣмъ лѣнѣ, прѣтѣкающимъ
 к' текѣ.

Поустыни'наго ли жителѧ нарекоу? Нѣ ты ѧ въ поустини
бол'шини процвѣте, под(ъ)визаниѣмъ расплоди троуди твоѧ ѧ
цвѣтѣ неоубедающе стежа. И выс(тъ) свѣтил'никъ мироу
сиѧ чудеси прѣславныѣми.

- 5 Нѣ, ѡ кл(а)д(и)ко мой, ѡ прѣс(вѣ)тѧ мой наставнице,
испльнѧѣтъ се ср(ъ)д(ъ)це мое рыданиѧ ѧ вѣплѧ ѧ плач(а)
многа къ недоумѣннѣ моему. Конѣ бо начело покажоу? Ко-
тороу ли и҆кѣни изреч(е)та ѡкан'и҆и оустынкѣ мой похвалѣ
те[о]нѣ, пр(ѣ)под(о)бне? Ѣ недостат'ка разоума моего възоу-
10 нию ти, г(оспод)и мой, недоумѣн'нѣ ко нѣмъ ѧ непотрѣбны
дрзвѣти похвалити твоѧ величѧ, нѣ ѡбаче твоѧ нѣмъ, г(о-
спод)и мой, ѧ твоѧ похвали изрекоу азъ.

Радѡи се, г(оспод)и мой, зачело мое ѧ кон'ецъ ѧ кормителю
мой с(вѣ)тъи. Радѡи се, пастироу добриѣ словесниѣмъ ѡвцама

- 15 Х(ри)с(то)вѣмъ, наѣмника ме с'твори пастѣк твоѧ, юже стежа
кл(а)д(и)ка ч(ъ)стною си крѣвию. Радѡи се, свѣтлолич'ны цвѣ-
те, въѡроужив' се силою кр(ъ)стною ѧ ѡроужѣмъ неповѣдимы
бранити вѣкомъ стада твоего напад(а)юще на нѣ на како
крѣме. Радѡи се, оучителю новаго заѣта, не монсеѣнскѣ на-
20 оучникъ, нѣ Павлови послѣдоуѣ ѧ нѣго оучениѧ изещно вьсади
къ разоумъ нашъ. Радѡи се, прѣпод(о)бне, стар'цемъ кождѡ
ѧ въдовицама застоу'никъ ѧ сирѣмъ кр'мителъ. Радѡи се
юниѣмъ вьпитаниѣ ѧ крѣпости ѧ настав'ниче на лоучьшаѧ.
Радѡи се, помоу'ниче къ вранѣхъ. Радѡи се, повѣдителю соу-

- против'ныиъ кар'варомъ. Радѡѹи се, лѣсткѣи възводиши чѣда
 и люди свои въ н(е)б(е)сныиѹ крокъ и ѡдваранѣ на пажити
 д(ѡ)хоуиѹ. Радѡѹи се, арх'иерейомъ добромъ ѡукрашениѣ и
 праведныи неоубедающиѹ вѣи'цѹ. Радѡѹи се, ап(о)с(то)ломъ
 5 сѣсѣд'ниче и сѡѡчениѣ и сѡпропѡсѣданиѣ. Радѡѹи се, м(ѡ)-
 ч(е)н(и)комъ скрѣт'не и сѣстрада(ъ)не и сѡпохвал'не. Радѡѹи
 се, мнѡхомъ вѣдрѡмъ ѡко и настав'ниче дѣкны и правило не-
 изрекомѡе. Радѡѹи се поустин'ныкомъ ѡбѣтѣ, иночѣствоу-
 ющиѹ тишина. Радѡѹи се, сѡгрѣшающииѹ намъ исправа'ниѣ.
 10 Радѡѹи се, сѣблазномъ ѡцѣстителю. Радѡѹи се, тихѡе приста-
 нище вѣланомъ. Радѡѹи се, рѣшителю пленицъ грѣхѡв'ныиѹхъ.
 Радѡѹи се, поустѣи възводе на н(е)б(е)снаѹ. Радѡѹи се, мостѣ
 прѣкоде въ вѣч'ноу жизнь. Радѡѹи се, неизчрѣпимыи источ'-
 нице. Радѡѹи се, раю вѣч'ноующии, красныи и дѣкны. Радѡѹи
 15 се, цѣкѣ вѣрѹи н(е)б(е)снаго вѣстоград(а). Радѡѹи се, граде
 ѡгнныи ѡчѣствию своимѡу. Радѡѹи се, лозѡ довроплод(ъ)наѹ
 и скип'кющиѹ намъ веселиѣ. Радѡѹи се, грозде сѡзрѣлыи иста-
 чанѣ мѣсть слад'кыи а пианѣства грѣхѡв'наго изимаѣ. Радѡѹи
 се, г(оспод)и мои с(вѣ)тъ, и пакы радѡѹи се в'сегда веселе се
 20 ѡ прѣстола кл(а)д(и)кы твоѣго.

Нъ, ѡ прѣпод(о)вне, помени мене грѣш'наго рака своего
 Стефана, не забѡди мене ѡб(о)гааго твоѣго, не забѡди
 мене лежища въ безаконнѹхъ, не забѡд(и) мене валиающаго се
 въ тинѣ сластиѹи, нъ простѣрь прѣч(и)стѣю си деснициѡу

Р. 20 код Јагића не ваља g; р. 22 у орг. рkp. ме мене.

нѣю же ѿ бл(аго)сл(о)ви ме въ лестѣнѣмъ житиѣ сѣмъ ѿ роу-
 кокоде настаѣи послѣдовати стопама твоѣма аще ѿ недос(то-
 и)на, аще ѿ неключима, аще ѿ непотрѣб'на. Оум(о)ли вл(а)-
 д(и)коу твоѣю ѿ мнѣ нели прѣзрѣвъ безаконнѣ моѣ спо-
 5 д(о)бѣи ме приближити се ѿ видѣти радос(тъ), нже оумо-
 тока любящима ѿго.

Пакы же сего с(ве)т(а)го чюд(е)са неизмѣтен'на ѿ нескла-
 зан'на ѿ неизмѣримаа вѣноу ѿ безъ прѣстани ѿвѣло ѿ прѣ-
 в(о)гато подають се намъ. Чюд(о)твореннѣ бо ѿ снѣмъ вели-
 10 кѣмъ оудикають оумъ родоу чл(о)вѣ(к)чскомуу, ѿкоже бо не-
 мощно не(тъ) измѣрити глаубины морьскѣмъ ѿ высоты
 н(е)б(е)снѣмъ, тако ѿ сего с(ве)т(а)го г(оспод)и монго не-
 мощи изчисти чюдесъ прѣслав'ныхъ ѿ неислѣдован'ныхъ
 ѿ неизреч(е)н'ныхъ. Прѣоудики бо в'соу в'селеноу ѿсно, скорѣ
 15 въ помощехъ ѿвѣи се ѿ въ напастехъ крѣпкѣ ѿ въ нахож-
 деннѣ соупротив'ныхъ(к) келѣи застоуп'никъ.

По скончаниѣ во чюдесъ сихъ прѣкывающеу ми въ ми-
 роу ѿ къ тишинѣ въ ѿчествиѣ моѣмъ, вл(а)годарьствоуѣи г(о)-
 спод)а ѿ в(ог)а ѿ сп(а)са монго Ис(оуса) Х(ри)с(т)а ѿ прѣ-
 20 ч(и)стоуѣю вл(а)д(и)ч(и)цоу в(о)городицоу ѿ с(ве)т(а)го г(о)-
 спод)и монго пр(ѣ)под(о)б'наго Гимеѡна, против'ны же дна-
 коль ненавистникъ доброу вѣноу тыце се въ рокъ погыбѣл'-
 нынъ вѣриноути род(к) чл(о)вѣ(к)чскѣмъ съблазны сконми ѿ
 скръбѣми многѣми хоте ѿслабыти вѣроуѣиѣ истин'ному
 25 в(ог)оу нашему, а не вѣдѣи ѿкан'ны ѿ закѣмъ в'сѣгда про-

- гонѣцаго ѿ. Наоусти бо неч(ь)стникъ ѿ ц(а)ря да ѿскръкнѣ
 ме, крал(а) оугърскааго ꙗндрѣа рекомаго и ц(а)ря гръч-
 скаго Іѳриса Филандра г(лаго)лемаго. Оуѣтъ бо свѣща
 зъа ѿкоже прогнати ме ѿ землю ѿчѣствіа моѣго раз(ь)дѣ-
 5 лити ѿ оудръжати свѣѣ. Дѣви'ша великыѣ силы своѣ снѣ ѿ
 сѣверскыѣхъ странъ, а ѿвѣ ѿ вѣстока шѣствіе творѣша
 ѿкоже състати се ѿма ѿ видѣти оу градѣ Ныни ѿ състав'-
 шеніа се ѿбратити се въ землю с(вѣ)т(а)го Оумѣна ѿ въ
 ѿчѣствіе моѣ, мене же зооуца съ лѣстїю неѿславно аки
 10 съ любовнїю принѣти на видѣніе ѿю. Бѣше бо крѣме то
 празд(ь)никъ г(оспод)а к(о)га нашего ѿже по пасѣѣ славнаго
 ѿ свѣтлаго въскр(ь)сеніа. ѿзъ же видѣвъ сицекоѣ ѿзлѣн-
 ніе ѿ сѣѣт' безакон'ныѣ ѿ ѿвѣстоупаніе многыѣхъ ѿзыкъ
 ѿ противныѣхъ сѣрнѣоуце се въ коупъ вѣстроѣ теченіе стко-
 15 рѣхъ къ раѣѣ тѣбѣлаженаго г(оспод)и моѣго с(вѣ)т(а)го оутѣ-
 шителя моѣго ѿ скорого въ вѣдаѣ помощника ѿ ѿвѣмъ
 ракоу моѣи ѿго, ѿдѣже лежить добропѣд'ноѣ тѣло ѿго,
 съ прѣмногымъ сѣзѣми вѣпнѣхъ к немоу: „Г(оспод)и моѣ
 с(вѣ)тъи, приклижи се гонѣи ме безакон'ниѣ, свѣщаши ѿдѣ
 20 номышлѣніемъ въ коупѣ, на те завѣтъ заѣраше раба тво-
 ѣго потрѣвити тѣшет' се. Г(оспод)и моѣ с(вѣ)тъи, положи не
 ѿко коло ѿ ѿко стѣблѣ прѣд(ь) лицемъ вѣтроу ѿ да пости-
 дет' се вѣстаюце на ме. Раба же твоѣ да вѣзвеселит' се. Ты
 бо ѿси приѣжице моѣ ѿ оутѣвѣденіе моѣ. ѿ по чѣсѣмоу,
 25 г(оспод)и, разоумѣю м(н)л(о)сть твою ѿ застоупаніе ѿ по-
 сѣщеніе твоѣ на мнѣ ѿкан'нѣмъ“?

И ѿбѣнѣ въ тѣхъ часѣхъ скоримъ ѿ него посѣщеніемъ прѣспѣ-
 д(оу)хъ с(вѣ)т(а) и исплани се масти бл(а)гокон'нѣи въ са-
 цр(ъ)ковѣ и ѿзани се бл(а)гооухан'ноу мѣро не ѿкоже въ се
 д(ъ)ни ѿзаниаѣтъ се, нѣ ѿкоже полити се въ кѣи цр(ъ)кви и
 5 ѿзаниаѣтъ слоуженимъ оу с(вѣ)т(а)го гроба чр(ъ)плющимъ с(вѣ)-
 тоу мѣро и ѿз' напис(а)наго же ѿбразѣ с(вѣ)т(а)го, ѿже на-
 стѣи цр(ъ)ковѣи, истече прѣчюд'наѣ рѣка ѿко дикити се
 въ кѣмъ зрѣнимъ и г(лаго)лати: „Г(о) прѣдидѣ, како и соух'и
 камѣи ѿб(о)гатилъ ѿси с(вѣ)т(а)и си д(оу)хомъ и пришь-
 10 стѣи твоемъ потаѣи рѣкою ѿц(ъ)кленіи ѿюже мажуще
 се недоуж'ни ѿц(ъ)кленіи се ѿ раз'личнѣхъ недоуж'и своихъ
 бл(а)год(а)тъ въздающе в(о)оу дав'шоу ти силоу“.

Възврати же се къ оучителю и настав'никоу моему
 Гав'вк ѿ м' монахоу бл(а)г(о)с(ло)вити се ѿ роуки ѿ него и ѿти
 15 противоу против'нѣмъ приближающимъ се къ зем'ли ѿчѣ-
 ствѣи моему ѿн'дрѣю краю оуг'рьскому. Г(о) же прѣиѣмъ
 въстѣ ѿ с(вѣ)т(а)го моего пр(ѣ)под(о)б'наго Г(о)мѣѣна и по-
 велѣи ѿти съ мною, г(лаго)лаше ми: „Любимиче мой, не
 оустрашай се лица м'ногихъ ѿзыкъ, ѿмашн во г(о)спод(а)и
 20 своѣго с(вѣ)т(а)го скорого помощ'ника своѣго помагающа ти
 и не посрамить те въ вѣкѣи и не оубоѣи се ѿхъ и не скръби,
 н(и)ни бо ѿмашъ приложити ѿрость ѿхъ на кротость и гнѣвъ
 ѿхъ на любовъ твою, и ѿрость ѿхъ на почѣсть твою и сла-
 воу. Бѣдрѣ ѿбо ѿчи трѣблѣи'наго стар'ца, неоусп'но хода-
 52 тайствоуѣи ѿ твоѣмъ добрѣ, и ѿмашн видѣти ѿчиима сво-
 ѣма посокиѣи своѣи ѿже по текѣи и коу колю свою испланиоу“

- и з'вѣр'ноѣ скер'книѣ прѣложено на прѣв(о)гатыѣ дары ткоѣ".
 И кѣнзапоу, и ѣще г(лаго)лющоу ѣмоу начеше приспѣвати
 дроу'гъ по дроу'зѣ ѿ слав'ныи'хъ слоу'гъ ѣго послаи'мыи, г(ла-
 го)лише ми: „Греди, брате мой любими'и и слад'кий ѿ Х(ри)-
 5 с(т)ѣ в(о)зѣ; греди, г(оспод)и мой и брате, да насладивѣ се
 ѿ г(оспод)и б(о)зѣ сладкыѣ лю'бве; греди да посты'дет' се
 в'си мыслии'и нама зло; греди да скр'иют' се врази наю; гре-
 ди да похвалеть и прославеть се лю'бяи'и на и оутвер'ждении
 створ'шаа ч(ь)стѣныи'мъ и животвореи'мъ кр(ь)стоу г(о-
 10 спод)ныи'и и прѣч(и)стоу кл(а)д(и)ч(и)цеу в(огороди)цеу“.
 Екстах се с' нимъ на межди ѿчѣстви'а моѣго въ градѣ
 Рав'номъ, м(о)л(и)твами и помощию с(вѣ)т(а)го, въ славоу
 и въ ч(ь)сть и въ неизреч(е)н'ноѣ веселии'и и радости, іако ди-
 вити се в'сѣмъ зрѣи'и'мъ ѿ сѣмъ. И прѣоумножи дары свои
 15 къ м'нѣ различ'ныи'и на в'сакъ д(ь)нь, чашами ц(а)рьскыи'ми
 оукрашении камыи'кы многообразныи'ми, икони прѣчоудныи'ми,
 ѿбложени и оутворении златыи'ми брыздами сияюще іако
 слън'це и оудивляюще чл(о)в(ѣ)чьскыи' видъ и ѿдѣкниа прѣ-
 м'ногата, чръкв'нице ц(а)рьскыи'и и багр'книце, іако и цвѣткѣ
 20 полъс'ции различ'ныи'и оукрашении висѣр'ы в'си и камыкы, іакоже
 ц(а)рѣмъ под(о)баѣтъ. И прѣвѣховѣ въ весели ч(ь)стномъ
 бѣ д(ь)нен, вел'можамъ ѣго и боляромъ сил'ныи'мъ покланя-
 ющем' се на в'сакъ д(ь)нь и дары м'ножайше приносеи'е ми
 в'сакимъ различ'ныи'мъ. Видите же, братиѣ мои, прѣчоудноу

Р. 1 у орг. стоји *прѣд(ь)ложено*. Горње логичније читање јувео је-
 веѣ Шафарик, а одобрава га и Јагич.

и прѣдикноуѣю любовь моужа сего слав'наго, іако за любовь
мою: днѣи и сверѣпыи звѣры тоуры и тоурице извезавъ
іако и питомыи скотъ извезавъ оудас(ть) мы, и срацинь-
скыи скоты, іако г(лаго)лати вѣдма: „Дикна и славна видѣ-
5 хомъ въ д(ь)ни снѣ“.

По сем' же приближи са к' намъ грѣхъскыи ц(а)рь, гнѣ-
комъ и іаростию ѿдръжимъ, наоучаемъ ѿ зломыслищих' ми.
И стании створис'мы въ слав'номъ градѣ Ныши. Иже м'ного
хоте нѣкоуѣю да и малоу ч(ь)сть приѣти ѿ мене и не оулоу-
10 чни безоум'ныи. Нѣ злымы ср(ь)д(ь)цемъ своимъ ни рати
въз'може въздигноути ни люб'ве свръшити м(о)л(и)твами
св(є)т(а)го. И възврати се въспеть посрамленъ. И не могъи
изити мимо ѿчисти мѡѣ, затвори' бо в'се стъзы іего по-
моцию с(вє)т(а)го г(оспод)и мѡѣ[го]. Краль же Яндрѣи оу-
15 м(о)ли ме да изидеть въ ц(а)р(ь)ствіи сн. Изъ же послоу-
шавъ м(о)лѣбы іего ѡстави'хъ и и иде с миромъ великоѣ
бѣхъстни и хоулоу приѣмъ ц(а)р(ь)ствоу сконмоу. Мы же
ѡтидосмы къждо въ своѣи си славище ѡ(ть)ца и с(и)на и
с(вє)т(а)го д(оу)ха и с(вє)т(а)го сего трѣл(а)женаго Сѹмеѡна
20 скорого помощ'ника нашего и н(и)на и присно и въ вѣкы
вѣкомъ ам(и)нь.

РЕГИСТАР ИМЕНА ЛИЧНИХ И МЕСНИХ

- Адам, први човек, 17
 Амалик, 31
 Ана, жена Немањина, у калуђерству
 Анастасија, 21, 40
 Андрија, угарски краљ, 71, 72, 74
 Андроник Комнин, цар византиски, 30
 Арије, 28
 Бањска, река, 21
 Бар, 32
 Бари, 34
 Бела III, мађарски краљ, 30
 Борил, цар бугарски, 59, 60
 Бугари, 60; бугарска држава, 61
 Ватопед, 38
 Велблужд, 31
 Врани, 31
 Вукан, Немањин син, 54
 Глубочица, област, 30
 Гоши, 60
 Градац, 31
 Грци, 31; грчко царство, 25; грчка
 област, 31; грчко име, 31
 Давид, цар и пророк, 16, 17, 27, 47, 48
 Далмација, 18, 31, 64
 Дањ, 31
 Димиштрије Св., 34, 63
 Диоклисија, 18, 31, 64
 Дионисије, игуман студенички, 57
 Драчка област, 64, 66
 Дриваст, 31
 Ђорђе Св., 23, 25, 26, 27, 65
 Евергешидска богородица, 34
 Житомишки град, 31
 Звечан, 26
 Землан (Земен), 31
 Ибар, 19, 23
 Илија Св., 29
 Јанићије, игуман, 66
 Јефтимије, епископ рашки, 28, 29
 Јерусалим, 34, 36
 Јов праведни, 37, 39
 Јован св. Климакс, 61
 Јован Св. Прешеча, 34, 64
 Јосиф, преблаг, 23
 Јулијан, мучитељ, 66
 Калиник, епископ рашки, 39, 40
 Калојован, цар бугарски, 63
 Козел, 31
 Констаншин Св., цар, 47
 Константинов град, 20, 30, 34, 59
 Косаница, река, 21
 Котор, 32
 Лиљан, 31
 Лош, библиски, 38
 Лицњ, 31
 Љеиански град, 31
 Манојло Комнин, цар византиски, 19, 20
 Марија, богородица, 16, 21, 27, 28, 33,
 34, 35, 38, 51, 60, 63, 66, 70, 73
 Меркурије, 66
 Методије, игуман хиландарски, 45, 46,
 47, 49
 Михаило Св., 34
 Михаило, деспот епирски, 64, 66
 Мојсије, пророк, 31
 Морава, 31
 Никола Св., 21, 22, 27, 34
 Ниш, 31, 34, 59, 71, 74; нишка област,
 20, 31
 Острво код Диоклитије, 64
 Отац Немањин, (Завида), 19
 Павле, апостол, 33, 48, 68
 Пантелејмон Св., 34
 Панишино, 25
 Перник, 30
 Пешар и Павле св., њихова црква у
 Расу, 19; у Риму, 34
 Пешар Св., 46
 Полог Доњи, 31; доњи и горњи, 31
 Поморска земља, 15
 Призрен, 31; призренска област, 31
 Пројек, 61
 Равни град, 31, 73
 Рас, 19, 48

- Расина*, 19
Реке, област, 19
Рибница, 18
Рим, 34
 Родитељи Немањини, 18
Росаф град, 31
Сава Св., 36, 40, 43, 50, 51, 52, 54, 55, 58, 62, 72
Сардоникиј, град, 31
Свач, 36
Свешта Гора, 37, 40, 42, 43, 50; светогорски прота, 41, 52, 55
Сврљиг, 31
Скадар, 31, 64
Скопље, 31, 34
Солун, 34
- Средац*, 30
Сриска земља, 15, 18, 19, 22, 43, 66
Сшоб, 31
Стрез, 60, 61, 62, 63
Студеница, 33, 40, 43, 56, 57
Теодосије Св., 34
Топлица, 19, 21
Травуница, 18
Турци, 25
Улцињ, в. Лцињ
Фараон, 23
Фрузи, 25
Хенрик Фландриски (Јерис Филандер), латински цар, 59, 71, 74
Хиландар, 43, 45, 50

СТВАРНИ РЕГИСТАР

- Багреница, 73
 бољар, 73
 велмуж, велможа, 28, 29, 37, 73
 владика — владар, 17, 20, 23, 49
 владичаство — држава, 30, 32, 60, 64
 војвода, 39
 војин, 27, 39, 67
 граница северна Србије, 73
 гроб спремљен унапред, 56
 грчка војска, 25
 двор владарски, 31
 дедина, 31
 женски манастир у Топлици, 21
 иконе нарочито украшене, 73; богородичина, 52
 јерес (богумилска), 27—30, 46, 67
 кнез, 23, 37, 39, 47
 књиге јеретичке, 30
 крст Немањин, 47, 48
 крштење Немањино, 17, 18; крштење ново, 67
 ктитор, 43
 латинско свештенство, 18
 лик Немањин, 72
- наставник, 15, 36
 начелник, 29
 оружје: штит 26, 47; копље, 26, 47
 пештера камена, 22, 23
 правило калуђерско (устав манастирски) у храму Св. Николе, 22; у Студеници 40; опште 50
 пренос моштију Немањиних, 56
 престо, 39
 приставник делима, 39
 рашка црква, 19, 48
 рашки епископ, 19, 48
 сабор, 28, 29, 39
 самодржац, 15
 скот питоми, 74; сараценски, 74
 слуга, 73
 сто отачаства, 23, 27
 столно место, 18
 тур, турица, 74
 учитељ, 15, 18, 29, 67
 царски чин, 20
 црквена права, 21
 чаша царска, 73
 чрвљеница царска, 73.

Пролошко житије Св. Саве

ОД

ВЛАДИМИРА ЋОРОВИЋА

Најстарији тип пролошког житија Св. Саве нашао сам у једном рукопису софиске Синодалне Библиотеке, без нумерације, који ми је љубазно ставио на расположење профјереј и професор И. Гошев. Рукопис је тај писан на пергаменту, у два ступца, и веома је оштећен. Нема ни почетка ни свршетка. Садржи пролог за јануар. На л. 10^v.—11^r. налази се под 14. јануаром ово житије, а сем њега има и служба преносу тела Св. Саве. Рукопис је писан у XIV веку.

Састављач овог малог житија није узимао податке с много страна. За старији део он се, колико се може утврдити, ослањао на текст Стевана Првовенчаног. На то нас нарочито упућују ова два момента: 1) позивање на „еванђеоско слово“, да ће стократно примити награду онај који ради Христа остави оца и мајку и све лепоте живота (Матеј XIX, 29); и 2) да је Сава у Светој Гори отишао у манастир Ватопед. Доментиан и Теодосије, зна се, казују, да је Сава дошао најпре у руски манастир Св. Пантелејмона. Важно је, даље, да овај стари текст наводи патријарха Манојла а не Германа, како има већина рукописа Доментиана и Теодосија, као патријарха који је посветио Саву за архиепископа (ср. Ст. Станојевић, Глас CLXI, 1934., 248—9). Ово казује, да је житије састављао неко ко је био добро упућен и близак времену Св. Саве. У последњем ставу каже се, да је Сава молио Бога „въ чюждеи странѣ приѣти кон'ць житиѧ своѣго“. Могло би се питати, да ли је та реченица израз традиције црквених кругова у Србији или је у вези са оним ставом код Теодосија: „аште изволившоу богоу желаніе его съвршити въ тоуждихъ странахъ и коньць житіѧ приети рекшоу“? (Изд. Даничића, 179). Како овај текст нема иначе непосредног наслањања на Теодосија, а готово је сигурно да је и старији од њега, мени се чини да би у овом случају пре морали мислити на црквену тра-

дицију, која је у Теодосија развијена још нарочито у последњим партијама његова дела, где се прича о Владислављевом нарицању над гробом Савиним (Ив., 205—6).

Ово мало доста просто житије допуњено је било касније извесним подацима из Доментиана или Теодосија. Унесено је, да је Сава дошао најпре у манастир Св. Пантелејмона; затим да је утицао на своје родитеље; да је за његова времена Србија добила архиепископију и краљевство; најзад да је ишао не само у Јерусалим него и на Синај. На крају је споменут и пренос његова тела из Бугарске у Милешево.

Ово „шире“ мало житије јавља се од XVI века у данашњој редакцији, али му прве прераде иду много дубље у старину. Популаризовано је нарочито штампаним текстовима Божицара Вуковића, пред којима се налазе Силуанови стихови са похвалом Св. Сави (Ср. Глас СХХХVI, 1929, 15-6). Ја сам овде донео Божицарев текст по Зборнику из 1538. год. Варијанте сам дао по овим рукописима: 1) По прологу грачаничке митрополије, писаном пре 1530. год., који се налази у Народној Библиотеци у Београду (бр. 395 по Каталогу Народне Библиотеке Љ. Стојановића, Београд 1903.) (Г). Други рукопис Народне Библиотеке, по истом каталогу, бр. 397, нестао је за време рата. 2) По прологу манастира Завале, писаном 1627. год. од инока Јоаникија у Хиландару (З); 3) по јануарском минеју манастира Житомишљина бр. I, А 20, писаном почетком XVII века (Ж); 4) по изборном минеју Киријана Рачанина, писаном 1694., који се сад чува у библиотеци С. К. Академије бр. 142. (К). 5) Прегледао сам и пролог манастира Дечана бр. 26, из XVI века, који је истог типа. Овакво житије имају, судећи по наводима из њих: 1) Срећковићев ркп. „по свој прилици из XVI века“, који помиње И. Павловић у Гласнику срп. ученог друштва, II од., VII, 99; 2) ркп. манастира Св. Тројице, писан 1664. год., где је почетак потпуно исти. Ркп., без помена овог житија, наводи М. Вукићевић, Гласник Зем. Музеја XIII, 1901., 308—9; 3) пролог из 1541. г., у библиотеци А. И. Хлудова. А. Поповъ, Описание рукописей библиотеки А. И. Хлудова. Москва 1872., 383; 4) пећски пролог из XVI века. Д. Вуксан, Зборник за историју Јужне Србије I, 1936., 173.

О прошлошком житију Св. Саве, које се налази у једном руском ркп. из 1587. X. Лопарев (Описаніе рукописей имп. Общества любителей древ. письменности, Спетербургъ 1893., I 31) саопштава, да одговара типу штампаног пролога. Али испред тог житија налазе се ови похвални стихови Св. Сави, којих иначе нема ниједан од досад познатих српских рукописа:

Оставивъ Сава земленю славу
І въспріатъ чть Христа небесню славу.

Као неки прелаз од старијег типа новом претставља житије, које се налази у једном минеју манастира Дечана, бр. 52, писаном у XV веку (Д II). По свом тексту и садржају оно одговара потпуно млађем типу¹⁾, али нема једне важне чињенице, коју има ово житије. Д II, на име, каже, као и старији тип, да Сава: „бѣжа въ Светоую Гороу и въшѣдъ въ монастирь светыѣ и прѣславныѣ богородице рѣкоми Ватопѣдъ“, не помињући ни речју руског манастира. Можда је намерно изменио, а можда писар није разумео текст, да је Сава желео умрети въ чюждеи или тоуждеи странѣ, па је написао: въ тоижде странѣ. Нема податка, да је Сава сахрањен у Цркви четрдесет мученика; али тога навода, како видимо, нема ни неколико других рукописа млађег типа.

Од посебног је интереса једно житије овог прелазног типа, које је нашао колега г. Радослав Грујић у светогорском манастиру Св. Пантелејмона и који ми је, врло љубазно, у препису ставио на расположење. Рукопис с тим житијем припадао је раније карејској ћелији Св. Саве, што се јасно види по записима на последњем листу (254^v): келиѧ стго Савы кареискаго; + сиа книга стаго Сави пустиножителя. Рукопис је минеја за месеце децембар, јануар и фебруар и садржи службу Св. Сави мешану са службом св. Јовану Кућнику. Писан је на пергаменту, „по свој прилици крајем XIII века“. Већ сам његов натпис одваја нешто од ових досад познатих: М(ѣ)с(е)ца тог(о) еі памет(ѣ) с(ве)т(а)го ѡ(тѣ)ца нашего Савоу(І), прѣваго архіеп(и)ск(о)па ср'бьскыѣ зем(ѣ)ле. И даљи текст

¹⁾ По њему сам унео, стилски боље: оставивъ въса и шьсшвова (р. 34—5) и у р. 45 ѡбрѣтоше је.

не подудара се ни са једним од ова два наша типа. У првој реченици он има овако: „сѣ оубо с(ве)тъи ѿ(тъ)цѣ нашѣ Сава с(и)нѣ быс(тъ) великаго кралѣа сръбскааго Нѣмана.“ Али да је и овај преписивач имао пред собом наш млађи тип види се по том, што, мада место родитеља спомиње само Немању, ипак наставља, као и он: „и *има* зѣло любим бѣаше“. Очеvidно је према овом *има* да се у орг. налазио помен родитеља, а не самог Немање. Даље је сасвим нов текст: „и ѿ младыхъ ноктѣи страхоу б(о)жѣо себе въдас(тъ). И оуслыша іев(а)г(е)лъскааго глас(а) г(лаго)-люща: иже хоцетѣ по мнѣ ити да ѿврѣжет се себе и възметѣ кр(ъ)стѣ свои и по мнѣ гредетѣ, вставѣ оубо славою и богатство, ѡ(тъ)ца и м(а)т(е)рь и вса краснаѣа мира сего“. Иза тога се подудара с млађим типом ове верзије Д II до речи, како је примио монашки образ. Одатле има опет своје речи: „И въ томѣ оубо монастыри прѣбыс(тъ) врѣме нѣколико всацѣми добродѣтелми оукрасивѣ д(оу)шоу свою, іако всѣмъ мнихомъ монастырѣа того поревновати добродѣтелномуу юго житию“. Отступања су даље само у понекој речи од места: „югоже видѣвъ б(о)гѣ“ па све до причања, да је тело Савино положено у Трнову „въ гробѣ“. Као у Д II и ту нема помена где се налази тај гроб. Исправније него Д II има, да је Сава желео умрети „въ чуждеи странѣ“. Завршетак је потпуно исти као и у млађем нашем типу. Ми смо овде указали на све разлике, да не би морали поред ова два типа објављивати и овај трећи, који иначе јасно казује како је ово мало житије прерађивано и стилски мењано. Важно је утврдити да у њ нису унесене никакве садржајне измене противне старијем нашем типу. Као таква измена очевидно се не може узети то, што је Немања назван краљем. Ова појава може само бити посредан доказ, да писац овог житија није имао пред собом најстарији тип његов, иако се налази у тако старом рукопису. Још важнији закључак баш из овог рукописа може се извести о старини кад се јавила, бар у већој половини, стилизација млађег типа. Раније познати рукописи с тим развијенијим типом нису били старији од XVI века; Д II помера му постанак у XV век, док нас овај најновији рукопис води у још већу старину, у XIII век. Значи,

дакле, да је прерађивање најстаријег типа почето веома рано, чак у истом веку кад је ово житије уопште настало.

Сем ових постоје и друга прошозна житија.

1) У библиотеци А. И. Хлудова, по опису А. Попова, стр. 252, у једном Зборнику с краја XV века налази се кратко прошозна житије Св. Саве с овим почетком: Ц(а)р(ь)ствоу-(ю)щоу г(оспод)оу нашоу Icoy(coy) X(ри)c(t)оу.

2) У једном прологу берлинске библиотеке из XIV века налази се мало прошозна житије, које почиње овако: Пр(ѣ)-под(о)бнии ѡ(т)ъцъ и оучитель н(а)шь Сава роді се ѡбѣтованиѣмъ с(ве)т(а)го д(оу)ха. На тај ркп. упозорио је А. И. Јацимирски у Сборнику отд. русскаго языка и словесности XCVIII, 1921., 386—7.

Всѣхъ(ь)стѣноу оуспение с(вѣ)т(а)го и прѣпод(о)бнаго
 в(тѣ)ца нашего с(вѣ)т(и)т(е)ля Гави, прѣваго архип(и)с(ко)па
 сръбьскіе земле.

- 5 Гын с(вѣ)тѣи и прѣпод(о)бнии в(тѣ)цѣ нашѣ с(вѣти)-
 т(е)ль Гави вѣше вл(а)городѣнию и правокѣрнию родителюу
 с(и)нѣ. Ъ(тѣ)цѣ же нго вѣшше самодрѣжцѣ всен сръбьскіе
 земле Ётѣф(а)нѣ Немана и м(а)ти нго Ян'на. Ъы же с(вѣ)тѣ
 Гави из' млада в(ог)а възлоуен вѣтѣмъ ср(ь)д(ь)цею и всю
 10 д(оу)шею своєю нв(а)г(е)льскаго глагола послушавъ сице гла-
 голоуу: иже вставитъ в(тѣ)ца и м(а)т(е)рь и жену и дѣти
 и вса краснаѣ мира сего сторичюу приѣмаетъ и жизнь вѣч-
 ную наслѣдоуѣтъ. И вставивъ в(тѣ)ца своего и м(а)т(е)рь
 и вса краснаѣ мира се[го] и възвѣмъ кр(ь)сть послѣдова Х(ри)-
 с(т)оу и вѣжа въ Светую Горю и възвѣдъ въ манастирь
 15 с(вѣ)тѣи и слав'нии вл(а)д(и)чице наше в(огороди)це зовомъ
 Бадопедѣ. И приѣтъ с(вѣ)тѣи мнишьски вбразъ и потроуждѣ
 се добрѣ пощени и въздѣни въ м(о)л(и)твахъ яко прѣвѣзити
 житиѣмъ анг(е)льскимъ все мнихи соущен въ мѣстѣ томъ,
 нгоже видѣ в(ог)ъ, иже вса вѣди и хотен и вѣтѣмъ чл(о)-
 20 в(ь)комъ сп(а)сті се [и] въ разоумъ истин'ни прити. Тѣмъ же
 и шнѣ в(о)жнѣмъ посѣщениѣмъ и с(вѣ)т(а)го д(оу)ха вл(а)-
 г(ода)тию раждегъ се възхотѣ посѣти[ти] и видѣти ѿчѣство
 си. Сливаше бо иже вѣхуу яко вѣце не имоуѣе пастира. И
 слишавъ ш немъ възселенски патрнтархъ Манюуль, слишше бо
 25 яко сл(ь)нцѣ въ мирѣ, и за добродѣтель нго постави и архи-
 п(иско)па всен сръбьскіе земле. И дош(ь)дъ въ ѿчѣство си
 и пороучено нмоу стадо оуправивъ добрѣ, п(и)с(ко)пи поста-

Д. 5 бысть оубо. Р. 6—7 нема од вшъць до Ан'на.

5

внѣ и всѣ св(ѣ)щенни мнишски чинѣ оумноживѣ, архіеппи-
скоупню създакѣ и оукрасивѣ всакими добротами и паки
вставивѣ вса и шѣствова въ Іер(оу)с(а)л(и)мѣ поклонити се
гробоу г(о)с(подѣ)ноу и всѣмъ с(вѣ)тымъ мѣстоу. И жела-
ние скон полуучивѣ, в(о)гѣ ко рабому сво[н]мѣ исплънѣти
вса прошения нѣхъ, іакоже и семоу с(вѣ)томоу. Желаше бо и
м(о)лаше в(о)гѣ въ чюждеи странѣ принти кон'ца житиѣ
своего, іакоже и вѣс(тѣ). Дош(ѣ)дѣ бо Трьнова град(а) и въ
ц(а)р(ѣ)скихъ полатахъ прѣдаст' д(оу)хъ скон г(о)с(подѣ)ви,
нгоже възлоубни. Іемоу же слава въ вѣки, ам'нь.

II

Память ѿже къ с(вѣ)тѣмъ(хъ) пр(ѣ)под(о)бнаго ѡ(тѣ)ца нашего
прѣваго архієпископа сръв'скаго Гавы.

- Сего оубѣ бл(а)жен'наго ѿ с(вѣ)т(и)телемъ(хъ) съпрѣстол'наго с(вѣ)т(а)го ѿ пр(ѣ)под(о)бнаго ѡ(тѣ)ца нашего Гавы
5 житіе сице вѣше: Бывъ(тъ) оубѣ бл(а)городноу ѿ правокр'ноу родителю с(и)нь, любимъ зѣло вѣше ѿма. ѿ ѿз млада възлюблєн б(о)гъ вѣсѣмъ ср(ѣ)д(ѣ)цѣмъ ѿ вѣсѣю д(о)ушею своею, ѿв(а)г(е)льскыи гл(а)сѣ оуслыша гл(а)голѣ: ѿже ѡставитъ(хъ) ѡ(тѣ)ца ѿм(а)т(е)рь ѿ вѣса краснѣ мѣра сего стѣрницю
10 прѣиметь ѿ жизнь вѣчною наследитъ. ѡставѣ оубѣ ѡ(тѣ)ца своего ѿ м(а)терѣ ѿ вѣса красна мѣра сего ѿ възвѣмъ кр(ѣ)сть послѣдова Х(ри)с(т)оу ѿ вѣжа въ Г(вѣ)тоу Гѣроу ѿ вѣш(ѣ)дѣ въ мѣнастирь [роуш'кы въ ѡбытель] с(вѣ)т(а)го ѿ прѣслав'наго мѣуч(е)ника Х(ри)с(то)ва Пан'теленмона прѣеть
15 [с(вѣ)тѣмъ] мѣнѣскыи ѡбразѣ. Троудолубковѣ его житіе кѣ ѿпокоѣтъ? ѿже троудик' се добрѣ пощѣимъ ѿ вѣдѣимъ ѿ м(о)литвами, ѿко прѣвѣзѣти житіемъ ѿг(е)льскымъ(хъ) вѣсе мѣнѣхъ соущємъ въ мѣстѣ тѣмъ, егѣже видѣвъ б(о)гъ, ѿже вѣса провидѣ ѿ вѣды хотѣ вѣсѣмъ сп(а)сти се ѿ въ ра
20 зоу мѣ истин'ны прѣити. Б(о)ж(ѣ)ствнымъ пощѣимъ ѿ бл(а)г(о)д(а)тію с(вѣ)т(а)го д(о)уха раждѣ' се, ѿм'же не сєє єдиного на высотѣ възвѣдѣ докольнѣ вѣ, нѣ собою поутъ(хъ) [ѿ] родителєма сконма показѣ ѿ тѣю привѣсти кѣ добродѣ
25 тѣмъ ѿг(е)льскаго житіа възвѣдѣ(хъ). Бѣхѣте пощѣити видѣти ѡчѣство сѣ, слышашѣ кѣ ѿко соутъ(хъ) ѿко ѡк'цѣ не

Разлике су ове према Божидареву тексту: ГЗ 6 и любимъ; Ж 7 м. *бога-господа*; своєю и; ЗЖ 8 оуслышавъ; Ж 10 животь вѣчныи; ЗЖ 13 имаю; роуш'кы въ ѡбытель; ЗЖ немаю 14 и *прѣслав'наго*; ГЗЖ 15 имаю *свешш*; ГЗЖ 16 немаю и блѣнѣмъ; Г 19 хотєи; ЗЖ 23 поуть и; Г 22 сѣ собою; ЗЖ 23 имаю боле кѣ м. ГБ и; ЗЖ 25 слыша; Г 30 поста-

- нмоуше пастыра. Г(оспод)оу в(ог)оу поспѣшьствоуюшоу ёмоу
 троудн ёгѡ прѣмногыми свѣтит(е)льскаго ѿ крѡлев'скаго
 св(е)щенїа зем'ля ѿчествїа ёго спод(о)би се полоучити. Ї
 слыша ѡ немъ вьселен'скын патрїар'хъ Маноуиль, снѣше ко
 30 въ мире ѿко ѿ сл(а)нце ѿ докродѣтели ёго ради постави ёго
 др'хїеп(н)ск(о)па вьсе срьбьскыне земан ѿ вьроучен'но ёмоу ста-
 до пасти докрѣ. Іеп(н)ск(о)пи постави и в(ь)сѣ с(вє)щен'нын
 мнїшскы чинъ оумножикъ, др'хїеп(н)ск(оп)їю създава и
 оукраш вьсачьскыми докротами. Ї пакы ѡставивъ вьса ѿ
 35 шьствова къ Іер(о)с(а)л(н)мъ поклѡнити се грѣбоу г(оспод)ьню
 ѿ вьсѣмъ с(вє)тынымъ мѣстомъ, таже ѿ къ Сїнан. [Ї] желанїа
 полоучивъ, в(ог)ъ бо рабомъ своимъ испълняеть вьса про-
 шенїа ихъ, такоже и семоу с(вє)томоу. Желаше бо ѿ молаше
 се къ тоужден странѣк принети кѡнѣцъ житїа сего, ѿкоже ѿ
 40 вьс(ть). Дошдь Трьнова града ѿ вѣ ц(а)рьскыныхъ пола-
 тахъ(а) прѣдас(ть) д(оу)хъ свои г(о)с(поде)вы, ёгоже вьзлюбї.
 Ч(а)ст(а)ное же тѣло ёго положено вьс(ть) въ грѣбѣ [въ
 цр(ь)кви с(вє)т(н)хъ м(оу)ч(е)н(н)кѣ]. Многѡу же крѣменоу
 мнїоув'шоу в(о)голюбенваа ёго чеда землїе ѿчествїа [ёго] съ
 45 вьсѣкынымъ оусердїемъ дошдь(а)ше ѿ ѡбрѣтоше и цѣло ѿ ни-
 како же раз(а)дроушимо. Любьзно вьспрїѣм'ше ѿ земляныныхъ
 ѿдръ ѿ принёсоше в сѣ вьсѣкою чьстїю въ землю ѿчествїа
 своего, ѿдѣже и до н(н)ни лежить. Того м(о)л(н)твами, в(о-
 ж)е, пом(н)лоуи насъ ѿко чл(ове)колюбьца.

више; ЗЖГ 33 немају и оукраси; ГБ 36 немају и желанїа, што је стилски
 боље; ЗЖ 40 немају града; Г 42—3 има онај додаток у загради; Б 44
 нема его; ГЗЖ 48 немају и до.

**Писмо Димитрија Хоматијана Св. Сави
и
одломак Хоматијановог писма патријарху
Герману о Савином посвећењу**

од
ГЕОРГИЈА ОСТРОГОРСКОГ

Збирка писама архиепископа Охридског Димитрија Хоматијана сачувана је у рукопису минхенске државне библиотеке, писаном у XIV веку (Cod. LXII). На f. 173—176 v овог рукописа налази се Хоматијанов протест, упућен св. Сави маја 1220 год., који штампамо доле према фотографском снимку рукописа.

Целу збирку Хоматијанових писама издао је, према поменутом рукопису, кардинал Питра¹⁾. Хоматијаново протестно писмо прештампано је, али са знатним скраћењима и већином само у парафрази, код Милиаракиса²⁾. У нашем издању наведене су у примедбама како коректуре тако и грешке Питриног издања (Р.) које уосталом нису многобројне, пошто је рукопис врло читак.

Хоматијан у свом писму често наводи црквена правила. Ми смо упутили у примедбама на она места, где су наштампани оригинални текстови дотичних канона, а канон 17 халкидонског и канон 38 трулског сабора, на које се Хоматијан само позива, навели смо у целини³⁾. На неколико места могли смо на основу оригиналних текстова тих канона исправити текст нашег рукописа. У целини Хоматијанова цитирања су довољна тачна и више мање се поклапају са текстовима са којима ми располажемо, те стога нисмо наводили мања безначајна отступања.

Хоматијаново протестно писмо превеђено је већ неколико пута. Одмах после појаве Питриног издања превео га

1) J. B. Pitra, *Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata, Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena*, 1891. — Хоматијаново писмо св. Сави стоји под бр. 86, на стр. 381—390.

2) Α. Μηλιαράκης, *Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠλείρου* (1898) 646—649.

3) Све каноне васељенских сабора наводимо по издањима Mansi и Rhalles-Potles, пошто нам ново издање аката ефеског и халкидонског сабора Ed. Schwartz'a није приступачно.

је на руски, са мањим скраћењима, И. Пальмов¹⁾). Цело писмо, опет по Питрином издању, превео је затим Ст. Новаковић²⁾). А недавно је објавио нов превод Д. Анастасијевић, на основу текста наштампаног код Милиаракиса³⁾). Новаковићев превод, као што је већ приметио Анастасијевић, на више места није тачан, а Анастасијевићев превод, који је сам по себи врло тачан, ослања се на Милиаракисов нетачан текст. Стога ми дајемо нов превод Хоматијановог протестног писма. Разуме се да смо се при преводу користили радовима наших претходника.

Давати овде коментар овог писма било би сувишно, пошто је о њему у модерној науци толико пута детаљно расправљано⁴⁾).

* * *

Поред текста и превода Хоматијановог писма св. Сави ми дајемо, опет на основу фотографског снимка рукописа, текст са преводом оног одломка из Хоматијановог писма цариградском (никејском) патријарху Герману II, који се односи на св. Саву. Ово писмо се налази у истој Хоматијановој збирци у поменутом минхенском рукопису, и то под бр. 114 на f. 216v—221, а према томе је такође објављено код Питре⁵⁾). Тај пасус је искоришћен, иако само узгредно, у неколико истраживања⁶⁾), али још није преведен.

¹⁾ И. Пальмовъ, Новыя данныя къ вопросу объ учрежденіи сербской архіепископіи св. Саввою, Христіанское Чтеніе 1892, стр. 14 и д.

²⁾ Ст. Новаковић, Српски Сион 15 (1905) 4 и д.

³⁾ Д. Анастасијевић, Је ли св. Сава крунисао Првовенчаног? Богословље 10 (1935) 223 и д.

⁴⁾ Уп. Ст. Станојевић, Свети Сава и независност српске цркве, Глас 161 (1934) 199 и д., где је наведена и цела ранија литература. Д. Анастасијевић, ор. cit. Н. Радојчић, Свети Сава, Годишњица 44 (1935) 1 и д.

⁵⁾ Ор. cit. 487—498. Пасус који се односи на св. Саву, стр. 495—496.

⁶⁾ М. Пальмовъ, ор. cit. 35 и прим. 2, 53 и 61, где је преписан из Питре и цео део који се тиче Савиног посвећења. М. Сибгаровъ, История на Охридската Архиепископия I (1924) 140 и д. Ст. Станојевић, ор. cit. 240.

У овом писму Хоматијан одговара на протест који му је упутио патријарх Герман због тога што је крунисао за цара деспота Тодора Анђела Епирског¹⁾. Хоматијан се на другачије у риторском стилу правда од патријархових пребацивања. Али, пошто је напад најбољи начин одбране, прелази Хоматијан на крају у офанзиву, и са своје стране пребацује патријарху Савино посвећење. Овај чин, којим је цариградско-никејска патријаршија, по његовом уверењу, прекршила канонске одредбе и повредила његова права, Хоматијан као да упоређује са чином крунисања Тодора Епирског, који је он био извршио, и врло вешто искоришћује овај момент за своју одбрану; ако је Савино рукоположење од стране никејског патријарха било канонично и исправно, онда је, тако аргументира Хоматијан, исправан и његов поступак; а ако патријархов чин није био исправан, њему се чак ни у том случају ништа не може замерити, пошто се он само угледао на пример васеленског патријарха, који је „постављен за углед свима“. Најзад, Хоматијан протестује и против признања поглавара бугарске цркве у Загори од стране цариградско-никејске патријаршије, пошто Трново, као што истиче Хоматијан, припада његовој епархији.

Ово Хоматијаново писмо није датирано. Сигуран *terminus post quem* пружа крунисање Тодора Анђела год. 1222 или 1223. Види се из овог писма како се Хоматијан дуго није могао помирити са Савиним посвећењем. Жучни изрази које он употребљава показују, колико га је ова ствар чак и после више година болела. Иначе, овај пасус не саопштава никаква нова факта. Али треба подвући, да и у овом писму, исто тако као и у свом писму св. Сави, Хоматијан протестује само против Савиног посвећења, а ништа не говори о праву самосталног посвећења архиепископа у Србији. Ово потврђује мишљење Ст. Станојевића, да је то право Сава добио тек касније,

¹⁾ Германово протестно писмо наштампано је у Pitra, *op. cit.* 483—486 (бр. 113). Оно претставља одговор на писмо, које је Хоматијан упутио Герману приликом његовог постављења за патријарха, *ibid.* 481—484 (бр. 112).

вероватно приликом пролаза кроз Никеју на повратку из Палестине год. 1229 или 1230.¹⁾

Иако је Хоматијан упутио протест против Савиног посвећења патријарху Герману, не може се посумњати у то, да је Саву рукоположио Германов претходник Манојло, а не Герман. Јер док је Сава посвећен год. 1219, Герман је по свој прилици заузео патријарашки престо тек год. 1222.²⁾ Ову хронологију, како изгледа, потврђује и Хоматијанова преписка, пошто Герман, као што смо видели (уп, горе стр. 93, прим. 1), протестује против Тодоровог крунисања, које је извршено најраније год. 1222, у одговору на писмо, које му је Хоматијан упутио приликом његовог постављења за патријарха.

Истина, Германова претходника, Манојла, Хоматијан уопште не спомиње, као да га није ни било. Али се чак ни из тога не може закључити, да је он целу кривицу приписивао лично Герману. Јер се Хоматијан на овом месту служи врло општим, чак и неодређеним изразима, не употребљава ни саму реч Никеја, већ је намерно замењује речима „тамо“ и „одатле“.

Не треба губити из вида да иницијатива за ову полемику није била Хоматијанова, него Германова. Није Хоматијан упутио Герману протест против Савиног посвећења, него је, нападнут од патријарха, неколико година после тога чина, извукао ово питање у циљу одбране, како би са своје стране имао чиме да прекори никејску патријаршију. Ово је он могао учинити и поред тога, што је знао да је Саву рукоположио Манојло, а не Герман.

Али свакако Хоматијаново писмо потврђује, како изгледа, да је при стварању независне српске цркве „играо неку улогу и патријарх Герман“, као што истиче Ст. Станојевић, тумачећи зашто га Доментијан и Теодосије спомињу уместо Ма-

¹⁾ Ст. Станојевић, *op. cit.* 236 и д.

²⁾ Уп. Ст. Станојевић, *op. cit.* 248 и тамо наведену литературу. Није ми приступачна монографија о Герману II: Σπ. Λαγολάτης, Γερμανός ὁ Β', πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως — Νικαίας (1222—1240), Tripolis 1913.

нојла¹⁾). Могло би се, можда, претпоставити да је Манојло само извршио чин Савиног посвећења, а да је писмени акт о посвећењу, као касније и повластицу о самосталном посвећењу архиепископа у Србији (било заједно са овом повлашћом или засебно), издао Сави по свом доласку на престо Герман, па није искључено да је Хоматијан био о томе обавештен. Ова претпоставка, како изгледа, на најбољи начин објашњава чињеницу да два писца, који наводе тај акт и наводе га очигледно независно један од другог, стављају на чело тог акта име Германово²⁾). Вреди напоменути, да Хоматијан у свом писму св. Сави од маја год. 1220 изрично каже, да Сава нема одлуку која би потврђивала његово постављење за архиепископа, при чему Хоматијан, истина, мисли на царску одлуку. Ове Хоматијанове речи могле су побудити Саву да накнадно потражи из Никеје акт о свом посвећењу, а свакако оне потврђују да Сава није добио тај акт у вези самога посвећења, него да га је добио тек касније.

¹⁾ Ст. Станојевић. *op. cit.* 249.

²⁾ По моме мишљењу ван сумње је, да се текст акта, који наводи Теодосије, не заснива на Доментијановом тексту. Већ Ст. Станојевић, *op. cit.* 230 претпоставља, „да је Доментијан патријархов акт о Савином посвећењу за архиепископа саставио по чувењу и напамет, а да је Теодосије нашао, може бити у Србији, оригиналан текст тога акта и унео га (можда такође само по сећању) у своје дело“. Али неколико реда даље додаје: „То је наравно претпоставка, која се ничим не може правдати ни бранити, а уз то има и доста разлога, који говоре против ње“. Међутим треба обратити пажњу и на навођење патријархове титуле код оба писца. Код Доментијана она гласи: „Преосвештени патријарх всеје васељеније Ђерман“, а код Теодосија: „Ђерман, васељенски патријарх, архиепископ Константиња града новог Рима“... Док је Доментијанова формула доста фантастична, Теодосијева формула прилично тачно одговара редовној титули цариградских патријарха: Ν. Ν. ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμένης πατριάρχης. Према томе не може се сумњати да је Теодосије имао пред очима патријархов акт, који Доментијан, који је писао на св. Гори, по свој прилици није имао. Да је Теодосије променио патријархово име на основу Доментијанова текста, за који је знао да је у више тачака нетачан, тешко се може претпоставити. А још је теже замислити да су оба писца, независно један од другог, направили једну и исту грешку у самом имену патријарховом.

Περὶ ἐπαρχιῶν καὶ τῶν ὑπερορίως, καὶ¹⁾ χειροτονούντων, καὶ
χειροτονουμένων²⁾.

Διμήτριος ἐλέφ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας καὶ ἡ τῶν ἀρχιερέων τῶν ὑπὸ τὴν κατ' αὐτὸν ἐπαρχίαν ἱερὰ καὶ θεία ὁμήγουρις, τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς καὶ νίφ τοῦ μεγάλου ζουπάνου Σερβίας κυρῷ Σάββα, χάριν ἀπὸ θεοῦ καὶ εἰρήνην καὶ τὸν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀσπασμόν.

Ἐκ πολλοῦ μὲν εἶχεν ἡμᾶς ἡ ἀκοή περὶ τῆς σῆς τιμιότητος, ὥς ἄρα καταλιπὼν τὴν γῆν σου καὶ τὴν συγγένειαν, καὶ πάντα τὸν πατρὸν κληρὸν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, τὸν παρὰ τὴν θάλασσαν Ἀδων τὸ ἅγιον ὄρος, διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ υἱοὺς ἀσκητὰς ἅγιον ὄρος καὶ ὄντα καὶ λεγόμενον, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας κατέλαβες· ἐνθα δὴ καὶ ἀποδριξάμενος, τὸν μονάδα βίον εἴλου, καὶ τοῖς ἐκεῖσε ἀσκοῦσιν ἀνδράσι καὶ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου σατὰν γενναίως παγκρατιάζουσιν ἐφάμιλλος³⁾ γέγονας· ἤδη δὲ καὶ μέχρι ὑπερορίας προηλθες δόκιμος ἐν μοναχοῖς φημιζόμενος.

Καὶ ὥς ὕστερον πῶς εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· παλινφδιαν ἦσεν ἡ φήμη, καὶ τὸ περὶ τοῦ σοῦ μεγαλεῖον τοῦ κηρύγματος ἀνεσκέυασεν, ὥς δηλαδὴ ὁ ἀσκητὴς Σάββας τὸν Ἀδων καταλιπὼν | καὶ τὰς ἐκεῖσε διατριβάς, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω κατὰ τοὺς μεταβουλευσαμένους κακῶς, καὶ ὧν δὴ καὶ σχετιάζει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, καὶ σχεδὸν τι γέγονεν ὥς τὸ ἀπαρχῆς· οἱ τῆς πατρίδος γὰρ ἔρωτες αὐτὸν ἠχμαλῶτευσαν, ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ

1) P. om. καί. 2) Corr. P. — Cod. χειροτομένων. 3) P. ἐφάμιλλος.

О епархијама и онима који изван својих граница било рукополажу било рукоположени бивају.

Димитрије, милошћу божјом архиепископ Прве Јустинијане и целе Бугарске, и свети и божански сабор архијереја подложних његовој епархији, пречасном међу монасима и сину великог жупана Србије, господину Сави, благодат од Бога и мир и у Светом Духу поздрав.

Одавно нам је стигао глас о твојој часности како си оставио своју земљу и родбину и цело очинско наслеђе и, просто речено, свет и све што је у свету, те у раној младости дошао у приморски Атон, Свету Гору, која због синова аскета настањених на њој и јесте и зове се Света Гора. Тамо си се постригао и примио монашки живот и постао пријатељ тамошњим испосницима, који се свима снагама јуначки боре против непријатеља Сатане. Већ си се и преко граница прочуо као славан међу монасима

А шта се касније догодило, не знамо како да кажемо. Оповргнута је слава и побијена величанственост гласа који се био пронео о теби. Наиме испосник Сава је оставио Атон и тамошње подвиге, вратио се натраг као они који се предомишљају и окрећу ка злу и на које се тужи и свето јеванђеље, те је постао скоро оно што је првобитно био. Јер га је љубав према отаџбини заробила и уграбила из тврђаве

αγίου ὄρους τοῦτον σκυλεύσαντες, καὶ πάλιν τὴν Σερβίαν κατέφυκε· καὶ τὸν ἀσκητὴν μετήμευεν εἰς πραγμάτων τῶν ἐν μέσῳ διοικητὴν καὶ ἐπίτροπον, καὶ εἰς πρεσβευτὴν τῶν περικύκλων¹⁾ κεχειροτόνηκε²⁾ δυναστών· καὶ οὕτω τὸ ἀπαρρησίαστον ὃ ἐκτίσατο κατὰ μοναχοὺς εἰς λαϊκὴν ἐπιμιξίαν ἀπέδοτο· καὶ ὅλως τῶν ἐν κόσμῳ φροντίδων καὶ τῆς ἐν τούτῳ δοξοκομπίας γεγένηται, συσσίτια συνιστάν καὶ ἵπποις ἐποχοῦμενος, εὐγενεστάταις τὴν φύτλιν, τὸ εἶδος καλαῖς, τὸν βάνδον ἐπανεταῖς, καὶ θεραπείαν ὅτι πολλὴν ἐπαγόμενος, καὶ ἐν προσδοίς σοβαρευόμενος, καὶ πολυτελῶς³⁾ καὶ πολυτρόπως δορυφορούμενος· ἐντεῦθεν ὁδῷ προβαίνων, καὶ ἀξίας ἱεραρχικῆς ἐπεθύμισε· καὶ δι' ἀπελθὼν οὐκ οἶδαμεν ὅποι, καὶ τυχὼν τῆς ἀξίας ταύτης ἀδρόον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, Σερβίας ἀρχιερεὺς μεγαλωστὶ κηρυττόμενος· ἐνθα δὴ καὶ πολλοὺς ἀρχιερεῖς προυχειρίσατο, εἴτε δηλαδὴ ἀπολελυμένως, εἴτε καὶ ἐν ὥρισμένοις τόποις τισίν⁴⁾, οὐ γινώσκουμε· καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, οὐ μόνον ταῖς μοναχικαῖς ἐπαγγελίαις ἐμπεπαρώνηκεν⁵⁾, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατάστασιν ἀνεκύκρησε⁶⁾.

Ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα περὶ σοῦ, τὰ μὲν πρόην, τὰ δὲ τὸν ἄρτι καιρὸν ἀκούσαντες, οὐκ εἰς ἅπαν αὐτοῖς πεπιστεύκαμεν· φιλοψευδῆ γὰρ ἐπὶ πλείστον εἶναι τὴν φήμην ἐμάθομεν. Ὅθεν τὸ μὲν ἐξετάζειν ὅπως ἀπὸ τοῦ αγίου ὄρους εἰς τὴν σὴν ἐπανῆλθες πατρίδα, καὶ πῶς τοῖς ἐν μέσῳ ἐχρήσω πράγμασιν, οὐχ⁷⁾ ἡμέτερον ἡγησάμεθα· ἐρευνᾶν γὰρ βίους ἐτέρων, ὥστε ψόγον κατανηφιῖσθαι τούτων, οὐδαμῶς δεδιδάγμεθα, ἐπεὶ καὶ παντάπασιν⁸⁾ τοῦτο παρὰ τῆς θείας ἐντολῆς ἀπηγόρευται Μὴ κρίνετε, γὰρ φησί, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε⁹⁾· καὶ μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, καὶ ὅσα τοῦ αὐτοῦ στίχου [f. 174] τὰ ἱερὰ παραδιδόσσι λόγια.

Εἰ μέντοι προεχειρίσθης ἀρχιερεὺς, καὶ ὅπως, καὶ ποίας ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦτο ζητεῖν προσήκον ἡμῖν, καὶ λίαν ἐλογισάμεθα· τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσιν εἰς τοῦτο καὶ τοῖς φιλευσεβέσι νόμοις ὁδηγοῖς χράμενοι. Εἰ τοίνυν ἀρχιερεὺς, ὦ μακάριε, γέγονας, ὥς ἡ φήμη παρέστυξε, θέλομεν μαθεῖν ποῦ· καὶ

1) Cod. in marg. ἴσως περικλύτων. 2) Corr. P. — Cod. χειροτόνηκε. 3) P. πολυτέλως. 4) P. τισίν. 5) In marg. παρήκοος γέγονε ἢ κατὰ φρόνησιν. 6) In marg. ἤγουν διέσειτε καὶ ἐτάραξε. 7) P. οὐκ. 8) P. παντάπασιν. 9) Matth. 7, 1.

Свете Горе, те се опет настанио у Србији; претворила је испосника у вршиоца и управитеља земаљских послова и произвела га за посланика околним владарима, и тако је одбацио оно што је зидао као монах и одао се светској сујети. Потпуно се упустио у светске бриге и у светско славољубље, почео је да учествује у гозбама, да јаши коње најплеменитије пасмине, лепе, окићене заставама, да води са собом многу послугу, да се размеће у свечаним поворкама раскошном и разноврсном пратњом. Идући даље тим путем, зажеleo је и достојанство јерарха, отишао не знамо куда и добио наједанпут то достојанство, те се вратио у отаџбину, проглашујући се величанствено архијерејем Србије. Тамо је рукоположио и многе архијереје, без назначења или и за нека одређена места, не знамо. У кратко речено, не само да је повредио монашке завете, него је уздрмао и сам устав о црквеним стварима.

Када смо чули о теби ове и друге сличне ствари, једне раније, а друге недавно, нисмо им поверовали у потпуности, јер знамо да су причања понајвише лажна. А мислили смо и да није наше да истражујемо зашто си отишао из Свете Горе у своју отаџбину и како си се земаљским пословима бавио. Јер никада нисмо имали обичај да испитујемо животе других, да би их корели и осуђивали, пошто то потпуно забрањује и божја заповест. Јер каже се: „Не судите да вам се не суди“. И не судите пре времена, и све остало што у истом стиху свете речи предају.

Али ако си рукоположен за архијереја, наше је, и то мислимо у великој мери, да питамо: како, и за коју цркву? У томе се служимо упутствима божанских и светих канона и благочестивих закона. Ако си ти, блажени, сада постао архијереј, као што се чуло на све стране, ми желимо да

εἰ ἐν Σερβίᾳ, λέγομεν πῶς· καὶ εἰ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως διὰ τί· εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἔκπαι¹⁾ τοῖς βασιλεῦσιν ἀνειμένην δικαιοδοσίαν τὴν πόλεις καὶ νίζουσιν, καὶ ἀπὸ τμῆς ἐλάττονος ἐπισκοπῇ δηλονότι εἰς μεῖζω ταῦτα ἀνάγουσαν μητροπολιτικὴν ἢ ἀρχιεπισκοπὴν μητροπολίτης ἐγένου, οἱ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνες, ὁ ιβ' καὶ ὁ ιζ', καὶ ὁ λη' τῆς ἐν τῷ²⁾ Τρούλλῳ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συστάσεως συνόδου διαλαμβάνουσιν³⁾, ἀλλ' ἔχρην ἐπίσκοπον τυγχάνειν σε πρότερον, εἴτα ἐκ τοῦ ὑποδέους προελθεῖν εἰς τὸ τιμώτερον τε καὶ ὑψηλότερον· σὺ δὲ οὔτε ἐπίσκοπος ὑπῆρξας, καὶ τὴν βασιλικὴν δικαιοδοσίαν οὐδ' ὅλως ἔχεις, τὴν σὴν συγκρατοῦσαν προχειρήσιν. Ποῦ δὲ καὶ βασιλεία νῦν, ἥς τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ τοιοῦτον προνόμενον σέμνωμα, πολλῶν ἄρτι κατὰ τόπους ἐξουσιαζόντων καὶ μηδεὶς ἀποσάζοντος ἀκέραιον τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα; καὶ εἰ οὐκ ἔστιν⁴⁾ ἀληθινὴ βασιλεία, οἴχεται σοι πάντῃ καὶ πάντας τὸ εὐλογον.

Εἰ δὲ ὥς ἂν εἰς τὸ ἀνεπισκόπητον τὴν Σερβίαν ἐκκενουρ-

¹⁾ P. ἐκ πάλαι. ²⁾ P. om. τῷ.

³⁾ Canon 12 Concilii Chalcedonen. laudatur infra, v. p. 108. Canon 17 Concilii Chalcedonen.: Τὰς καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν (R.-P. ἐπαρχίαν) ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετὴ χρόνον ταῦτα ἀβιάστως διακατέχοντες ὥκονόμησαν· εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις, ἢ γένηται περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικῆσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δὲ τις παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδικοῖτο μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐπάρχῳ (R. P. ἐξάρχῳ) τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προεῖρηται· εἰ δὲ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαίνισθῃ πόλις, ἢ αὖθις καινισθῇ, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικίων ἢ τάξις ἀκολουθεῖτω (Mansi VII, 366 A B; Rhalles-Potles II, 258—259). Canon 38 Concilii Trullensis (Quinisexti): Τὸν ἐκ τῶν πατέρων τεθέντα κανόνα καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν, τὸν οὕτω διαγορευόντα· εἰ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαίνισθῃ πόλις, ἢ αὖθις καινισθῇ, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξις ἀκολουθεῖτω (Mansi XI, 960 E—961 A; Rhalles Potles II, 392). ⁴⁾ P. ἔστιν.

сазнамо где. Ако у Србији, питамо како? Ако рукоположењем најсветијег цариградског патријарха, питамо зашто? Јер, ако си постао митрополит на основу права, од старине принадежног царевима да обнављају градове и да их од нижег степена, наиме епископског, уздижу на виши митрополитски или архиепископски, као што говоре канони 12 и 17 Халкидонског сабора и 38 канон сабора који се био састао у Трулу на царском двору¹⁾, тада је требало да си ти пре тога био епископ, те да би се могао узвисити од нижега на почасније и више. Али ти нити си био епископ нити уопште имаш царску одлуку, која би потврђивала твоје рукоположење. А и где је данас царство, коме припадају и остала па и ово достојансто, пошто сада многи врше власт по областима, а нико није сачувао неокрњено царско достојанство? А пошто већ нема правог царства, то и твоме рукоположењу сасвим недостаје правна основа.

Ако ли си се непромишљено наметнуо Србији као нов

¹⁾ Канон 12 Халкидонског сабора наводи се доле, стр. 109. Канон 17 истог сабора гласи: „У свакој епархији парохије, које су по селима или засеонима, у чијој су оне власти, а особито, ако су за тридесет година без опреке их имали и њима управљали. Али, ако се какав спор о истима подигао или се подигне пре него што је тридесет година истекло, допушта се онима, који себе сматрају увређенима, подигнути о томе тужбу пред епархијским сабором. Који је пак увређен био од свога митрополита, нека се усуди код егзарха велике области (дијецезе), или код цариградског престола, као што је пре речено. Али ако је царском влашћу основан нови град, или се унапред оснује, у таквом случају разрешење црквених области нека следи разрешењу државном и грађанском (Ник. Милаш, Правила 369). Канон 38 трулског сабора: „Признајемо и ми правило, које су оци наши издали, а које гласи: ако је царском влашћу основан нови град, или унапред се оснује, у таквом случају разрешење црквених послова нека следи разрешењу државном и грађанском (ibid. 521)“.

γῆθης ἀρχιερεὺς, ἀλλ' εὐρίσκεις οὐδ' ὅλως ἀγνοῶν καθὰ δὴ καὶ τῶν ἀπάντων οὐδεὶς, ὥς ἡ Σερβία ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας τελεῖ· ἥτις ¹⁾ δὴ Σερβία ἐπίσκοπον ἔλαχε τὸν Ῥάσου ἀρχιερέα παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας χειροτονούμενον, καὶ οὕτω παρὰ κανόνας τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίαν ἐνδέδυσαι, καὶ ἐπιβήτωρ ἐνορίας ἀλλοτρίας πεφώρασαι, καὶ ἐλαθες σεαυτὸν ἐξ ἀπονοίας, ὥς ἔοικε, ταῖς ²⁾ τῶν θείων κανόνων ἐπεξελεύσεσι καταστήσας ὑπεύθυνον, ὥς τοὺς καλλῶς τεθέντας παρὰ τῶν πατέρων ὅρους, οὐδὲν δέον μετακινήσας ἢ συγχέας, εἰπεῖν οἰκειότερον· κάντεῦθεν ³⁾ τὴν | ἀρὰν ἐκείνων ἐνεδύσω ψαλμικῶς ὥς ἱμάτιον ⁴⁾.

Εἰ δὲ χρή τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, εἴπερ διὰ ζῆλον τοῦ εὐαγγελίου τῆς χάριτος, ὦ πάτερ, τὴν ἀρχιερωσύνην εἴλου, ἔδει σὲ κατὰ τὸν μέγαν θεοκήρυκα Παῦλον, οὐχ ὅπου ὁ Χριστὸς ὠνομάσθη εὐαγγελίσασθαι ⁵⁾, ἵνα μὲν ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῆς, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, οἷς οὐκ ἀνηγγέλει ⁶⁾ περὶ αὐτοῦ ὄψονται καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνοίσουσι, καὶ οὐκ ἂν τις εὐσεβεῖ διοικούμενος λογισμῷ, τὴν σὴν χειροτονίαν ἐκάκισεν, ὥς πεπληγμένην ζήλου σαφῶς ἀποστολικοῦ. Εἰδ' οὐκ ἔστι τόπος ὅπου τὸ τῶν ἀποστόλων οὐκ ἀπέδραμε κήρυγμα, εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξηλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν ⁷⁾, ὥς μανθάνεις, ἡ Σερβία δὲ Θεοῦ χάριτι εὐσεβῶς διάγει καὶ χριστιανικῶς ἐπὶ τῇ θεμελίῳ ἰδρασμένη τῶν ἀποστόλων καὶ ἐπισκοπούμενη παρὰ τοῦ δεδομένου ταύτῃ παρὰ τῶν πατέρων ἀρχιερέως, ἅρα οὐ διὰ ζῆλον τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλὰ διὰ δοξομανίαν τῇ τῆς ἀρχιερωσύνης ⁸⁾ ἀξιώματι ἐπεπίδυσας, καὶ εἰς κρίμα ἑαυτοῦ καὶ κίνδυνον τοῦτο ἀνέλαβες, κατ' ἐκείνα τῶν ζώων ἅπερ ἐδέλουσιν ὅρμαῖς, ἑαυτὰ κατὰ τομωτάτων ὠθοῦσι ξιφῶν· ὁρᾷς ὅπως τὰ τῆς σῆς ἱερατείας ἀπάγοντα εἰς τὸ ἄτοπον.

Καὶ μάλιστα εἰ κάκεῖνο ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι εὐρὼν καθεστῶτα ἐπίσκοπον κανονικῶς, δηλονότι τὸν Πρισδριάνον, αὐτὸν μὲν τυραννικῶς τοῦ ἐπισκοπίου ἐξέβαλες παραιτήσεσθαι καταναγκάσας τὸν δειλαιον, ἵνα δηρὸν καὶ ἀνεύθυνον τὸ κακὸν λογίζεται, τῇ τῆς παραιτήσεως σχήματι· ἀνθ' ἑτέρου δὲ τὸν σοὶ δοκοῦντα ἐκείσε

¹⁾ P. εἴ τις. ²⁾ P. om. ταῖς. ³⁾ P. κάντεῦθεν. ⁴⁾ Psalm. 109, 18. ⁵⁾ 1. Corinth. 3, 4. ⁶⁾ P. ἀνηγγέλλει ⁷⁾ Psalm. 18,3. ⁸⁾ P. ἀρχιερωσύνης.

архијереј, није пак теби потпуно непознато, као и ма коме другом, да се Србија налази у епархији престола Бугарске и да Србија има епископа у Расу, кога рукополаже архиепископ Бугарске. Према томе, ти си се противно канонима задео архијерејским достојанством, угазио си у туђу област и заборавио си се, учинивши себе, како изгледа, из безумља одговорним за преступ против одредаба божанских канона и без потребе пореметивши границе добро установљене од отаца. Према томе, ти си, боље да кажемо по псалмопевцу, „обукао се у клетву као у хаљину“.

Ако треба истину да кажемо, онда, кад си већ, оче, преузео архијерејство због ревности према јеванђељу, требало би, по великом боговеснику Павлу, да не проповедаш тамо где је Христос познат, како не би зидао на туђем темељу, него, као што је писано, да проповедаш онима којима он није објављен и који нису чули о њему. Тада не би нико, ко се руководи благочестивом мишљу, осудио твоје рукоположење као очевидно из апостолске ревности потекло. Али, не постоји место докле проповед апостола није стигла, јер се, као што знаш, њихов глас раширио по целој земљи, а Србија божјом милошћу живи побожно и хришћански на темељу положеном од апостола и њом управља архијереј кога су јој оци дали. Ниси, дакле, из ревности према јеванђељу, него си из славољубља ускочио у архијерејско достојанство, те си га на свој грех и опасност преузео, као оне животиње које желе да нападну некога и сами налете на најоштрији мач. Ето, како те твоја жеља за преосвећеношћу одведе у неупутности.

Па још ако је и то истина да си затекао епископа канонски постављеног, оног у Призрену, и да си га тирански из епископије избацио, нагнавши га, јадника, да да оставку, наравно да би се, под изговором оставке, зло сматрало сло-

κατέστησας, καὶ οὕτως ἐπλεόνοσας ἐφ' ἑαυτὸν τὴν τῶν κανόνων ἀγανάκτησιν, μᾶλλον δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν τῶν κανόνων παράβασιν.

Εἰ δὲ καὶ χώραν δοῦναι τῇ σῇ ἐπιθυμίᾳ ἴσως ἔχρην, ἔδει σε ¹⁾, ὦ βέλτιστε, οὐχ ἐτέρῳ τινί, ἀλλὰ τῷ τῆς βουλγαρικῆς ἐπαρχίας προκαθημένῳ, ὡς αὐτοκεφάλῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἐπαρχεῷταις ἱεράρχαις προσδραμεῖν καὶ αἰτήσασθαι τὸ ἀξίωμα, καὶ πάντως ἂν ἔτυχες ²⁾ τούτου μετὰ οἰκονομίας πρεπούσης ³⁾ δοκιμασίᾳ κανονικῇ· τὸ δὲ λαβεῖν σε παρ' ἐτέρου χειροτονίαν εἰς τόπον αὐτοκεφάλου [f. 175] ἀρχιερέως, ὅσον τὸ ἄτοπον οἶδασιν οἱ τὰς τῶν νόμων καὶ κανόνων δέλτους ἱκριβωσάμενοι.

Ἵνα δὲ τοῦτο ἐμφανῶς ἀποδείξωμεν, αὐτὰς περιλήψεις τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ῥητῶς ἀναπτύσσομεν, ὧν ὁ μὲν λε' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ταῦτα φησὶν· „Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑατοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι, εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας, εἰ δὲ ἐλεγχθῇ οὕτω πεποιηκώς, παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς ⁴⁾ χώρας γνῶμην καθαιρεῖσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὐς ἐχειροτόνησεν ⁵⁾“.

Ὁ δὲ τῆς β' οἰκουμενικῆς συνόδου κανὼν [β'] ταῦτα διακελεύεται ⁶⁾· „Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι μὴ δὲ συγγέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν, τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους τὴν Ἀνατολὴν μόνην διοικεῖν ⁷⁾ φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχείῳ ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους τὰ κατὰ τὴν Ἀσσιανήν ⁸⁾ μόνην οἰκονομεῖν, καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς τὰ τῆς Ποντικῆς, καὶ τοὺς τῆς ⁹⁾ Θράκης τὰ τῆς Θρακικῆς, μόνον ¹⁰⁾ οἰκονομεῖν. Ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ υπερβαίνειν ἐπὶ χειροτονία ἢ τισὶν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς· φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ διοικήσεων καὶ κανόνος, εὐδηλον ὡς τὰ

¹⁾ P. δέ. ²⁾ P. ἀνέτυχες. ³⁾ P. πρέπουσης. ⁴⁾ P. om. τὰς.

⁵⁾ Cf. Γ. Α. Ῥάλλης καὶ Μ. Πότλης, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων II (1852) 47. ⁶⁾ P. κελεύεται. ⁷⁾ Corr. P.; Cod. διοικεῖν.

⁸⁾ τοῖς κανόσι add. m. margine. ⁹⁾ P. et Cod. Ἀσσιανάν, sed. cf. Mansi III, 560 B. ¹⁰⁾ P. om. τῆς. ¹¹⁾ Corrigo secundum Mansi III, 560 B et Rhalles-Potles II, 169; Cod. et Pitra: Θράκης μόνας.

бодним од одговорности, а да си уместо њега поставио тамо онога који је теби по вољи, онда си излио на себе гнев канона, боље рећи гнев Бога због гажења канона.

Ако је пак приличило дати место твојој жељи, требало је, драги, не ка неком другом, него ка поглавару бугарске епархије, као аутокефалном, и ка његовим епархијским јерарсима да прибегнеш и да затражиш достојанство, те би га свакако добио у духу пристојног попуштања по одобрењу канонском. Јер колико је неупутно да си добио рукоположење од неког другог уместо од аутокефалног архијереја, знају они који добро познају књиге закона и канона.

А да то јасно докажемо, навешћемо дословно саме текстове божанских и светих канона. Канон 35 светих апостола ово говори: „Епископ нека се не усуди ван својих граница вршити рукополагања у градовима и селима који му нису потчињени. А ако се докаже да је то учинио без знања оних којима су подложни ти градови или села, нека се свргну и он и они које је рукоположио“.

А канон [2] другог васеленског сабора ово заповеда: „Епископи да не улазе преко своје дијецезе у цркве које су ван њених граница и да не побркају цркве; него, по канонима, александријски епископ нека управља само црквама у Египту, источни епископи нека се брину само о Истоку, уз очување прерогатива датих у никејским канонима антиохијској цркви; епископи азијске дијецезе нека управљају само црквама у Азији; понтијски у Понту, а тракијски нека управљају само црквама у Тракији. Непозвати епископи нека не прелазе преко своје дијецезе ради рукополагања или ради неких других црквених послова. Кад се одржи означени канон о дијецезама, јасно је да о пословима сваке поједине епархије траба да води бригу сабор те епархије, као што је установљено у Nikeји. А оне цркве божје које су међу

καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει κατὰ τὰ ὁρισμένα ἐν Νικαίᾳ. Τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας οἰκονομεῖσθαι χρή κατὰ τὴν κρατήσασαν¹⁾ συν-
ῆθειαν τῶν πατέρων²⁾“.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου κανὼν ἡ' ταῦτα θεσπίζει· „Πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ κανόνας τῶν ἁγίων πατέρων καινοτομοῦμενον, καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἀπτόμενον, προσήγγειλεν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ῥηγίνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας Ζήνων καὶ Εὐάγριος³⁾. ὁθεν ἐπειδὴ τὰ κοινὰ πάθη μείζονος δεῖται τῆς θεραπείας, ὥς⁴⁾ καὶ μείζονα τὴν βλάβην φέροντα, | καὶ μάλιστα, εἰ μὴ δὲ ἔθος ἀρχαῖον παρηκολούθησεν, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων πόλεως ἐν Κύπρῳ ποιεῖσθαι χειροτο-
νίας, καθὼς διὰ τῶν λιβέλων καὶ τῶν οἰκείων φωνῶν ἐδίδαξαν οἱ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, οἱ τὴν πρόσδοτον τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ποιη-
σάμενοι, ἔξουσί τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἁγίων ἐκ-
κλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Κύπρον προσεστώτες κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' αὐτῶν τὰς χειροτο-
νίας τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυ-
λαχθήσεται, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἑτέραν, οὐκ οὔσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἡγουν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν, ἀλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε, καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐπεποίητο βιασάμενος, ταύτην ἀποδοῦναι, ἵνα μὴ τῶν πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερολογίας προσχήματι ἐξουσίας τύπος κοσμικῆς παρεισδύηται, μηδὲ λάθω-
μεν τὴν ἐλευθερίαν, κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἦν ἡμῖν ἐδωρή-
σατο τῷ οἰκείῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πάντων τῶν χριστιανῶν ἐλευθερωτῆς. ἔδοξε τοίνυν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκου-
μενικῇ συνόδῳ σῶζεσθαι ἐκάστη ἐπαρχία καθαρά καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ⁵⁾ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἐκάστου μητροπολίτου τὰ ἴσα⁶⁾ τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἐκλαβεῖν· εἰ δὲ τις

¹⁾ Ρ. κρατήσουσαν. ²⁾ Mansi III, 560 A—C. ³⁾ Ρ. Εὐάγριος.

⁴⁾ Corr. secundum Mansi IV, 1469 A et Rhallès-Potlès II, 203; Cod. δέον.

⁵⁾ Corr. secundum Mansi IV, 1469 D et Rhallès-Potlès II, 204; Cod. καί.

⁶⁾ Ρ. ἴσα.

варварским народима, треба да се управљају према пуној важном обичају отаца“.

Канон 8 сабора у Ефесу ово наређује: „Најбогољубивији епископ Ригин и другови му најпобожнији епископи Кипарске епархије Зинон и Евагрије пријавили су дело које против црквених наредаба и канона светих отаца уводи новотарије и које повређује слободу свију. Пошто за опште болести треба јачи лек, јер оне наносе и већу штету, а нарочито кад ни старог обичаја није било, да антиохијски епископ врши рукопалагања у Кипру, као што су из књига у својим исказима доказали најпобожнији људи, који су дошли на свети сабор, нека претстојници светих кипарских цркава имају потпуну и неоспориву власт по канонима светих отаца и по старом обичају сами рукополагати најпобожније епископе. А исто нека се чува и у другим дијецезама и свуда у епархијама, да нико од најбогољубивијих епископа не заузме другу епархију која није била раније и од почетка под његовом или његових претходника руком; а ако је који заузео другу епархију и насилно је себи потчинио, нека је поврати, да се не вређају канони отаца, да се под изговором свештене службе не поткрада гордост световне власти и да неопажено не изгубимо помало слободу, коју нам је даровао својом крвљу Господ наш Исус Христос, ослободилац свију хришћана. Према томе, свети васеленски сабор налази за сходно, да свакој епархији буду очувана чиста и неповређена права која јој од почетка и одавно припадају, према обичају од старине утврђеном. Сваки митрополит има право да ради свог обезбеђења узме препис ових решења. А ако ко изнесе одредбу која устаје против ових одлука, сав свети васеленски сабор објављује да овака одредба нема никакву важност“.

μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὀρισμένοις προκομίσαι, ἄκυρον τοῦτο [εἶναι] ¹⁾ ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμένηκῃ συνόδῳ ²⁾“.

Ὁ δὲ ιγ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν οὕτως διορίζεται. „Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν μεταβαίνειν καὶ χειροτονεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ τινὰς ³⁾ εἰς προαγωγὴν λειτουργίας, μηδὲ εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτῷ ἑτέρους· εἰ μὴ παρακληθεὶς ἀφίκοιτο διὰ γραμμάτων τοῦ τε μητροπολίτου καὶ τῶν συνεδριαζόντων αὐτῷ ⁴⁾ ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν χώραν παρέρχεται. εἰ δὲ [f. 176] μηδενὸς καλοῦντος ἐπέλθῃ ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσίᾳ τινῶν, καὶ καταστάσῃ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων μὴ προσήκόντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα τυγχάνειν, καὶ αὐτὸν ὑπέχειν τῆς ἀταξίας ⁵⁾ αὐτοῦ, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως τὴν προσήκουσαν δίκην, καθηρημένον ἐντεῦθεν ἢ δὴ ἀπὸ τῆς ἁγίας συνόδου ⁶⁾“.

Ὁ δὲ γε τῆς αὐτῆς συνόδου κβ' κανὼν ταῦτα διέξεισιν. „Επίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένη αὐτῷ, μηδὲ χώρα τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ, ἐπὶ χειροτονίᾳ τινὸς, μηδὲ καθιστᾶν πρεσβύτερον ἢ διάκονον εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου· εἰ δὲ τολμήσῃ τις τοιοῦτον, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτίμιας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν ⁷⁾“.

Ὁ δὲ γε β' τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν ταῦτα διαλαμβάνει. „Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὥς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς προδραμόντες δυναστείας, διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμνον, ὥς ἐκ τούτου δύο μητροπόλεις εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ· ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπου· ἐπειδὴ τὸν τοιοῦτόν τι ἐπιχειροῦντα, ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ· ὅσαι δὲ πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐπιμήθησαν ὀνόματι, μόνῃς ἀπολαυέτωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, σωζομένων δηλονότι τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων ⁸⁾“.

Ταῦτα τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διακελευομένων,

¹⁾ Secundum Mansi IV, 1469 D et Rhallès-Potlès II, 204. ²⁾ Mansi IV, 1469 A - D. ³⁾ P. τινὰς. ⁴⁾ P. om. αὐτῷ. ⁵⁾ Corr. secundum Rhallès-Potlès III, 151; Cod. ἀξίας. ⁶⁾ Rhallès-Potlès III, 150—151. ⁷⁾ Rhallès-Potlès III, 164—165. ⁸⁾ Mansi VII, 364 BC.

Канон 13 антиохијског сабора овако одређује: „Ниједан епископ нека се не усуђује прелазити из једне епархије у другу да рукополаже кога за вршење службе у цркви, па ни онда, кад га прате други, осим ако није позван грама- том митрополита и епископа који су с њим, и у чију област он долази. Ако га пак није нико позвао и противу реда до-ђе да кога рукополаже и да управља црквеним пословима који га се не тичу, нека нема важности оно што он учини и нека се подвргне заслуженој казни због свог незаконито- га поступка и нерасуднога предузећа и да буде већ отсада од светога сабора свргнут“.

Канон 22 истог сабора ово износи: „Епископ не сме од- лазити у други град који му није потчињен, ни у крај који му не припада, да кога рукополаже или да поставља пре- звитера или ђакона у местима која су потчињена другом епи- скопу, осим ако то учини са пристанком властитога епископа дотичног краја. А ако се ко усуди на ово, неће то рукопо- ложење имати важности, а он ће бити подвргнут казни са- бора“.

Канон 12 халкидонског сабора ово устанављује: „До- знали смо да су неки, противно црквеним одредбама, обра- тивши се к велможама, на основу царских грамата, расцепи- ли једну епархију на двоје, тако да услед тога постоје два митрополита у једној истој епархији. Према томе, свети са- бор одређује да се унапред ниједан епископ на то не усу- ди; јер ко то покуша, биће збачен са свог положаја. Они пак градови који су према царским граматама били одликовани називом митрополије, нека уживају једино ову част, исто као и епископ који управља црквом тих градова, и да буду очувана правој митрополији њена права“.

Пошто тако свети и божански канони заповедају и по-

ἐπειδὴ οὐκ ἔδει ἡμᾶς ἐν σιωπῇ τὰ τοῦ πράγματος γενέσθαι, οὕτω προφανὲς δεκνύντος τὸ ἄτοπον, ἰδοὺ συνοδικῶς παραδηλοῦμεν τῇ σῇ τιμιότητι, ὥς εἰ μὲν ὑπεκστῆς ἡμῖν τῶν ἀνέκαθεν ἀρμοζόντων τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίᾳ δικαίων, ἃ κατέχεις νῦν ἐπιβατικῶς, εὖ ποιήσεις καὶ ἐπαναδήσῃ ὡς ἀναφρονήσας, καὶ ἐν συναισθήσει τῆς ἀκανονίστου ταύτης ἐπιχειρήσεως γεγονώς, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν ἐπανελθὼν, ἣν ἀνέκαθεν οἱ σοὶ πατέρες ἐβάδισαν, καὶ ταχ' ἂν καὶ συγγνώμης τεύξῃ διὰ τὴν σύνεσιν· | εἰ δὲ τολμήματι στέρξεις ἀμεταδέτως, καὶ τῆς ἰδίας μονοτονίας ἀνδέξῃ τῆς ἡμετέρας ταύτης καταφρονήσας γραφῆς, ὑπόδικον αὐτὸς σεαυτὸν ποιήσεις ἐπεξελεύσει κανονικῇ, ἣν δὴ καὶ ἐνδίκως ἐπανατείνονται σοὶ μετὰ τῆς τοῦ δικαίου δυνάμεως, ἀφορισμῶ ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος καθυποβάλλομέν] σε, καὶ τῆς τῶν πιστῶν κοινωνίας ἐκκόπομεν, ὥς παραβάτην τῆς τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων διαταγῆς καὶ ὡς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἣν ἀρχῆθεν οἱ ἅγιοι πατέρες ὥρισαντο, συνταράξαντα καὶ συγχέαντα· ἐντεῦθεν δὲ καὶ οἱ κοινωνοῦντές σοι ταῖς αὐταῖς εὐδύναις ὑπόδικοι· ἔσονται, εἴτε τοῦ βήματος εἰσὶν, εἴτε τῆς λαικῆς τάξεώς τε καὶ καταστάσεως.

Διαγωγέα δὲ τῆς παρούσης συνοδικῆς ἡμετέρας γραφῆς, τὸν ἱερώτατον ἐπίσκοπον Σκοπίων, ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν ἡμῖν ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν κυρὸν Ἰωάννην ἐχειροτονήσαμεν, ὥς ἂν καὶ διὰ ζώσης φωνῆς τὰ ἀναγεγραμμένα διασαφήσῃ τῇ σῇ τιμιότητι.

Μηνὶ μαίῳ ἰνδ. η'.

што нама не би личило да прећутимо дело које се тако очевидно показује неупутно, ево саборно објављујемо твојој часности да, ако отступиш од права која од старине припадају нашој епархији, а која ти сад незаконито држиш, добро ћеш учинити, јер то би значило да си се предомислио као онај који се опамети, да си постао свестан неканоничности тога свог предузећа и вратио се на пут којим су од старине ишли твоји претци, те ћеш можда и опроштај добити за ту мудрост. Аколи, пак, неотступно будеш остао при свом дрском делу и ако одржиш своју упорност, презревши ово наше писмо, па сам себе учиниш подложним казни канона, којом ти они законито прете са снагом права, ми те подвргавамо одлучењу од свете и живоначалне Тројице и искључујемо те из заједнице верних као преступника заповести светих и божанских канона и као нарушиоца и смутитеља црквеног устава, који су свети оци од почетка установили. А према томе ће и они који с тобом опште бити подвргнути истим казнама, били они у црквеном реду или световног чина и положаја.

За предаваоца овог нашег саборног писма одредили смо преосвећеног епископа Скопља, у Господу љубљеног нам брата и саслужбеника, господина Јована, како би и живим гласом ово што је написано протумачио твојој часности.

Месеца маја, индикта 8.

Πρὸς τὴν ἄνω ἀντιγραφὴν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ Χαματιανοῦ

... [f. 220 v.] Σὺ δὲ ἀνέχου τοῦ μακροδυμεῖν, ὥς καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, εἰκῶν πᾶσι προκείμενος, οὐκ ἐξ ἡμῶν, ὦ πάτερ καὶ δέσποτα, τὸ τοιαῦτα ποιεῖν, ἅπερ ἄμεμπτα μὲν εἰσὶ, δοκοῦσι δὲ παρ' ὑμῖν ἐπιλήψιμα, ἐκ τῶν αὐτόθι¹⁾ δὲ παραδειγμάτων, ἃ χρεῶν²⁾ πάντως εὐθύτητος εἶναι κανονικῆς καὶ πάσης ἀγαθουργίας ἀρχετυπίαν. Αὐτόθεν γάρ, ἵνα τὸ ἀπόρρητον εἶπω, ἐπὶ ἀδικία ἡμετέρα, ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας³⁾, ἦν εὐσέβεια κοσμεῖ καὶ εὐαγγελικὴ πολιτεία καὶ παντὸς ἀγαθοῦ τρόπου εὐπρέπεια, καὶ ἦν ποιμαίνουσιν ἱεράρχαι καὶ ἰθύνουσι πρὸς τὰ φίλα Θεῷ καὶ καθήκοντα, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας ὑποκείμενοι, κατὰ τὸ ἀναπεφωνημένον Ἰουστινιάνειον θέσπισμα.

Τίς οὖν ἦν λόγος, ἵνα ἀρχιερέων ὄντων ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἀρχιεπισκόπου ἐπαρχεώτου, τοῦ Βουλγαρίας δηλονότι, αὐτοῖς ἐπενθρονιζομένου, παρεμβόλιμος ἐπικηρυχθεῖη τούτοις ἀρχιεπίσκοπος⁴⁾; καὶ ὥσπερ οἱ κατὰ τινα παιδιὰν χορευόντες καὶ ἐπωμαδίους χορευτὰς ἐν ἑαυτοῖς αἶροντες, ἱεράρχαι ἐπιστιβασθῶσιν ἱεράρχαις καὶ καινὴ τις κτίσις ἱεραρχικῆς γένηται καταστάσεως, ὥς ἂν οὐκ οἶδα εἴτε πύργος τίς νέος Χαλάνης ἀνατειχισθῇ, εἴτε καθαιρεθῶσι, φεῦ, ὅσα κανονικὰ καὶ καθήκοντα· εἰ τοῖνυν κανονικὰ ταῦτα καὶ ἄμεμπτα καὶ ἀδικίας ἄμετοχα, οὐδὲ τὰ ἡμέτερα πάντα καὶ πάντως ἐπίφογα· εἰ δὴ ἀνακόλουθα ταῖς τῶν κανόνων διαταγαῖς, ἀλλὰ καὶ οὕτως πάλιν ἄμεμπτα τὰ ἡμέτερα, ἐκ τῶν αὐτόθι γὰρ παραδειγμάτων, ὥς εἵπομεν, ἡμῖν ἢ τῶν καθηκόντων ἀθέτησις...

1) P. αὐτόθι. 2) P. χρεῶν. 3) Cod. Σερβίας ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας. 4) P. ἀρχιεπισκόποις — Cod. ἀρχιεπίσκῳ.

Из одговора истог најсветијег архиепископа Бугарске Хоматијана на горњи препис писма најсветијег патријарха¹⁾

... Ти си пун великодушности као и других врлина, постављен за углед свима. Није то од нас потекло, оче и господине, чинити таква дела која, иако су непорочна, изгледају вама да заслужују прекор, него од примера датих баш тамо, где треба у свему да буде најбољи узор каноничког и сваког доброг поступања. Јер је одатле, да кажемо оно што се не може исказати, на нашу штету рукоположен архиепископ Србије, коју краси побожност и јеванђељски живот и пристојност сваког доброг понашања, и коју пасу и воде ка ономе што је Богу драго и ка исправности јерарси, који су одавно и од почетка потчињени епархији престола Бугарске, према јавно проглашеној одредби Јустинијановој.

Кад пак постоје у том крају архијереји и епархијски архиепископ, наиме архиепископ Бугарске, који им је постављен на чело, какав је онда био разлог томе, што им је са стране наметнут архиепископ? Као они који се из неке детињарије играју и уздижу играче себи на рамена, јерарси се нагомилавају на јерархе и настаје неко ново стварање јерархијског реда, као да се, не знам, или нека нова халанска кула изграђује, или — авај! — укидају света каноничка правила и обичаји. Ако су таква дела каноничка и не прекорна и не садрже неправду, ни наша дела никако и ни најмање нису за прекор. А ако су несагласна с одредбама канона, то пак и онда су наша дела прекорна, јер нам је од примера баш тамо датих, као што кажемо, дошло поступање установљеног...

¹⁾ Има у виду одговор патријарха Германа на прво Хоматијаново писмо овом патријарху, в. горе стр. 93, прим. 1.

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ ЕПИСКОПА

СИНА СИМЕОНА СТЕФАНА КРАЉА РАШКЕ

од Ивана Томка Мрнавића

у редакцији

ВЕСЕЛИНА ЧАЈКАНОВИЋА

VITA S. SABBAE EPISCOPI

SIMEONIS STEPHANI RASCIAE REGIS FILII

auctore Ioanne Tomco Marnavito

I

1. Tres huius nominis, hactenus illatos caelo, praeclaros sanctitate viros, catholica veneratur ecclesia. Horum primus et antiquissimus Sabba natione Cappadox, in Palaestina, plurimorum monachorum pater, quinto saeculo christiano, post defensum Chalcidonense concilium contra haereticos, sancto fine claruit. Alter Gothus sub finem eiusdem saeculi, a Gothorum rege Athanarico martyrio affectus, egregie triumphavit. Tertius est Sabba noster, Simeonis Stephani Rasciae regis praeclara soboles, qui decimo tertio saeculo morum sanctitate regiam suorum progeniem illustravit. Rasciae regnum, cum praeter admodum paucos nostrates, qui illius meminere, vix aliquis ex externis attigerit scriptoribus, breviter hic aliqua de eo simulque regibus ipsius perstringemus. Tellurem hoc regnum eandem plane comprehendit quae ante Romanorum imperium Dardania, mox Moesia superior, sub imperatoribus vero, qua Danubium attingit, Dacia Aureliani et Ripensis, sub declinationem Romanae maiestatis iterum prisco nomine Dardaniae recuperato, denique inclinato imperio ac ferme extincto Sirbia, Serbia, ac Servia, a Sirbis populis a Tanai fluvio populariter eo commigraantibus, postremo regnantibus in ea Nemaniae familiae principibus Rascia, sive a Russis, vel Ruthenis, qui cum Sirbis Danubium transierant, sive ab antiquis Tauriscis, Iustino

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ ЕПИСКОПА

СИНА СИМЕОНА СТЕФАНА КРАЉА РАШКЕ

од Ивана Томка Мрнавића

I

1. Три човека са овим именом, до сада уздигнута на небо, слави католичка црква. Од њих први и најстарији Сава, по народности Кападочанин, (духовни) отац многих монаха у Палестини, у петом веку после Христа, пошто је узео учешћа у халкедонском синоду против јеретика, умро је светитељски и славно. Други је био Гот, и, пред крај истога века бачен на муке од готскога краља Атанарика, дочекао је сјајан триумф. Трећи је наш Свети Сава, Симеона Стефана, краља Рашке, славно чедо, који је у тринаестом веку светитељским животом прославио своју краљевску лозу. О краљевини Рашкој, будући да је, осим једног сасвим малог броја наших људи који су о њој говорили, готово нико од туђих писаца није ни споменуо, казаћемо овде — и о њој и о њеним краљевима — неколико речи. Ова краљевина обухвата готово исте оне крајеве које је пре римскога царства обухватала Дарданија, а доцније Горња Мезија; под императорима пак, тамо где излази на Дунав, (добила је име) Дација Аурелијанова и Рипензис; кад је римска величина почела да се губи, названа је она поново старинским именом Дарданија; после тога, кад је империја почела да пропада и готово сасвим ишчезла, (названа је она) Сирбијом, или Србијом, или Сервијом, по српским племенима, која су се са реке Дона у масама ту доселили; најзад, када су њоме владали кнежеви из породице Немањине, названа је Рашком, било по Русима, односно Рутенима, који су са Србима прешли Дунав, било по старим Таурисцима, које су Јустин, Пли-

Plinio Ptolemaeo ibidem notis et eodem loci descriptis, seu demum a Rasca, non admodum nobili fluvio, per tellurem eandem stagnante, dicta est. Rasciae nomen sub finem duodecimi christiani saeculi obtinuit, Nemanja stirpe rerum potiente.

2. Huius gentis auctor Stephanus, in Tuglo Bosnensi oppido genitus, cum Lyubimirum filium magni animi iuvenem reliquisset, is virtute quaesitum Tarnovium territorium, ad Drinam fluvium in Savum undas volventem, Uroscio filio cum dignitate nominis, a principibus Bosnensibus concessa, transmisit. Hic Dessam filium, Dessam tres liberos, dynastia semper adaucta, reliquit heredes, Miroslavum nimirum, Chressimirum et Nemaniam magnos comites appellatos. Horum postremus, egregia opera vicinis navata principibus, depressis vel loco pulsis inferioribus regulis, iis praesertim qui originem suam ad sanctissimi principis Magni Constantini posteros referebant, Nissensemque urbem cum adiacenti territorio, sub Constantinopolitanorum imperatorum tutela, archontis titulo tenuerant, magnam sibi auctoritatem inter populares comparavit. Ea tempestate Fredericus, Romanorum imperator, dum ad sacrum Palaestinae bellum iter per Illyricanas intendit provincias, a Nemanja in urbe Nissa regiae opulentiae excipitur hospitio, non solum, sed maximis praeterea auctus muneribus, magna pompa ad Thracium deducitur litus. Imperator, indignum ratus adeo magnanimum hospitem absque aliquo grati animi argumento a se dimittere, regis Serviae titulo decoratum perpetuum cum posteritate Romani imperii declaravit amicum.

3. Hac occasione regnum amplissime dilatatum Tihomilo et Simeoni Stephano nuncupato filiis illud obiens reliquit, sed maiori filio brevi patris fatum subeunte, universa potestas in Simeonem recidit, qui per Bulgariae, Macedoniae, Epiri Dalmatiaeque fines dilatato regno, Stephani nomine retento, novos titulos inde sibi comparavit: a quo consuetudo in posterum introducta ut primogenito in regno succedente alter ab illo frater Magnus Serviae Iupanus appellaretur. Tanta hic dexteritate regnasse fertur ut omnium

није и Птоlemeј забележили ту и описали (као становнике) тих крајева, било најзад по Рашки, (једно) не врло угледној реди која ове крајеве натапа. Име Рашка добила је пред крај дванаестог века после Христа, када је Немањина лоза дошла на власт.

2. Родоначалник ове породице, Стефан, рођен у босанском граду Тугли, оставио је сина Љубомира, младића врло предузимљивог, а овај је трновску област, на ушћу Дрине у Саву, коју је добио својом храброшћу, предао (своме) сину Урошу, заједно са достојанством које су му признали босански кнежеви. Овај је иза себе, као наследника, оставио сина Десу, а Деса — јер је династија стално расла — оставио је три сина, Мирослава, Крешимира и Немању, који су названи великим грофовима. Последњи међу овима, будући да је учинио изванредне услуге суседним кнежевима, и покорио или протерао мање краљеве, нарочито оне који су сматрали да воде порекло од потомака пресветог принца Константина Великог, и, под покровитељством цариградских императора, а под именом архоната, држали град Ниш са околином — стекао је међу (својим) земљацима велики углед. У то време римски император Фридрих, путујући кроз илирске провинције у свети палестински рат, буде од Немање у граду Нишу дочекан и краљевски почашћен, и не само то него и обдарен најбогатијим поклонима, и у великој помпи одведен на трачко приморје. Император, сматрајући да не би било пристojно да овако великодушног домаћина отпусти без каквог доказа своје захвалности, почаствовао га је титулом краља Србије, и прогласио, и њега и његове потомке, за вечитог пријатеља римског царства.

3. Државу коју је на овај начин веома проширио, оставио је на смрти Тихомиру и Симеону, названом Стефану; али како је старији син после кратког времена отишао за оцем, целокупна власт допала је Симеону, који је, проширивши границу према Бугарској, Македонији, Епиру и Далмацији, и задржавши име Стефан, прибавио себи нове титуле: од тада је уведено у обичај да се, када првородни син наследи краљевску власт, други брат за њим назове великим жупаном. Он је, прича се, са толиком вештином вла-

illius aetatis principum gratiam et amicitiam conciliatam haberet Constantino Strascimiro dicto, cuius maiores rex Nemanja parens suus Nissensi principatu spoliavit, non solum ablatas ditiones cum principatu restituit, sed Gelizam quoque sororem eius uxorem sibi accepit, ex qua nobilissimam filiorum triadem, ut mox dicemus, suscepit; licet ea mortua Eudociam, Alexii imp. filiam, facem familiae suae, postea duxerit Romanum tamen imprimis pontificem coluit, et loco patris in omnibus habuit, ut videre est ex litteris Stephani eius filii, magni iupani Serviae, ad Innocentium tertium, summum pontificem, datis, quibus postquam illum tamquam patrem suum spiritualem salutavit: Nos, inquit, semper consideramus in vestigia S. Romanae ecclesiae, sicuti bonae memoriae pater noster. Ita ille. Moriens itaque tres filios pius princeps ex uxore Geliza reliquit, Vuksanum, Vencianum et Rascum. Vuksanus, Latinis Vulkanus appellatus, tamquam primogenitus, regnum Dalmatiae et Diocliae obtinuit, fratri Venciano, Stephano voce Graeca interpretato, Serviae Rasciaeque principatu cum titulo magni iupani fraterna aequae et christiana caritate concessio: inter quos et praefatum Innocentium pontificem plures epistolae intercessere, ut in eiusdem pontificis decretali libro est videre.

4. Rascus, tertio loco genitus, vivente adhuc patre, cum ab infantia animum ad pietatem adiecisset indeque prae ceteris fratribus a patre diligeretur, ubi primum adolescere coepit aulicas turbas perterritus, insciis genitoribus domo prolapsus, ad sacros viros qui iugamontis Athos, ex Macedonia in Aegaeum mare altera crepidine procurrentis, incolebant, sese recepit; qui locus ea tempestate Thebaidis Syriaeque sacras solitudines referebat, confluentibus in illum vere sacrosanctum montem, idcirco a Graecis agion oros appellatum, ex universo Oriente non solum, sed et ex Occidente, solitariae vitae undique amatoribus, praesertim cum per ea tempora Constantinopolitani imperii clavus, sicuti et eiusdem ecclesiae temperamentum, penes Latinos exstaret. Ineunte enim tertiodécimo christi-

дао да је све кнежеве онога времена обавезао и придобио за себе. Константину, званом Страшимиру, од чијих је предака одузео отац му, краљ Немања, нишки принципат, не само да је повратио и одузету власт и принципат, него је још и његову сестру Јелицу узео себи за жену и са њоме изродио — о чему ћемо доцније говорити — тројицу прекрасних синова; додуше, када је она умрла, оженио се је он Јевдокијом, ћерком императора Алексија, која је била зубља за његову породицу. Иначе је највећма поштовао римскога папу, и у свему га сматрао као оца, као што се може видети из писма које је његов син Стефан, велики жупан Србије, упутио папи Инокентију трећем и у коме, пошто је овога поздравио као свог духовног оца, каже: „Ми се увек управљамо према стопама свете римске цркве, као и наш блажене успомене отац“. Тако је он [рекао, или: радио]. Еле на самрти оставио је богобојажљиви принцип три сина од жене Јелице: Вуксана, Венчана и Раска. Вуксан, или по латински Вулкан, као прворођени, добио је власт над Далмацијом и Дукљом, пошто је, у братској и хришћанској љубави, оставио брату Венчану, или по грчки Стефану, принципат Србије и Рашке, са титулом великог жупана: између њих и између споменутог папе Инокентија измењана су многа писма, као што се може видети из декреталне књиге истог папе.

4. Раско, трећи по реду рођења, још за живота свога оца, како је још од детињства заволео побожан живот, и зато га отац волео више него осталу браћу, чим се замомчио, сит дворских сплетака [или: дворана], без знања родитеља, утекавши од куће, повукао се светим људима што су становали на падинама горе Атоса, који се једним ртом пружа из Македоније у Егејско море; ово је место у то време наредило на свете пустиње тебаидске и сирске, јер су на ту, у правом смислу неприкосновену гору, коју су због тога Грци назвали *аџион орос*, стицали се не само са целог истока, него и са запада сви који су жудели за усамљеничким животом, нарочито још како је у то време порфира цариградске империје, као и управа над њеном црквом, била у рукама Латина. Наиме, у самом почетку шеснаестог века по-

stiano saeculo Balduinus, comes Flandriae, iturus in Palaestinam, prius opera Venetis Iadrensi bello navata in Dalmatia, cum mox eisdem coniunctis viribus, Alexio Isaaci Angeli filio, qui per Alexium Comnenum tyrannum solo paterno fuerat deiectus, in avitum regnum restituto, paulo post eodem principe, vix regni gustatis primitiis, per Murzuphlum, unum ex proceribus Graecis, regno vitaeque deturbato Constantinopolitanum imperium impio parricidae eripuerat illudque cum sociis diviserat, ita ut fascibus regni apud ipsum manentibus patriarchalem thronum Veneta natio suppleret, Aegaei maris insulis eidem genti concessis; Bonifacio vero, Montisferrati marchioni, regno Thessaliae cum insula Creta; Gothifredo, Francico dynastae, Athenarum et Achaiae principatu: ita ut universa Graecia Europaea ad Romani pontificis oboedientiam transitum faceret; cuius summa potestas per eas oras vixit sexaginta annorum spatio, dum post Balduinum Henricus eius frater, tum Petrus Antissiodorensis huiusque filius Robertus, et demum alter Balduinus habenas Graecanici regni tenuerunt. Qua occasione Constantinopolitanis praesulibus sicuti Graeciae ita etiam adiacentium regionum populis in catholica unitate retinendis, toto nisu intentis, pietas extincta ferme per eas partes brevi revixit. Exemplo filii pius pater, regno duobus natis relicto, valedicens Eudociae, Alexii regis Graecorum filiae, quam post mortem prioris duxerat coniugis, in Papicio monte, teste Niceta, monasticam vitam arripuit.

II

5. Quo tempore regius adolescens Rasco, Sabba inter coenobitas dictus, post magna virtutum incrementa, ad maturam aetatem progressus, mortuo Theodoro Serviensi episcopo, in eius locum vel invitatus sufficitur. Urbem Serviae, ne quis totum regnum pro ea accipiat, Ioannes Cantacuzenus imperator ita illam describit: Servia urbs non parva ad confinia Botiaee et Thessaliae iacet; aedificata est super montis ardua prominentia, statimque a

сле Христа Балдвин, фландријски гроф, на своме путу за Палестину, пошто је пре тога за време задарског рата указао помоћ Млечићима у Далмацији, када је затим са тим истим уједињеним снагама Алексију сину Исака Ангела, кога је тиранин Алексеје Комнен избацио из очинске земље, повратио прадедовску област, да га мало после, тек што је окусио прве плодове власти, преко Мурзуфле, једнога од грчких великаша, збаци и погуби — оteo је цариградску империју од безбожног братоубице, и поделио је са савезницима, и то на тај начин што је краљевску власт задржао сам, и што су на патријаршијски престо дошли Млечићи, којима су уступљена и острва у Егејском мору; док је Бонифацију, маркграфу монфератском (уступљена) краљевина Тесалија са острвом Критом, а Готфриду, француском династи, принципат над Атином и Ахајом: тако да је целокупна европска Грчка прешла под утицај римскога папе, који је имао врховну власт на овим обалама за време од шесет година, док су на врху грчкога царства били, после Балдвина, (најпре) његов брат Хенрик, па онда Петар Антисиодорензис и његов син Роберт, и најзад други Балдвин. У таквим приликама, пошто су цариградски властодршци чинили све могуће напоре да народ и у Грчкој и у суседним областима одрже у католичком јединству, вера и побожност, скоро угашена, оживела је у тим крајевима поново. По примеру свога сина и побожни отац, пошто је оставио власт двојници синова, и растао се од Јевдокије, кћери грчкога цара Алексеја, којом се оженио после смрти прве жене, на гори Папицијској, по сведочанству Никитином, отпочео је монашки живот.

II

5. У то време млади краљевић Раско, који је међу сабраћом добио име Сава, и у коме су се врлине силно развиле, кад је дошао у зреле године, после смрти српског епископа Тодора изабран је, и противу своје воље, на његово место. Град Србију — да не би ко државу (овога имена) са њим помешао — цар Јован Кантакузен овако описује: Град Србија, доста велики, лежи на граници Ботијеје и Тесалије; она је подигнута на стрмим планинским литицама,

principio semet ipsa altior sicut est accedenti apparet; in ipso autem iugo montis desinit, triplici muro distincta et intersaepta ut foris existimes tria esse oppida, aliud post aliud, utrimque vallibus profundis circumdatur. Haec et plura c. 19. lib. 4. Cuius ecclesiae cura, post instantissimas populorum regisque ac magni iupani fratrum preces, tandem suscepta, ita suo pastoralis muneri fecit satis ut Constantinopolitanus patriarcha in omnibus suae curae partibus, quaecumque Illyricae linguae usus habebatur, ei suas vices cum amplissima auctoritate demandaret; unde vulgo tamquam alter patriarcha est habitus. Praecipua tamen ei cura fuit circa Serviensem ecclesiam, quam, ob schismaticorum vicinitatem, silvescentem potius agrum quam bene cultam vineam invenerat; quamobrem totis in eo viribus incubuit ut ab erroribus repurgatam cultui pietatis catholicae restitueret. Quo in negotio pastoralis ipsius sollicitudini magno adiumento fuit auctoritas regii sanguinis, fratrumque regnantium favor, spectatissimae pietati coniunctus; praesertim cum non ita pridem utriusque principis christiana industria concilium nationale in iis partibus, Romani pontificis Innocentii auctoritate, fuisset celebratum, praesidentibus Ioanne, sedis apostolicae capellano, et Simone subdiacono legatis, in eoque saluberrimae constitutiones pro reformatione cleri tam Dalmatiae quam Serviae et Diocliae editae fuissent, subscribentibus Ioanne Dioclen. et Antibaren. archiepiscopo, Dominico archipresbytero Antibaren., episcopisque Petro Scutaren. Ioanne Polatien. Petro Drivasten. Dominico Suacien. Natali Dulcinen. Theodoroque Servien., magno applausu Vuksani regis Vencianique principis. In eo siquidem comprobatum fuit quantas vires pietas cum auctoritate regia coniuncta in excolendis silvescentibus ecclesiarum agris habeat, cum brevi tempore non tantum Serviensis eius sponsa sed omnes circumcirca positae christianae plebes in antiquum pietatis nitorem reflouerent.

6. Pastoralis eius indefessae sollicitudini, regio sanguine roborata, dos altera summis quibusque praesulibus imprimis necessaria,

и одмах на први поглед, кад јој се човек приближује, чини се да је већа него што је у ствари. Она иде до самог планинског гребена, одвојена је и ограђена троструким зидом, тако да споља изгледа као да има три града, један иза другог; са обе стране опкољена је дубоким долинама. Ове и још многе друге ствари у 19. глави 4. књиге. Управу над овом црквом, чега се једва примио на неоодољиве молбе народа и (своје) браће, краља и великога жупана, водио је са толиком пастирском ревностју да је цариградски патријарх у целој својој области, где је год био у употреби илирски језик, пренео на њега своју улогу и (дао му) пуну власт; због тога је у народу сматран за другог патријарха. Нарочито старање, међутим, посветио је он српској цркви, коју је, због близине јеретика, затекао пре као зараслу њиву него ли као обрађен виноград: због тога је свом снагом легао на то да је очисти од заблуда и врати култу католичке побожности. При овоме послу за његова пастирска настојавања био је од велике користи углед (његове) краљевске крви, наклоност (његове) владалачке браће, везана са изванредном побожношћу; нарочито (још) кад је, пре не тако дугог времена, захваљујући хришћанској ревности оба владоца, под покровитељством римскога папе Инокентија, окупљен народни сабор, под претседништвом изасланика Јована, капелана апостолске столице, и ипођакона Симона, и на њему донесене врло спасоносне уредбе за реформисање клира, како Далмације, тако и Србије и Дукље, на које су (уредбе) ставили своје потписе Јован, архиепископ Дукље и Бара Доминик, архипрезвитер Бара, и епископи Петар скадарски, Јован пилотски, Петар дривастски, Доминик свачки, Наталис улцињски, Тодор српски, а уз одушевљени пристанак краља Вуксана и кнеза Венчана. Ако на икоме, то се на њему показало колику снагу има побожност, везана са краљевским угледом, за обраду запуштених њива цркве, јер је за кратко време не само његова српска невеста, него и сав хришћански народ по околним крајевима обновио се у сјају старинске побожности.

6. Његовој неуморној пастирској ревности, оснаженој краљевском крвљу, придружила се и везала за њу друга

discretio nimirum, proxime iuncta accessit. Cum enim populi sibi per vices Constantinopolitani throni commissi ex Graecis, Latinis, Illyricisque, ritu scituque discrepantibus constarent mixtisque sedibus plerumque inter se agerent, ita eorum saluti promovendae, ita pacis inter eosdem conciliandae christiana dexteritate prudentiaque se gessit, ut ex diversissimis gentibus, moribus, animis, omnium in sui amorem et observantiam adtractis, eos tamquam unius familiae plebeculam caritate mutua coniunctos efficeret. Adauxit praestantiam discretionis in nobilioribus stemmatibus rara virtus, affabilitas; qua ut neminem ad se accedentem exclusit, ita non nisi laetum abscedere permisit; in perlustrandis et adeundis piorum gregibus nulla locorum distantia, asperitate gentiumvero deterri potuit unquam quominus ad omnes accederet, cunctisque paternas aures et pectora aperiret.

7. Aliquando, tum praeae educationis memoria, tum muneris exsequendi officio, cum ad coenobia Sancti Montis, quem ex Macedonia in Aegaeum procurrare diximus, accessisset, sacramque illam turbam plurimis lauris, id est domiciliis, iuxta diversarum linguarum proprietates distinctam inviseret, subiit praeclarum inter praecipua loci coenobium, in quo plurima iuventus, iuxta illorum temporum consuetudinem, saecularem postea vitam actura, inter Deo sacros viros instituebatur. De quorum statu speque cum loci praesidem interpellasset, isque prorsus in eiusmodi iuventute educanda, utpote quae nec minis neve flagellis ab innata ferocitate quicquam remitteret, oleum et operam amitti conquereretur, sanctus vir, praeside in partem sed coram senioribus, accepto, interrogavit hominem utrum expediret teneras arborum plantas ita ab iniuriis temporum servare munitas ut radicatae inter saeptamurorumque arcta propugnacula, et solis et venti saevitiem igno-

(једна) особина, која је нарочито потребна свима врховним старешинама — наиме широкогрудост; јер како су народи, поверени му као пуномоћнику цариградског престола, састојали се из Грка, Латина, Илира, па се разликовали међу собом и по обредима и по учењу, и, будући помешани, једни с другима долазили у сукоб, он је, у рад за њихово спасење и њихов међусобни мир, унео толико хришћанске вештине и мудрости да их је, покрај све велике племенске разлике у обичајима и наравима, пошто их је све привукао да га воле и поштују, начинио тако рећи децом једне исте породице, везаном узајамном љубављу. Његову изванредну широкогрудост надмашила је (једна) врлина, ретка у отменим породицама — љубазно опхођење: по тој (својој врлини) он, нити је одбио икога који му је долазио, нити је допустио да ко од њега оде без доброг расположења; кад би прегледао и обилазио своје верне, ни један ма како био удаљен и тешко приступачан крај и ма како суров био свет, није га никако задржао да не оде свима, и да свима не отвори своје очинске уши и срце.

7. Једном када је, да би се сетио (свога) некадашњег ђаковања, а (у исто време) и вршећи своју дужност, дошао у манастире Свете Горе, за коју рекосмо да се из Македоније пружа у Егејско море, и када је прегледао ону свету дружину која је, према особинама разних језика, била распоређена по лаврама, то јест становима, дошао је у славни, на дивном месту постављени манастир, у коме је мноштво младиха, по обичају онога времена — који ће после живети лавичким животом — учило се међу људима Богу посвећеним. Кад је он старешину насеља запитао како су (питомци) и да ли ће што од њих бити, па када се овај без околишења пожалио да се око васпитања овакве омладине, пошто она ни под претњама ни под шибом неће ни мало да одустане од своје урођене дивљине, само траћи време и труд, позвао је свети човек старешину на страну, али тако да су и други старији били присутни, па га је запитао да ли је корисно да се младице на тај начин обезбеђују и чувају од рђавог времена што ће, посађене и заштићене у ограђеном простору и међу тескобним зидинама, бити далеко и од сунца и од

rarent, et utrum ab eiusmodi planta maturae arboris unquam sperare posset incrementa. Cumque ille respondisset nil minus quam quid tale ab eiusmodi cautela, tum Sabba: Ergone ingenuis parentibus clarioque sanguine nata soboles durius quam arbor vilissima cuique inservitura, erit educanda? Et quid mirum nobilissimorum natalium prolem nullis virtutum incrementis augeri, dum saevissimarum ferarum instar carceribus, flagris, omni denique inhumanitatis rigore inter viros Deo sacratos ad divina aequae humana fastidienda adigitur? Et qui fieri poterit, inquires, ut unquam vel vestri vel rerum a vobis propositarum capiantur affectu dum vos durissimis exactoribus immaniores experiuntur? Tenella planta iuventutis a rigidioribus tempestatum turbinibus est illa quidem praeservanda, eo tamen temperamenti tenore, ut suaviores salubrium ventorum aurae iucundioresque solis radii minime illis opportuno tempore denegentur. Quod si fiat, et iuveniles plantae beneficentissimorum agricolarum spem non elusuras, et iisdem agricolis nulla vel minima fastidia allaturas. Statuarios etiam metallorumque fabros nequaquam perpetuis ictibus efformando signo insultare, sed aliquando post malleos ad limaturas, et ab iis ad unctiones et molliores extensiones manum admove. Quin interdum, ne limaturis plus nimio rigeant, vel unctionibus pulveri inhaerendo modum praebeant, ventorum aurae solaribusque radiis exponi. Humanis quoque corporibus non eosdem cibos omnibus conducere, sed pro naturae diversitate alimenta subministrari debet. Eandem rationem in animis pertractandis, ad virtutem efformandis adhibendam. Secus ex hominibus, universali reipublicae detrimento, belluas fieri, idque eorum culpa qui belluinis modis similes sibi iuvenes informant. Iterum atque iterum mente revolverent, an ullibi gentium plantas audiverint quae ubi primum radices tenellas solo infixerint maturos fructus proferant. Pristinos aetatis annos in memoriam revocarent examinarentque an prima adolescentia ea iudicii gravitate morumque praestantia viguerint qua iam graves annis aliis exemplo praelucerent. Ipsa frugum

ветра, и да ли ће од дрвета одраслог из такве младице икада моћи да очекује изданке. Кад је овај одговорио да се, код таквог чувања, све може пре очекивати него то, тада ће Сава: Па зар онда деца од племенитих родитеља, од славне крви, да буду са већом строгошћу одгајивана него дрво које не вреди ништа и које ће за свашта да служи? Па зар је онда чудо што деца најотменијих породица неће да се обогате никаквим новим издацима врлина, када их, као најдивљије зверове, затвором, шибањем, и свима нечовечним свирепостима, међу људима Богу посвећеним, нагоне да омрзну и на Божји и на људски (закон)? И откуда ће — каже — моћи да заволе вас и ваше савете када се ви према њима понашате грубље него најсвирепији надзорници? Нежну младицу омладине треба чувати од јачих непогода, али само у толикој мери да се пријатан дах спасоносних ветрова и угодни зраци сунца, кад дође томе време, нипошто не ускраћују. Ако тако буде, младице неће преварити очекивања добронамерних земљорадника, нити ће тим земљорадницима причинити и најмању досаду. И они који лију статуете и раде с металом неће нипошто, дотерујући статуу, да (је) без престанка муче чекињем, него мало раде чекињем, па онда пређу на турпију, па (је) после мажу, и лагано истежу. Чак с временом на време, да не би од турпијања остале сувише рапаве, и да не би, кад се намажу, било могућности да се за њих залепи прашина, излажу их даху ветра и сунчаним зрацима. Ни свима људским организмима не пријају једна иста јела, него према разликама у појединим природама треба удешавати и храну. Исти се овај начин има применити и према душама које треба спремити за врлину. Иначе ће од људи, на пропаст целог друштва, постати животиње, и то кривицом оних који животињским начинима стварају омладину сличну себи. Нека се опет добро присете да ли су чули да игде на свету има младица које, чим свој нежни корен поставе у земљу, доносе зреле плодове. Нека се сете некадашњих својих година, и нека размисле да ли је прва младост располагала са тако зрелим расуђивањем и са тако примерним владањем са каквим људи остарели предњаче и служе другима за пример. Па и семена, ако у влажној

semina prius humida sub tellure nisi putrescant, in herbam assurgere nequaquam; herbam porro non nisi post alternantes tempestatum anni vices ventorumque pluviarumque simul ac radiorum solis indulgentia in aristam et spicam ipsaque demum victualia grana coalescere. lis plurimisque aliis paternis monitis et piaeviventutis iugum, ad illam diem vix tolerabile, saltem inutile, neperniciosum dicam, allevavit, et ipsis moderatoribus molestissimae curae onus reddidit suavissimum.

8. Hisce dotibus Serviensi ecclesia aliisque plebibus egregie institutis, post plures annos in pastorali officio utiliter exantlatos pristinae solitudinis et uni sibi vacandi desiderio tandem obtinuit, ut, solutus ab ecclesiae suae vinculo, antiquos montis Athos recessus repeteret, ita tamen ut et alibi monasticam vitam agentibus aliquando sui praesentiam non denegaret. Hinc dierum meritorumque plenus, demum in Milescevo coenobio intra avitas ditiones constituto, terrena sarcina deposita, volavit ad caelos: die quarta decima Ianuarii circa quinquagesimam tertii decimi saeculi annum.

III

9. Vitae eius fusiore stilo prosequendae non defuit occasio: ex illis monimentis quae, a solitariis viris Athos incolentibus collecta, ad memoriam posteritatis habentur transmissa. Verum cum ea Graeca fide laborare non ambigamus, utpote posterioribus temporibus conscripta, quibus, extincto Latinorum imperio in Graecia, Latinae quoque sinceritatis puritas evanuit, Palaeologis regnantibus principibus, quae tamen ad nostra tempora sanctitatis eius comprobandae admiranda contigere, breviter subtexam, et quidem praeclarum illud et sanctitate celeberrimorum virorum proprium, corpusculi nimirum eius integritas, per trecentos quinquaginta annos magno peregrinorum concursu celebrata fuit, tanta omnium membrorum consistentia ut recenter extincti hominis cadaver appareret: indicio absque dubio puritatis eius angelicae. Cuius

земљи не иструну, не развију се ни у ком случају у биљку; а биљка тек пошто се изређају годишње непогоде, ветрови и кише, и пошто буде изложена зрацима сунца, израсте у влат и клас, и најзад у зрна која нам служе за храну. Са овим и са многим другим очинским саветима и смерној омладини олакшао је јарам, до тога дана једва сношљив, чак и бескористан, да не речем и опасан, и самим васпитачима учинио је да терет који им је задавао најтежу бригу, постане најслађим.

8. Пошто је оваквим даровима богато снабдео и српску цркву и околне народе, и пошто је корисно провео многе године у вршењу своје пастирске дужности, у чежњи за некадашњом самоћом, и (у жељи) да се сав само себи може посветити, успео је најзад да, ослобођен окова своје цркве, поново потражи старинску самоћу у Светој Гори — али ипак тако да ни онима који су на другим местима живели монашким животом, не ускрати покатак своје присуство. Иза тога пун и дана и заслуга најзад је у манастиру Милешеву, основаном у прадедовској области, одбацио земаљски терет и одлетео на небо, четрнаестог јануара, око педесете године тринаестог столећа.

III

9. За опширнији опис његовог живота било је довољно прилике (грађе) у споменицима за које се каже да су их сакупили испосници који су становали на Атосу, и предали на сећање потомству. Али пошто је за нас несумњиво да (та документа) пате од грчке перфидности — природна ствар, пошто су написана у доцнијем времену, када је, са нестанком латинске владавине у Грчкој, ишчезла и чистота латинске искрености, за владе цара из куће Палеолога — изређају ја укратко само она чудеса која се, да би се потврдило његово светитељство, дешавају (све) до нашег времена, у првом реду предивно оно својство по својој светости најславнијих мужава: наиме, ка његовим недирнутим моштима, кроз триста педесет година, слегао се огроман број хаџија, и увек је његово тело у свима деловима било тако сачувано да је давало изглед леша недавно умрлог човека. То је био

sacrae reliquiae violatio quanti steterit sacrilegis, nostra aetate admirando successu spectatum est.

10. Siquidem Sinanus, summus Ottomanicae aulae purpuratus, alter Pompeius sive Belisarius habitus, quippe qui Tunetano regno in Africa ex Hispanorum manu erepto, Persico regno in Asia ad extremas angustias magnis reportatis victoriis redacto, demum in Europa, capta munitissima urbe laurini in Hungaria, Germaniae Italiaeque, ne dicam christiani orbis propugnaculo, cum plurimis aliis magni momenti arcibus et oppidis per Hungariam, cum post tot victorias et triumphos accepisset, Christianos iugo Turcico pressos, Sancti Sabbae opem implorantes, nonagesimo quinto anno sexti decimi christiani saeculi Strigonensem urbem Hungariae metropolim, Vissegradum Pannoniorum olim regum sedem, Vaciam pariter et Chanadium episcopales urbes cum aliis plurimis per Hungariam, Transylvaniam, Slavoniamque et Croatiam in christianam libertatem vindicasse, Transylvanorum principe Sigismundo, et Michaelae Valacchorum, a Turcarum amicitia recedentibus, Bulgarosque ac Servios, Sancti Sabbae imagine militaribus vexillis exornatis, cum praefatis sentire principibus, et occulta agitare consilia, coacto centum millium militum exercitu, in Serviam irrupit, belloque reliquiis sancti episcopi indicto, ad Milescevim oppidum, ubi magna veneratione cultae habebantur, advolat, ac sacrum corpus tumulo extractum flammis incendit sacrilegis. Constans adhuc fama, Turcarum aequae ac Christianorum testimonio roborata, perseverat, ubi primum flamma sancti viri corpus invasit, ab ipso rogo ad caelum usque, magna barbarorum confusione, mille coloribus speciosam diutius iridis instar perseverasse nubeculam, incertum caelestisne tutelae circa sacras reliquias indicem an infelicissimae cladis Turcarum, quae sacrilegum facinus statim est consecuta, cum ipsius impii ducis infami post cladem interitu, portentum: a paucis siquidem Hungaris et Valacchis potentissimi exercitus imperator, ad illam diem victor ubique, fusus, inter proeliandum, proprii equi morsibus in paludem deiectus, in turpem fugam coactus, cum post fugam iterum in-

несумњив знак његове анђеоске чистоте. За скрнављење његових светих моштију, у наше време, колико су кажњени безбожници, видели су већ сви са дивљењем.

10. Наиме Синан, највећи великаш на отоманском двору, сматран за другог Помпеја или Велизара, који, пошто је из шпанских руку истраго туниску државу у Африци, а персијску државу у Азији, после значајних победа, довео у врло велики шкрипац, и најзад у Европи освојио врло утврђени град Ђур у Мађарској, бедем Германије, Италије и, тако рећи, целог хришћанског света, заједно са многим другим тврђавама и градовима по Мађарској — када је после толиких победа и триумфа сазнао да су хришћани, притиснути турским јармом, молећи Светога Саву за помоћ, деведесет пете године шеснаестог века после Христа, вратили хришћанској слободи град Острогон, престоницу Мађарске, и Вишеград, некадашњу престоницу панонских краљева, исто тако и епископске градове Вац и Чанад, и уз то многе друге (градове) по Мађарској, Трансилванији, Славонији и Хрватској; да су трансилвански кнез Сигисмунд и влашки Михаило оставили турско пријатељство; да Бугари и Срби, украсивши војничке заставе сликом Светога Саве, пристају уз споменуте кнежеве и воде тајне преговоре — скупио је војску од сто хиљада војника, упао у Србију, и, објавивши рат моштима светога епископа, долетео до града Милешева, где су (те мошти) са највећом побожношћу слављене, и, изваквши из гробнице свето тело, спалио га је безбожним пламеном. И сада се још упорно одржава глас, утврђен и турским и хришћанским сведочанством, да се, чим је пламен обузео свето тело, од ломаче па све до неба, на велику пометњу варвара, дуго одржао танак облак, као дуга, у хиљаду красних боја — да ли као знак небеске заштите светим моштима, или као слутња за злокобни пораз Турака, који је дошао одмах иза безбожног злочина, заједно са срамном пропашћу самог безбожног вође: наиме, од малог броја Мађара и Влаха, заповедник најмоћније војске, до онога дана свуда победник, разбијен и, за време борбе, зубима свога сопственог коња у бару бачен, нагнан је у срамно бегство. Када је после бегства поново сакупио војску, и хтео да

staurato milite, cum Sigismundo Transylvano, longe inferioribus copiis stipato, manu collata, fortunam tentare voluisset, iterum fusus et fugatus, Byzantium ex fuga repetens, cuius virtus militaris ex Asia, Africa, Europa triumphos retulerat, ubi semel eadem virtus impio sacrarum reliquiarum afflata est incendio, Deo, qui capillos capitis servorum suorum sacrosancto numero vult esse intactos, barbaricum sacrilegium vindicante, perpetuo dedecore, funesto fine vitam conclusit.

11. Quam porro cultum et honorem Deus reliquiis servi sui exhibitum gratum habuerit, quibusque beneficentiae suae muneribus eiusmodi cultores cumulaverit, nobile monumentum in familia Cossacia, inter patricios Venetos illustrissima, est videre. Haec enim, quamvis beneficio regum Bosnae ac Serviae amplissimum principatum, ex intimis Dalmatiae visceribus ad Dardaniam mediterraneam, decem dierum itinerationis in longitudinem obtinuisset, non alio tamen quam Sancti Sabbae Ducatus nomine appellavit, ipsosque duces regnantes custodes sepulcri Sancti Sabbae dici et esse voluit, adeo ut in ipso stemmatis gentilicii ornameto leonem clavem attollentem superpositum gestet. Hinc licet ante centum annos principatu ab immani hoste occupato vertere solum coacta fuerit, tanti sancti patrocinio, summorum principum affinitatibus eminentissima, inter Venetos locum patriciorum retinens eorundem proventuum reliquiis vitam traducit quos olim, florentibus eorum rebus, respublica Veneta pro Cattarenis urbis proprietate ducibus Sancti Sabbae solvere pacta condicione tenebatur: adeo nulla diuturnitate temporis impensa Dei famulis obsequia benignitate divina destituuntur.

12. Viget Illyricanae non solum ecclesiae sed ipsis quorum intolerando iugo maxima ex parte eadem premitur ecclesia Turcis nobilis annua celebritate ad undevigesimum Kalendas Februarii Sancti Sabbae memoria, quam, fracto tyrannico iugo, eiusdem sancti patris ac ceterorum regiae foecunditatis Illyricanae sanctorum patrocinio, futuram semper faustam speramus. Haec de sanctissimo praesule ipsis hodie christiani nominis hostibus Turcis,

окуша срећу против Сигисмунда трансилванског, који је са собом имао далеко мању војску, и сукобио се с њим, опет је разбијен и нагнан у бегство, и, вративши се после (тога) бегства у Византију, он, чија је војничка врлина триумфовала у Азији, Африци и Европи, чим је та врлина опржена безбожним спаљењем светих реликвија — јер је Бог, који захтева да и коса на глави његових робова буде сачувана у неприкосновеном броју, осветио варварски злочин — у вечитој срамоти грозно је завршио живот.

11. Колико је иначе Богу била угодна слава и част указивана моштима његовога роба, и којим је све добродетелним наградама обасипао такве прославитеље — за то имамо сјајан пример у породици Косача, најславнијој међу млетачким патрицијима. Јер ова, и ако је огромну кнежевину, која се (пужала) у дужину десет дана хода од најдубље Далмације до јужне Дарданије, добила добротом краљева Босне и Србије, није је назвала другим именом него херцегством Светога Саве; а владајуће херцеге желела је и да се називају и да буду чувари гроба Светога Саве, тако да чак и на самом орнаменту породичног грба има израђеног лава како носи кључ. И ма да је, када је пре сто година кнежевина била освојена од грозног непријатеља, (породица Косача) била приморана да напусти земљу, она је, штићена толиким свецем, и (будући) у сјајним сродничким везама са највећим кнежевима, задржала међу Млечићима патрицијско достојанство, и живела од остатака оних прихода које је некада, у њиховим срећним данима, млетачка република била обавезана да даје херцезима Светога Саве за својину града Котора: у толикој мери (чак) ни за кратко време не бивају лишени божанске милости они који славе Божје слуге.

12. Не само у илирској цркви, него и међу самим Турцима, чији несносни јарам и притискује готово целу ту цркву, слави се сваке године деветнаестог дана испред фебруарских календа славна успомена Светога Саве: она ће, када се сломије тирански јарам, под заштитом овог истог светог оца и других илирских светаца краљевске крви, надамо се, увек бити спасоносна. Оволико о светоме вођи, кога данас веома славе чак и Турци, непријатељи хришћанског имена,

et unionis catholicae eversoribus schismaticis, nedum catholicis nostratibus culto imprimis: cuius sacrae reliquiae licet ab impuro Sinano fuerint flammis combustae, manet tamen et sacro loco, et sancti viri tumulo, in eodem sacro loco ubi semel quievit, idem honos qui prius, assidua Illyricorum peregrinatione sollemniter attestatus. Et quidem Nemaniae familiae principum, mirae solidae pietatis ad eorum paenultimum Stephanum parricidam, non solum, sed etiam opera Graeculae coniugis Helenae (adeo huius generis Helenae perpetuo regnis ferales exstiterent) catholicae Romanae unitatis ab avis suis religiosissimae cultae desiderium, alioqui magni animi virum, exstitit observantia, ut ex innumeris per universum Illyricum ad ipsa sacrae Palaestinae loca sacratis aedibus Deo dicatis a fundamentis vel regali splendore ornatis, bona ex parte adhuc inter Turcicos furores exstantibus, est videre.

13. Gratissimum porro omnium piorum huiusce familiae operum Deo fuisse pretiosissimam illam ex puro argento amplissimae formae iconiam, D. Nicolao in Barensi basilica ab Uroscio Stephano rege dicatam, vel inde apparet quod ab eo tempore quo in venerandi sacrarii penetralibus eiusdem basilicae pretiosa servatur iconia, nulla temporum calamitas aut offensus Dei vindex ira Barensi urbi vel regioni proximae incubuit quae aspectu solo caelo gratae imaginis, per vias urbis circumlatae, non resederit aut conquieverit, ut vitae S. Nicolai et iconiae ipsius disertissimus et eruditissimus scriptor et illustrator Antonius Beatillus, Barensium civium decus, superius a nobis sed nunquam satis superque laudatus, ingenti volumine nuper edito testatur: cuius iconiae nobilem descriptionem, ut apud illum lector magna voluptate poterit contemplari, ita regiae inscriptionis epigrammate sub ipsa sacra iconia insculpto ut hic valeat delectari, illud ipsis verbis expressimus.

14. „Anno Domini millesimo trecentesimo decimo nono, mense Iunii, secunda indictione. Uroscius rex Rasciae et Diocleae, Albaniae, Bulgariae, ac totius Maritimae de Cuius Andriano a mari usque ad flumen Danubii magni, praesens opus altaris, iconiam magnam argenteam, lampades et candelabra magna de

(па чак) и шизматички рушиоци католичког јединства, а и да не говоримо о нашим католицима; и ако су његове свете мошти од поганог Синана ватром сажежене, остала је ипак и свете месту, и гробници светога човека, на истом светом месту где је (једном) починуо, иста част која и пре, за коју имамо сјајан доказ у непрестаном хаџилуку Илира. И владари из Немањине породице, све до претпоследњег Стефана, који је—и ако иначе силан човек — био не само оцубица него и, на настојавања своје жене, Гркињице Јелене (толико су овакве Јелене од увек биле кобне за државу!) отпадник од католичког римског јединства, које су његови стари са највећом побожношћу чували, дивно су неговали дубоку побожност, као што се може видети из безбројних светих грађевина, Богу посвећених, одоздо (до врха) украшених правим краљевским сјајем, које добрим делом постоје и сада, усред турскога беса.

13. Да је међутим од свих богоугодних дела ове породице Богу била најмилија скупочена она од чистога сребра дивног облика икона, посвећена од Уроша Стефана Светом Николи у бариској базилици, види се лепо већ и из тога што од онога времена откако се у срцу свете ризнице споменуте базилике чува (та) скупочена икона, никакво опште зло, никакав осветнички гнев увређенога Бога нису задесили град Бари или непосредну околину а да се, на саму појаву слике драге небу, обношене по градским улицама, не би зауставили, или ишчезли, како то, у огромној недавно објављеној књизи сведочи речити и учени писац и илустратор живота Светога Николаја и саме иконе, Антоније Беатил, дика бариских грађана, кога смо мало раније похвалили, али који никада не може бити довољно похваљен. Као што ће код њега дивну слику ове иконе читалац моћи да посматра, тако, да би могао уживати и у краљевском натпису урезаном испод саме свете иконе, исписали смо га овде од речи до речи.

14. Године хиљаду три стотине деветнаесте, месеца јуна, другога индиктиона, Урош, краљ Рашке и Дукље, Албаније, Бугарске и целога приморја, од јадранскога залива (и) од мора до велике реке Дунава, овај олтар, велику сребрну икону, кандила и велике чираке дао је да се израде од сребра, у

argento fieri fecit, ad honorem Dei, et beatissimi Nicolai eius, Obrado adstante de Catara, filio Desislava, fideli et experto, a praedicto rege super dicto opere deputato, et nos Rogerius de Invidia protomagister, et Robertus de Barolo magister in omnibus praefatis, opus de praedicto mense Iunio incepimus, et per totum mensem Martium anni sequentis, tertia indictione, fideliter complevimus“.

15. Quo elogio pietatis, maximi Nemaniae regum, variis connubiis vicissim meis atavis iunctorum, finem pro nunc, regiae sanctitatis Illyricanae foecunditati, finem imponimus, regique saeculorum immortalis et invisibilis, soli Deo reddimus honorem, virtutem, et gloriam, et benedictionem in saecula saeculorum. Amen.

славу Бога, и пресветог његовог Николаја, уз помоћ Обрада из Котора, сина Десиславовог, верног и искусног, од горе именованог краља за споменути посао одређеног; и ми, Рођер де Инвидија, протомајстор, и Роберт де Бароло, мајстор за све (ствари) о којима је била реч, посао од горе именованог (поверен) месеца јуна смо започели, и у току целог месеца марта идуће године, трећег индиктиона, поштено смо га довршили.

15. Овом похвалом побожности завршавамо, за сада, (говор) о краљевима силнога Немање, са којима су моји претци везани узајамним женидбеним везама, а сабор светитеља (и светитељки) илирске краљевске крви завршавамо коначно; и бесмртном и невидљивом краљу векова, јединоме Богу указујемо част и хвалу и славу и благослов у векове векова. Амин.

Критичке напомене

За основицу овог издања узет је оригиналан Мрнавићев текст: *Regiae Sanctitatis Illyricanae Foecunditas* („Сабор светаца и светитељки илирске краљевске крви“), а Јоанне Томсо Марнавитио *Bosnensi edita. Romae, MDCXXX*. Осим тога упоређена су и засебна издања биографије Светога Саве: од Јована Павловића Луцића (*Vita S. Sabbae Abbatis Stephani Nemaniae Rasciae Regis filii auctore Ioanne Tomco Marnavitio Bosnensi, nunc ex autographo eiusdem Marnavitii codice iterum edita, et praefationibus, animadversionibus, notisque historico — chronologico — criticis illustrata, opera et studio Ioannis Paulovich Lucich, iuris utriusque doctoris, patricii, canonici et provicarii generalis Macarensis. Venetiis, MDCCLXXXIX. Apud Sebastianum Coleti, superiorum permissu ac privilegio. pp. 1—68*), и у познатој серији коју су започели боландисти (*Acta Sanctorum, tomus secundus, Parisiis, 1866, 261—265*). Луцић је, поред штампаног Мрнавићевог издања, имао пред собом и његов рукопис. У свима овим издањима има погрешака, стилистичких (које се имају ставити на терет Мрнавићу; доцнији издавачи, међутим, одговорни су што нису учинили добру поделу реченица, и што нису пажљиво интерпунгирали текст), језичких (нарочито у Мрнавића, али и у *Acta Sanctorum*; најмање у Луцића), правописних (у које, међутим, не рачунам правописне особености Мрнавићевог времена, које би се једино са гледишта данашњих правописних правила могле назвати погрешкама). У Мрнавићевом издању има и доста штампарских погрешака. — За текст *написа* на икони краља Уроша (горе, стр. 137) упоредио је Луцић оригинално Беатилово дело (*Opere de vita S. Nicolai, Messanae, 1741, lib. 7, cap. 27, упор. Луцић стр. 66*). — Постоји и *српски превод* једног дела биографије, од ГГ Момира Вељковића и Николе

Шопа, објављен у Српском Књижевном Гласнику НС 44, 1935, 203—207. У преводу има доста погрешака, међу њима и неколико крупних; то се, међутим, даје још разумети кад је у питању један тако некњижеван и аљав латински какав је Мрнавићев. Али није јасно због чега је у преводу оспорено српском православљу и оно што му ни Мрнавић ни Луцић нису оспоравали. На стр. 205 превода стоји: „Ипак највећа је његова брига била око служења цркви, која је због близине шизматика била пре коровом обрасло поље него добро обрађена лоза“, а према оригиналном тексту и у Мрнавића и у Луцића и у Acta Sanctorum требало је рећи: „Ипак највећа је његова брига била око служења *српској* цркви“, итд. У овом истом смислу преудешен је текст и на стр. 206: „Служећи, дакле, цркви тим својим врлинама и пошто је увео узоран ред међу осталим народима“ итд., место: „Служећи, дакле, *српској* цркви тим својим врлинама“ итд., како стоји у свима латинским издањима. На стр. 207, где је реч о интерконфесионалном култу Светога Саве, кажу преводници: „Ова успомена на светог човека остала је данас и код Турака, непријатеља хришћанског имена и код шизматика који су се отцепили од јединствене католичке цркве, *па и код наших кашолика* остао је спомен на онога“ итд; а према тексту код свих издавача требало је рећи: „Оволико о светој вољи, кога данас веома славе чак и Турци, непријатељи хришћанског имена, (па чак) и шизматички рушиоци католичког јединства, *а и да не говоримо о нашим католицима*“.

Разлике у текстовима ове су *).

Наслов: Vita S. Sabbae, Archiepisc. Serviae Auctore Joanne Tomco Marnavilio. Поднаслов: Caput I. Progenies regia S. Sabbae. Monachatus. ASS. — Vita S. Sabbae Abbatis L. — 1, 13 Romanorum M ASS Romanum L — 2, 2 Lyubimirum M L Lyubimirum ASS. — 2, 14 Federicus M L Fredericus ASS. — 4, 8 agios (sic!) oros M L ἅγιος ὀρος ASS. — 4, 16 solo ML solio ASS. — 5, 1 Murzuphlum M ASS Musulphum L. — Поднаслов: Caput II. Archiepiscopatus Serviae. Obitus in Milescevo monasterio. ASS. — 4, 18 Sabba M L Sabbas ASS. — 6, 7 eosdem M L eos ASS — 7, 11

*) M=Мрнавић; L=Луцић; ASS=Acta Sanctorum; Beat.=Beatillus.

opera M ASS operam L. — 7, 18 Sabba M L Sabbas ASS. — 7, 21 virtutem M ASS virtutum L. — 7, 53 his L iis M ASS. — 8, 2 exantlatos M exantlatos ASS impensos L. — Поднаслов: Caput III. Publica veneratio. ASS. — 9, 2 Athos M L Athon ASS. — 9, 9 celeberrimum M L celeberrimorum ASS. — 10, 11 regum M L regnum ASS. — 10, 32 in turpem M ASS et in turpem L — 11, 2 exhibitis M L exhibitum ASS. — 11, 5 Bosnae M L Bosniae ASS. — 11, 16 Catharensis M L ASS. — 12, 5 ac ceterorum regiae foecunditatis Illyricanae sanctorum изоставио L. — 12, 16 ferales M ASS fatales L. — 12, 17 ab avis ASS ab avis suis M L. — 12, 20 fundamentis ASS a fundamentis M L. — 13, 1 huiusce M ASS huius L. — 13, 2 amplissimae iconiam ASS amplissimae formae iconiam M L. — 13, 11 superius M ASS alias L. — 14, 2 Uroscius M ASS Urosius Beat. — 14, 2 Rasciae M ASS Rasiae Beat. — 14, 2 et Diocliae M ASS EDIOCLIAE Beat. — 14, 3 ac M ASS et Beat. — 14, 3 Culfo M ASS Gulfo Beat. — иза 14, 5 argenteam има Beat.: cooperturam tribunalem supra hoc altare de argento. — 14, 7 Decatara M ASS de Catara Beat. — Desiflava M Beat. Desislava ASS. — 14, 11 Martii Beat. Martium M ASS. — 15 Завршетак у L (иза: fideliter complevimus): Quo elogio pietatis Maximi Nemaniae Regum finem pro nunc imponam, ad cuius aeternam Domus incolumitatem, generis continuationem, tuique, Illustrissimi Domine, salutem votivum incessanter Caelo offeram argumentum. Ora pro nobis, Sancte Sabba; Ut digni efficiamur promissionibus Christi. OREMUS. Omnipotens et misericors Deus, qui B. Sabbam Pontificem de terreno principatu ad humilem tuae Crucis sequelam toto corde transire docuisti, quique illum pastoralis sollicitudine clarescere voluisti, ipsius quaesumus intercessionem concede, ut terrenis affectibus expediti et liberati tibi valeamus mente deservire, et inter oves pascuae tuae caelesti consortio gaudere. Per Dominum nostrum ec. Finis.

Прећутно су исправљене извесне правописне погрешке и особености: seculum (м. saeculum), coelum (caelum), Maesia (Moesia), litus (litus), inprimis (imprimis), tanquam (tamquam), caeteri (ceteri), Aegeum (Aegaeum), obedientia (oboedientia), interseptus (intersaeptus), septa (saepta), moliores (molliores), exantlatos (exantlatos), exequor (exsequor), stylo (stilo), praeliandum (proeliandum), inprimis (imprimis), sollenniter (sollemniter),

Ungaria (Hungaria), penultimum (paenultimum), usonia (iconia), prothomagister (protomagister), inaeprimus (incepimus), итд. Такође су у неким речима велика почетна слова (која и Мрнавић и Луцић претерано често употребљују) замењена малим: Ecclesia, Concilium, Catholicus, Rex, Regulus (деминутив од rex) Imperium, Dynastia, Comes, Archon, Provincia, Princeps, Principatus, Pontifex Patriarchalis, Thronus Apostolicus, Capellanus итд. Интерпункција (у којој је Мрнавић невероватно издашан!), у циљу лакшег разумевања и јаснијег фиксирања текста, стављана је самостално, без много обзира на ранија издања (ипак најчешће у складу са ASS), утолико пре што ни у L ни у ASS није увек добра, и понекад даје погрешан смисао, на пример, када је у 3, 9, 6 иза Palaeologis regnantibus principibus стављена тачка, а идућа заменица написана великим почетним словом. Подела на главе и параграфе извршена је према издању ASS; у Мрнавићевом и Луцићевом издању текст је непрекидан, без икакве поделе.

Разумевање текста отежавају, поред осталог, дугачке реченице, са многим невешто и без потребе убаченим додатцима и објашњењима. Понеке изразе, на пример *ditio*, употребљује Мрнавић у нарочитом значењу; такође, изгледа, и реч *populariter*. Исто тако, *tum priscae educationis memoria* („да би се сетио свог некадашњег ђаковања“), у почетку 7 главе, може се превести и са: „сећајући се некадашњег свог ђаковања“, или са: „сећајући се старинског начина васпитања“. У 1, 22 м. *eodem loci* пре би се очекивало *eodem loco*. Речи које су у преводу додане да би се смисао боље разумео, или јасније одредио, стављане су у заграде ().

ОДГОВОРИ
охридског архиепископа Димитрија Хоматијана
на питања српског краља Стефана Радослава

ОД
Ф. ГРАНИЋА

Одговори охридског архиепископа Димитрија Хоматијана на питања српског краља Стефана Радослава¹⁾

У грчком рукопису минхенске Државне Библиотеке Мон. гр. 62 из 16 в.²⁾, који садржи списе Димитрија Хоматијана, налазе се на л. 292г—300г четрнаест Хоматијанових одговора на питања постављена од стране српског краља Стефана Радослава.

Горњи трактат има литерарни облик питања и одговора (ζητήματα καὶ λύσεις, ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις), који је у доста великој мери употребљаван у средњовековној грчкој теолошкој литератури, нарочито у егзегетско-догматској, аскетској и каноничкој грани ове литературе. У првој грани имамо егзегетске расправе епископа Теодорита Кирског († 456) о тежим местима старозаветних списа³⁾, св. Максима исповедника († 662) опсежни спис *De variis scripturae sacrae quaestionibus ac dubiis ad Thalassium* са 65 питања и одговора на нејаснија и замршенија места св. Писма⁴⁾, Анастасија Синајита, млађег савременика св. Максима Исповедника, спис који расправља догматска, егзегетска и практична црквена питања⁵⁾. Највећи теолошки трактат цариградског патријарха Фотија

¹⁾ Ранија издања погрешно обележавају као адресата српског краља Стефана Првовенчаног.

²⁾ Опис рукописа код J. Hardt, *Catalogus bibliothecae regiae bavaricae I* (Monachii 1806) 335—337.

³⁾ О овој врсти теолошке литературе опћенито O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Literatur IV*, Freiburg i Br. 1924, стр. 12/3 и 429/30 (о паралелној појави у латинској теол. литератури). О Теодориту Кирском ср. Bardenhewer *op. cit.* стр. 235; O. Stählin, *Die christl. griech. Litteratur* у W. v. Christ, *Geschichte der griech. Litteratur 2*, Teil 2 Hälfte. 6. A. München 1924, 1476/7, Rauschen-Altaner, *Patrologie 10*. A. Freiburg i Br. 1931, 260.

⁴⁾ O. Bardenhewer *op. cit.* V (1931) 31; Rauschen-Altaner, *op. cit.* 417; A. Ehrhard у K. Krumbacher, *Geschichte der byz. Litteratur. 2*. A. München 1897, стр. 62

⁵⁾ Ehrhard, *op. cit.* стр. 65.

т.-зв. *Amphilochia* (написан у раздобљу 867—877 без икакве системе у распореду и без једнакости у излагању) расправља егзегетско-догматске и профано-друштвене теме⁶⁾. Николај, епископ града Метоне у Пелопонезу (12 в.), излаже у облику питања и одговора учење о Богу и о инкарнацији⁷⁾. Литерарни облик *Ἑρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* или *Ἑρωτάλοκρίσεις* примењиван је и у списима аскетике⁸⁾. У области канонског права пре Димитрија Хоматијана служили су се овим литерарним обликом св. Василије Велики при саставу својих опширнијих и краћих монашких правила, Теодор Валсамон у спису 66 каноничка одговора на питања александриског патријарха Марка, Петар Хартофилакс у трактату 24 каноничка одговора на исто толико постављених му питања, Илија Критски у каноничким одговорима неком монаху Дионисију на разна његова питања, Никифор Хартофилакс у два посланица неком монаху Теодосију, у којима расправља разна од истог постављена питања и Јован Китрски у спису 16 каноничких одговора на питања цариградског патријарха Константина Кавасиле⁹⁾. Ова врста грчке средње-вековне теолошке литературе није још довољно испитана те је потребно да буде обрађена у облику посебне монографије¹⁰⁾.

Трактат Димитрија Хоматијана¹¹⁾, састављен у 14 питања и одговора (под бр 184—197), расправља питања црквеноправна (188 спомињање архијереја; 192 тајна покајања и њене последице задржавајући се само сумарно на правној страни питања [констатацији] а расправљајући у појединостима разна

⁶⁾ Op. cit. стр. 75.

⁷⁾ Op. cit. стр. 85.

⁸⁾ Op. cit. стр. 151.

⁹⁾ Н. Милош, Право срп. православ. цркве, 2. изд. Мостар 1902, стр. 59—60.

¹⁰⁾ Ehrhard, op. cit. стр. 65.

¹¹⁾ О личности и раду Хоматијана ср. Krumbacher, op. cit. стр. 607—8; J. Dräseke, *Theophylactos' Schrift gegen die Lateiner* Byz. Ztschr. 10 (1901) 520—3; Д. Н. Анастасијевић, Димитрије Хоматијан у Ст. Станојевић Народна енциклопедија I стр. 593—4. и тамо наведену литературу; А. Соловјев, Срби и виз. право у Скопљу почетком XIII в. Гласник Ск. Н. Др. 15/6 (1936) 29/30; М. Дриновъ, О нѣкоторыхъ трудахъ Дим. Хоматиана. Виз. Врем. 1. (1894) 319—340 и 2 (1895) 1—23.

очишћења у Мојсијеву култу); догматска (192 тајна покајања и 193 значење места $\delta\lambda\omicron\nu\ \epsilon\alpha\upsilon\tau\omicron\nu\ \epsilon\acute{\kappa}\epsilon\nu\omega\nu\ \alpha\phi\rho\acute{\alpha}\sigma\tau\omega\varsigma\ \epsilon\nu\ \mu\acute{\eta}\tau\rho\varsigma\ \sigma\omicron\upsilon$); обредна (186 може ли се одржати литургија св. Јована Златоустог када прође трећи час, 189 треба ли презвитер у почетку богослужења, ако служи без ђакона, да говори почетну богослужбену формулу Εὐλόγησον δέσποτα [Благослови владыко] или не, 190, 191 и 197 расправљају питање употребе бесквасног хлеба при евхаристиском богослужењу, једну од актуалних спорних тачака тога времена у односима цариградске и римске цркве, 194 да ли је крштавање мале деце везано за одређен седмични дан, 194 може ли чтец, када су презвитер и ђакон отсутни, читати еванђеље, 195 може ли се при путовању на местима, где не постоји сталан храм, импровизирати у сврху богослужења храм од шатора или случајно нађеног грађа, 196 колико се еванђеља може на једној литургији читати); питања из области дисциплине хришћанског домаћег живота (187 да ли је уочи Богојављења после обављеног водоосвећења дозвољен мрс и 190 узрок постанка обичаја при обеду званог панагија).

Као иницијатор ове кореспонденције спомиње се у наслову списка српски краљ Стефан Радослав (1226—1233), који је био у најближим сродничким везама са владајућом грчком династијом у Епиру. За самог владоца могла су бити од интереса само питања 188 (спомињање архијереја од стране презвитера који прати краља при његовом путовањима по држави) и у непосредној вези с овим питање 195 (импровизација храмовне зграде при путовању по крајевима где нема храмова) те у извесној мери питања 190, 191 и 197 која расправљају спорну тачку постанка и правилности употребе азима (пресних хлебова) при литургији, док су остала спорна питања у контроверзији између грчке и латинске цркве, нарочито питање папског примата и апелације остала недодирнута, иако би се с правом могло очекивати да ће краљ, чија се држава налазила на размеђи грчког и латинског утицаја а у којој је у то доба живело и доста припадника римске цркве, показивати нарочито интересовање за цео комплекс спорних питања у размирицама грчке и римске цркве. Сва пак остала питања, изузев 192 и 193 која су црквеноправне и догматске природе,

била су чисто обредног карактера па се тешко може претпоставити да су могла бити предмет специјалног интересовања српског владаоца. Сем тога у сва ова питања изузев 190, 192, 193 и 194 морали су како на основу црквеноправних приручника (како грчких тако и словенског превода Номоканона у 50 наслова и Крмчије) тако и на основу дуге црквене праксе добро бити упућени и први српскоправославни архиепископ св. Сава и његови најближи сарадници. Узевши у обзир све ове околности постоји могућност да ова кореспонденција може бити и чисто фиктивне природе т. ј. да се писац послужио за своја излагања овом литерарном формом, као што је случај са дијалозима у античкој грчкој и у старој црквеној литератури, од којих многи стварно уопште нису били одржани. Није напослетку искључена ни могућност да је овај спис потекао из ревиндикационе политике охридске архиепископије, која је овом кореспонденцијом хтела да документарно прикаже и докаже да је тим актом био формално успостављен једнострано нарушени канонички однос између охридске архиепископије и области српске државе, које су пре оснивања срп. прав. автокефалне цркве биле у црквеноправном саставу охридске архиепископије¹²).

Као писца одговора на питања српског краља Стефана Радослава натпис наводи охридског архиепископа Димитрија Хоматијана, а и сам рукопис, у коме је овај спис сачуван, садржи литерарне производе истог архиепископа, коме се приписује збирка великог броја каноничких одговора. Литерарни рад Д. Хоматијана није био још предмет посебног опсежног. свестраног и подробног испитивања путем тексткри-тичке, филолошке и црквеноправне анализе његове садржине те према томе не може се сматрати да је са потпуном сигурношћу утврђено да сви списи, који су у рукопису приписани литерарној оставини Д. Хоматијана, доиста и по-

¹²) О односу између краља Стефана Радослава и охридске архиепископије ср. Јиречек—Радонић, Историја Срба I стр 222; В. Ђоровић, Св. Сава у Ст. Станојевић, Народна Енциклопедија IV стр. 5; Ст. Станојевић, Краљ Урош, сеп. о. из „Годишњице“ 46 (1935) 3—4; Н. Радојчић, Св. Сава „Годишњица“ 44 (1935) 42, где изражава сумњу у автентичност кореспонденције краља Стефана Радослава и Димитрија Хоматијана.

тичу од њега, или пак, као што је доста чест случај у теолошкој литератури, да под именом Д. Хоматијана круже списи, који имају за писца другу личност. Тек после решења овог генералног проблема т. ј. питања авторства целокупне под именом Д. Хоматијана до нас дошле литерарне оставине могло би се с успехом приступити ближем и подробнијем испитивању питања авторства овог нашег списка и његових извора. Последња алинеја у 197 одговору, која се односи на историјат filioque, несумњиво не потиче од Д. Хоматијана, јер је немогуће претпоставити да је Хоматијан могао учинити тако велику стварну погрешку у приказивању историјата тога питања.

Грчки текст нашег списка објављен је први пут према препису тадањег секретара и потоњег директора минхенске Државне Библиотеке G. Laubmann-a (L.) у Гласнику Срп. Ученог Друштва 33 (1883) 1—37 заједно са српским преводом Милана А. Петронијевића под насловом „Димитрија Хоматинског одговори на питања краља Стефана Првовенчаног о црквеним питањима“. Касније је кардинал J. B. Pitra у својој збирци *Analecta sacra et classica spicilegio Solesmensi parata* 6, Romae 1891, стр. 686—710 приредио друго издање грчког текста са латинским преводом.

На завршетку сматрам за дужност да изразим нарочиту благодарност г.г. Dr. F. Dölger-у проф. Универзитета у Минхену, директору Државне Библиотеке у Минхену и Dr. A. Hartmann-у надбиблиотекару исте библиотеке на заузимању и предусретљивости приликом снимања односних листова рукописа Mon. gr. 62, надаље поч. проф. Универзитета Dr. Ст. Станојевићу чијим је настојањем извршено снимање на трошак Семинара за српску историју у Београду, г. проф. Универзитета Dr. Д. Н. Анастасијевићу на саветима палеографске и лексикографске природе те г.г. проф. Универзитета Dr. Л. Мирковићу и Dr. Д. Глумцу на саветима даним у погледу питања, која засецају у област литургике односно старозаветне археологије и библиске историје.

Ἐρωτήσεις τοῦ πανευγενεστάτου ῥηγὸς Σερβίας κυροῦ ¹⁾ Στεφάνου τοῦ Δούκα διάροροι καὶ πρὸς αὐτὰς ἀποκρίσεις τοῦ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας κυροῦ ²⁾ Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ.

Καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν πανευγενέστατέ μοι ῥῆς ἀπάσης Σερβίας καὶ Διοκλείας ἐπέγνωμεν τὸ τῆς σῆς συνέσεως μεγαλοπρεπές τε καὶ ἀνηγμένον πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ἀκριβέστερον δὲ τοῦτο νῦν κατελάβομεν δεξάμενοι τὸ γραμματεῖον τῶν σῶν ἐρωτήσεων, ὃ σαφῶς ἐδήλωσε τὴν σὴν διάπυρον πρὸς τὰ θεῖα διάδωσιν· καὶ χαίρομεν διὰ τοῦτο ὅτι ἐκ προγόνων ἔχων τὸ εὐσεβές καὶ φιλόθεον τοσοῦτον αὖξεις τοῦτο καὶ μεγαλύνεις, ὅσους καὶ τοὺς σοὺς πατέρας μακαριστοὺς δεικνύειν, ὡς τῆς ἐκείνων εὐσεβείας διὰ τοῦ σπέρματος αὐτῶν χεομένης καὶ ὁδεούσης, καὶ σεαυτὸν εἰς τὸν ἴσον ἄγειν μακαρισμὸν ὡς μήτε τὴν ἐκείνων γονὴν καταισχύναντα καὶ πρὸς τὴν ἴσῃν δραμόντα τῆς ἀρετῆς εὐδοκίμησιν. Σὺ μὲν οὖν οὕτως ἀπολαύεις τῆς τε τῶν προγόνων κατ' ³⁾ εὐσέβειαν δόξης τε καὶ λαμπρότητος καὶ τῆς ὀρθοδόξου καὶ φιλοθέου προδέσεως, πρὸς ἣν ὅλοσχερῶς ἀπευθύνεις τὰ κατὰ σέ. Ἡμεῖς δὲ τοῦ Θεοῦ διδόντος ⁴⁾ ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος καὶ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν συνετιζόντος τὰς σὰς ἐρωτήσεις προδέμενοι, πρὸς ἐκάστην αὐτῶν δώσομεν σοι ἀπόκρισιν ταῖς τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίαις καὶ

¹⁾ κυρίου L.

²⁾ κυρίου L.

³⁾ καὶ L., вероватно штампарска грешка.

⁴⁾ διδόντος P.

Разна питања најблагороднијег краља Србије господина Стефана Дуке и на ова одговори истог архиепископа целе Бугарске¹⁾ Димитрија Хоматијана.

И по многим другим стварима, најблагороднији ми краљу целе Србије и Дукље²⁾, познали смо твој велелепни и узвишени смисао за побожност, а још тачније смо то сада увидели примивши писмо са твојим питањима, које је јасно обелоданило твоје пламено расположење према оном што је божанско. И радујемо се томе, што, имајући од предака побожност и богољубивост, толико то умножаваш и увеличаваш да покажеш и твојим блаженим оцима да тим, што њихова побожност кроз њихова потомка тече и иде, и сам гредеш к истом блаженству, да ниси осрамотио ни њихов пород и да си на путу да постигнеш једнаку славу у добродетељи. Ти дакле тако уживаш по побожности славу и сјај својих предака те православни и богољубиви смер према ком потпуно управљаш све своје силе. Ми пак, којима Бог даје реч, кад уста отварамо, и који познаје наше мисли, ставивши напред твоја питања, на свако ћемо дати одговор у сагласности с учењем наших св. отаца те писаним и неписаним

¹⁾ Цар Василије II у првој привилегији, даровано охридској архиепископији, назива Јована *ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας*; ср. Н. Gelzer, *Der Patriarchat von Aethrida*, Leipzig 1902 стр. 17. Потпуна титула охридског архиепископа од средине 12 в. гласи *ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας*. Фикција о идентитету охр. архиепископије и епископије Justiniana Prima јавља се први пут у титулатури ае. Јована Комнина (1143—1157), сина севастократора Исака, нећака цара Алексија; ср. Gelzer, *op. cit.* стр. 8—9.

²⁾ О титулатури краља Стефана Радослава в. Јиречек-Радонић, *Историја Срба II* стр. 2 и нарочито Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици II Институтација*. Глас СКАН XLII др. разр. 54 (1: 13) 144.

τῷ ἐγγράφῳ καὶ ἀγράφῳ ἔδει τῆς ἐκκλησίας συνάδουσαν· πλὴν οὐ κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν λόγου τέχνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν χυδαῖαν καὶ ἀφελῇ καὶ πεζὴν ὁμιλίαν, ἢ ἐντεῦθεν εὐγνώστα γένωνται τὰ γραφέντα· οὐδὲ γὰρ δύναται ἡ ἀτεχνος γνώσις, καὶ μάλιστα ἡ βουλγαρική, δέχεσθαι ἑρμηνείαν ἢ ὁμιλίαν ὀρμωμένη ἀπὸ τῆς λογικῆς τέχνης. Ὁ τῶν γνώσεων δὲ θεὸς δώῃ τῇ σῇ ὑψηλότητι γνῶσιν καὶ σύνεσιν, ὧν ἐπιζητεῖς εἰς σωτηρίαν τῆς σῆς ψυχῆς καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· διὰ πλείονα μέντοι σαφίνας τὴν μὲν τῆς ἐρωτήσεως προσηγορίαν τοῦ σοῦ λόγου προτάζομεν, τὴν δὲ γε τῆς ἀποκρίσεως τοῦ ἡμετέρου ἀντιφωνήματος. Ἀρκτέον οὖν ὧδε πως·

Ἐρωτήσις. Λέγουσι τινὲς ὡς ἐν μόνῳ τῷ σαββάτῳ καὶ τῇ κυριακῇ ἐνδέχεται τὰ βρέφη βαπτίζεσθαι ἐν ἄλλῃ δε ἡμέρᾳ οὐχί· καλῶς λέγουσιν ἢ οὐ;

ῥπδ'. Ἀποκρίσις, Πάσι μὲν τοῖς κατὰ βίον πράγμασι καιρὸς ἀπεκληρώθη ὁ πρόσφορος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πάνσοφος Σολομὼν ἔλεγε· τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι. Καὶ γὰρ καιρὸς ἐστὶ τοῦ ἀροτριᾶσαι καὶ ποιῆσαι νεώματα, καιρὸς ἐστὶ τοῦ σπεῖραι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ θερίσαι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ συγκομίσαι τοὺς καρποὺς τῶν ἀμπελῶν, καιρὸς ἐστὶ τοῦ φαγεῖν, καιρὸς ἐστὶ τοῦ ὑπνῶσαι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ πλεῦσαι, καιρὸς ἐστὶ τοῦ ἐκστρατεῦσαι καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀντιτάξασθαι, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν καιροῦ χωρὶς οὐδαμῶς γίνεται τινὸς πράγματος ἐπιχειρήσις. Μόνον δὲ τῶν ἀπάντων τὸ βάπτισμα οὐκ ἔχει καιρὸν ὁρισμένον αὐτῷ καὶ ἀποκεκληρωμένον διὰ τὴν συνοῦσαν τῷ ἀνθρώπῳ θνητότητα καὶ τὴν ἀθρόαν καὶ ἄωρον τοῦ θανάτου ἐπιδρομὴν· ἵνα μὴ οὖν, ἐξαίφνης τοῦ θανάτου ἐπελθόντος, ἀφώτιστοι μείνωσιν οἱ ἐφιέμενοι τοῦ βαπτίσματος, διὰ τοῦτο πάντα καιρὸν καὶ πᾶσαν ὥραν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ οἱ θεοὶ πατέρες ἡμῶν ἀνῆκαν τῇ τελετῇ τοῦ βαπτίσματος, Χρὶς οὖν μὴ και-

обичајем³⁾ али не у уметничком стилу нашег језика, него обичним, простим и прозаичним говором, да би на тај начин било разумљиво оно што је написано, јер је немогуће да не обрађени језик, а особито бугарски⁴⁾, лишен логичке вештине, схвати тумачење или говор који потиче из логичке вештине. А Бог знања нека подари твом височанству знање и схватање онога, за чим тежиш ради спасења своје душе и наслеђа царства небеског. Веће јасноће ради ставићемо назив питања твога писма испред наслова одговора нашег отписа. А ваља овако почети:

Питање. Неки тврде да деца могу бити крштавана само суботом и недељом а у друге дане не. Је ли тврдња тачна или није?

184. *Одговор.* Свим стварима у животу опредељено је време. Због тога је рекао премудри Соломон; „Све има [своје] време и свему је време [одређено]“⁵⁾. Постоји, наиме, време за орање и обрађивање земље, време за сетву, време за жетву, време за бербу виноградског рода, постоји време за обед, време за спавање, време за пловидбу, време за ратовање и давање отпора непријатељу, и, просто речено, без времена не предузима се уопште никаква ствар. Али од свега једино крштење нема одређено и опредељено време због својствене човеку смртности те иненаданог и невременог наступања смрти. Да не би дакле у случају изненадне смрти остали некрштени они који теже за крштењем наши божанствени оци због тога су, имајући обзира, оставили свако доба и сваки час, и ноћу и дању, за обављање крштења. Не треба

³⁾ О обичају као извору црквеног права ср. Н. Милаш, Правила прав. цркве. Н. Сад. 1895, стр. 302, 370 и 570; исти, Прав. црквено право. 2 изд. Мостар 1902 стр. 49—53.

⁴⁾ Израз бугарско (βουλγαρική) служи овде за означавање језика балканских Словена уопште. Први пут исти израз у овом значењу употребљен је код визант. војног писца Кекавмена у 11 в.; ср. Cecaumeni Strategicon edd. B. Wassiliewsky et W. Jernst dt. Petropoli 1897 стр. 3; ὁ γὰρ πλοῦσιος Θεός ἐστὶν τοῦ πτωχοῦ διὰ τὸ εὐεργετεῖν αὐτόν· ὁ δὲν καὶ οἱ Βούλγαροι τὸν πλοῦσιον βογάτον λέγουσιν, ὅπερ δηλοῖ Θεοε δῆ.

⁵⁾ Еклиз. 3 1.

ρόν ὁποτεθεῖσθαι ἢ ἡμέραν ἐπίσημον, ἀλλ' ἐν παντί, ὡς εἶπομεν, καιρῷ πάσῃ ὥρᾳ τὸ βάπτισμα γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας θεσμός βούλεται καὶ διάφοροι τῶν ἁγίων πατέρων λόγοι τρανῶς γνωματεύουσιν.

Ἐρώτησις. Ἐνδέχεται καὶ δι' ἐνὸς ἄρτου ἡγουν προσφορᾶς γίνεσθαι προσκομιδὴν ἢ οὐ;

ῥπε'. Ἀπόκρισις. Τὸ ἄγραφον τῆς ἐκκλησίας ἔθος νόμον ἡγεῖται ἢ τῶν χριστιανῶν πολιτεία· ἐπεὶ γοῦν ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἔχομεν διὰ τριῶν ἄρτων τὸ ἔλαττον τὴν θείαν ἱερουργίαν ποιεῖν ἀνάγκη ἔχομεν φυλάττειν τὴν τοιαύτην παράδοσιν. Εἰ δέ ποτε ἴσως ἐπέλθῃ ἀνάγκη τις ἀπαραίτητος ἱερουργίαν γενέσθαι ἢ δεσποτικῆς μεγάλης ἑορτῆς ἐπιστάσης ἢ τινὸς ἀνθρώπου τὰ ἔσχατα πνέοντος καὶ δεομένου τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίας, συμβῇ δὲ μὴ εὐρεθῆναι τρεῖς ἄρτους, τότε διὰ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ πράγματος καὶ μετὰ δύο ἄρτων ἱερουργία γενήσεται· εὐρίσκομεν γὰρ καὶ τοὺς ἁγίους πατέρας ἡμῶν ἐν καιροῖς δυσχερείας τὴν ἀκρίβειαν παραιτουμένους, ὥστε μὴ ὀλόκληρον ἀπολέσαι τὸ λυσιτελές. Δεῖ οὖν ἐκ παντὸς τρόπου τηρεῖν τὴν ἀκρίβειαν, ὅταν μὴ παρῇ ἡ δυσχέρεια· εἰ δὲ καὶ τῇ δυσχερείᾳ χώραν δίδοναι, ὅταν ἐκ τῆς ἀκριβείας ζημιωθῇ τὸ πᾶν κινδυνεύον· ὅθεν διὰ δύο μὲν ἄρτων ἡ ἱερουργία γενήσεται δι' ἀνάγκην, δι' ἐνὸς δὲ οὐδαμῶς.

Ἐρώτησις. Ἐὰν παρέλθῃ ἡ τρίτη ὥρα γενήσεται λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἢ οὐ;

ῥπς'. Ἀπόκρισις. Καὶ τοῦτο ἐξ ἀγράφου ἔθους ἐστὶν ἐκκλησιαστικοῦ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἄρχεσθαι τὴν ἱερουργίαν τῶν θείων μυστηρίων γίνεσθαι· ἐνδέχεται οὖν τὸν τυχεῖν ἐπιέμενον τοῦ ἐκεῖθεν ἁγιασμοῦ μὴ ῥαθυμεῖν, ἀλλὰ προπαρασκευάζεσθαι εἰς τοῦτο καὶ σπουδῇν ἔχειν καὶ φροντίδα, ὥστε μήτε τὴν νενομισμένην ὥραν παραδραμεῖν μήτε ἐλλιπῇ⁵⁾ τυγχάνειν τῶν προσφερομένων ἄρτων τὸν τετυπωμένον ἀριθμόν· οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας ῥαθυμίας χρὴ καινοτομεῖσθαι τὸ ἔθος τῆς ἐκκλησίας.

⁵⁾ ἐλλοιπῇ P.

дакле одређивати тачно време или нарочити дан, него нека се у свако доба, као што рекосмо, у сваки час врши крштење, јер то захтева и црквени закон а то јасно наређују и разни списи св. отаца⁶⁾.

Пишање. Може ли се на једном хлебу т. ј. просфори свршавати проскомидија или не?⁷⁾

185. *Одговор.* Неписани обичај цркве хришћанско устројство сматра за закон. Пошто имамо писано предање да се божанска литургија врши најмање на три хлеба, морамо се таквог предања држати. Али ако кадтод наступи каква неизбежна потреба да се одржи служба, било приликом великог Господњег празника било када који човек при издишању зажели да буде освећен причешћу, а догоди се да се не нађу три хлеба, тада се по нужди ствари може литургија и на два хлеба обавити. Јер налазимо да и наши св. оци у тешким ситуацијама отступају од тачности да не би савим пропало оно што је корисно. Треба дакле на сваки начин упражњавати тачност, кадгод нема незгодне ситуације, а треба имати обзира и према тешкој ситуацији, када постоји опасност да због тачности претрпи штету општа ствар. Због тога моћи ће се литургија обављати и на два хлеба, али на једном никако.

Пишање. Може ли се литургија св. Јована Златоустог држати када прође трећи час или не?

186. *Одговор.* И ово је по неписаном црквеном обичају да служба св. тајни почиње у трећи час⁸⁾. Онај дакле, који тежи да одатле постигне освећење, не сме бити небрежљив, него нека се напред спрема за то, и да има ревност и бригу, да не прође ни одређени час нити да недостаје прописани број хлебова за принос, јер не треба због небрежљивости заводити новости у обичају цркве.

⁶⁾ Theo. hyl. AE. Achr. Com. in Luc. c. 10 Migne, Pg 123 col. 249 тврди да је опште прихваћено у црквеној пракси да се крштење, без обзира на одређене дане, обавља свагда кадгод се покаже потреба. Ср. и Sym. Thess. Migne Pg 155 col. 866.

⁷⁾ Ср. Л. Мирковић, Прав. литургика II, Ср. Карловци 1920, стр. 43 и тамо наведену литературу.

⁸⁾ Л. Мирковић *op. cit.* стр. 44.

Ἐρώτησις. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν φώτων ἐνδέχεται μετὰ τὸ βάπτισμα κρέας ἐσθίειν ἢ οὐ;

ῥπζ'. Ἀπόκρισις. Ἡ νηστεία ἐπενοήθη τοῖς ὀρθοδόξοις οὐχ ἵνα τούτοις γαστριμαργίας ἀφορμὴ γένηται, ἀλλὰ ψυχικῆς σωτηρίας ὑπόθεσις· ἐνθα οὖν νηστεία, ἐκεῖ πάσης ἡδονῆς καὶ τρυφῆς ἐποχὴ· Ἐπεὶ γοῦν ἡ τῆς ἐκκλησίας παρὰδόσις καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς παραμονῆς τῶν μεγάλων δεσποτικῶν ἑορτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν φώτων νηστείαν τοῖς χριστιανοῖς νομοθετεῖ, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, πῶς ἔσται τὴν τοιαύτην νηστείαν συμπαραμίξει ἢ κρεωφαγία ἢ ἰχθυοφαγία; οὐ μόνον γὰρ ἀλόγιστον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἔξω παντάπασι τοῦ τῶν νηστειῶν ἱερωτάτου δεσμοῦ· νηστείας τοίνυν παρούσης ἀργεὶ παντελῶς καὶ τῶν κρεῶν καὶ τῶν ἰχθύνων κατάληψις. Διὰ τοῦτο οὐδὲ μετὰ τὸ φάτισμα χρὴ κρεωφαγεῖν ἢ ἰχθυοφαγεῖν, συντηρεῖν δὲ τὸ τῆς νηστείας ὅσιον ἀμιγὲς καὶ ἀδόλυτον. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ προσφώνησιν τοῦ Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου Θεοφίλου τῶν θεοφανίων ἐπιστάντων ἐν κυριακῇ, ἣτις δὲ προσφώνησις τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων κανόσι συντάσσεται· καὶ ἐκ ταύτης μανθάνομεν ὅτι ἀπαραίτητός ἐστίν ἡ τοιαύτη νηστεία. Καὶ ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ κυριακῇ τὸ σεβάσμιον αὐτῆς συντηρεῖται καὶ διὰ τὴν κυριακὴν μὲν ὡς ἀναστάσιμον καὶ αἰτίαν ἡμῖν πανηγύρεως διακόπτεται ἡ μέχρι τῆς ἐννάτης ὥρας ἀποχὴ τῆς βρώσεως· ἡ ἐννάτη γὰρ τῆς νηστείας ὄριον. Διὰ δὲ τὸ εἶναι νηστειμον τὴν τῶν φώτων παραμονὴν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἀρίστου ἡγοῦν τοῦ γεύματος ἁγνῶν τινῶν μόνον μεταλαμβάνομεν ἡγοῦν φοινίκων καὶ ἰσχάδων καὶ τοιούτων ἐτέρων. Ἡ τοιαύτη δὲ προσφώνησις ἐν μέρει ταῦτα διαλαμβάνει ῥητῶς· Ἐπεὶ γοῦν συνέβη τὴν τῶν ἁγίων θεοφανίων νηστειμον ἡμέραν εἶναι, ταύτην οἰκονομήσομεν, καὶ πρὸς ἑκάτερα ἐπιστ' ἰσχυρῶς χωρήσομεν, ἵνα μεταλαμβάνοντες ὀλίγων φοινίκων ἐκκλίνωμεν ἅμα καὶ τὰς αἰρέσεις τὰς μὴ τιμώσας τὴν ἀναστάσιμον τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμέραν καὶ τὸ ὀφειλόμενον τῇ νηστείᾳ ἡμέρα ἀποδῶμεν περιμένοντες τὴν ἐσπερινὴν σύναξιν

Питање. Сме ли се у навечерје Богојављења после крштења⁹⁾ јести месо или не?

187. Одговор. Пост је прописан православнима не да им постане повод за облапорност, него да буде основа спасења душе. Где је дакле пост ту је уздржавање од сваког весеља и гозбе. Кад дакле предање цркве и у навечерја великих Господњих празника Христова Рођења и Богојављења наређује Хришћанима пост, како би се могао такав пост помешати са једењем меса или рибе? Јер то је не само неразумно него и сасвим против најсветијег прописа о посту. Кад је дакле какав пост не може се никако трошити ни месо ни риба. Због тог ни после просвећења не треба јести месо ни рибу, него држати светињу поста непомешано и непомућено. Имамо, наиме, проповед александриског архиепископа Теофила кад Богојављење падне у недељу, која се беседа ставља у исти ред са канонима св. отаца¹⁰⁾. И из ове сазнајемо да је неопходан тај пост, јер се његово поштовање одржава и у саму недељу. А и због недеље, као васкрсног дана и узрока нашег празновања, прекида се уздржавање од јела тек деветог часа, јер је девети час граница посту [т. ј. тада престаје пост]¹¹⁾. А како се у навечерје Богојављења има постити, то у време ручка т. ј. оброка само нешто чисто [т. ј. храну која не ствара подлогу за грешење] једемо, као урме, смокве, и друго слично. А та беседа у [овој] ствари и ово садржи изрично: „Када се догоди да св. Богојављење падне у постан дан постараћемо се да једном и другом правцу разумно дамо места, да, залажући се малом количином урме, у исто време избегнемо јереси које не поштују васкрсни дан Господа Исуса Христа¹²⁾ и одајемо дужно поштовање посном дану, чекајући вечерњу службу да се по том од деветог

⁹⁾ Израз *τὰ φάτα* и мало ниже израз *τὸ φάτισμα* односи се свакако на чин водосвећења, који се обавља у храму на крстовданском богослужењу уочи Богојављења.

¹⁰⁾ Theophil. AE. Alex. can. 1.

¹¹⁾ Cf. F. Cabrol s. v. Jeune, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie VII col. 2485.

¹²⁾ Cann. 66 apost., 18 Gangr., 55 Trull.

συναχθῶμεν τοίνυν ἀπὸ ὥρας ἐννάτης ἐνταῦθα. Εἰ τοίνυν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀναστάσει ἡμέρᾳ συντηρεῖται μετὰ οἰκονομίας ἡ ὀφειλομένη τῇ παραμονῇ τῶν φώτων νηστεία καὶ μνήμη τῆς ἐννάτης ὥρας καὶ ἐν ταύτῃ γίνεται, πάντα καὶ πάντως ἀνένδεκ τὸν ἐστὶ κρέας ἢ ἰχθύας κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ τὸ βάπτισμα τὴν τῶν ὀρθοδόξων τράπεζαν δέξασθαι.

Ἐρώτησις. Τὸν ἀκολουθοῦντα τῷ ῥηγί ἱερέα ποῖον ἐνδέχεται ἀναφέρειν ἀρχιερέα, τὸν χειροτονήσαντα αὐτὸν ἢ τὸν ἐγγχώριον, οὗ τὴν ἐνορίαν πολλάκις συμβαίνει τὸν ῥήγα διέρχεσθαι;

ῤη'. Ἀπόκρισις. Ἐκαστος τῶν ἀρχιερέων ἐν τῇ ἀποκληρωθείσῃ αὐτῷ⁶⁾ ἐνορίᾳ τὸ οἰκεῖον ἔχει προνόμιον ἀκολόθωτον· ἐπεὶ γοῦν οὐδὲ ἀρχιερεὺς τις εἰς ἐνορίαν ἑτέρου ἀρχιερέως δύναται ἱερουργῆσαι, ἢ ἄλλο τι διαπράξασθαι ἀρχιερατικὸν χωρὶς ἐπιτροπῆς καὶ γνώμης τοῦ ἐγγχωρίου ἀρχιερέως πολλὰ πλέον ἱερεὺς οὐ δύναται τὸν χειροτονήσαντα αὐτὸν ἀναφέρειν εἰς ἄλλοι ἐξουσίαν ἀρχιερέως. Ἐνδέχεται οὖν τὸν ἀκολουθοῦντα τῷ ῥηγί ἱερέα τὸν ἐντόπιον ἐξ' ἀνάγκης ἀναφέρειν ἀρχιερέα ὡς ἂν ἡ ἱερατικὴ εὐταξία τε καὶ κατάστασις μὲν ἡ ἀσύγχυτος.

Ἐρώτησις. Εἰς τὴν ἐναρξιν τοῦ ὁρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ἐνδέχεται τὸν ἱερέα προλέγειν τὸ, Εὐλόγησον, δέσποτα, εἰτα τὸ, Εὐλογητὸς ὁ Θεός· ἐπιλέγειν ἢ ἀρχεσθαι ἀπὸ μόνου τοῦ, Εὐλογητὸς ὁ Θεός;

ῤη'. Ἀπόκρισις. Καὶ τοῦτο ἐξ ἀγράφου παραδόσεως τῇ ἐκκλησίᾳ νενομισμένον ἐστίν· εἰς γὰρ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ τε ὁρθρου καὶ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ τὸν ἀρχιδιάκονον ἢ τὸν δευτερεύοντα τῶν διακόνων ἢ ἀντ' αὐτῶν ἕτερον διάκονον ἐν τῇ ἐνάρξει προαναφωνεῖν πρὸς τὸν ἱερέα τὸ, Εὐλόγησον δέσποτα, ἐκείνον δὲ ἐπιλέγειν τὸ, Εὐλογητὸς ὁ Θεός· ἢ τὸ, Εὐλογημένη ἡ βασιλεία· εἰς δὲ τὴν ἀκολουθίαν τῶν παννυχίδων τὸν δομέστικον τῶν ἀναγνωστῶν τὴν τοιαύτην ποιεῖν προαναφώνησιν· ὥσπερ πάλιν εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἁγίων παθῶν τὸν δευτερεύοντα τῶν ἱερέων τοῦτο αὐτὸ ποιεῖν. Ἄλλ' ἢ μὲν ἀκρίβεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως τοιαύτη ἐστίν,

⁶⁾ У рукопису у речи аутѣ слова аѹ потичу од позније руке, која је ишчезла или веома изгледела слова поново повукла.

часа скупимо овде. Ако се дакле и у сам тај васкрсни дан брижљиво одржава дужни пост, прописан за навечерје Богојављења, и у исти бива и успомена деветога часа, никако се не може дозволити да месо и риба у тај дан после крштења долазе на трапезу православних.

Питање. Свештеник, који прати краља, ког архијереја треба да спомиње, да ли онога који га је рукоположио, или меснога кроз чију област краљ често пролази?

188. *Одговор.* Сваки архијереј има у додељеној му области своје првенство неумањено. Када дакле ниједан архијереј не може у области другог архијереја нити да служи нити да врши другу какву архијерејску функцију без овлашћења и саизволе месног архијереја¹³⁾, утолико мање може свештеник да у области другог архијереја спомиње архијереја који га је рукоположио. Свештеник, када се налази у пратњи краља, обавезан је да спомиње месног архијереја, како би јерархиски поредак и устројство остали непоремећени.

Питање. Да ли у почетку јутрења и вечерња треба свештеник претходно да изговори „Благослови владико“ па после да каже „Благословен Бог“ или да почне само са „Благословен Бог“.

189. *Одговор.* И ово је утврђено неписаним црквеним предањем. Јер у последовању јутарње службе или вечерње има архиђакон или други по реду ђакон или место ових други који ђакон у почетку да узгласи ка свештенику „Благослови владико“ а овај да одврати „Благословен Бог“ или „Благословено царство“. У последовању пак бденија има тај узглас да учини доместик чатаца¹⁴⁾; тако опет у последовању св. страсти има то да чини други по реду свештеник. Таква је пак [ригорозна] тачност црквеног предања, која треба и обве-

¹³⁾ Cann. 35 apost. 15 Nic. 1, 2 Cp. 1, 8. Eph., 5. Chal., 17 Trull., 13 Anc. 13 et 22 Antioch., 3 et 15 Sard., 48 et 54 Carth. Cp. о овом подробније Müller, Kanon 2 und 6 von Kpel 381 und 382 у Iülicher — Festgabe, Tübingen 1927, 13.

¹⁴⁾ δομῆστικός τῶν ἀναγῶστων = πρῶτος τῶν ἀναγῶστων, који се налази у 8 пентади функционера Велике Цркве; ср Codinus, De officialibus palatii Constantiniani et de officio magnae ecclesiae ed. Bon., p. 6.

ἵτις καὶ ὀφείλει ἐξ ἀνάγκης φυλάττεσθαι εἰς τε τὰς ἐπισκοπὰς καὶ τὰς μητροπόλεις καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς καὶ ἀρχοντικὰς· δυνατόν γὰρ ἐν ταύταις εἶναι πληθυσμὸν ἱερέων καὶ διακόνων καὶ ἀναγνωστῶν· ὅτι δὲ συμβαίνει μὴ εἶναι εἰς παρoικίᾳς διακειμένας εἰς ἐσχατίας τινὰς καὶ τόπους ἐρημικοὺς διὰ τοῦτο συγκεχώρηται καὶ χωρὶς διακόνων τοὺς ἱερέας τὰ τῆς ἱερατείας ἐπιτελεῖν πληροῦντας καὶ τὴν διακονίαν τῶν διακόνων καὶ τὰ τούτων ἀναφωνήματα. Τὸ γὰρ, Εὐλόγησον δέσποτα' καὶ ἡ συναπτή καὶ ἡ ἐκτενὴς καὶ πᾶσαι αἱ αἰτήσεις δι' ὅλης τῆς ἱεράς λειτουργίας καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἀνάγνωσις καὶ ἡ τῶν ἁγίων δώρων μεταβίβασις τῶν διακόνων ἐστίν, ἀλλ' ἡ τούτων ἐρημία ποιεῖ τὸν ἱερέα καὶ τὴν διακονίαν αὐτῶν ἐκπληροῦν· ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα τῶν διακόνων ἐκπληροῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ἐκφωνεῖ, οὕτως ὀφείλει καὶ τὸ, Εὐλόγησον δέσποτα' προλέγειν εἰς τὴν ἑναρξιν τοῦ τε ⁷⁾ ὁρῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν ὑμνωδιῶν τε καὶ τελετῶν, ὅταν δηλονότι ἐρημία διακόνων ἐστίν.

⁷⁾ Ἐρώτησις. Πόθεν παρελάβομεν οἱ χριστιανοὶ ἐπαίρειν παναγίαν ἀφ' οὗ φάγομεν καὶ εἰ ἐνδέχεται ὅταν μὴ παρῇ ἄρτος ἐνζυμος ἐπ' ἀζύμων τὴν τοιαύτην παναγίαν ποιεῖν;

⁸⁾ Ἀποκρίσις. Ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Θεός, ὁπότε ⁸⁾ περιεπάτει σωματικῶς ἐν τῇ κόσῳ, κατὰ τὴν ὥραν ἣν ἐμελλεν φαγεῖν ὡς ἄνθρωπος μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ ἄρξασθαι τοῦ φαγεῖν, εὐχαριστίαν ἐποίησε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐλογίαν εἰς τὸ προκείμενον ψωμίον, καὶ ἀφ' οὗ ἔφαγε, πάλιν εὐχαριστίαν ἐποίησε· καὶ ἐνι τοῦτο γνώριμον εἰς πολλοὺς τόπους τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων γραφάς. Γράφουσι γὰρ οἱ δύο εὐαγγελισταὶ ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Μάρκος τὰ περὶ τοῦ ὑστέρου δείπνου τοῦ Χριστοῦ οὕτως· Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ εἶπε· Λάβετε φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· καὶ λαβὼν ποτήριον εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς εἰπὼν ⁹⁾ Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες·

⁷⁾ τε испустио Р.

⁸⁾ ὁπότε τὴν τοιαύτην L; овако је било написано првобитно и у рукопису, али је иста рука већ те речи као плеоназам избрисала.

⁹⁾ αὐτοῖς καὶ εἶπε εἰπὼν L; овако је првобитно било написано и у рукопису, али је иста рука избрисала речи καὶ εἶπε према Мат. 26₂₇₋₈, међутим цитат се не слаже потпуно са еванг. текстом.

зно да се одржава, и то у епископијама и митрополијама те у царским и великашким дворима, јер у овима може постојати велик број свештеника и ђакона и чатаца. Али како се дешава да нема ђакона у парохијама налазећим се у неким крајње удаљеним и усамљеним местима, дозвољава се због тога да свештеници и без ђакона врше свештенослужбених испуњавајући и службу ђакона и њихове узгласе. Јер „Благослови владико“ и синапта и јектенија и сва молебства за све време св. литургије те читање еванђеља и преношење св. дарова спада у ђаконску дужност. Али у недостатку ових чини то свештеник вршећи њихову дужност. Као што дакле и све остале ђаконске дужности врши свештеник и узглашује, тако треба и да напред каже „Благослови владико“ у почетку и јутрења и осталих светих појања и служби, када, наравно, нема ђакона¹⁵⁾.

Питање. Одакле смо ми хришћани примили да подижемо после јела панагију? И може ли, када нема кваснога хлеба, панагија да се обавља на бесквасном.

190. *Одговор.* Господ наш Исус Христос, Божји Логос и Бог, када је телесно ходао по свету, у време када је хтео да једе као човек са својим ученицима, пре него што ће почети да једе, обављао је благодарење Богу и благослов на предложени хлеб, а после јела опет чинио је благодарење. И то је познато не само из многих места св. еванђеља него и из списка св. апостола. Јер описују два еванђелиста Матеј и Марко околности последње вечере Христове овако: „И кад јеђаху, узев Христос хлеб и благословивши преломи и даде им и рече: узмите једите, ово је тело моје И узев чашу, давши хвалу, даде им рекавши: пијте из ње сви, ово је крв моја“¹⁶⁾; затим, тако говоре, отпојавши хвалу благодарности, изиђоше на гору Маслинову¹⁷⁾. Због тога су да-

¹⁵⁾ По садашњој пракси презвитер, када без ђакона служи, не почиње богослужења са „Благослови владико“ него одмах са „Благословен Бог наш“ и „Благословено царство“.

¹⁶⁾ Мат. 26₂₆₋₈; Мк. 14₂₂₋₈; Лк. 22₁₉₋₂₀.

¹⁷⁾ Мат. 26₃₀; Мк. 14₂₆; Лк. 22₂₉.

τοῦτό ἐστιν τὸ αἷμα μου. Εἰθ', οὕτως λέγουσι, ,καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν'. Ἀπὸ τούτων γοῦν παρέλαβον οἱ χριστιανοὶ καὶ πρὶν ἄρξωνται τρώγειν καὶ ἀφ' οὗ φάγοσιν¹⁰⁾ ἵνα ποιῶσιν εὐχαριστίαν εἰς τὸν Θεόν. Ὡς περ δὲ καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα παρελάβομεν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἠῤῥησαν οἱ ἅγιοι πατέρες καὶ ἐπλάτυναν, ἀφ' οὗτου ἠπλώθη ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν κόσμον ἡγουν τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὴν τοῦ ὁρθοῦ καὶ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἐσπερινοῦ ἀκολουθίαν. Οὕτε γὰρ τὸ βάπτισμα τότε μετὰ πολλῶν εὐχῶν καὶ ἐλαίου καὶ μύρου καὶ τῶν ἀφορκισμῶν, ἀλλὰ μετὰ μόνου τοῦ ὕδατος ἐγένετο οὔτε ἡ ψαλμωδία τοῦ ὁρθοῦ καὶ τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἐσπερινοῦ ἐτελεῖτο, ὥς περ νῦν τελεῖται παρ' ἡμῶν· ὥς περ οὖν, ὡς εἶπομεν, καὶ τὰ ἄλλα πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἠῤῥησαν οἱ πατέρες οὕτως προσέθηκαν εἰς τὴν εὐχαριστίαν ἀφ' οὗ φάγομεν, τὸ κόπτειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ψωμίου μέρος καὶ τιθέναι τοῦτο εἰς καθαρὸν ἀγγεῖον, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὴν εὐχαριστίαν ἡγουν τὸ, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεότητος ἡμῶν· ὕψουν τοῦτο καὶ ἐν πρώτοις μὲν λέγειν, Μέγα τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ ἀκολουθῶς τοῦτο λέγειν, Παναγία Θεοτόκε βοήθει ἡμῖν· διότι¹¹⁾ οὐκ ἐνι ὁδός, ἵνα λίπη τὸ ὄνομα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου οὔτε εἰς τὰς ψαλμωδίας ἡμῶν οὔτε εἰς τὰς προσευχὰς οὔτε εἰς ἄλλην τινὰ χριστιανικὴν ἀκολουθίαν. Ἔστιν οὖν τοῦτο γνῶριμον καὶ εἰς τὰ στιχηρὰ καὶ εἰς τὰ καθίσματα καὶ εἰς τοὺς κανόνας καὶ εἰς εἴ τι ἂν ψάλλωμεν, ὅτι οὐ λείπει τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου, διότι αὐτὴ ἐμεσολάβησεν εἰς τὴν ἑνσαρκον τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν· καὶ ὅταν περιεπάτει ὁ Χριστὸς ἐπὶ τῆς γῆς, πάντοτε μετ' αὐτοῦ ἦν, καὶ ἀχώριστος ἀπ' αὐτοῦ ἦν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν παρακλήσεις καὶ εἰς τὰς εὐχαριστίας καὶ εἰς τὰς ψαλμωδίας τῶν χριστιανῶν ἐστὶ καὶ ἐστὶ ἀχώριστος ἡ Θεοτόκος. Οὕτως λοιπὸν καὶ ὅταν ποιῶμεν εὐχαριστίαν ἀφ' οὗ φάγομεν μεγαλύνομεν πρῶτον τὴν ἁγίαν Τριάδα καὶ ἔκτοτε εὐθὺς ἐπικαλούμεθα τὴν τῆς Θεοτόκου βοήθειαν· καὶ κρατεῖ τοῦτο εἰς τοὺς χριστιανούς ὡς εὐσεβὲς πρᾶγμα καὶ ὁρθόδοξον. Ὁ ἄζυμος δὲ ἄρτος διὰ τὴν συντομίαν τὰ πλεῖστα τοῖς ἀνδρά·

¹⁰⁾ φάγουσι P.

¹¹⁾ διὰ τι P.

кле Хришћани примили да и пре почетка обеда и по свршетку обеда чине благодарења Богу. Као што су и остало, што смо од Христа примили, св. оци умножили и проширили, от- када се раширила хришћанска вера по свету, наиме крштење и последовање јутрења, литургије и вечерња. Јер тада се ни крштење није обављало уз многе молитве и с уљем и миром и егзорцизмима¹⁸⁾, него само са водом; нити је вршена појање псалмопјенија, јутрења, литургије и вечерња, као што ми сада вршимо. Као што су дакле, као што смо рекли, и друго велелепнијим учинили оци, тако су додали благодарењу после обеда да одрежемо комад хлеба и да га ставимо у чист суд и, пошто смо изговорили благодарење т. ј. „Благословен Бог који нас храни од наше младости“, да га подигнемо и нај- пре да изговоримо „Пресвета Богородице помози нам“, јер није упутно да изостане име пресв. Богородице ни у нашем псал- мопјенију ни у молитвама ни у другом ком хришћанском по- следовању. Ово је познато и из стихира и из катизама и из канона и из било чега што појемо да се не изоставља име Богородице. Јер она је била с њим и била је посредник у делу Христова ваплоћења; и када је Христос ходао по земљи свагда је била с њим и била је нераздвојна од њега, и због тог и у молитвама Богу и у благодарењима и у псалмопјенију Хришћана јесте и биће нераздвојна Богородица. Тако дакле, и када вршимо благодарење после јела, најпре величамо св. Тројицу па иза тог одмах призивамо Богородицу у помоћ; ово се код Хришћана одржава као побожна и православна

¹⁸⁾ Учење 12-ре апостола (Διδαχῆ) садржи најједноставнији ритуал крштења: акт погружења у воду, односно, у изванредним околностима обливање водом, уз сасвим једноставну формулу крштавања у име три лица св. Тројице. Апост. Конст. VIII 7 спомињу и помазивање уљем пре и друго помазивање миром после крштења. Егзорцизам, ἐξορκισμός = истеривање злих духова из људи, нарочито умно оболелих и епилептичара; ова функција била је поверена посебној категорији ниже јерархије т. зв. ἐξορκισταί. У 3 стол. очишћење од сатане ушло је у облику заклињања — позивања ђавола да се уздржи од сваког непријатељства према човеку — у састав чина крштења; ср. Л. Мирковић, Прав. литургика II, Београд 1926 р. 32 и 42. О историјату чина крштења в. Мирковић, *op. cit.* р. 12 и д.; P. de Punnet s. v baptême III, L'Orient byzantin у Cabrol, *op. cit.* II, 1-ère partie col. 285 и д.

ποις ἐπενεθήθη, ἵνα καὶ πείναν θεραπεύσῃ αὐτίκα καὶ τὸ¹²⁾ ἔργατικὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ προκείμενον αὐτῷ ἔργον ἑκπέμῃ, μήποτε βραδύνων καὶ ὑπὸ τῆς πείνης βλαβῇ καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἔργου ὄφελος ἀπολέσῃ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ μὲν ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου πάσαι μετὰ σπουδῆς ἐξερχόμενος τὴν μὲν ζύμην, ἣν ἐκεῖθεν ἐπεφέρειτο, παλαιὰν καὶ ἀχρηστον γενομένην ἀπέρριψεν, ἐξ ἁζύμων δὲ εἶναι τὴν τροφήν ἐσχεδίασεν· ὅθεν καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων μέχρι καὶ νῦν εἰς μνήμην τοῦ γεγονότος μετὰ ἁζύμων¹³⁾ καὶ πικρίδων τὸ ἑαυτῶν πάσχα τελειοῦσι κατὰ τὴν τοῦ Μωσέως παράδοσιν. Ὁ μέγας δὲ ἐν προφήταις Ἡλιοῦ πρόσπεινος γενόμενος λίαν τὴν Σαραφθίαν κατήπειγεν ἐν πρώτοις αὐτῷ ἐγκρυφίαν ποιῆσαι ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἐκείνῃ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Ἀλλ' οὕτω μὲν οἱ ἄνθρωποι τὸν ἄζυμον ἄρτον ἐσθίοντες προσφέρουσιν δὲ αὐτὸν εἰς εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ καλυόμεθα μὴ ποτε κοινωνοῦντες κατὰ τοῦτο εὐρεδῶμεν Ἰουδαίους καὶ Λατίνους καὶ Ἀρμενίους, οἷς διαφερόντως τιμῶνται τὰ ἄζυμα· ἐπεὶ οὖν τὰ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου κατηργήθησαν καὶ οὐκ ἔχομεν ἀνάγκην πολιτεύεσθαι κατ' ἐκεῖνα, ἑτέρα δὲ ὁδὸς ἡμῖν τῆς εἰς τὸ θεῖον λατρείας ὑπὸ τῆς νέας χάριτος ὑπεδείχθη· ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ ναφ προσφέρομεν ἄζυμα οὕτως οὐδὲ μετὰ τὴν ὁράσιν τὴν εἰς Θεὸν εὐχαριστίαν δι' ἁζύμων ὀφείλομεν ἐκτελεῖν· δυνατόν γάρ ἐστι καὶ διὰ μόνης δοξολογίας τῆς εὐχαριστίας ἀποδοῦναι τὴν ὀφειλὴν.

Ἐρώτησις. Ἀπὸ ποίας αἰτίας ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῶν ἁζύμων; ρ4α'. Ἀπόκρισις. Εἰς τὸ βιβλίον τὸ λεγόμενον τῆς Εξόδου ἱστορεῖται ὅτι ὅτε ἀπέλυσεν ὁ φαραὼ ἡγουν ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων ἵνα ἀπέλθῃ ἐνθα ὤρισεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ τότε παρήγγειλεν ὁ Μωϋσῆς τῷ λαῷ τοῦ μὴ ἀργῆσαι, ἀλλ' ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ὥς ἐν συντόμῳ, ἵνα μὴ μεταμεληθῇ πάλιν ὁ φαραὼ καὶ κρατήσῃ αὐτοῦς, ἐπεὶ πολ- λάκις τοῦτο ἐποίησεν. Τότε δὲ ἔρδασαν ζυμῶσαι κατὰ τὸ συνήδες ἄλευρα, ἵνα ἀρτοποιήσωσι ταῦτα καὶ ἔχωσιν εἰς τροφήν ἑαυτῶν κατὰ τὴν ὁδόν· διότι δὲ προσετάχθησαν ἐξελθεῖν ἐν συντόμῳ

¹²⁾ τὸ рукопис, L и P.

¹³⁾ Између речи ἁζύμων и каи налазио се првобитно у рукопису став δὲ ἑαυτῷ τὴν τροφήν ἐσχεδίασεν· ὅθεν καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων μέχρι καὶ νῦν εἰς μνήμην, који је рукописац као својом грешком учи- њену итерацију избрисао.

ствар. А пресни хлеб је прописан људима највише због краткоће времена да одмах и глад утоли и да упуту човека радника на претстојећи му посао да не би, оклевајући, трпео штету од глади и измакла му се корист од посла. Због тога је израиљски народ, излазећи у журби из Египта, квасац, који је одатле понео, када је постао стар и неупотребљив, бацио, и готовио себи храну из бесквасног. Због тог и њихови потомци и до данас за успомену на догађај уз пресан хлеб и горко зеље обављају пасху по Мојсијеву предању¹⁹⁾. А велики пророк Илија, огладневши јако, приволео је Сарафтију да најпре њему у врућем пепелу испече хлеб па после себи и својој деци²⁰⁾. Па тако ми људи једемо додуше пресан хлеб, али се уздржавамо да га приносимо Богу за благодарност да се не би сматрало да имамо у томе заједницу са Јудејима и Латинима и Јерменима, који нарочито поштују бесквасан хлеб. А како су одредбе Мојсијева закона изгубиле важност и како не морамо по њима да се владамо, јер нам је други пут ка служби Божјој од нове благодати показан, као што ни у храму не приносимо бесквасни хлеб, тако ни после јела не треба да обављамо благодарење Богу са бесквасним, јер се може и самим славословијем одати дуг благодарења.

Питање. Из ког је узрока настао почетак бесквасних хлебова?

191. Одговор. У књизи, званој Исход²¹⁾, говори се да је, када је фараон т. ј. египатски краљ отпустио јеврејски народ да оде, камо је Бог наредио Мојсију, Мојсије тада заповедио народу да не оклева него да брзо изиђе из Египта да се фараон не би опет покајао и задржао их, будући да

¹⁹⁾ О узроку употребе пресних хлебова ср. библиску одредбу да јеврејски народ седам дана једе пресне хлебове: Исх. 12¹⁵⁻²⁰, 34-39, 13³⁻⁸; Број. 28¹⁹⁻²⁷; Лев. 23¹⁻¹⁴. У 39. ст као узрок наведена је ужурбаност с изласком, али тешко да ће ово бити тачно. О разним хипотезама, које се односе на овај проблем в. Д. Глумац, Пасха. Сеп. от. из часописа Богословље 5 и 6 (1930-1), где заступа мишљење да празник има хтонички карактер, слично антестеријама

²⁰⁾ 1 (III) Цар. 17¹¹⁻¹⁵.

²¹⁾ Исх. 12³¹⁻³⁵.

οὐκ ἔφθασαν βαλεῖν εἰς τὸν φοῦρνον τὸ ζυμάριον¹⁴⁾ ἀλλὰ ὥρῳ¹⁵⁾ τοῦτο λαβόντες ἐξήλθον μετὰ σπουδῆς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὥς ἔφθουσαν πολλὰς ἡμέρας ὥξισε τὸ ζυμάριον¹⁶⁾, αὐτοὶ δὲ μὴ δυνάμενοι τοῦτο φαγεῖν ἐρόησαν αὐτό, διότι ἀχρηστον ἐγένετο· ἔκτοτε δὲ μὴ ἔχοντες ὁδὸν ποιεῖν ἄρτον μετὰ ζύμης ἐξ ἀνάγκης ἐποιοῦν χωρὶς ζύμης καὶ ἔτρωγαν τοὺτους. Τὸν δὲ τοιοῦτον ἄρτον ἡ μὲν κοινὴ γλῶττα ὀνομάζει λειπανάβατον, ἡ γραφὴ δὲ καλεῖ ἄζυμον. Ὅτε δὲ ἔφθασαν εἰς τὸ Σινᾶ¹⁷⁾ ὄρος, ὅπου ἐδέξατο ὁ Μωϋσῆς τὰς θεογράφους πλάκας τοῦ νόμου, τότε ὥρισεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ μετὰ τῶν ἄλλων, ἵνα ποιῶσιν οἱ Ἑβραῖοι καὶ πάσχα. Τὸ δὲ πάσχα ἦν τοιοῦτον· τὴν τεσσαρακαδικατὴν τοῦ πρώτου μηνὸς πρὸς ἑσπέραν ἔσφαξεν ὁ καθεὶς πρόβατον ἐνιαύσιον¹⁸⁾ ἤγουν ἑνὸς χρόνου καὶ ἐποίει τοῦτο ὅπῃ ὅλον καὶ ἔτρωγαν αὐτὸ ἰστάμενοι καὶ κρατοῦντες βακτηρίας ἤγουν δεκανίκια μετὰ ψωμίου λειπαναβάτου ἤγουν ἄζυμου καὶ βοτανῶν τῶν λεγομένων πικρίδων· καὶ ἀπὸ τότε ἔτρωγαν τὸ ἄζυμον καὶ τὰς πικρίδας ἑπτὰ ἡμέρας συναπτὰς καὶ οὕτως πάλιν μετὰ τὴν τοῦτου συμπλήρωσιν ἔτρωγαν ψωμίον ἐνζυμον κατὰ τὸ συνήδες. Τοῦτο δὲ ὁ Θεὸς οὕτως ὥρισε γίνεσθαι παρὰ τῶν Ἑβραίων, ἵνα ἔχωσιν ἐνθύμησιν¹⁹⁾ τῆς ἡμέρας ὅταν ἀπελύθησαν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ τί ἐγένετο εἰς ἀπόλυσιν αὐτῶν καὶ ὅπως ἐπύκρναν αὐτοὺς ὁ φαραὼ, ἕως ἂν ἀπολύσῃ αὐτοὺς καὶ ὅτι ἐν τῷ μὴ ἔχειν κατὰ τὴν ἐρημον ἄρτον ἐνζυμον ἔτρωγαν ἄζυμον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπόλυσις αὐτῶν καὶ ἡ διάβασις ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν γῆν Χαναάν ἤγουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα φάσκα λέγεται· ἡ ἐβραϊκὴ γὰρ γλῶττα φασέκ²⁰⁾ τὴν διάβασιν λέγει. Καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν διάβασιν αὐτὴν καὶ διότι

¹⁴⁾ У рукопису првобитно ζυγάριον те слово γ касније исправљено у μ.

¹⁵⁾ ἑμῶν, рук., L и P.

¹⁶⁾ ζυγάριον рук., L и P.

¹⁷⁾ Слово α у συνᾶ стоји на једном делу истрвеног места, на коме се још могу разазнати три истрвена слова: ρο у лигатури и слово τ непосредно пред ὄρος.

¹⁸⁾ У рукопису је првобитно ἐνιαύσιον познија рука исправила у ἐνθαύσιον.

¹⁹⁾ У рукопису у тексту испуштена је ова реч па је in margine познија рука додала ἐνθύμησιν.

²⁰⁾ φασέκ L.

је то често чинио. И тада су најпре по обичају припремили брашно да умесе од тога хлеб и да би имали себи за храну на путу. Али, како им је било наложено да брзо оду, нису доспели да ставе тесто у пећ, него, узевши га пресно, изишли су у журби из Египта, и, како су се много дана налазили у бекству, тесто је ускисло. А они, не могући га јести, бацили су га, јер је постало неупотребљиво. И од тога времена, када немајући могућности да умесе хлеб са квасцем, правили су по нужди без квасца и јели ове[хлебова]. Такав пак хлеб вулгарни језик назива ненараслим, а св. Писмо зове га пресним. Када су пак стигли на гору Синај, где је Мојсије примио богописане таблице закона, тада је Бог, поред осталог, наредио Мојсију да Јевреји чине и пасху²²⁾. А пасха је била оваква: четрнаестог дана првог месеца увече сваки је заклао једногодишњу овцу т. ј. од године дана, испекли су ову целу, јели ју, стојећи и држећи штапове т. ј. батине, са хлебом ненараслим т. ј. пресним и зељем званим горким; и од тада су јели пресан хлеб и горко зеље седам дана узастопце; и тако су опет, када су ово завршили, јели по обичају квасан хлеб. А ово је Бог тако наредио да врше Јевреји да би имали успомену на дан, када су се ослободили из Египта и какви су се догађаји десили приликом њихова ослобођења и какве им је горчине нанео фараон, док их није отпустио и да су, немајући квасног хлеба, јели у пустињи пресан хлеб²³⁾. И због тога се и њихово ослобођење и прелаз из Египта у земљу Ханан т. ј. у Јерусалим назива фаска, јер јеврејски језик назива прелаз фасек, а они због тога прелаза и што су јели пресан хлеб називају тих седам дана пасхом и празником пресних хлебова. Из овог узрока почели су пресни

²²⁾ Исх. 12₆₋₁₄.

²³⁾ Исх. 12₁₇.

ἔφαγον τὰ ἄζυμα ὀνομάζουσι τὰς ἐπὶ ταύτας ἡμέρας πάσχα καὶ ἑορτὴν τῶν ἁζύμων· ἀπὸ ταύτης γοῦν αἰτίας ἔλαβον ἀρχὴν τὰ ἄζυμα καὶ κρατεῖ ἡ τούτων ἑορτὴ τοὺς Ἑβραίους. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Λατίνοι ἄζυμα προσφέρουσιν εἰς τὰς λειτουργίας αὐτῶν· οἵτινες πλανώμενοι λέγουσιν ὅτι ὁ Χριστὸς, ὅταν ἐποίησε τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, μετὰ ἁζύμου τοῦτο ἐποίησεν· ἐλέγχονται δὲ μὴ ὀρθῶς λέγοντες ἀλλὰ ὡς πλανώμενοι, ὅτι οὐδεὶς τῶν εὐαγγελιστῶν ῥητῶς λέγει ὅτι ἄζυμα ἔδειπνησεν ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν αὐτοῦ²¹⁾ μαθητῶν καὶ ὅτι ὅταν ἔφαγε τὸ πάσχα οὐκ ἦν ἡ²²⁾ ἡμέρα τῶν ἁζύμων. Τότε γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν ἁζύμων ἡ ἐσπέρα ἦν τῆς παρασκευῆς· ὁ Χριστὸς δὲ τῇ πέμπτῃ ἐσπέρας προλαβὼν ἐποίησε τὸ πάσχα, διότι ἐμελλόν αὐτὸν οἱ Ἑβραῖοι τὴν παρασκευὴν ἐκ πρώτης παραδοῦναι τῷ Πειλάτῳ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησι, «τὴν παρασκευὴν πρωτὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν Πειλάτον καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγῶσιν τοῦ πάσχα». Εἰ γὰρ τῇ πέμπτῃ ἐσπέρας εἶχον οἱ Ἑβραῖοι τὸ πάσχα πῶς ἦν ὁδὸς περιπατεῖν αὐτοὺς τὴν παρασκευὴν καὶ καταλαλεῖν τοῦ Χριστοῦ παρὰ τῷ Πειλάτῳ; ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο ἀπήγαγον αὐτὸν πρωτὶ τὴν παρασκευὴν καὶ παρέδωκαν, διότι κατὰ τὴν ἐρχομένην ἐσπέραν ἐμελλον ποιῆσαι τὸ πάσχα· ἀπὸ τούτου λοιπὸν φαίνονται καὶ οἱ Λατίνοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι, ὅτι κακῶς φρονοῦσι καὶ εὐρίσκονται συγκαινωνοῦντες τοῖς Ἰουδαίοις.

Ἐρωτησὶς. Τί λέγεται ὁ καθαρισμός;

ρ46. Ἀπόκρισις. Τὸ ὄνομα τοῦ καθαρισμοῦ εἰς πολλὰ νοεῖται· καὶ εἰς μὲν τὰς τῶν Ἑβραίων συνηθείας εὐρίσκονται πολλοὶ καθαρισμοί, εἰς δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον ἵγουν εἰς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον δύο καθαρισμοὶ εἶσιν, αἵτινες καθαρίζουσι τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν· καὶ πρῶτος μὲν ἐστὶ καθαρισμός τῶν χριστιανῶν τὸ ἅγιον βάπτισμα, δεύτερος δὲ καθαρισμός ἡ μετάνοια ἵγουν τὸ ἀποφυγεῖν τινὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἣν ἐποίηι, καὶ κλαῦσαι καὶ νηστεῦσαι καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς μετανοίας καρποὺς ποιῆσαι. Ἵνα δὲ γινῶς ποταποὶ ἦσαν καθαρισμοί, οὗς ἡ τῶν Ἑβραίων εἶχεν συνηθεῖα τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ

²¹⁾ αὐτῶν P.

²²⁾ ἡ испустио P.

хлебови и празник ових важити код Јевреја. Али и Јермени и Латини приносе пресан хлеб на својим литургијама, који у заблуди тврде да је Христос, када је са својим ученицима обављао пасху, извршио то са бесквасним. Али опровргавају се да не говоре тачно, него да су у заблуди, јер ниједан од еванђелиста²⁴⁾ не каже изрично да је Христос са својим ученицима вечерао пресан хлеб, и, када је јео пасху, није био дан пресних хлебова, јер тада је почетак пресних хлебова био увече, уочи петка; Христос је пак у четвртак увече унапред обавио пасху, јер су Јевреји намеравали да га у петак ујутру предаду Пилату. Због тог и вели еванђелист²⁵⁾ „у петак ујутру одвели су Исуса у преториј да се не би оскврнили него да могу јести пасху“. Јер да су у четвртак увече имали Јевреји пасху, како би могло бити да иду у петак и да оптужују Христа код Пилата? Него су га због тог одвели у петак ујутру и предали, јер су идућег вечера хтели да обаве пасху. Одатле дакле излази да и Латини и Јермени имају погрешно мишљење и да су саучесници Јудеја.

Пишање. Шта се зове очишћење.

192. *Одговор.* Под називом очишћење подразумева се много. И у обичајима Јудеја налазе се многа очишћења, а у Христову закону т. ј. у еванђељу има два очишћења, која чисте човека од греха. И прво је очишћење Хришћана св. крштење а друго очишћење је покајање т. ј. да се неко опрости греха, који је учинио, и да плаче и пости и испашта и врши друге плодове покајања. А да знаш каква су била очишћења,

²⁴⁾ Мат. 26₂₇₋₃₀; Мк. 14_{11, 12-20, 22-4}; Лк. 22_{7-17, 19-20}.

²⁵⁾ Јов. 18₂₈; Мат. 27₁₂; Лк. 15. Господња вечера није била пасхална него обична вечера, те је према томе на њој био употребљен обичан т. ј. квасан хлеб. О неслагањима синоптичара у погледу карактера ове последње вечере ср. Д. Глумац, Да ли је Христова последња вечера била пасхална? Сеп. от. из „Богословља“ 8 (1933). По веродостојној вести, сачуваној у Јованову еванђељу, није то била пасхална вечера, јер Јевреји на пасху нису могли судити, распети и сахранити Христа, него је празник пасхе настао тек после Христове смрти. Исто мишљење заступа и Е. Lohmeyer, Vom urchristl. Abendmahl, Theol. Rundschau 9 (1937) 304. „Mir scheint es indes aus den bekannten Gründen, die das Datum des Todestages Jesu bestimmen, wie aus der Besonderheit des johanneischen Berichtes unmöglich, an dem Passahcharakter des Mahles festzuhalten“.

Μαυσέως τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων, λέγομεν καὶ περὶ αὐτῶν ταῦτα. "Όταν ἐγένετο· τις λεπρός καὶ ἐγνωρίσθη ἐδιώκετο ἔξω τοῦ λαοῦ καὶ οὐκ ἐπλησίαζεν οὔτε ἡγγίσεν, ἔνθα ἦσαν καθαροὶ ἄνθρωποι· ἀλλ' οὐδὲ ἔμμενεν οὔτε εἰς κάστρον οὔτε εἰς χωρίον· ἐλέγετο γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀκάθαρτος· ὅταν δὲ ὑγίαιεν ἢ ἀπὸ Θεοῦ ἢ ἀπὸ προσευχῆς προφήτου ἢ ἀπὸ ἄλλου τινὸς ἁγίου προσήρχετο εἰς τὸν ἱερέα καὶ προσέφερε θυσίαν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὸν καθαρισμὸν ἑαυτοῦ. Ἡ δὲ θυσία ἦν ὀρνίθια δύο· καὶ τὸ μὲν ἀπ' αὐτῶν ἐσφάζετο, τὸ δὲ ἄλλον ζῶν ἐβαπτίζετο εἰς τὸ αἷμα τοῦ σφαγέντος ὀρνιθίου καὶ ἀτελεύετο εἰς ἐλευθερίαν· εἰς δὲ τὸ αἷμα τοῦ σφαγέντος ὀρνιθίου ἐπέχεετο²³⁾ ὕδωρ καὶ ἐτίθετο καλάμου στάχυν, ὅπερ λέγεται ὕσσωπον εἰς κέδρινον ξύλον, καὶ ἐδεσμεῖτο μετὰ σχοινίου κοκίνου κεκλωσμένου καὶ ἐβάπτετο εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνιθίου καὶ οὕτως ὁ ἱερεὺς ἐράντιζεν τὸν καθαριζόμενον λεπρόν· καὶ ἐκ τούτου καθαρὸς ἐκεῖνος τελείως ἐγένετο· ἐχρίετο δὲ ὁ λεπρός καὶ ἐν ἐλαίῳ, ὅπερ ἐκεῖτο εἰς τὸν ναὸν ἐν ἀγγείῳ λεγομένῳ κοτύλῃ· ἐχρίετο δὲ τὸ δεξιὸν ὠτίον, τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸν δεξιὸν πόδα· καὶ τοιοῦτος μὲν ἦν ὁ καθαρισμὸς τοῦ λεπροῦ. Περί τούτου δὲ γράφουσι καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅταν ἴασατο ὁ Χριστὸς ἐν ἄλλῃ μὲν καιρῷ ἓνα λεπρόν, ἐν ἄλλῃ δὲ δέκα· καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐνὸς γράφουσιν οἱ δύο εὐαγγελισταὶ οὕτως, καὶ λέγει αὐτῷ· ὅρα μηδενὶ μηδὲν εἶπης, ἀλλὰ ὑπάγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ ὃ προέταξε Μωϋσῆς·· περὶ δὲ τῶν δέκα γράφει ὁ Λουκᾶς οὕτως, καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς· πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν·. Ἦν δὲ ἄλλος καθαρισμὸς τοιοῦτος· καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ Ἑβραῖοι πρὸ τοῦ φαγεῖν ἐλούοντο ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος μέχρι τῶν δακτύλων· καὶ ὅταν ἀπὸ τοῦ φόρου ὑπέστρεφον ἐβαπτίζοντο καὶ οὕτως ἔτρωγον· καὶ εἰ μὴ²⁴⁾ ἐνίπτοντο καθ' ἡμέραν οὕτως, ὥς εἵπομεν, καὶ εἰ μὴ ἐβαπτίζοντο, ὅταν ἀπὸ τοῦ φόρου ὑπέστρεφον, οὐκ ἔτρωγον· διὸ καὶ ἐλέγοντο οἱ τοιοῦτοὶ ἡμεροβαπτισταί. Εἶχον δὲ καὶ βαπτισμοὺς

²³⁾ ἐπέχεε τὸ L.

²⁴⁾ Рукопис има мѣн, али ова партикула нема на овом месту правога смисла, јер контекст захтева партикулу мѣ; L и P оставили су у тексту мѣн.

која су била код Јевреја уобичајена, и то нека по Мојсијеву закону а нека по предању старца, рећи ћемо о томе и ово. Кад је неко постао губав и кад се сазнало, уклањан је из народа и није се приближавао нити приступао где су се налазили чисти људи, али није остајао ни у граду ни у селу, а такав се називао нечист²⁶⁾. А кад је оздравио, било од Бога било по молитви пророка или другог кога светог, долазио је свештенику и приносио жртву Богу због свог очишћења. Жртва пак била су два пилета; једно од њих је клано а друго живо умакано у крв закланог пилета и пуштано на слободу. А у крв закланог пилета левана је вода и стављана стабљика трске, што се зове исоп на кедрову дрвету, и везивана је црвеном упреденом врпцом и умакана у крв пилета; и тако је свештеник кропио губавца, који се чистио, и тиме је овај постајао потпуно чист. А помазиван је губавац и уљем, које се налазило у храму у сасуду, који се назива котили [шољица, мали пехар], а помазивано је десно ухо, десна рука и десна нога. И такво је било очишћење губавца. А о овом пишу и еванђелисти Марко и Лука када је једном Христос исцелио једног губавца а други пут десет. И о једном пишу два еванђелиста овако²⁷⁾; „и рече му: гледај да ником ништа не кажеш, него иди покажи се свештенику и принеси за очишћење оно што је заповедио Мојсије“. А о десеторици пише Лука овако²⁸⁾; „и видевши их рече им: идите и покажите се свештеницима“. А друго очишћење било је овако: сваког дана Јевреји су се пре јела прали од лаката до прстију, а прали су се и после повратка с трга па су тако јели. И ако се не би прали свакога дана овако, као што смо рекли, и ако се не би опрали када су се с пута вратили, не би јели; због тога су ове називали имеровап-тисти [они који се сваки дан перу]. А прали су и чаше и котлове и кревете и друге такве ствари. А чистили су се и из других разлога. Ако се, наиме, неко дотакао тела губавца²⁹⁾

²⁶⁾ Лев. 13—14_{1—10}.

²⁷⁾ Мк. 1₄₄; Лк. 5₁₄.

²⁸⁾ Лк. 17_{12—14}.

²⁹⁾ Лев. 13—14_{1—10}.

ποτηρίων καὶ ἐξεστῶν καὶ κραμβάτων καὶ ἄλλων τοιούτων. Ἐκαθερίζοντο δὲ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας· ἦγουν ὅταν ἦψατό τις λεπροῦ σώματος ἢ νεκροῦ ἢ ὅταν συνεγένετο μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Ἐτελεῖτο δὲ καὶ εἰς τὰς γεννήσεις τῶν παιδίων καθαρισμός, οὐ μέμνηται ἡ μωσαϊκὴ τῆς Ἐξόδου βίβλος λέγουσα οὕτως· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν τέκῃ παιδίον ἄρσεν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ περιτεμεῖ τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ καὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς ἡμέρας οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἱερέα, ἕως πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι τῆς καθάρσεως. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι καθαρισμοὶ τῶν Ἰουδαίων, περὶ ὧν γράφειν περισσὸν λογιζόμεθα· ἀρκοῦσι γὰρ ἅπερ ἐγράψαμεν ἵνα πληροφορήσω σοὶ τί λέγεται ὁ καθαρισμός.

Ἐρώτησις. Γράφει εἰς τὸ στιχηρὸν τὸ ψαλλόμενον εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ὁλον ἑαυτὸν ἐκένων ἀφράστως ἐν μήτρᾳ σου.

ῤ4γ. Ἀπόκρισις. Ὅστις ἐποίησε τὸ στιχηρὸν τοῦτο ἀπὸ τῆς πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Παύλου τὸν λόγον τοῦτον ἀνελέξατο. Γράφει γὰρ ἐκεῖνος περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ υἱοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως τοιαύτῃ ἐπιστολῇ οὕτως· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεόν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. Ἡ ἐρμηνεία δὲ τοῦ λόγου τούτου ἔστι δύσκολον, ὅσον εἰς τὴν ἄτεχνον γνώσιν· ἡ γλῶσσα δὲ τῶν Βουλγάρων οὐ γινώσκει τί λέγεται οὐσία καὶ φύσις καὶ μονὰς καὶ τί λέγεται ὑπόστασις καὶ πρόσωπον καὶ τί λέγεται ὅλον καὶ τί μερικόν· αὐτὰς γὰρ λέξεις κρατεῖ ἡ σοφία καὶ ἡ γλῶσσα ἦγουν· ἡ ῥωμαϊκὴ, ὅταν θέλει²⁵⁾ εἰπεῖν τι περὶ τῆς ἁγίας τριάδος ἢ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ τοῦ υἱοῦ. Πλὴν ἡμεῖς δι' ἄλλων λέξεων, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐρμηνεύσομεν τί λέγει τὸ, ὅλον ἑαυτὸν ἐκένωσε· λέγομεν δὲ οὕτως· εἰς τοὺς ἄνω χρόνους ὁ Θεὸς τὰ μέγαλα ἔργα, ἅτινα ἐποίει, ἐποίει ταῦτα καὶ δι' ἀγγέλων καὶ δι' ἀνθρώπων. Καὶ δι' ἀγγέλων μὲν ἐποίησε τὰ ὑποτεταγμένα· ὅταν ὁ Ἰακώβ ὑπέστρεψε μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ καὶ τῶν παιδῶν καὶ πάσης τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Λάβαν εἰς τὴν γῆν Χαναάν, τότε ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς ἀγγέλους ἵνα φυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἠσαῦ. Φησὶ γὰρ οὕτως ἡ γραφή· „ἀναβλέψας ὁ Ἰακώβ εἶδε παρεμβολὴν

²⁵⁾ θέλει P.

или мртваца³⁰⁾ или када је имао сношај са женом³¹⁾. А вршено је чишћење и приликом рођења деце, што спомиње Мојсијева књига Исхода³²⁾ говорећи овако: „сваки, који роди мушко дете, имаће осмога дана да обреже месо предње коже његове, и тридесет и три дана да се не уноси у светилиште божје свештенику, док се не испуне дани очишћења“³³⁾. А било је и других очишћења код Јевреја, гледе којих мислимо да је сувишно писати, јер је довољно оно, што смо написали да ти пружим објашњење, шта значи очишћење.

Питање. Пише у стихири, која се поје у храму, „потпуно се лишио неизречено у твојој материци“.

193. Одговор. Онај који је ову стихиру написао позајмио је ову изреку из посланице великог Павла Филипљанима. Овај, наиме, пише о ваплоћењу Сина божјег и о понижењу у тој посланици овако: „који, ако је и био у обличју божјем, није сматрао за добит што је једнак с Богом, него је сам себе лишио и узео је обличје слуге“³⁴⁾. А тешко је, с обзиром на необрађени језик, ову реч протумачити, јер бугарски језик не зна шта значе суштаство и природа и монада и шта значи ипостас³⁵⁾ и лице³⁶⁾ и шта значи целина а шта

³⁰⁾ Број 19_{14—22}; Лев. 11_{24—28}, 31—39.

³¹⁾ Лев. 15₁₆.

³²⁾ Погрешно; о овом говоре Пост. 17_{11—13} и Лев. 12₃.

³³⁾ Ср. Лев. 12_{2—8}; за мушко дете било је прописано 40 а за женско дете 80 дана.

³⁴⁾ Филип 2_{6—7}.

³⁵⁾ Св. Василије Вел. схваћа ὑπόστασις у смислу бића, које, снабдевано специјалним особеностима, може самостално да постоји, т. ј. у смислу индивидуе. Исти је црквени отац за св. Тројицу створио циркумскрипциону формулу $\mu\acute{\iota}\alpha\ \omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha\ \tau\rho\epsilon\acute{\iota}\varsigma\ \upsilon\pi\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\varsigma$. Подробније о овом А. Спасский: История догмат. движеніи въ эпоху всел. соборовъ. Серг. Посадъ 1914, р. 489 sqq.

³⁶⁾ Св. Кирил Александриски први међу црквеним оцима говори о $\tau\rho\acute{\iota}\alpha\ \pi\rho\acute{o}\varsigma\omega\tau\alpha$ код Бога. Међутим у погледу Христа нису црквени оци смели да говоре о $\mu\acute{\iota}\alpha\ \upsilon\pi\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\iota\varsigma$, јер је тако називана у св. Тројици индивидуализована природа, а како су две природе у Христу сачувале своју особеност, то би у томе случају постојала опасност да се створе погрешне догматске претставе о Христу и његову положају. О учењу св. Кирила Александриског в. подробније О. Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Literatur IV 1 и 2. 1924, р. 71/2.

Θεοῦ παρεμβεβληκυῖαν καὶ συνήνητησαν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ· εἶπε δὲ Ἰακώβ ἡνίκα εἶδεν αὐτούς· παρεμβολὴ αὕτη Θεοῦ. Παρεμβολὴ δὲ λέγεται τὸ παρὰ τῆς κοινῆς γλώσσης λεγόμενον φοσσάτον. Καὶ ὅταν ἐπόησε τὴν δεκάτην πληγὴν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους διὰ τοὺς Ἑβραίους, τότε ἀπέστειλεν ἄγγελον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐθανάτωσεν ὅλα τὰ πρωτογεννήματα τῶν Αἰγυπτίων καὶ οὕτως ἐλυτρώσατο τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ φαραῶ. Καὶ ὅταν συνεκρότησε τὸν Ἰησοῦ τὸν Ναυῆ, ἵνα παραλάβῃ τὴν Ἱερικῶν, τότε ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ. Καὶ ὅταν ἡλευθέρωσε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ Σαναχρειῖμ, τότε ἀπέστειλεν ἄγγελον καὶ ἐφόνευσεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας ἀπὸ τοῦ φοσσάτου ἐκείνου καὶ οὕτως ἐφυγεν ὁ Σαναχρειῖμ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Τωβίτῃ ἄγγελον ἀπέστειλε καὶ ἐποίησεν εἰς ἐκεῖνον τὸ θαῦμα, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἡ γραφὴ καταλέγει· εἰσι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ θαύματα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι' ἁγγέλων· ἀρκοῦσι δὲ διὰ μόνην πληροφορίαν αὐτὰ τὰ ἀνωτέρω γραφέντα. Δι' ἀνθρώπων δὲ ἐποίησε πάλιν θαύματα οἷον· διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀαρὼν διέσωσε τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων, ὅτε ἐξήγαγεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐσχίσε τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὸν μὲν λαὸν διήγαγεν ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ἀβρόχως διελθόντα, τὸν δὲ φαραῶ κατεπόντισεν εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν ἀρμάτων αὐτοῦ· ἐξήγαγεν ὕδωρ ἀπὸ πέτρας στερεᾶς καὶ ἐπότισε τὸν λαὸν δι' ὅλης τῆς ἐρήμου· ἐνίκησε τὸν Ἀμαλίκ καὶ τοὺς ἄλλους δυναστὰς, ὅσοι ἀντιπαρετάσσοντο πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγένοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀαρὼν ὥς καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, ὠδηγήσας ὥς πρόβατα τὸν λαὸν σου ἐν χειρὶ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν. Μετὰ θάνατον δὲ τοῦ Μωϋσέως ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν τοῦ λαοῦ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ· καὶ πάλιν αὐτὸς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ ἐποίησε μεγάλα θαύματα, ἕως οὗ εἰσῆγαγε τὸν λαὸν εἰς γῆν, ἣν ὑπέσχετο ὁ Θεὸς ἵνα δώσῃ τῇ Ἀβραάμ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν οἱ κριταὶ καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ὅσα ἡ γραφὴ καταλέγει· καὶ οὕτως, ὥς εἶπομεν, καὶ δι' ἁγγέλων καὶ δι' ἀνθρώπων ἐποίησεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἄνω χρόνους δυνάμεις μεγάλας καὶ θαύματα. Ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἡθέλησεν, ἵνα σωτηριάσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, διότι καθόλου ἐξέκλινεν εἰς τὰς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τῶν ἁμαρτιῶν ἐγέ-

делимичност. Те речи има мудрост и језик на име ромејски [грчки], када хоће нешто да каже о св. Тројици или о ваплоћењу Бога Сина. Али ми ћемо, по могућству, другим речима протумачити шта значи то „потпуно се лишио“. А кажемо овако: У ранијим временима Бог је велика дела, која је чинио, чинио ова и кроз анђеле и кроз људе, и кроз анђеле учинио је ниже изложена. Кад се Јаков враћао са својим женама и својом децом и свим својим иметком од свога таста Лавана у земљу Ханан, тада је послао анђела да га сачувају од непријатељских намера његова брата Исава. А овако вели на име св. Писмо: [„А Јаков отиде својим путем; и сретеше га анђели божји]. Погледавши горе угледа око божји у бојном реду устројен. И рече Јаков кад их виде: ово је око Божји“³⁷⁾. А оком се назива оно што се у вулгарном језику зове војска. И када је задао десети удар Египћанима Јудеја ради, тада је послао анђела у Египат и уморио све првенце Египћана и тако ослободио Јевреје испод власти Фараонове³⁸⁾. И када је припремао Исуса Навина да заузме Јерихон тада му је послао архистратига Михаила³⁹⁾. И када је ослободио Јерусалим од рата [опсаде] Сенахеримова тада је послао анђела и побио је сто и осамдесет и пет хиљада од његове војске, и тако је утекао Сенахерим⁴⁰⁾. А Товиту је послао анђела и извршио на њему чудо⁴¹⁾. И друго што св. Писмо набраја; а има и много других чуда, која је Бог учинио кроз анђеле, али оно, што је описано, довољно је ради убеђења. А кроз људе учинио је опет ова чуда. Кроз Мојсија и Арона спасао је јеврејски народ кад га је извео из Египта, раздвојио је Црвено море и народ провео кроз средину мора који је неоквашен прешао, а фараона потопио у мору са његовим убојним колима⁴²⁾. Извео је воду из тврде стене и напајао народ кроз

³⁷⁾ Пост. 32_{1—2}.

³⁸⁾ Исх. 11_{4—8}, 12_{12—18}, 22—23, 29—33, 13₁₅.

³⁹⁾ Ис. Нав. 5_{13—6}₂₁.

⁴⁰⁾ II (IV) Цар. 18_{17—19}₃₆.

⁴¹⁾ Тов. 4—14₁₆.

⁴²⁾ Исх. 14_{15—29}.

νοντο καθόλου υπό την εξουσίαν τοῦ διαβόλου, μεγάλη γὰρ παρὰ τὰς ἄλλας ἀμαρτίας ἦν ἡ εἰδωλολατρεία, οὐκ ἠθέλησεν ἵνα ἀποστείλῃ ἢ ἄγγελον ἢ ἄνθρωπον εἰς τὸ ποιῆσαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτὸς ὅλος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατέβη ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἰσῆλθεν εἰς κοιλίαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἐφόρεσεν ἀπὸ τῶν ἁγίων αἱμάτων αὐτῆς σάρκα ἀνθρωπίνην· καὶ οὕτως ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς Θεοτόκου καὶ ἐφάνη εἰς τὸν κόσμον καὶ ἐποίησε τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ὥς ἀκούεις ἀπὸ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων θείων γραφῶν. Τὸ ἔργον γὰρ ἦν μέγα καὶ ἑαυτὸν ἐχρᾶζεν ὅλον τὸν Θεὸν καταβῆναι καὶ ἐκτελέσαι τὸ τοιοῦτον ἔργον δι' ἑαυτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἅγιος λόγος οὕτως περὶ τούτου λέγει οὕτως· „οὐκ ἄγγελος²⁶⁾ οὐκ ἄνθρωπος ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς·“ τὸ, αὐτὸς²⁷⁾ ἡγουν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· Ὡς περ ὅταν ἀκούομεν οἱ ἄνθρωποι περὶ τινος βασιλέως μεγαλοδυνάμου, εἰ μὲν ἀπέστειλε κεφαλὴν ἢ στρατηγὸν αὐτοῦ μετὰ φορσάτου κατὰ τινος ἐχθροῦ αὐτοῦ, λέγομεν ὅτι δύναμιν ἀπέστειλε μεγάλην ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ δεινὸς τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ· ὅταν δὲ ἀκούσομεν, ὅτι αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὥρμησε κατ' αὐτοῦ, τότε λέγομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς ὅλως ὑπάγει κατ' αὐτοῦ, ὅπερ λέγει ἡ κοινὴ γλῶσσα ὀλοστός· οὕτως οὖν καὶ διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγομεν ὅτι αὐτὸς ὀλοστός ἦλθε καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς καὶ ὀλοστός εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν τῆς Θεοτόκου κοιλίαν. Καὶ αὐτὸ τοῦτο λέγει εἰς τὸ στιχηρὸν ὅτι, ὅλον ἑαυτὸν ἐκένωσε· τὸ, ἐκένωσε²⁸⁾ δε δηλοῖ²⁸⁾ τὸ, ἐταπείνωσεν· Ἐταπείνωσεν γὰρ ἑαυτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ ἐφόρεσε τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου· ἡ σὰρξ δὲ, ἦν ἐφόρεσε, οὐκ ἦν ὑποστατικὴ ἡγουν μερικὴ, ὥσπερ ἐστὶ τοῦ δεινὸς καὶ τοῦ δεινός, ἀλλ' ὅλη ἦν ἡ ἀνθρωπότης ἡγουν ὅλον τὸ

²⁶⁾ У тексту је првобитно стајало οὐκ ἄλλος, које је in margine рукописа исправљено од друге руке у οὐκ ἄγγελος; овај исправак захтева сам смисао реченице, јер овде ἄγγελος чини природан oppositum речи ἀνθρωπος.

²⁷⁾ δηλοῦ L.

²⁸⁾ δηλοῦ L.

целу пустињу⁴³), победио је Амалика и друге владаре, који су се супротставили јеврејском народу⁴⁴). И све ово учинио је Бог кроз Мојсија и Арона, као што и Давид каже: „водећи као овце твој народ руком Мојсија и Арона“⁴⁵). А после Мојсијеве смрти учинио је Бог вођом Исуса Навина⁴⁶). И овај опет силом божјом извршио је велика чуда, док није увео народ у земљу, коју је Бог обећао да ће дати Авраму. И после овог извршиле су судије и пророци и цареви јеврејски силом божјом све што св. Писмо по реду описује. И тако, као што смо рекли, и кроз анђеле и кроз људе учинио је Бог у старим [раним] временима велике силе и чуда. А када је касније хтео да спасе човечански род, који је сасвим скренуо у грехе и због греха дошао сасвим под власт ђавола, а нарочито велик, у поређењу с осталим гресима, била је идолотрија, није хтео да пошље ни анђела ни човека да изврши спасење људи него је сам сав Син божји сишао с неба и ушао у утробу пресв. Богородице и узео на себе из свете њене крви човечје месо. И тако се као човек родио од Богородице и појавио се у свету и извршио је спасење људи, као што сазнајеш из св. еванђеља и других божанских списа. А дело је било велико и било је потребно да је сав Бог сишао доле и извршио овако велико дело. Због тога и овај св. спис каже о овом овако: „не анђеол не човек него сам Господ спасао је нас“. А „сам“ значи наиме сам собом. Као што, кад ми људи чујемо за неког веома моћног цара да је послао кефалију или војсковођу с војском против неког свог непријатеља, велимо да је велику војску послао против тог и тог свога непријатеља, а кад чујемо, да је сам цар пошао против њега, тада велимо да цар сав излази против њега, што вулгарни језик каже сав савцат. Тако дакле и за Сина божјег велимо да је он сав савцат дошао и спасао нас и сав савцат ушао у св. утробу Богородице. И исто то стоји у стихири: „себе је целог понизио“. А понизио је

⁴³) Број. 20₈—13.

⁴⁴) Исх. 17₈—15.

⁴⁵) Пс. 76 [77]₂₇.

⁴⁶) Девт. 31₃. 7—8. 14. 34. Ис. Нав. 1—2. 5—18.

γένος ἦτοι ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὕτως πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁλος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅλον τὸν ἄνθρωπον ἐφόρεσε καὶ οὕτως αὐτὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου· αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῷ πρότερον δηλοῦται²⁹⁾ τῆς τρίτης ψδῆς τοῦ κανόνος τῆς μεταμορφώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν παρέλαβεν ἡ ἐκκλησία ψάλλειν οὕτως ἔχοντα· Θεὸς Λόγος ὑπάρχων ὅλος βροτὸς γέγονας ὅλη τῇ θεότητι μίξας τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ὑποστάσει, ἣν ἐν δυοὶ ταῖς οὐσίαις Μοῦσης Ἠλίας τε εἶδον ἐν ὄρει Θαβώρ·.

Ἐρώτησις. Ἐάν ἀποδημῇ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος ἐνδέχεται ἵνα εἴπῃ ὁ ἀναγνώστης τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας ἢ οὐκ ἐνδέχεται;

ρ4δ. Ἀπόκρισις. Εὐρίσκομεν ὅτι τὰ ἐξ ἀνάγκης διὰ τὸν Θεὸν γινόμενα δέχεται ὁ Θεός· μόνον ἐκεῖνο τὸ γινόμενον ὀφείλει γίνεσθαι οὐχὶ ἀπὸ ραθυμίας καὶ καταφρονήσεως, ἀλλὰ ἀπὸ μόνης ἀνάγκης· ἐπεὶ γοῦν ἐνὶ ἀναγκαίῳ³⁰⁾ ἵνα ἀναγνωσθῇ τὸ εὐαγγέλιον διὰ τὸν λαόν, ὅταν λείπει³¹⁾ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος, ὀφείλει ἀναγνῶναι τοῦτο ὁ ἀναγνώστης. Τὸ ἅγιον γὰρ εὐαγγέλιον διὰ τοῦτο ἐφηπλώθη εἰς τὸν κόσμον ὅλον, ἵνα πάντες οἱ χριστιανοὶ τούτου ἀκούωσιν· καὶ ἐπεὶ καὶ ὁ ἀναγνώστης μέρος ἐν τῇ παπαδικῇ τάξεως, ὅταν λείπει³²⁾ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος, οὐ κωλύεται ἵνα ἀναγνώσῃ τὸ εὐαγγέλιον· ἀναγκαῖον γὰρ ἐστίν³³⁾ ἵνα ἀναγνώσῃ τοῦτο διὰ τὸν ἁγιασμόν καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ.

Ἐρώτησις. Ἐάν τις περιπατῶν³⁴⁾ εἰς ταξίδην καὶ οὐχ εὐρίσκεται ἐκκλησία, ἵνα ποιῇ λειτουργίαν, ἐνδέχεται γίνεσθαι λειτουργίαν εἰς τένταν, ἣν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ὥστε εἶναι ὡς ἐκκλησίαν, ἢ οὐ; ἐάν δὲ οὐκ ἔχῃ τοιαύτην τέντα ἐνδέχεται ἀπὸ

²⁹⁾ δουλοῦται L.

³⁰⁾ У рукопису грешком писара ан ἀναγκαῖον τε је ан дрисано. L је задржао ан.

³¹⁾ λίπη L; λείπη P.

³²⁾ λίπη L; λείπη P.

³³⁾ ἔστω L.

³⁴⁾ περιπατεῖν L.

себе Син божји са славе свога божанства, ради нашег спасења узео је на себе месо човека. А месо, које је узео на себе, није било ипостатично т.ј. делимично, као што је на овом и овом човеку, него је било цело човечанско [општечно-човечанско] т. ј. сав род или природа људи [т. ј. човек у потпуном смислу са неокрњеном човечанском природом као претставник највишег типа живих бића]. И тако верујемо и исповедамо да је сав Син божји целога човека узео на себе и тако га је ослободио греха и завођења ђавола. А исто се објављује у раније [споменутој] трећој песми канона Преображења Господа нашег Исуса Христа, који је наша црква примила да поје, а гласи овако: „Бог Логос будући сав си смртан постао, са целим божанством помешао си човечанство, у ипостаси, коју су у два суштаства видели Мојсије и Илија на гори Тавору“⁴⁷⁾.

Питање. Ако су отсутни свештеник и ђакон сме ли чтец да чита еванђеље дана или не?

194. *Одговор.* Налазимо да Бог прима оно, што се по нужди Бога ради догађа. Само оно, што бива, треба да бива не из небрежљивости и презирања него само у случају нужде. Када дакле постоји нужда да се чита еванђеље за народ, када нема свештеника ни ђакона, треба да чита чтец, јер је св. еванђеље раширено по целом свету да га хришћани слушају. А како је чтец члан свештеничког staleжа, није му забрањено да чита еванђеље, када нема свештеника ни ђакона, јер је нужно да буде читано ради освећења и користи народа⁴⁸⁾.

Питање. Ако се неко налази на путу и не нађе храм да одржи литургију, може ли се литургија држати у шатору, који има да послужи у ту сврху као храм или не? А ако нема такав шатор да ли је дозвољено да се од случајно нађених грана начини као колиба и да се у овој одржи литургија или не?

195. *Одговор.* Оно што смо казали на горње питање да Бог прима и оно што по нужди бива, кад бива ради Бога а

⁴⁷⁾ Трећа песма другог канона 8 гласа на јутрењу.

⁴⁸⁾ Види о овом питању Н. Leclercq s. v. lecture у Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie t. VIII col. 2242.

τῶν προστυχόντων⁸⁵⁾ κλαδίων γενέσθαι ὡς καλύθην καὶ ἐκτελεσθῆναι ἐν τούτῳ λειτουργίαν ἢ οὐκ ἐνδέχεται;

ρ48. Ἀπόκρισις. "Ὅπερ εἶπομεν εἰς τὴν ἄνω ἐρώτησιν, ὅτι δέχεται ὁ Θεὸς καὶ τὰ ἐξ ἀνάγκης γινόμενα, ὅταν διὰ τὸν Θεὸν γίνονται καὶ οὐκ ἀπὸ ῥαθυμίας καὶ καταφρονήσεως τοῦτο καὶ ὧδε λέγομεν. Ὅτε γοῦν οὐχ εὐρίσκεται ἐκκλησία, ἐὰν γένηται λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν κατασκευασμένην ἢ ἀπὸ λιναρίου ἢ ἀπὸ βαμβακίου ἢ ἀπὸ μαλίου οὐκ ἔχει τινὰ ἐπιτίμησιν ἢ κριματισμόν· μόνον ὀφείλει εἶναι ἡ ἀγία τράπεζα εἰς αὐτὴν μόνην τὴν δουλείαν τῆς ἀγίας λειτουργίας ἀφιερωμένη καὶ μὴ εἰς ἄλλην τινὰ χρεῖαν βιωτικὴν. Ὅφειλει δὲ ὁ ἱερεὺς ἐφαπλοῦν ἐν αὐτῇ ἀντιμύνησιν· χωρὶς γὰρ ἀντιμυνησίου οὐχ οἶόν τε γενέσθαι λειτουργίαν, εἰ καὶ ξυλίνη ἢ κτιστὴ εὐρίσκεται ἐκκλησία εἰς τὰς ἀπορίας. Εὐρίσκομεν δὲ εἰς τὴν παλαιὰν γραφὴν, ὅτι ἐκ προστάξεως τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Μωϋσῆς ἐκκλησίαν τὴν λεγομένην σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ πανίων, ἵνα ἀγιάζηται ἐν αὐτῇ ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων· οὕτως δὲ ἐσκεύασε τὴν τοιαύτην ἐκκλησίαν, ὥστε διὰ τινος μηχανῆς συμπεριπατεῖν καὶ αὐτὴν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ εἰς ὃν ἂν τόπον κατέπαυον ἐκτελεῖσθαι ἐν αὐτῇ τὰς λατρείας ἦγουν τὰς λειτουργίας, καθὼς προσέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός· συνῆν δὲ ἡ τοιαύτη ἐκκλησία τῷ λαῷ δι' ὅλης τῆς ἐρήμου, ἕως οὗ εἰσῆλθον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐνι κεκωλυμένον γίνεσθαι λειτουργίαν εἰς ἐκκλησίαν ἀπὸ τινος ὑφάσματος κατασκευασθεῖσαν· μόνον ὀφείλει εἶναι ἡ τοιαύτη ἐκκλησία εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀφιερωμένη καὶ ἀγιασμένη καὶ μὴ συρομένη εἰς ἄλλην τινὰ βιωτικὴν δουλείαν· εἰς κλαδωτὴν δὲ ἐκκλησίαν τὴν γενομένην ἀπὸ συντομίας τὴν ὥραν ἐκείνην οὐκ ἔστι τρόπος γενέσθαι λειτουργίαν, διότι μετὰ ταῦτα ἢ ἄνεμος μέλλει σκορπίσαι τὰ κλαδιά ἢ ἄνθρωπος ταῦτα λαβεῖν καὶ χρῆσασθαι πολλάκις εἰς ἄτιμον δουλείαν βιωτικὴν, ὅπερ ἐστὶν ἀνοσιούργημα καὶ ἐπιβλαβές.

Ἐρώτησις. Ἐνδέχεται ἵνα λέγωνται τρία εὐαγγέλια εἰς τὴν λειτουργίαν ἢ οὐκ ἐνδέχεται;

ρ45. Ἀπόκρισις. Εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἦγουν τοῦ ὁρθοῦ, τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ τὰ μὲν

⁸⁵⁾ У рукопису је првобитни облик протυχόντων испрзвљен од друге руке, према смислу, у προστυχόντων.

не из небрежливости и ниподаштавања, то ми велимо и овде. Ако дакле нема храма, нема места никакву прекору ни осуди, ако се литургија обави у храму саграђеном или од ткива ланеног или памучног или вуненог, само је потребно да је часна трапеза за искључиву сврху служења св. литургије освећена, а не за какву световну потребу. Свештеник пак треба да развије на њој антиминос, јер без антиминоса не може се одржати литургија, па било да се за невољу нађе дрвени или грађени [т.ј. од тврдог материјала] храм⁴⁹⁾. А налазимо у Ст. Завету да је по налогу Бога Мојсије храм, звани скинија сведочанства, начинио из ткива да у њему јеврејски народ добије освећење⁵⁰⁾. А тако је направио тај храм да је помоћу неке справе и сам [храм] могао да путује заједно са народом и да су се, на коме су год месту чинили починак, могле вршити у њему службе т.ј. литургије, како му је Бог заповедио⁵¹⁾. А храм је био заједно са народом кроз целу пустињу, док нису ушли у Јерусалим. Због тога дакле није забрањено да се служи у храму саграђеном од неког ткива; само је потребно да је такав храм за саму ову сврху посвећен и освећен и да се не повлачи за какву другу световну службу. Али у храму од грана, сачињеном на брзу руку онога часа, није умесно да се врши литургија, јер после тога или ће ветар разнети гране или ће их човек узети и употребити често за нечасну световну службу, што је обесвећење и штетно.

Питање. Могу ли се на литургији читати три еванђеља или не?

196. *Одговор.* У последовању цркве т.ј. јутрења, литургије и вечерња нешто имамо по неписаном обичају а нешто по писаном предању св. апостола и св. отаца. А и велики међу оцима и свети Василије вели да неписани обичај цркве важи као закон⁵²⁾. Кад је дакле заједно са другима неписано [т.ј. обичајно право] добио у цркви важност и овај обичај

⁴⁹⁾ Види о овом ближе Л. Мирковић, *op. cit.* I (1918) 119/20, II 45.

⁵⁰⁾ Исх. 25₁₀.

⁵¹⁾ Исх. 25_{10—21}.

⁵²⁾ Св. Василије Вел. *прав. 57*: ἔθος νόμου δυνάμιν ἔχον; ср. и правила 91 и 92.

ἔχομεν ἀπὸ συνήθειας ἀγράφου³⁶⁾, τὰ δὲ ἀπὸ παραδόσεως ἐγγράφου τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων πατέρων· φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας ἐν πατράσι καὶ ἱερὸς Βασίλειος, ὅτι τὸ ἀγραφον ἔθος τῆς ἐκκλησίας ἀντὶ νόμου κρατεῖ. Ἐπεὶ γοῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἐπεκράτησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀγράφως καὶ αὐτὴ ἡ συνήθεια τὸ λέγεσθαι δύο μόνον εὐαγγέλια εἰς τὴν λειτουργίαν, πῶς ἔστιν οἷον τε ἵνα γένηται ἄλλο τι παρὰ τὴν συνήθειαν αὐτὴν τῆς ἐκκλησίας; διὰ τοῦτο οὖν οὐκ ἐνδέχεται, ἵνα λέγωνται τρία εὐαγγέλια, ἀλλὰ μόνον δύο.

Ἐρώτησις. Πότε ἤρξατο ἡ τῆς Ῥώμης ἐκκλησία ἱερουργεῖν τὸ ἄζυμον;

ρ45. Ἀποκρισις. Μέχρι τοῦ Λιβερίου πάππα Ῥώμης διὰ ζύμης ἡ ἱερὰ λειτουργία ἐτελεῖτο· τούτου δὲ τελευτήσαντος καὶ τοῦ Φήλικος χειροτονηθέντος πάππα καὶ ἐπὶ ὀκτῶ ἔτησιν διαρκέσαντος καὶ τὸ τοῦ Ἀπολιναρίου δόγμα κρύπτοντος καὶ ἀψυχον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα δοξάζοντος, γέγονεν ἡ λειτουργία προστάξει αὐτοῦ ἄζυμος, προφασισαμένου ὡς ὁ κύριος διὰ ἄζυμων τὸ οἰκεῖον πάσχα παρέδωκε· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος ἔπλελάνθοντο οἱ ὑπὸ τὴν Ῥώμην ὡς τοῦ Φήλικος ἡ τοιαύτη παράδοσις ἦν καὶ οὐχὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου.

³⁶⁾ ἐγγράφου Cod., L u P.

да се само два еванђеља читају на литургији, како је могуће да бива нешто друго противно самом обичају цркве. Због тога дакле не могу се читати три еванђеља него само два⁵³).

Питање. Када је римска црква почела да обавља богослужење на пресном хлебу?

197. **Одговор.** До Либерија⁵⁴), папе римског обављана је св. литургија на квасном хлебу. Али када после његове смрти би Феликс за папу изабран⁵⁵), и пошто је осам година издржао [sc. на папском престолу), и тајно исповедао Аполинаријево мишљење [учење]⁵⁶), веровао да Господње тело нема душе, постаде по његову налогу литургија бесквасна под изговором да је Господ своју пасху на бесквасном хлебу предао⁵⁷). А у току времена заборавили су они, који су Риму потчињени, да је то предање Феликса а не св. Петра.

⁵³) У типичима нигде се не спомиње читање трију еванђеља на једном богослужењу него читање највише два еванђеља т.ј. еванђеоских перикопа.

⁵⁴) Папа Либерије (352—366) био је због свог одлучног антиаријанског држања прогањан од државне власти.

⁵⁵) Феликс II (355—358) није био изабран за папу, како писац наводи, после смрти папе Либерија, него је од цара Констанција био самовласно постављен за папу на место прогнаног папе Либерија; умро је 365 год.

⁵⁶) Аполинарије, епископ у Лаодикији у Сирији († пре 392), много-стран теолог и теолошки писац, одржавао је пријатељске везе са св. Василијем Вел. и био је одлучан противник Аријева учења. Стојећи под утицајем Платонове трихотомије човечанског бића Аполинарије ј. учио да је Христос, силазећи на земљу, узео на себе човечанску $\sigma\alpha\rho\iota\varsigma$ и анималну душу ($\psi\upsilon\chi\eta$ $\sigma\alpha\rho\kappa\iota\kappa\acute{\iota}$) али место духа ($\piνε\upsilon\mu\alpha$) ступио је Он сам као хегемонистички принцип. По Аполинаријеву учењу без ограничења човечанске природе не могу се одржати ни јединство ни безгрешност Христа, јер два савршена бића или супстанције (човек и Бог) не могу постати једно ($\delta\upsilon\omicron$ $\tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota\alpha$ $\acute{\epsilon}\nu$ $\gamma\epsilon\nu\acute{\epsilon}\sigma\theta\alpha\iota$ $\omicron\upsilon$ $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\alpha\iota$). У даљем разлагању А. заступао је мишљење да онде, где се налази савршен човек, мора да постоји и грех, а како се седиште греха налази у човечјој вољи односно духу, то Спаситељ никако не може имати човечји дух. Како је надаље А. природу идентификовао са личношћу, а две природе претпостављају постојање двеју личности, то је он, доследно том, учио да постоји само једна природа ($\mu\alpha$ $\phi\acute{\upsilon}\sigma\iota\varsigma$) у Христу. Ср. O. Bardenhewer op. cit. III (1923) 285.

⁵⁷) О историјату спора око вршења литургије на квасном и бесквасном хлебу ср. R. Geiselman, Die Abendmahlslehre an der Wende der Spätantike zum Frühmittelalter. Isidor von Sevilla und das Sakrament der Eucha-

Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὥς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Μονομάχου ἀναχθεῖς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης κύρ³⁷⁾ Μιχαὴλ ὁ Κηρουλλάριος³⁸⁾ ἐξέκοψε τὴν τοῦ πάππα Ῥώμης ἀναφορὰν διὰ τὸ τηνικαῦτα μαθεῖν τοὺς ἐν Ῥώμῃ προστιθέναι τῷ ἀγίῳ συμβόλῳ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι.

³⁷⁾ κύριος L; κυρός P.

³⁸⁾ Κηρούλλως L.

Ваља знати и ово да је најсветији Михаил Керуларије⁵⁸), подигнут на патријарашки престо за време цара Мономаха, [Константин IX Мономах 1042—1058], укинуо спомињање [на богослужењу] римског папе са разлога, што је тада сазнао да они у Риму додају св. символу да св. Дух исходи од Оца и од Сина⁵⁹).

ristie, München 1933 (в. рец. A. Michel у Byz. Ztschr. 36 [1936] 117—130); A. Michel, Humbert und Kerullarios II 1930, стр. 119—121; A. Michel, Die vier Schriften des Niketas Stethatos über die Azyzen у Byz. Ztschr. 35 (1935) 308—336; K. Schweinburg, Zum Ursprung der Lehre vom Sauberbrote у Byzantion 9 (1934) 595—612. Становиште ортодоксне цркве о искључивој употреби квасног хлеба за литургиску сврху: слања с на одредбе канона 70 апост., 11 Trull., 1 Antioch, 37 и 38 Laod. те 51, 73 и 106 Carth.

⁵⁸) Цариградски патријарх Михаил Керуларије (1043—1058). О току догађаја, који су претходили коначном одвојењу источне и западне цркве, као и самом одвојењу, види A. A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire I (1928) 410/1 и тамо наведену литературу; Ch. Diehl, Histoire du Moyen Age t III. Le monde oriental de 395 à 1081, Paris 1936, стр. 540—551.

⁵⁹) Ова тврдња не одговара стварном стању, јер је спор о filioque био предмет расправљања већ на цариградским саборима од 869 и 879 године; в. о овом Vasiliev op. cit. I стр. 352 и 402—3; Diehl op. cit. 326—7.

Помени св. Саве у нашим старим споменицима

ОД

П. ЂОРЂИЋА

І ПОВЕЉЕ

1. 1200 — 1202. Хиландарска повеља великог жупана Стефана (Првовенчаног).

... Ђимевнъ... мыслию кѣ възводи мѣ и желанѣ. ѿко се моужь стон на горьнѣ мѣстѣ. къ пролѣтанѣ врѣме къ веселоу дѣннюу рекше въ сѣньчюу. видѣ издавеча равноу пажитѣ. красноу видѣннѣмъ лѣнюу тварню срѣд(ъ)же не стоѣше дрѣво дивно кроуговато кѣтвнѣмъ честолиствнѣмъ. прѣоукрашено цвѣты и пѣно плода. бѣгоу коноу поущанѣ. срѣд(ъ)же дрѣва оудворила се кѣше птица сладькогласнаѣ. кротка въ сѣдѣннѣ. тиха въ пѣсенѣхъ весела въ проущаннѣ. бѣна въ шепѣтаннѣ нѣдина соущи ѿ моудрыхъ птицѣ любякннѣ. и сладькннѣ нѣго дѣтицѣ. кѣкъ иногда мнѣ рождствѣннѣмъ скоузовѣ брат(ъ) глаголемъ сава монахѣ. нѣже сѣдѣше въ дрѣвѣ. рекоу въ светон горѣ. немальчюмъ гла(а)сомъ високомъ жьдрѣломъ ѿсномъ звѣкомъ измѣноующѣи гласи прѣлѣпы и прѣчоудныи и страньны п(к)с(н)ѣ поущи въспѣкаше. нѣже гла(а)сѣ кѣнде въ оуши прѣчоуднаго и дикнаго го-сподина мнѣ скетаго Ђимевна. чѣстѣнаго старьца. Ђен же проченѣ птице. на долинухъ кѣтвѣхъ сѣдеце къ сладькомоу ен гласоу скоимъ гла(а)си весело помагѣхоу. Ђего же смотре дивнѣи сѣи моужь. любимаго си и сладькаго чѣда. шнѣдѣша и ѿлючикѣша се прѣди къ скетоу тоу пажитѣ и лѣпаго дрѣва. и прѣчоудныи птице. помышѣ сѣи глас(ъ) въ сѣвѣ да сндоу на красноу тоу пажитѣ дош(ъ)дѣ лѣпотоу дрѣва сѣгледѣю. и близъ нѣго ставѣ прѣчоуднѣи ѿне птице краснаго гла(а)са кѣкѣ насыроу се.

... изидѣ ѿ кладнѣцѣта си и дѣтенѣ скоихъ. и подроужькѣ си. постигноути пажитѣ шноу прѣди писаноу. и красное дрѣво и сладькоу птицоу...

... сниде на равнѣ, рекъше въ светоу ю гороу. нѣ же слыша мирноу и неметежноу жизнь. живоу щю се въ пажити тон. и правокрѣоу доврѣ оу корѣньшоу се и свѣтло сияющюу. и ꙗко дрѣво дивно стоющюу. ни же вѣткѣ соуть оскещени и боговолазники и христолюбивы чрьноризцы. и всѣхъ wskещены црковны причѣть. срѣдѣ ихъ всѣхъ ꙗко сладкогласноу птицоу. сакоу рекъ мниха. милоу оутѣхоу христолюбивомоу старцоу.

Л. Соловјев, Прилози за књиж., ист., језик и фолк. V, 67—69.

2. 1222 — 1228. Краљ Стефан и син Радослав оснивају манастир Жичу.

Завршетак:

... да аще кто прѣстоупитъ и имѣть разарати нѣчто шъ сего прѣданаго тѣлѣ... а нѣма нѣмоу боуди и клетва на немъ светыхъ невесныхъ силъ, Іована прѣдтече и креститѣла и светыхъ прѣславныхъ апостолъ и светаго прѣкомоученика Стефана и светаго шца нашего Сави и светыхъ штъцъ нашихъ . . . тѣ . . . иже въ Никѣи, . . .

M.S. 15.

3. 1242. Краљ Стефан Владислав даје манастиру св. Николе у Врањини нека села. *Ауθενитичност спорна.*

... (с)твори се нго храмъ сын Иларнею ннпскоупомъ зетъскимъ, и иже любимъ бѣ господинома ми и родителема господина блаженаго и свето почившаго Стефана, краля все сръбьске земане и поморьске, Симона Монаха, и господина ми прѣшвиреннаго архиепискоупа все сръбьскѣ земане и поморьскѣ кири Савы, ꙗже нста син даръ оутворикша и принесла къ светомоу и великомоу архиепископу христовоу Николѣ . . .

M.S. 26.

4. 1254 — 1264. Краљ Урош обнавља хрисовуљ свога оца којим је утврдио баштину манастира св. Петра на Лиму што је приложио Мирослав, и сам прилаже нека села. . . . Призва краљевство ми архиепископа Арсѣнија и епископа хълмскаго Савоу, брата краљевства ми, како вѣше

оутврдила крѣсоколя Прѣвованьчани краљ Стефанъ, штаца краљевства ми, съ братомъ своимъ скетымъ Сакомъ, прѣвимъ архіепископомъ... и постави краљевство ми златопечатни крѣсоколя, іакоже више господниъ штицъ ми поставилъ съ архіепископомъ скетымъ Сакомъ...

іакоже више прѣвованьчани краљ Стефанъ створишь съ скетымъ прѣвимъ архіепископомъ Сакою, тѣмъже и азъ Ярсанине поставиуъ подыписъ светаго Саки...

П. и К. 378—379, 383.

5. Єлена Божию помощію кралица сръбська остави село Кринице и Злазникъ с Крушевицъ и сто перперъ светомъ Николи.

Сагради се въ имѣ его храмъ сан Илариономъ епископомъ зетскимъ, иже zelo любимъ беше господаремъ скерковима ми господина краля прѣвованьчанаго Стефана скетопочиншига и господиномъ скетимъ кѣр Сакою.

И. С. Јастребов, Податци за историју српске цркве Бгд. 1879, с. 215.

6. (1275—1321) Краљ Стефан Урош II оснива манастир св. Николе у Хвосну.

...храмъ... Милешека, идеже почивають прѣкѣи архіепискѣи и оучитель сръбскыи и прародитель нашъ, скетитѣль христовъ Сакиа...

M.S. 72.

7. 1300. Краљ Стефан Урош II обнавља и утврђује манастир св. Ђорђа Горга (тј. Скоропостижног) на Серави у Скопљу.

...И колици се окрѣтають Бласи оу Светаго Георгина, да имъ нсть законъ Светаго Симеона и Светаго Саки, што и милешевскимъ Блахомъ и стоуденичскимъ,....

...И Хранча по тѣстниѣкъ облюбѣи црквиоу, да нсть црквиини коинникъ оу закона Светаго Симеона и Светаго Саки...

...Я людини црковны да работають оу законъ Светаго Симеона и Светаго Саки.

Новаковић, Зак. Спом. 619, 621.

8. (1302 — 1321). Архиепископ Сава III потврђује Стефану Урошу дар.

И азъ... нареченъи же въ мнишскомъ образѣ въ нмѣ скетаго и великаго апостола и архиреи сръбскаго курь савы, рекше сава трети...

...заклинамъ силою божию... и всѣми светимъи оугождашими нмоу отъ вѣка молитвами господина и светителя нашего курь Савы и светаго Яръкнина, Савы, Иваникина, Ісустадна и Никока и Ісустадна кѣторого...

П. и К. 414.

9. 1309 — 1314. Краљ Милутин прилаже своје пиргу у Св. Гори манастир св. Никите у скопској страни заједно са селима и људима тога манастира.

...И поспѣшествованнемъ скетаго господина ми Симеона и Савы прѣихъ по мѣчу скопскоу страну...

заклинаю... молитвами скетаго ми господина Симеона и Савы и да не потворить мои придани...

Ище ли кто таковъи... потышитъ се разорити и мало что отъ сихъ писанихъ... да несть на немъ закезанихъ отъ тѣхъ светыхъ шѣца иже въ Никен и светитель нашихъ Савы и Ярсиниа...

П. и К. 416, 417.

10. 1313 — 1318. Светостефански хрисовуљ.

...благодѣтъ Божию, и мене оуко, аште и неоудовѣна чръноризѣца Никодима створи на столѣника кѣти Скетаго Савы, архиепископа всѣхъ сръбскихъ земля и поморскихъ...

Новаковић, Зак. Спом. 630.

11. 1317 — 1318. Краљ Милутин купује од Хиландара три адрфата и прилаже карејској ћелији да се од тога издржавају монаси што у њој живе. *Фалзификат*.

...Синъ кѣа оуслышавъ и синъ кожьствѣни юноша господина мои скѣтѣни родителъ по плѣти краљѣства ми, Савы, пѣрки архиепископа сръпскы и хѣже корене скета и азъ грѣшнии шѣрасавъ нѣмъ, шѣтаки шѣца владичѣствоујуща самодѣржавно

къ земан шъчьчества сконго, матеръ и братю, славою и богачество, свѣтлостъ житиѧ, и кельможъ слоугъ прѣдстоѧниѧ, и вса краснаѧ мира сего, ѧко оумети помысливъ да Христа за всѣхъ прикрѣтитъ, и оустраимиъ се доухомъ скетымъ мырскаго пространожитиѧ и гладкаго разлитиѧ пактѣскаго, ѧко свѣти и кѣно крѣпцѣ извѣжа, и вселеникъ вывъ. Светѣи Горѣ Идонитѣскоу; принесе самъ се жрыткою великому чистителю Христу ѧко назимъ агньца тѣло сконненскоусно цѣкѣтома дѣкѣстка скѣтише се, доушоу же на нечесною гороу възнесъ, и постидѣ се Бога и кожнихъ словесъ; начело моудрости възлюбивъ, страхъ господень помысливъ скоро миноующе сие житиѧ, и ничесоже полкѣзно имоуше тѣчию нара, прѣстъ, прахъ къ малѣ и кѣдно извѣкюще се а къ скорѣ погыбающе, и въдасть се на троудъ и на въздржаннѧ, пощениѧ и стоѧниѧ шкѣночно, смѣране себе къ всакому словеси повелѣваемому нѣмоу, ѧко дикити се всѣмъ богоподобному нѣго смѣрению и прѣспѣваню силѣ кожни на немъ вывающии домъ створи се скетинѧ троице за всѣхъ Христа възлюбивъ, Христа къ себѣ ими и Христа къ себѣ носе, и помниѧ апостола слоко. кто ни разлѣучитъ шъчь любви христови, скръвъ ли, ли тоуга, прочаѧ. И пакѧ ище тѣчию къ жикотѣ самъ на Христа надѣюще се нѣсми, поуцѣкиши всѣхъ чловѣкъ нѣсми, нѣ паче разоумѣванѧ реченаѧ, ихъ же шко не видѣ ни оухѣ слыша и на срьдѣце чловѣка нерадика не възиде, ѧже оуготова Богъ любивимъ и. Сиа помышланъ днь днь спѣшаше къ благодѣти кожни, и вѣше ѧко по все дѣни оумиранѧ и доушоу свою шгорчаванѧ оускимъ и прѣскръвнимъ пѣутемъ. Бѣсе же течениѧ нѣго молитва непрѣстающииѧ, и къ Богоу желаниѧ непокѣдимо. И еше же к сѣмоу недоволенъ кыванъ; не доврѣ быти помысливъ себе единого спасена, нѣ паче многихъ ради пользе мяздоу шъчь Христа принѣти надѣи се. Помысливъ реченое: аще шъчь недостѣннаго въ достѣнноѧ изведешѧ, ѧко оуста моѧ воудешѧ; и равъ вѣдѣки волю господина сконго и не створъ по коли нѣго, виенъ воудеть много, и пакы, нѣмоу же даше много, кѣрѣша просеть шъчь нѣго, и рава оногѣ скрившаго талантъ и не прикоупивша имъ шѣоуждениѧ вѣн се, потѣща се и створи шградѣ великоу, храмъ прѣсвѣтлѧ Богородице свѣта свѣтихъ, монастырь

нарицаѣми Хиландарь насадиѣ богоподобниѣ моужѣ правилоу доуховноу наоучиѣ и наказавъ, пристанище створи спасениу своего штьцства людѣи и намъ грѣшнымъ и всѣмъ хотѣшимъ спасти се, иже тогда и до нынѣ спасают се молитвами светлю штьцоу нашеу Гумеона и Саки. и вса потрѣбнаѣа манастироу оудостоевѣ и оудоволивѣ, метохиѣ въ земли своего штьцства въ земли грѣчской велико докольна, по снхъ всѣхъ на тризну млъчаниѣ въходитъ большнхъ троудовъ показати хоте млъчалико и не съблазно и безметежно житиѣ принѣти, хоте въ молитвахъ и въ пошенихъ и въ слъзахъ единыхъ къ единомуу въдварити се Христу днь и ношь, да идеже тѣло тоу и оумъ да стонтъ, да междоу Богомъ и междоу сръдцемъ ничтоже ино да се шверещетъ, нѣ тако междоу стѣною и плотомъ шграждено сръдце единомуу Богу тѣчию да глаголетъ. И изиде къ мѣсто нарицаемое Кареа, и тоу створи црковь въ имѣ светаго и прѣподобнаго штьца нашего Саки, великаго поустынежителѣа. И келнѣ достонниѣ своего млъчаниѣа доволнѣ реченимъ, идеже нѣста два ли три ш имени монмъ събрани, тоу нѣсмъ азъ по сръдцѣ ихъ. И въ тои келни подвизан се на добродѣтели всакыѣ паче мѣри, прѣвѣсть колнко господѣи изколи се, и прѣдаста къ оуставъ келни тои ш пошени, ш молитвахъ, ш млъчаниѣи и о испълненнѣ всакого правила доуховнаго, тако же самъ написавъ нѣсть въ своемъ заповѣдѣи сошренъ къ келни тои хотѣшимъ прѣвѣкати въ мѣстѣ томъ ... молитвами светлю оугодникоу нго Гумеона и Саки, ихъже корнѣ света азъ грѣшныи штьрасѣ нѣсмъ. и господѣствоующюу ми ... И кѣзаклена кысть кралѣвствоу ми келниѣа она имени ради господина и штьца монго светаго Саки ... да испълнають оуставъ црковни прѣдани скетимъ господиномъ и штьцемъ кралѣвства ми Сакомъ ... дахъ ... на шзновлениѣ келниѣ господинове родителѣ кралѣвства ми, светаго Саки ... И вса ѣже заповѣдалъ нѣсть господнъ мои свети Сака, снѣ кралѣвство ми поткрѣди больше, понеже и кралѣвство ми принѣ келнию шлоу къ мѣсто господина монго и штьца светаго Саки. — Ёда кто ... прѣшвѣдѣ законъ и наше повелѣниѣ ... да приметъ клетвоу скетнхъ штьцъ и светаго Саки поустынежителѣа и сего светаго господина и оучителѣа нашего Саки, иже се троуди ш светѣмъ мѣстѣ томъ ...

П. и К. 418—422.

12. [Око 1318]. Краљ Милутин поклања Хиландару селиште Уљаре. *Фалзификаш.*

... молениѣмъ и молбами и оуспѣниѣмъ светынѹхъ и прѣподобныѹхъ ѡтцѹхъ нашихъ и прародителѹ краљнѣства ми, светаго и прѣподобнаго ѡтца нашего и новаго мѹрѡточца сръбскаго кѹр Гѹмешна Немани и светаго и богоноснаго и дѣвнаго архіереа прѣваго архієпископа сръбскаго кѹрѹ Гавы, ѡко за многогѹ милосердїе и неизглаголанноѹ милость светынѹхъ господѹхъ монахъ сѹхъ, и ктитѹхъ сръбскыѹхъ ходатаѹ бывше ѡ моѹмъ недостѹпностѹ кѹ господѹ... моле Нѹ помолити... Іѹсу Христа и светынѹ его оученикы и наше топаѹ помощникы и зѹстоѹпникы, светаго Гѹмешна и светаго Гавоѹ не вѣдати ме крагомъ моѹмъ... И ваю же молимъ светага господи моѹ, прѣподобни Гѹмешне и кѹрѹ Гавѹ, дръзновѣиѹ нѹмоѹща кѹ кладницѹ Христоѹ... велико дръз(но)кѣиѹ приѹмъ ѡ имени господи моѹго Іѹсу Христа и того прѣчистынѹ и ксенинорочныѹ владичицѹ Богородицѹ и светынѹхъ его оученикы светаго Гѹмешна и светаго Гавы, ... помощію божіею и прѣчистынѹ и светаго Гѹмешна и светаго Гавы сѹ радостію и кѹ наше ѡтѣчѣствынѹ вѣзвратіѹом се...

(Шишман и ѹегова војска) покѣждѹ сїлою господнѹю и молитвами светаго Гѹмешна и светаго архіереа Христова Гавы, ... Богъ велико знаменіе страха ѡви имъ молитвами свѹхъ оѹгодникы светаго Гѹмешна и светаго Гавы...

и помощію божіею и прѣчистынѹ Богородицѹ и светаго Гѹмешна и светаго скетителя кѹрѹ Гавы прїетъ дары и молбы наше (татарски цар Ногај)... Богъ... за молитвѹ светаго Гѹмешна и светаго скетителя Гавы и срацинскоѹ сръдце оѹкроты, ... на кожїн промыслѹ вѣзыранѹ и на помощь сынѹхъ светынѹхъ прародителѹ монахъ, светаго Гѹмешна и светаго скетителя Гавы, и вѣзавѣланнаго сына моѹго Стефана, сѹ великоименитими кластѹми земанѹ сръбскыѹ послахъ на слоѹжбоѹ его...

(о „Персијанцима“) Богъ за молитвѹ светаго Гѹмешна и светаго скетителя Гавы мыслѹмъ не вѣнѣть...

И сын глаголы слышавъ краљнѣтко ми ѡтѣ тѣста своѹго цара Грькомъ кѹрѹ Яндроника, а за толикоѹ вѣзмѣрноѹ лю-

бога его, иже къ намъ ш имени ксєсїедрѣаго чловѣколюбца
Бога, иже къ трини єдино҃го господа нашего Ісѹ Христа, съ
помощїю сѹгдника его скєта҃го Гѹмєшна и скєта҃го скєтитєлѣа
Сака, пакы съвѣкоулаємъ богодарованныє ми дръжавы и
воеводства и конскыи...

И не тѣкмо же сїа, нѣ и иными многими и различными
чюдотворєнми и благодѣанми неѹдоѣразѹмными промысла
божіа съми скєтыми ктиторы срьскыи и монми прароди-
тели скєтыми Гѹмєшномъ и скєтыми скєтитєлємъ Сакою
землѣа шѣчєствїа нашего краєкєства ми сѹгѹбимъ богѣ-
ствомъ шѹ доѹхокии различными чюдотворєнми, шѹи и телѣ-
снѣмъ обогати сє богѣствомъ и просїа не иже къ рѣтѣхъ
и къ многыхъ и различныхъ нахождєнїи иноплємєнникъ
тѣхъ шѣражєнїи, ниже нашего по божию промыслѹ бо-
годарованномѹ прїєтїю землѣа и градовъ тѣхъ воююцїихъ
на ны, нѣ и къ скєтѣмъ монастырїи скєтыныхъ апостолъ
рашкоѹ, кѣторѹи єпископыи срьскѹи, нѣкѣже крєсти сѣ го-
сподинъ мон и прародитєль скєтыи Гѹмєшнѣ Неманѣа и
иже шѣ того скєта҃го сѣзданна҃го ємоѹ шѣ основанїа
монастыра въ хѹрамѣ оѹспѣнїа прѣчистѣнѣ къ скєтѣи и
кєликон лѣкри єтѹдєннѣскѹи, и къ тождє скєта҃го и сѣна
єго шѣкѣнїа и прѣсѣкѣнїа нашего скєтитєлѣа Христока
курѣ Сака въ чѣстномъ и свєтомъ монастырѣ нѣхъ къ Свє-
тѣи Горѣ Ядѹнѣскѣи прѣчистѣнѣ владичицѣ Богородицѣ въкє-
дєнїа, иже къ Хыландарѹ... И сїа сѣ Божіємъ благоколєнїємъ
и прѣчистѣнѣ владичицѣ Богородицѣ, и молѣбми и молєнїємъ
скєта҃го Гѹмєшна и скєта҃го скєтитєлѣа Сака кѣсѣ сѣкрыишнѣ...

П. и К. 424—436.

13. 1322. Архиепископ Никодим нареѹје да сваки архи-
епископ даје Карєјској ѣлији по 40 перпера и по једно҃г
мазгова сваке годинє.

азъ грѣшнии Никодимъ... прѣвѣхъ жє и въ Кєлии Ка-
рєискои скєта҃го господина шѣца нашего Сака... и кѣпомє-
нѹшє ми, пачє жє и самъ знахъ, како єсть повєлѣль скєты
шѣца нашѣ Сака, прѣвѣи архїєпископѣ срьскыи землѣ...

того ради поклѣхъ прѣписати типикъ скетаго ѡтца
нашего Савы, иже есть знахъ къ каренскои келии, ижеже скет-
тин своєю роукою писалъ, ижеже и азъ видѣхъ

кто... дерзнуть (!) изгнати... типикъ скетаго отца
нашего Савы, иже о Каркнестѣи Келии,... или кто не имѣть
подавати рѣченнаго въ типикѣ отца нашего Савы...

К. и П. 444—445.

14. 1326. Краљ Стефан Урош III даје села и повластице
Епископији Призренској на Левиши.

И стасъ поповска оу гюр'гичкинухъ и с людьми кон сѣде
на нини цю есть придалъ родителъ краљевства ми съ архие-
пископомъ Савомъ и съ архиепископомъ скетымъ Николи-
момъ...

Гласник СУД XLIX, 363.

15. 8. II 1327. Краљ Стефан Урош III прилаже нека села
Хиландару.

Завршетакъ:

Кто ли се потыци снѣ разорити... да есть проклетъ
ѡтъ .тнѣ. скетыхъ ѡтцахъ никенскихъ и ѡтъ скетаго
Симона и Савы и всѣхъ скетыхъ, аминь.

П. и К. 447.

16. 9. VII 1327. Краљ Стефан Урош III даје Хиландару нека
села.

Завршетакъ:

кто ли се потыци снѣ разорити... да есть прооклетъ
ѡтъ .тнѣ. скетыхъ ѡтцахъ никенскихъ и ѡтъ скетаго Су-
мелана и Савы и всѣхъ скетыхъ...

П. и К. 449.

17. 1330. Краљ Стефан Урош III оснива манастир Дечане.

... принесѣте господѣи славоу и чѣсть, ижеже възлю-
бихъ ѡтци наши, и на него оуповахъ... рекоу же, Сумелана
Неманю, прѣваго и скетаго господина ѡтъчѣствоу любѣца, про-
свѣтителю сръпскаго и новаго мироточѣца, и ѡтъ него
рожденнаго сына изъ млада богомъ възлюбленнаго скетаго и
прѣвсвещеннаго Савоу, прѣваго архиепископа сръпскаго...

и боѣ се шть въсен доуше и желанѣ послѣдовати оученню и дѣломъ добрымъ светыхъ родителей и прародителей моихъ и недостатъчнаѣ ихъ испълнити и свершити, и въ сихъ всѣхъ блажю и славлю Сакоу блаженнаго и прѣвсвещеннаго, паче всѣхъ троуждына се ш светыхъ заповѣдехъ божиыхъ, нгоже и самъ Христосъ оублажи и прослави на земљи и на небеси неизреченною славою, иже оукраси і прѣе прѣстоль краљевства срьбьскаго, архиепискоупниу създа, и нинѣ многыне църкви шть начела създа, и оукрасиа постави въ нихъ чьстныне моужи, шкы епискоупы, шкы нгоумени, и много множество събрахъ чрьныцъ и и всакого чина църковнаго на славословие Божиѣ прѣдасть дръжати по чиноу своѣмоу, ижи и зде въ мѣстѣ сѣмъ нареченыиѣмъ Дѣчани въ жоупѣ за-трънавьской шерѣтъ мѣсто красьно и подобно на създание домоу божиа, назнаменахъ и прочеѣ благослови светыма роукама своимъ быти нмоу мѣстоу свѣтилищьномоу, нѣкакоу врѣмени емоу не оуспѣвшоу създати си храмъ възидѣ на прѣ-небеснаѣ села къ лювѣмоу нго Христоу, възискаѣ намъ свершеннаго спасения, тако пастирь истинныи всегда пекы се ш стадѣ своимъ: мнѣ же грѣшньномоу и недостойномоу рабоу сего светаго, Стефану, богомъ помилуваньномоу краю въсѣхъ срьбьскыхъ и поморьскыхъ земель, Оурошоу третиньмоу, молитвами нго штакри се скровниче снѣ скръвеньноѣ на снѣмъ селѣ снѣмъ светымъ господиномъ моимъ...

Речено бо естъ господиномъ нашимъ пастиремъ и оучителемъ Срьбские земли просвѣтителемъ светымъ Сакомъ: чедца, и недостатъчнаѣ испълняюще свершантѣ, вънимающе Господьки.

M.S. 89, 91. Соловьев. Од. сп. 115.

18. 16. VI 1332. Акт игумана Гервасија и хиландарскихъ калуђера.

... Стефанъ ниже Доушана нарицаѣми къ Христа Бога вѣрныи краљ... слышавъ же и о кѣлини светаго и прѣподобнааго штьца нашего Савы... и о оуставѣ въ нѣи и църковнине слоужби постнааго же правила и иночьскааго мьчальнааго житиѣ, шкоже оуставиль светыи прѣподобныи штьць нашъ Сава, въ нѣи же самъ шть всѣхъ оупразнихъ постноѣи и

малъчалико житиѣ поживѣ и по нѣмъ хотециниѣ онѣдѣ прѣ-
бывати, такоже самъ сѣтворѣ и онѣхъ творити наоучи и вса
сѣвршати заповѣда, доброразоумно же разоудникъ, тако не
оудобѣ възможно иже ѿ пици пекоуциѣм се сѣи вса исплънѣти,
въсхотѣ иже въ кнѣли онѣи по [крѣменехъ шерѣтаюцихъ се
прѣподобно живѣоуцихъ и оуставленнаа сѣвршаюцихъ неже
къ пици потрѣкниѣми оупоконти... аще кто... дръзнеть разо-
рити... и да прѣиметь клетѣоу скетѣнхъ ѿтѣцъ и светаго
Савы поустыѣнѣжитѣла и сего светаго Савы ѿтѣца и оучи-
телѣа нашего...

П. и К. 455—456.

19. 6. V. 1332. Краљ Душан потврђује Хиландару цркву у
Штипу са селима што је приложио протосеваст Хреља.
Завршетак:

Иѣе ли кто дръзне днѣколиѣмъ наваждениѣмъ потво-
рити... да не проклѣтъ ѿтѣ *тиї* скетѣхъ ѿтѣцъ, иже въ
Никен, и ѿтѣ *вї* апостола и *д*хъ еугѣлѣнствъ и ѿтѣ све-
таго Гумѣвна и Сави...

Споменик III, 26. П. и К. 461 (год. 1336). Новаковић, Зак. сп.
399 (год. 1338 — Стефан Дечански).

20. 1335. Краљ Стефан Душан даје прилоге манастиру Тре-
скавцу, приликом освојења Прилепа.

Иъ же Стефанъ краљъ въсенъ сръбьскыѣ и поморьскыѣ
земле изволенѣмъ и помоштитю въседръжитѣла Господа Бога
и прѣчистоюю него матере и молитвами скетѣхъ монахъ прѣ-
родитѣлѣ Гумѣона и Савоу прѣнемъ грады довольны...

Новаковић, Зак. спом. 664.

21. 1344(?) Стефан Душан даје Хиландару неке метохе и
она села која припадају цркви св. Николе у Добручи.
Завршетак:

кто лї дръзнеть... разорїтї сїа... да несть проклѣтъ...
и ѿтѣ скетѣхъ ѿтѣцъ нашихъ и ктїторъ Гумѣвна и Сави.
П. и К. 478.

22. 1. I. 1345. Стефан Душан даје нека села Спасову пиргу.
Завршетак:

аще ли кто дръзнеть... снѣ разорити... да несть про-

КЛЕТЪ ... И ШТЬ СВЕ АГО ГУМЕШНА ПОКАГО МІРОТОЧЦА СРЪПСКАГО И СВЕТИТЕЛЯ САРЪКЪ.

П. и К. 480.

23. 1336—1347. Краљ Стефан Душан даје нека села монаху који станује у кули близу Хиландара.
... ГДЕ СЕ ШЕРЪТАЮ ЛЮДИН КЕЛИН СПАСОВИ ПИРЪГА ОУ ЛИПИАНИ И ОУ ГОУХОГРЪКЪ ИЛИ ИНДЕ ГДЕ... ДА РАБОТАЮ ЦРЪКЪКЪ ЗАКОНОМЪ СВЕТАГО САРЪКЪ, ШО ИМА ПОВЕЛЪКА ИКОНОМЪ...

П. и К. 454.

24. 1337—1346. Краљ Душан са сином Урошем обнавља цркву ктетовску и прилаже јој села.
Завршетак:

И СИН МАЛОМ НАУ ПРИНОШЕНИИ КТО ПОТЪЩИТ СЕ РАЗОРИТИ... (ДА ЈЕ ПРОКЛЕТ?) ШТЬ .КІ. АПОСТОЛЪ И ШТЬ .Д. ЕУГЕЛІСТЪ И ШТЬ .ТІІ. СВЕТЫХЪ ШТЬЦА ИЖЕ КЪ НИКЕИ, И ШТЬ СВЕТАГО СИМЕОНА, ПОКАГО МИРОТОЧЦА СРЪПСКИНЪ ЗЕМЛИ, И СВЕТАГО КИР САРЪКЪ, ПРЪКАГО НАСТОЛНИКА И ОУЧИТЕЛЯ И ИНОВЪКЪ НАСТОЛНИКЪ...

П. и К. 468.

25. 12. XII 1347. Цар Стефан даје Хиландару место Ливаду и цркву Св. Николе на Кумици.

... И СЕГО РАДИ ДАЖНО НЕТА СЪ ОУСЕРЪДІЕМЪ ЧИСТЫ И ХВАЛНИ СВЕТЫЕ ЕГО ДОМОКИ И ОУГОДЬНИКЪ И ЛЮБИТИ ИХЪ И ОУКРАШАТИ СЪ ВЪСАКЪМИ ПОТРЪКАМИ ЦАРЪСКИМИ, ИЗРЪКЪДАНЕ ЖЕ ПАЧЕ СЪ БЛАГОДАРЕНІЕМЪ И ПОЧЪСТАМИ СВЕТОМОУ И ЖИКОНОСНОМОУ ГРШВОУ СВЕТАГО ПРЪКРОДИТЕЛЯ МОЕГО, ПРЪПОДОБНАГО ГУМЕШНА, НОВАГО МІРОТОЧЦА, ЕЖЕ ШЕРЪТАЕМЪ ЦАРЪСТВОУ КРЪПОСТЬ И ОУТВЪРЖДЕНІЕ И ДОВОЛЪСТВОМЪ ДОСТОЯНІЕ И ШДЪРЖАНІЕ МОЛИТВАМИ ЕГО, СВЕТИТЕЛЯ ЖЕ И ЧЮДОТВОРЦА САРЪКЪ ВЪЛЫЖНАГО ХОДАТАА Ш НАСЪ КЪ БОГОУ... (ЛАВРА ХИЛАНДАР) ИЖЕ И СЪЗДАНАА ВЪСТЬ ПРЪКРОДИТЕЛЯМИ МОИМИ, ПРЪПОДОБНЫМЪ ГУМЕШНОМЪ НОВІМЪ МІРОТОЧЦЕМЪ И ВЪЛЫЖНЫМЪ ІЕРАРЪХОМЪ КУРЪ САРЪКОМЪ ПРЪВІМЪ ОУЧИТЕЛЕМЪ НАШИМЪ, ... Ш ЦАРОУ, КОУПИ НАМЪ МЪСТО СІЕ (ТЈ. ПАЛИОКОМЕТИЦА)... И СЪЕДИНИ СЪ МЪСТОМЪ ГЛАГОЛЪНЫМЪ ШКОРЪПІА, ИЖЕ НЕТА КОУПИЛЪ ПРЪКРО-

дитѣль твои освещенїи Сава ѡтъ прота Светыи Горы курь
Исаака и ѡтъ всего събора за шестъ сътъ перыпирь вѣлицѣхъ
и приложилъ скетомоу монастыру, и еше нетъ монастырь гла-
големїи Зига, що нетъ далъ светомоу прѣродителю твоемоу
курь Саве царь грѣческы курь Палеїе...

аще ли кто дрѣзнеть поткорити или разорити сїе наше
приношенїе и даръ... да моу соу соупръкници скеты Гв-
мешль и скетитель Сава...

П. и К. 490—493.

26. 26. IV 1348. Цар Стефан Душан одређује границе хи-
ландарског поседа.

азъ... Стефанъ царь... прїдохъ въ Светою Гвроу адон-
скою, въ светую и великую лавроу срѣскою, въ монастырь
Хиландарь, иже създанъ бысть прѣродителями монми, прѣпо-
добникыи Гимешломъ, нокыиы мироточемъ, и блаженнымъ
їерархомъ курь Савомъ, прѣвїиы оучитѣлемъ нашимъ,...
аще ли кто шѣрѣиет се такови..., разорити или инако прѣ-
ложити или ѡтъѣти ѡтъ кыше писанныхъ... и клетвоу да
имать ѡтъ скетынхъ хтитвръ, светаго Гвмеона и скетителя
Сави...

П. и К. 502—505.

27. 29. IV 1348. Цар Стефан Душан даје цркви св. Миха-
ила и Гаврила у Јерусалиму Николу Врађинског и пет
стотина перпера дубровачког данка.

благодѣтїю божнїю процвѣтшѣ ми. въ сконьѣ ѡтъчствѣ
по того изволенїю нареши се ѡтрасль благаго корѣне, ро-
дитель монхъ скетѣхъ, рекш же Гимешла Неманш, новаго ми-
роточца и прѣкаго владыки кикшаго земан зетецѣи, вели-
каго светителя и прѣкопрѣтѣшника ѡчѣства нашего, краљу(!)
Сави...

М.С. 134.

28. 1348. Цар Стефан Душан даје нека села ћелији св. Саве
у Кареји.

...азъ... Стефанъ царь... ѡтрасль благаго корене ро-
дитель монхъ скетїихъ, ѡтъ правѣдинкоу скетую Гвмешла

Немане покааго мироточца и прѣкааго владыкы бывшааго земли сръпцѣи и скетителя нашего архіереа и прѣвонасто-
ника отъчѣства нашего курь Гавы,...

... придосмо къ мѣсто рекомо Карѣа, идѣже вѣрѣ-
тает се келіа скетаго Гавы, великааго поустыиникителя ероу-
лимекаго, създавна господиномъ и родителемъ и просвѣти-
телемъ нашимъ курь Гавомъ, къ нениже безмалкно и бого-
оугодно житие поживѣ,...

... аще ктѣ наважденіемъ дѣволимъ потышит се ра-
зорити сіе записаніе мною царемъ... отъ дѣхъ еуанге-
листвъ и отъ вѣхъ кьселенскыхъ съборъ и скетыхъ отъцъ
нашихъ Симеона и Гавы... да несть проклетъ.

П. и К. 498—501.

29. 1348. Цар Стефан Душан потврђује прилоге својих
претходника Хиландару.

азъ... Стефанъ царь... отрасль благааго корене роди-
тельскъ монахъ скетинъ, отъ праведникоу и скетоу Симеона
Немане покааго мироточца и владыкы бывшааго земли сръп-
цен и скетителя нашего и прѣвонастолика отъчѣства на-
шего прѣкааго архіереа курь Гавы... кто ли се нагѣ... инако
приложити или что отнети... и клетвоу да имать отъ скет-
ныхъ хтиторъ скетаго Симеона и Гавы...

П. и К. 493, 497.

30. 1348. Цар Стефан Душан потврђује Хиландару поклон
свога братучеда Воихне село Постолин.

У тексту повеле:

Тѣмъ же и азъ къ Христа Бога благокрѣни и Богомъ
поставленъ Стефанъ царь кьсемъ Сръбленю и Поморию,
кьсеому дисоу западние страни, вожьствую бо благодетю
кьзрацѣшому ми кь своимъ отъчѣствѣ, по того изволенію
нареши се отрасль благааго корѣне родителъ монахъ скетинъ,
отъ праведникоу скетоу: Симеона Немане покааго мироточца
и прѣкааго владыки бывшааго земли сръпцѣи (и) скетителя
нашего архіерѣа и прѣвонастолика отъчѣства нашего ске-
таго Гавы.

А. Соловјев, Од. сп. 133.

31. 1348. Одлука хиландарскога игумана Саве.

Почетак:

Слава тебѣ (Христе) мон, ... богородице хиландарьска, твою помошню и молитвами господина скетаго Симеона и скетаго Христова светителя Сави ... поскупаньмъ въспоминухъ вса тѣхъма вѣка сего и желанна монмоу хотѣнию положихъ.

П. и К. 505.

32. 12. VI. 1349. Цар Стефан Душан потврђује слободу манастиру св. Пантелеимона у Св. Гори Атонској.

... азъ ... Стефанъ царь ... благодѣтию Божиню процвѣтшъ ми въ своѣмъ ѿцѣстѣ, и по того изволенію нареши ѿраслъ благаго коренѣ родителъ монхъ скетихъ, рекъ же Симеона Немане покаго мироточца и прѣваго владыки вѣкашаго земли сръксен, и великаго светителя и прѣвопрѣстолика ѿцѣства нашего Сави, ...

Гласник СУД XXIV 233.

33. 21. V око 1350. Цар Стефан Душан дарује слободу и земљу цркви Свете Богородице, коју је сазидао код Габрова дијак Драгоје.

... кто ли дрзне такови ѿдъ настоющихъ забавити кожьскени тоизи цркви ... дѣ несть проклетъ ѿ тѣ и ѿ ѿцѣ неже въ никен, и ѿдъ . ѿ . еуангелести, и ѿдъ скетаго Симона и светителя Сави, ...

Гласник СУД XXIV 240,

34. 1354. Цар Стефан Душан потврђује Хиландару село Лесковљане.

... Тѣмъ же и мнѣ ... Стефану прѣвомоу царю ... желане неже ѿтѣ прѣскетанхъ монхъ наставникъ господъ же и ѿчителъ прѣподобнаго Симона и светителя Сави и въ ѿумѣ мнѣти раждеженіе сръдчно всегда, неже къ Божиньмъ скетимъ црквама приносити дари за помилованије и помошъ неже ѿтѣ скетихъ царства ми ...

П. и К. 514—515.

35. Око 1355, 2. V. Цар Стефан Душан потврђује и даје манастиру Хиландару разна права и повластице.

Бже и оубоах сѣ запрѣщениа скетыхъ прародитель царьства ми скѣтаго Симеона и скѣтаго Савы, и видѣхъ хри-сокоулан деда царьства ми скѣтаго краля и топлою любовию распалихъ к тебѣ, прѣчистаа Богородице, не потворихъ на болюе потвердихъ... И всаки патріархъ да дава шѣ домоу Спасока мѣстчанин кнѣин прародителя царьства ми скѣтаго Савы всако лѣто .м. перперъ и мѣсѣць и .в. кожоуха,...

кто ли такоуи дръзѣ... разорити... и скѣти Симеонъ и скѣти Савѣ да моу нѣ соу помощници ни въ сы вѣкъ ни въ кождоушѣн...

П. и К. 516—518.

36. Мај 1356. Цар Урош даје митрополиту мелничком Кирилу манастир Св. Николе Стошког.

азъ... Стефанъ Оудѣшъ... штрѣсѣхъ благаго корене родитель мѣнхъ скетихъ рекоу же Симеона нокаго мироточца и прѣваго владики бикшааго земан Бръспѣки и великаго скетителя и прѣкопрѣстолика земан Бръспѣкон шѣчства на-шего Сави,...

А. Соловјев, Богословье II, 285—286

37. 25. III 1358. Цар Стефан Урош утврђује дар свога властелина Влатка цркви хиландарској.

Благоукрѣномоу... Стефану царю... процвѣтѣшоу ми отрази богосаждѣнѣ въ отѣчѣствѣ моимъ молитвами скѣтихъ ми прѣродитель, рекоу же Симеона Немани, новаго мироточца и скетителя и равнааго апостоломъ архіереа Савы,...

Новаковић, Зак. спом. 435.

38. 2. VI 1358. Цар Урош одређује да Дубровчани дају манастиру данак св. Михаила у Јерусалиму, а кад овај опусти, ман. Хиландару и Св. Павла на Атосу. *Фалзификат*.

Хиландаръ, и манастироу скѣтаго великомоученика Гнѣзргѣа, глаголемѣи скѣти Павла, цю соу сѣградилн прѣдѣди

царьства ми прѣподобни Гимеѡнъ новѣи мѣроточѣца и скетѣи архїєпискоупъ и чюдотворць курь Сава...

П. и К. 522.

39. 1. IX 1360—31. VIII 1361. Цар Урош потврђује Хиландару дар жупана Вукосава — цркву св. Богородице под Петрусом.

... азъ... Стефанъ Оурошъ... въноуць прѣподобнаго и богоноснаго ѡца Гимеѡна Неманѣ новаго мѣроточѣца и скетаго и великаго въ скетителѣхъ Саки, прѣкаго пастира и просвѣтителѣа земли Срѣбъсцки и по нѣхъ кралевѣствовавшихъ землю Српскою...

А. Соловјев, Богословье II, 290.

40. 1361. Патријарх Сава потврђује са своје стране потврђени од цара Стефана и цара Уроша дар челника Милоша манастиру Хиландару.

... въ нѣхъ же ждрѣкѣи и мене смѣрнаго раба ткогнѣ патриарха Саки догнѣ прѣстолю господина ми наставника и оучителѣа всѣи срѣбскѣи земли курь-Сава... аще ли се кто ѡверкѣте... и да несть проклетѣ ѡтъ скетаго и прѣподобнаго ѡтѣца нашего Гимеѡна и ѡтъ скетителѣа нашего Саки...

П. и К. 523—524.

41. 27. I 1386. Ђурађ Срацимировић потврђује Дубровчанима повеље цара Стефана и свога оца и стричева.

... трѣнице прѣскета слава твоѣ... прощити ми ѡрасли когосадѣки въ родѣ моѣмъ молитками и молениемъ скетѣи моѣхъ прѣродителѣа Гимеѡна Неманѣ прѣкаго мѣроточѣца српскаго и скетителѣа Саки.

Стојановић, Пов. и писма I I, 110.

42. 9. I 1388. Писмо патријарха српскога Симеона.

... по томоу же... изволенїю и чловѣколюбію Пожію, ѡтѣнени же смѣренїю ми възведемоу вѣшоу на си скети прѣстолю скетаго Саки...

П. и К. 544.

43. 1395. Патријарх Данил потврђује дарове кнегиње Милице и њених синова Руском манастиру.

... азъ смѣренънынъ Данила, и по милости Божіеи патријархъ ксѣхъ сръпскыхъ земль и помор'скихъ, милостию Божию и молитками светаго Симеона и светаго господина нашего и оучителя и наставника прьваго архієпископа Сави...

Новаковић, Зак. спом. 521.

44. 1399—1408. Гргур Вуковић с браћом Ђурђем и Лазарем и с мајком Маром даје Хиландару село Ораховац.

кто ли дръзнеть сѣа потворити... да боудеть нѣмоу соупьрница мати божіа хиландарска и скеты Гумишнъ и скетитель Сака...

П. и К. 553.

45. 1405—1427. Деспот Стефан даје Хиландару сто фунти сребра годишње.

Милостию великааго господа монго Исѣу Христа, ходатанством же прѣскетыне богородице и молитвами светыхъ мн господа и штьць и прѣдѣдь и хтитворъ Гумеона и Савы благовѣрныхъ деспотъ Стефанъ,...

да възимають монастырь на годишце стѣ антръ сребра къ славоу и къ чьсть прѣчистои кладьчици нашои богородици хиландарскои и прѣподобныхъ и когоносныхъ штьць нашихъ Гумешна и скетителя Саки,...

аще ли кто дръзнеть разорити снѣ... да не имать оучестіе съ великими нашими скѣтианики и ктитори, муроточьемъ Гумешномъ и архієрешъ Сакою, на нѣхже наше оупоканіе...

П. и К. 556—558.

46. 1405—1427. Деспот Стефан даје Милешеву пет села.

... азъ... деспотъ Стефанъ и по милости Божіеи господинъ сръблемъ пишѣ сѣа къ скѣдѣніе въскѣмъ, іако за многои милосердіе и неизглаголанною милость светыхъ господа монахъ и хтиторъ сръпскыхъ, светаго Гумешна самодръжца сръпскаго и муроточца и Савы, светаго великааго архієпископа сръпскаго, иже за многю свою милость хода-

тан бикше w момѣ недостонисткѣ къ господѣ и молитвами
ихъ многажди спасень быхъ въ мори же и на сѣши, въ ра-
техъ и въ различныхъ нѣждахъ и нахожденїи шть инопа-
мѣнныихъ, даже и шканишю доушѣ мою шть вѣхъ творца
и владыкы вторницею животъ дарова ми се, до нѣнже къ
прѣдѣлаи изволить се шбладающоу жикотомъ и смрътїю
творцоу и богоу моемѣ, сихъ великыихъ ради благодѣтелствїи
светыихъ господѣ моухъ смѣренїю моему принесохъ малое
приношенїе, приложихъ манастирѣ господина ми скетаго Гавы
иже въ Милѣшевѣ пять сель оу Моравицахъ,...

аще ли же кто дрѣзнеть сѣа разворити... въ мѣсто по-
мощи да мѣ вѣдѣть сѣшарникъ светын Гумешнъ и светн
Сава,...

М. S. 334.

47. 10. VI 1423. Тесар Угљеша прилаже нека села ма-
настиру Хиландару.

Завршетак:

... аще дрѣзнеть разорити снѣ, .. да не имать оучестин
съ великими нашими [скѣ]тилики и хтитори мѣроточцемъ
Гумешномъ и архїерешемъ Савою на ни[хъже] наше оупованїе...

П. и К. 561.

48. 1437. Акт игумана Пахомија и хиландарских калуђера.

Благодѣтию и чловѣколюбіемъ... Ісуса Христа и изво-
ленїемъ прѣчистые его матере и молитвами прѣподобныхъ и
богочестивыхъ штьца нашихъ светаго Гумешна и светителя
Сава... мнѣ... іеромонахоу Пахомїю прѣдрѣжцоу редѣ
стражбы моеѣ.

П. и К. 563.

49. 15. VI 1450. Патријарх Никодим наређује да се од патријар-
шије наново даје оно што је установио свети Сава
Карејској ћелији св. Саве и да се ослободи неко хи-
ландарско имање у Пећи.

бикшоу мнѣ смѣренному Никодимому и по милости бо-
жиии патријархоу на сы светы прѣстолю иже въ светихъ штьца
нашего прѣкаго наставника и пастира и добре просветившаго

вчѣсткѣнѣ своѣ земаю сръбскоуѣ архіереѣ Христовѣ господина
ми курь Гаки...

... въспоминають смиренню ми ѡ приложкоу што ѣ
оустѣи свѣти Гака...

По прѣшѣстѣи же нашѣмъ ѡтѣ здѣшнихъ, его же из-
волитѣ владыка Христе прѣдръжати прѣстолю свѣтаго Гаки,
тѣмъ іако господина и брата монѣго молимъ сине оутвер-
жденноу къ златопечатнишмъ хрисовоули господиноу и оучи-
телѣмъ сръбскимъ курь-Гакимъ и нашимъ смѣреніемъ непо-
творноу... нѣ паче колѣи и крепчанѣ потверждати.

П. и К. 565.

50. (1401—1462). Уговор о продаји између хиландарских
калуђера и Ксенофскога манастира.

Почетак.

Благодѣтию и чловѣколюбіемъ владыки нашего и го-
спода Исоуса Христа, изволниѣмъ прѣчистіе Богоматере и
молитвами свѣтыхъ и прѣподобныхъ и богонѣсныхъ ѡтѣцъ
нашихъ Сімеѡна и свѣтаго Гаки... прѣдръжѣщоу ми рѣдъ
начелства монѣго къ домоу пречистіе лавры хиландарьскѣи.

П. и К. 553.

51. 1572. Посланица хиландарских калуђера Ивану Грозном.

Поннеже свѣты монастырь естъ словеньскаго (язык)а въ
чюжден странѣ, къ грѣхъсѣ(ѣи) землѣи. Прѣви свѣты Гака мно-
[гоу] златомъ искоупи тоу свѣтѣ мѣсто, к томоу (кѣ)ліе и
сѣла и па(...) и ловища и пашища (...) црѣковѣ и ѡтѣ грѣхъ-
скихъ монастырей, и приложи свѣтомоу монастыроу, іакоже оу-
житію свѣтаго сказоуѣтъ...

И мы смиренїи и ниши твоего царьства богомольци
оузрѣвши, радости испльнишмъ се, іакоже тебѣ христолюбѣ-
ваго нашего цара и ктитора самого зрѣши по срѣдѣ насъ хо-
дѣща, іакоже иногда цара Стефана или краля Милоутина
любо свѣтаго Сімеѡна и свѣтитѣля Гакоу...

Пожалоуи. царь и господарь, прикажи своимъ царь-
скимъ словомъ оустроити црѣкву къ томъ же двоуроу [на Мо-
скви] свѣтымъ чудотворцемъ сръбскимъ Сімеѡноу и свѣти-
телю Гакѣ...

П. и К. 584—586.

II. ЗАПИСИ И НАТПИСИ

1. 1305 г.

Изиде же на свѣтъ нашего языка вожьствьное се писание потыщанием и любовию многою и желанием изъ млада wskиенаго когочьстиваго и прѣwсквиен'наго и прѣваго архиепископа всеи срьбьскыи земли курь Сава, сына прѣподобнаго wца Симеона, прѣваго наставника всеи срьбьсцѣи земли. Съ же благочьстивым архиепископом и кралевьство wкнови и wскети ї въ срьбьсцѣи земли...

Запис 38 у рук. Воскр. ман.

2. 1316 г.

... Я въ нынѣш'нихъ родѣхъ избраа и въздвиже господина скетаго Симеона Неманю, и многоразличными знаменни и чюдесы почьтъ н. Многы во шьнтѣли оу тебе, спасе, соут по саномъ всемъ раздѣлени по числоу добрыхъ дѣтели, и ѿ него доброплодны ѿрасли многы процвѣть рекоу же го сподина скетаго курь Сакоу и иныхъ мнозѣхъ, въ нихъ же и господинъ нашъ Стефанъ кракъ Оурошь...

Запис 6607 у јеван. Карејске типикарнице. Исп.

3. 1316 г.

Синь светынъ и вожьствьныи книги приложни Стефанъ Оурошь краа кели скетаго Сава поустьиенжителя иже въ Карѣихъ, иже създа господинъ родителъ кралевьства ми и оучитель ѿ(ъ)чьства нашего скеты Сава пр(ъ)выи архиепископъ срьб'ьскыи, троуды и поты скончи светынми на свое спасение и соущимъ с нимъ и по немъ...

Запис 6008 у рук. ман. Хиландара. Исп.

4. 1319 г.

Божьствыиныхъ пророкъ прореченна скръш[еннѣ] принесе, ѡкоже бо рече Исанѣ скъти се... приде бо свѣтъ твон, и възведе шкръсть шчи скон, и виждь събранна ти чеда, пондоуть бо царие въ свѣтъ твоньмъ и нѣмци къ зарн вѣстока твоньго. Прьвому оубо Израилю изнемогшоу невѣрствомъ рече тѣжде пророкъ ѿ лица господня глаголе: нарекоу не люди монѣ, люди монѣ, и не възлюбленнѣ монѣ, възлюбленнѣ; идѣже рече се нмъ: не люди монѣ есте вы, тоу нарекоутъ се сынове бога жикаго. Видимъ бо ш насъ велика божия смотренна милосердин, иви ко намъ новаго Якрама, скетаго нашего господина Симеона и новаго мироточьца въ покорожденнѣмъ Израилы, рекше въ сръп'ецки земли, ѿ того бо намъ всекраснь плодъ, сынъ нго куръ Гака божьствыи, многими поти и троуды ѿвергъ платьскоую тяжесть, ѡко нѣкон небопарны шр'ль въ породу пришьдъ, породн, неже не(тъ) обнови, не тѣчию себе, нъ и всоу сръпскоу землю доухомъ светымъ, ѡко нѣкаѣ чьстьнаѣ пчела ѿ вѣхъ красныхъ цвѣтъцъ събравъ, и исплани скон отьчѣ-етко[...].]скыи и самодръжавьныи въ концѣ[...].]етва оукра-сивъ, и правокрною крѣоу оутврьдивъ, и великими архи-еркискыи саномъ почтъ. Подоже же се Боговидцоу Моисею, нмоуже хотиоу створити скинию, рече нмоу богъ: створиши вса по шбразоу ѡавльн(о)мъ ти на горѣ, тако и съ бого-блаженнѣ оучитель нашъ Гака, видѣвъ нже въ светѣмъ градѣ Нир(о)с(али)мѣ шбразъ цркви славнаго Ешиа и скетаго Га-выи Нирсалимьскаго, въ тѣжде шбразъ створи сию великоую црквь. Ѻвергъхомъ же въ светыхъ нго словесехъ, нже встали намъ въ оутѣшениѣ ѡко рече: молю по мнѣ хотищихъ кыти, за маловерѣмен'ныи ради жизни недокончан'наѣ мною, испл-ните. Тѣмъ же оубо азъ смѣрени Никодымъ, милостию все-дръжителѣ бога и молитвами скетаго Гаки и светыхъ хти-торъ и светыхъ светитель сръпскыи земли възведевъ быхъ на си... прѣстоль архиепископнѣ сръпскыи землѣ, ... нгда же възведевъ быхъ на си светын великын прѣстоль скетаго Гавин, всегда имѣхъ к' оумѣ память подвига и троуда шнѣхъ блаженыхъ и чьстьныхъ моужин, паче же и оучителя и на-ставника нашего скетаго Гаки къслѣдствоунъ словесемъ, потъ-щахъ се понѣ малѣ снѣ приложити. Послахъ въ царскын градъ

къ монастырь скетаго прѣдтече и кръстителя Ивана, и принесень ми бысть си тиникъ ѿ(о)с(аи)мьскы, и прѣложихъ и въ нашъ языкъ ѿ писмень грѣчьскаго языка... Си же тиникъ написанъ бысть въ лѣто $\cdot \overline{\text{С}} \cdot \overline{\text{В}} \cdot \overline{\text{К}} \cdot \overline{\text{С}} \cdot$, савиньчанаго кроу҃га $\cdot \overline{\text{К}} \cdot \overline{\text{Г}} \cdot$, лоу҃ннаго же кроу҃га $\cdot \overline{\text{Б}} \cdot$, индикта $\cdot \overline{\text{Б}} \cdot$.

Запис 52 у рук. Нар. Б. бр. 6.

5. 1329 г.

Слава ѿцоу и синоу и светомоу доухоу, слава въ троици Богоу, слава ѿ всемъ съвършителяю Богоу Господоу поспѣшествоующую и слоко оутврѣждающую послѣдствоующими знамеными аминь. Благодатню Христокою трисинаго божьства съвъкоуплене и неразѣкане ѿца и сина и скетаго доуха, на паче изволеніемъ ѿца и поспѣшениемъ сына и съвършениемъ скетаго доуха, сие светон и божьствоннѣ еугеліе написа се и съвърши се пожелѣниемъ предсвищенаго господина архиепископа вѣхъ сръбскихъ земель и поморьскихъ курь Даниила, тогда владычествующую нмоу на прѣстола скетаго скетителя курь Савы, прѣкаго архиепископа сръбскаго, въ дни ... краа Оу҃роша третиаго... И сие светое и божьствоннѣ еугелие написа се оу светыхъ апостолѣхъ оу Пекы, оу Ждрѣлоу, пожелѣниемъ и благословениемъ прѣкопрестольнаго и прѣвсвищенаго господина и оучителя архиепископа всеи сръбские земли и поморьские курь Даниила, нгоже благоволіи Богъ и доухъ скеты, а не чловѣкъ быти архіереа на прѣстола скетаго курь Савы... И ѿ, многогрѣшныи монахъ Никола, бывъ нгоумень скетынѣ лавры Стоуденичьские исписахъ сие скетнѣ еугелие въ лѣто $\cdot \overline{\text{С}} \cdot \overline{\text{В}} \cdot \overline{\text{Л}} \cdot \overline{\text{З}} \cdot$, индикта $\cdot \overline{\text{Н}} \cdot$.

Запис 55 у рук. ман. св. Павла у Св. Гори.

6. 1359 г.

Еъ то врѣме Михаиль старѣцъ пожелѣниемъ ѿца нгоумена и все кратнѣ принѣти пиргъ рекоми Карета скетыхъ и прѣподок'ныхъ и когносныхъ¹ ѿ нашихъ Симеона и скетителя Савы келію и видѣвъ не² шврѣтъ тріѡд новаго и(з)вода³ и потышав' се трудоу и поданиемъ исписа си тріѡд светомоу Симеоноу и скетомоу Савѣ келіи рекше каренской⁴ на оутѣшениіе братиамъ доушечно и тѣлесно, и Михаилоу старѣцоу

на спасениѣ, и да моу не(ть) помень. И повелѣ стар'ца и к'са братиѣ, да не има ни единыѣ ѿ настоящихъ по нас стар'ца ни игоумьнѣ ни кто люко⁵ ѿ владоущихъ изнести си трѣва ѿ пирга. Кто ли се наиде такоки и не оустидит' се повелѣнию божію и скетыхъ ѿца нашихъ ктиторѣ скетаго Енимешна и Гаки, и из'несе или ѿдас(ть) нѣкому, да не(ть) проклетъ ѿ господа нашего Ісуса Христа и прѣскетынѣ чьстынѣ Богородице и ѿ скетыхъ ѿца никенскихъ и прѣподовныхъ ѿца¹ Енимешна и Гаки, и ѿ насѣ грѣшныхъ да не(ть) благословенъ, аминь, ни зде ни тамо.

ранзззз кѣи⁶ хин (!)

Запис 115 у рукопису манаст. св. Пантелејмона у Св. Гори (пређе био у Кареји). — Спом. XXX, 43; Петк. 6.

У Петк. ова отступања: ¹ нема. — ² же. — ³ исхода. — ⁴ каренскна. — ⁵ лико. — ⁶ кѣи.

7. XIV—XV век.

... Помени, господи Енимна писакшаго сию литоургию къ Скетѣи Горѣ. Ђа литоурѣа (!) скетаго Гаки срък'скаго оу Пиргѣ.

Запис 9342 пишчев у рук. Петр. Публ. Библ. збир. Погодинова бр. 37.

8. 1416 г.

Мѣсеца ген. • ѿ • памет иже къ скетихъ ѿца нашего Гаки, прѣваго архієпископа срък'скаго.

Запис 5028 у рук. Н. Б. бр. 6: Ђъ • ѿ • иже... (Гл. XI, 194). — У синакс. рук. од год. 1329 у ман. св. Павла под 13 јан. (Григор. 21).

9. 1416 г.

Постаки се скеты Гака прѣвы архієпископѣ Сръкѣмъ къ лкто • ѿ • ѿ • ѿ • ѿ.

Запис 5137 у рук. Н. Б. бр. 590 од год. 1416.

Стојановић, Род. и лет., 110: Замечи и изводи из летописа.

10. 1453 г.

Хрисовъскъ самого скетаго Гаки и брата его прѣкокѣи'чан'наго краља Стефана, мѣста єпископомъ сръкскимъ: • ѿ •

зете'кын, •Ѣ• рашкын, •҃҃• хвостанскы, •Д• хльмьски, •Е• то-
пличкы, •Ѕ• вѣдимски, •Ѕ• дьбарьски, •Й• моравничкы.

Запис 302 у рук. (Зборнику) ман Крушедола.

11. XV в.

Прѣдѣтечева десница Иванако помени ме Гавѣ архі-
епископа сръбьскога.

Натпис 4692 на окову руке св. Јована Претече у саборној
цркви у Сијени (Италија). Исп.

12. 1508 г.

Бѣ лѣто , •Ѕ• и •ЅІ• прѣписа се сїе житїе и подвигы
и поциїа сѣ шце(м) и шобѣ въ пѣстинїи светаго Гавїи,
прѣваго архїепископа и наставника и шчитела и сѣ когомъ
просвѣтитела сконмоу ѿчѣствоу сръпцѣки землї. И въ тїи дњи
обладающїи землїами и царствїи христїаньскимїи вьноукоу
Ягариинѣ законопрѣтоупномоу и трони хрѣномѣ и христї-
аном досадителномѣ злочѣствомоу тѣрчѣскомѣ царѣ Папа-
зита. И въ ти дњи прѣдръжѣш прѣтоль светаго Гавїи
прѣшвещенномоу архїепископоу кѣр Іованнѣ, игоуманоу же
соушоу тогда въ домоу спасовѣ и светаго Гавїи кикшоу
иеромонахоу кѣр Гаврилоу. Писа повелѣнїем иконоба (ма?) ми-
лешевскаго архїдїакона Василиа. Молю ви се чатоушаго, и
аще погрѣшилъ гдѣ есмь, чтите исправляюще, и благосло-
вите, а не каините, а кѣе Богъ да благослови, аминь, аминь.
Многогрѣшнии дїакъ Владислав, аще и грѣшилъ есмь, молю
ви се благословите и простите ме, а васъ Богъ. Мѣсеца маа
въ •йї• днь скетакихъ. И тада пѣтова (въ) Сараево.

Запис 399 у рук. Сар. Ц. М.

13. 1511 г.

Изволенїемъ шца и поспѣшенїемъ сына и сѣвршенїемъ
светаго дѣха, и молитвами прѣчистые владичице наше Бого-
родице и приснодѣквы Марїе, и помощїю скетыхъ ктиторѣ
нашихъ Гумешна и светителѣ Гавы, любовїю же и шрѣдїемъ
чѣстнаго сѣбора лаври Хиландарьскые сѣписа се сынѣ Фалтирь
сѣ протѣкомъ, понеж(ѣ) нашъ монастырь не имаше сїе кнїге
протѣка...

Запис 6203 у рук. м. Хиландара бр. 188 (103). Исп.

14. XVI в.

Изде же на свѣтъ нашего языка божественное се писание потыщаннемъ из млада wskищенаго и богочастыкаго и прѣ-
wскищенаго и прѣваго архієпископа въсе срѣпске земле и по-
морскіе курь Гавы, сына прѣподѣвнаго штыца Гимешна,
прѣваго наставника въскіи срѣпсцѣи земан; съ же благочъ-
стивын архієпископъ и краля(с)тко шкювни и wсвети въ срѣпсцѣи
земан,

Запис 5543 у крмчији XVI века у Букурешту.

15. 1517 г.

К лѣто , . ѿ . ѿ . ѿ . ѿ пришел ѿ Гвалты Горы старецъ Ісана
принеслъ к келькомъ князю книгъ житіе свѣтаго Гавы сръбъ-
скаго,

Запис 429 у рук. Одес. библ. бр. 34.

Такав запис налази се на више рукописа у Русији: у библиот.
грофа Толстоја бр. 233, у Румјан. музеју итд.

16. 1520 г.

... Христовѣ, такожде и ѿ свѣтыхъ ктитор нашихъ Гумеона
и свѣтителъ Гавы, и ѿ вѣскъ скетыхъ да нѣетъ благословень,
амин, амин, амин.

Запис 6217 у рук. ман. Хиландара бр. 129. Исп.

17. 1521 г.

Оуказъ лѣтомы вѣчнымъ колико ѿ кого вѣка...

ѿ Курила философа до свѣтаго Гавы прѣваго архієпи-
скопа, оучителя и прѣвосветителя сръбскаго нокаго по истинѣ
апостола и брата его Стефана прѣвокѣичанаго краля сръбъ-
скаго лѣт . ѿ . ѿ . ѿ . Идама же лѣтъ . ѿ . тисоуць . ѿ . ѿ .

Запис 5589 у ст. штамп. књ. у Н. Б. бр. 30.

18. 1568 г.

... Списа се сіа свѣта божьствна кнѣга глаголеми трѣмъ
поклѣнїемъ... патріарха... куръ Макарія Пекскаго... И кто ю
кте ѿети ѿ сего храма, на страшикмъ свѣдъ Христовѣ пречи-
ста богомати да мѣ вѣде съпарница и да естъ проклѣтъ ѿ
господа бога въсѣдръжителъ и . ѿ . ѿ . ѿ . свѣтыхъ ѿць, иже въ

Никен и прѣподобнѣхъ и когноснѣхъ ѿць нашихъ Сїмена и кетителя Сави,...

Запис 6341 у рук. Цетињског ман.

19. 1585 г.

Еъ лѣто .ѣ.ч.ѣ. прѣписахъ сїю книгу Іѡсѣпа прѣмоудраго, иж(е) ѿ Еврѣи оудряжав'шаго прѣискрѣно любо-моудрїе Мат'таѣа ѿ роускаго извода... сїе писахъ къ пирѣ светаго Сави въ Кареахъ, тогда ми оубогомѣ прѣкывающѣ въ томъ мѣстѣ. Тогда пакы изѣхомъ изъ пир'га братїамъ съборнымъ и инымъ ѿсѣдати въ съборнои кнѣи (и) дѣже и прежде, пониж(е) не мало вѣше погрѣшенїе при игѣменѣ Пансею їерѡм(о)нахѣ.

Запис 775 у рук. ман. Хиландара бр. 293. Исп.

20. 1595, 1599 г.

Да се зна каде съжигоше Тоурци светителя Савоу, архї-епископа срѣпскыи и приморскыи земанъ въ Белиграде. Начелни кезиръ Синанъ паша, иже беше предъ конскою. Сїа выше въ лѣт(о) .ѣ.ѣ.ѣ. и .ѣ.¹

Запис 876 рук. (јеванђељу) ман. св. Тројице код Плеваља бр. 15.

¹ Ова реченица изгледа позније дописана.

21. 1592 г. и доцније.

Сїа книга дїакона Ђснѣа Спасови коды, и тко е не ѿнимити ѿ светаго прѣвбраженїа да нетъ проклетъ ѿ господа бога и причистїе его матери и светаго Сїмена и светителя Сѣки, амин, амин, амин.

Запис 6436 на Цетињском октоиху у ман. Хиландару бр. 1. Исп.

22. XVI в.

Еъ име ѡтца и сына и светаго дсха. Еъ лѣто .ѣ.ѣ.ѣ. ѣ. ѣ. въ царство благокрѣпаго цара киръ Калонана грѣческааго, царствоујуцааго восточными землями и западными, нашоу господиноу вѣноукоу светаго Симеона, и прѣковѣнчанааго краля киръ Стефана младѣишему сыноу его въ

всѣмъ братиѣмъ а прѣбольшемоу и прѣвеликомуу кралю Стефану Оурошу въ своѣмъ отъѣствѣ самодръжавнѣ царьствоующюу всѣмъ сръбьскыи земли и поморьскыи, а сего прѣосвещенаго кря Сава прѣстоля прѣдръжщюу богоносьпомоу отцюу нашему въторому архинпископу прѣосвещеному Арсению, и при блаженѣмъ и прѣподобиѣмъ отци светогорьсцѣмъ протѣ курь Теодорѣ, въ дѣни же тѣхъ светыхъ моужин и ꙗкоу чрънцюу живоущемоу въ Светѣи Горѣ того прѣосвещенаго кря Сава послѣднемому оученикоу грѣшномуу иромонахоу Доментиану бога прѣдложи оуразоумѣти житиѣ сего прѣосвещенаго кря Сава; и кожимъ поклѣннѣмъ и светаго доуха наставлянѣмъ и молитвою прѣосвещенаго кря Сава окръмлянѣмъ, и тѣмъ прописано бысть въ самон Светѣи Горѣ въ мѣстѣ рекомѣмъ въ Каркахъ, и въ снхастарин того самого прѣсвещенаго кря Сава, въ нѣнже цръкви светаго Сава иеросалимьскаго; а господѣмъ нашимъ Исоусъ Христомъ, и того молитвами прѣосвещенаго кря Сава, за благыѣ кѣры нго и за любовь великоу, юже имѣаше къ прѣосвещеному си господиноу кря Савѣ, благокѣрныи господинъ нашъ Стефанъ краля Оурошъ того ради послаа ѣмоу когъ прѣсвѣршеноу молитвеу нго, и того харизма ѣмоу бысть та книга. Я господоу когоруу нашему Ис. Хр. слава и чѣсть и безначалиѣ въ вѣськоначныѣ кѣкы, аминѣ.

Запис 4931 у рук. Беч. 6. 6р. 57.

23. XVI в.

На лѣто .ѿ.ѿ.ѿ.ѿ. индикта .ѿ. въ царство благокѣрнаго цара Грьком кря Калоиана, и въ дѣни самодръжца сръбьскаго кнюка светаго Сумишна, сына же Стефана...
... потомъ бывшимъ богоносци прѣсвещеннѣмъ Арсению Деметриану еромонахоу, ꙗкоже прѣжде речено живоущюу въ Светѣи Горѣ въ мальчаници сего светаго иже ис(ть) именуемо Карѣн, послѣднемому сченикоу его бывшому, прѣдложин Богъ ѿкрыа доухомъ светымъ проразоумѣти житиѣ сего прѣсвещеннаго Сава, и тѣмъ сложено и прописано быс(ть) въ мѣстѣ вышереченѣмъ Карѣнахъ, светаго доуха наставляннѣмъ и молитвами светаго за благыѣ же кѣры, юже

имѣше къ прѣсвѣщенномѣ си господиноу Савѣ благовокрнымъ господинъ нашъ Стефанъ краљ Оуросъ посла емоу когъ прѣсвѣщенноюю молитвѣ его сїю кингоу, юже прїеть, іако прѣвеликы даръ чьстьнъ.

Запис 4932 у рук. Пет. б. Отч. II. 1868, 119.

24. XVI в.

Изъ сѣо Пахомїе ѿ Блашка землѣ тако сам писалъ за калѣгерѣ Блахїи, кое да прѣвѣка със Грѣци да не бѣд(е) прощен. Да знате ви, кратїе, како глаголе скетї Павлѣ апостола на апостола: Грѣци, вели, зли свѣри и присно лѣжани и лѣкаки и немилостивки. Тако скети Савѣ, кое чинилъ [!] Филандарска манастир. Братїе, кое донде на Свѣта Гора, сам да сѣди, како мож(е), тако да се храни, съ проклети Грѣци да не чини смѣшенїе, никако, ажи (?) тако сѣмъ заклел. Колико досад(а) имаемъ ѿ Грѣци проклети.

Запис 9691 у рук. Рум. м. бр. 1437.

25. XVI в.

Си скети храмъ прваго архїепископа куръ Сави великаго чюдотворца иже (?) къ Милешки... грѣшнии Никанор промонахъ.

Запис 9716 запаран на зиду у м. Жичи.

26. 1600 г.

Снѣ свѣта книга свѣтаго Сави прваго архїепископа си богъ да прости ка кекни, аминъ. Ба лет(о), . ѡ . ѣ . ѣ . ѣ .

Зап. 909 у рук. (Житїе св. Саве) Беч. б. бр. 25.

27. 1605 г.

И ка та времена свѣтаго Савѣ иждивше проклети Гинанъ наша ѡ Белѣградѣ; и многа калѣшеромъ ижда бѣше и црквамаъ заплѣтенїе.

Запис 941 у рук. ман. Крушедола.

28. 1615 г.

...Издѣ же на свѣтъ нашего языка божьствьное се писанїе потыщанїемъ и любовїю многою и желанїемъ изъ млада

вскрѣснаго и благочестива и прѣвскрѣснаго и прѣваго архієпископа въскрѣсныхъ земли крѣ Гавы, сына прѣпо-дѣбнаго штыца Гумишна, прѣваго наставника въскрѣсныхъ земли. Съ же благочестивымъ архієпископомъ и кралнвство швынови и шкеты въ сръбскихъ земли...

Запис 1029 у рук. ман. Мораче.

29. 1619 г.

Сѣмъ типикъ сирѣчь шкразникъ светаго Гавы сръбскаго прѣписанъ се въ лѣто , ѡ . ѡ . ѡ . ѡ . въ пещере светаго Гавы постница, въ въ прѣжде насъ списанъ роукою светаго Гавы въ лѣто, рече, . ѡ . ѡ . ѡ . и прѣстави се господишъ Гумишнъ...

Запис 1066 у рук. Чеш. муз. Исп.

30. 1621 г.

Сѣмъ книгъ понови попу Дмитріе, бывшъ типикарь въ постници светаго Гавы, лѣта , ѡ . ѡ . ѡ .

Запис 1098 у рук. ман. Хиландара бр. 63. Исп.

31. 1624 г.

Сѣмъ въши се сѣмъ светаго и божествнаа книга, житіе и жизнь нж(е) въ светыхъ штыца нашего Гавы, прѣваго архієпископа и оучителя сръбскаго, въ лѣто , ѡ . ѡ . ѡ . ѡ ., крѣгъ слнцъ . ѡ ., и лѣны . ѡ ., ннѣдикта . ѡ ., злато числа . ѡ ., демеііе . ѡ ., мѣсеца ген. ѡ . ѡ . при ігъменѣ монастыра светаго Павла крѣ Іованикію іермонахъ, настоаніемъ и поспешіемъ проігъмена крѣ Митрофана іер'монаха и съ братіями. И насъ грѣшныхъ, ш семъ троудив'шихъ се, простете, а не казнете, понеже съ ноудею велию сѣмъ писахъ, понеже въше зима чюветвна, іако да изва-китъ господъ насъ зимы грѣховныи, и сподовитъ съ правед-ными селеніа. Сѣмъ писахъ оубогы чръноносѣцъ Іантоне Таха, понеже имѣхъ самодрѣжащъ замѣдликъ на добро дѣланіе, и навикохъ ѡ юности прѣзор'ство и не наоучихъ се любомоудрію: ш кто мене не въсплачетъ шкланнаго.

Запис 1149 у рук. Ђамецког ман. у Молдавији.

32. 1633 г.

Сїа скетаа божьственаа и доушепользнаа книга, глаго-
лѣмаа ѱалтїрь, исписа се къ монастырьѣ Милешки, храмѣ
възнесенїа господня и скетаго Сави, при архїепископѣ Пек-
скомѣ кюр Павсею, и митрополитѣ кюр Логунѣ и игуменѣ кюр
Басилїю, къ лѣтѣ , ѿ . р . м . а ѿ Христова рож. , . а . х . а . р . ,
ин'дїктїѡн . а . крстг . а . лш . . ѿї . , епѣх . а . рскою много-
грѣша чрк'ца Захарїе, їсл . . ѿї .

Запис 6737 у рук. Северинске цркве.

33. 1635 г.

...Изволнїем отца, и поспїшенїем сына, и съвршенїем
скетаго доуха исписа се сїа скетаа и божьственаа слоужба при
храмѣ възнесенїа господня и скетаго Сави, зовомѣ Милешка,
прї архїепископѣ Пекскомѣ кюр Павсею и митрополитѣ кюр
Логїнѣ и игуменѣ и архимандритѣ мѣста сего кюр Маѣїмѣ.
И которомѣ скещеникѣ по нїмъ вѣде, да поменѣ грѣшнаго За-
харїю писавшаго къ лѣт(о) , . ѿ . р . м . ѣ , а ѿ еж(е) по плъти
рождьства Господа и Бога и спаса нашего Исуса Христа
' . а . х . а . ѣ . .

Запис 6752 у рук. (литургија) Унив. библ. у Загребу.

34. 1652 г.

Бога влагаго благодатїю и произволнїем, повелѣнїем же
и иждивенїем чьстївишаго и прѣподобїишаго... кюр Вик-
тора іеромонаха, игумена и архимандрита, иже къ Светїи
Горѣ Іовна царскыи и скещенныи слаженосрътскон великыи
лавы, монастыра Хиландара, скетаго Сѣмѡна мѣроточца и
светителя Савы, исписа се сїа скетаа и божьственаа книга,
глаголѣмаа Златоусть пентїкостны... И списана высть сїа
книга рскою смѣрннаго Янтѡнїа іеромонаха на мѣсто на мѣ-
сто (!) нарицаемо Светаа Анна, въ келїю прѣображенїа, къ
лѣто бытїа , ѿ . р . ѿ . , ѿ въплъщенїа же слова , ахїи мѣсеца
април . а . днь .

Запис 6870 у рук. ман. Хиландара бр. 284. Исп.

Горѣ Ядвина, царскыи и скещенныи славенсръвскыи великыи
лакры монастыра Хиландара, светаго Сумѣшна муроточца и
скетителя Саваы исписа се сѣа скетаа и божествѣна книга рѣ-
кою грѣшного попа Гайрина Житомислицинина къ монастырѣ
Хиландарѣ. Гѣе писахъ понѣженіемъ и любовью повѣждаемъ
вышереченаго отъца къ ѣ лѣто р ѣ ѣ.

Запис 6976 у рук. ман. Хиландара бр. 266 (181). Исп.

39. 1672 г.

Сѣю викаію повѣза доуховникъ Пиканоръ ѣермонахъ прѣ
игъменѣ кѣр Бикторѣ ѣермонахѣ цѣною единого златника, и
даемо мѣе на прочитаніе саковно въси докъ ѣ живъ да стои ѣ неѣ,
пакы викаіа да естъ монастырска и тко ѣе ѣ ѣнимити ѣ ске-
таго сѣго монастыра кражимъ наветомъ, таковы да естъ про-
клетъ ѣ господа бога въседржителѣ, и да мѣе сапарница
скетаа богородица и скеты ктитори Сѣмѣшн и скетитель Сава,
амин, амин, амин. Бѣ лѣто , ѣ . р . ѣ . ѣ .

Запис 6487 на Острошкѣј библији бр. 80 у ман. Хиландару. Исп.

40. 1680 г.

Бѣи кукотъ светаго Савае сръвскаго чоудотворца прѣстъ.
Сакова доуховникъ Нектаріе ѣермонахъ Милешкацъ, къ лето
, ѣ . р . ѣ . ѣ .

Натпис 7040 на поклонцу ѣивота у Печ. патријаршији.

41. 1682 г.

Сѣа книга ѣалтир'ское тѣкованіе монастыра Хиландара,
иже естъ въ Скѣтки Горѣ Ядвинсѣѣки, и тко ѣе ѣ ѣнимитъ ...
таковы да ѣ проклетъ ѣ господа бога ... и ѣт скѣтѣхъ кти-
творъ нашихъ Сѣмѣшна Мироточца и скетителя Саваы и ѣ
въсѣхъ скѣтѣхъ ѣ р ѣ ... Зане естъ ѣ дрѣвныи вѣрѣменъ въ
светон ѣбителѣ Хиландарскон цѣрѣ ѣ светаго Сѣмѣшна и Саваы ...
Како се ѣтниме ѣ монастыра да ѣ проклетъ прѣо ѣ господа
бога въседржителѣ і ѣго матере і ѣ скѣтѣхъ ктитворъ Саваы і
Сѣмѣшна і ѣ насъ грѣшнихъ, амин.

Запис 7070 у рук. (на хартији) ман. Хиландара бр. 268 (101).
Исп.

42. 1682 г.

Сѣа книга ѡзальтирско тлькованіе монастыра Хилан'дара... и тко ѣе ѡнимити ... таковы да е проклетъ ѡ господа бога въседръжителя и ѡ прѣчистые богородице... и ѡ скетыхъ ктитор нашихъ Сѣмѣона и скетителя Савы...

Запис 7071 у рук. ман. Хиландара, бр. 189 (100). Исп.

43. 1682 г.

Сѣа книга глаголюма скеты Барлаамъ монастыра Хиландара къ Светки Горѣ ѡ игъменіе, да стоитъ неѡмѣлаемо оу игъменіи речено въсть съворѣ, и да е проклетъ тко ѣе ѡнимити ѡ игъменіе, да е проклетъ ѡ господа бога и прѣчистые его матере, и скетыхъ тѣхъ штыць иже къ Пикни, и скетыхъ ктитор нашихъ Сѣмѣона и скетителя Савки, аминь, аминь.

Смѣренны игъмень Гавріиль иромонахъ, лѣто 7190.

Запис 7072 у рук. ман. Хиландара бр. 77 (317). Исп.

44. 1682 г.

Изколеніемъ ѡца и посненіемъ сына и съкршеніемъ скетаго доуха, съ пирагы скетаго Сави ѡвѣновы камарами митрополѣтъ белградскы ханъ кур Сѣмѣонъ при игъменѣ Гавріилѣ лѣт(о) .ѣ. ѣ. ѣ. ѣ.

Натпис 7080 над вратима у параклису св. Јована на врху пирага св. Саве у Хиландару.

45. 1691 г.

Сѣин апостоль роужькы дадосмо ѡ монастыра Хиландара оу постиницѣ скетаго Савы да слоужитъ въсѣгда. Сѣе подаде се прѣ игъменоу кѣр Сѣмѣонѣ иер'монахѣ и при типикарѣ проигъменоу Ѡвѣфанѣ иромонахѣ; се ж(е) кыс(ть) къ лет(о) .ѣ. ѣ. ѣ. ѣ., и т'ко ѣе ѡнимитѣ ѡ поснице, да не проклетъ ѡ господа бога и ѡ скетѣ тропснице богородице, аминь .гѣ., и ѡ скетыхъ ктитор Сѣмѣона и скетителя Савы.

Запис 7191 у руск. шт. апост. бр. 96 у Хиландару. Исп.

46. 1699 г.

На лѣто .ѣ.ѣ.ѣ. месеца июліа .ѣ.і ва недѣлю свети
 ѡтца, да несть вѣдомо како коунихъ сню доушеспасишю книгъ,
 житіе скетого Саки прваго архіепископа и свитела еркскаго,
 азъ грѣшнн и смѣрени Даниа наречени владыка цетински.
 Яце произколитъ благи богъ са братією приложімо сѣю книгъ
 храмъ рождаства прѣчистіе богородице на Цетиніе. И тко не
 е са неправдою отнимити ѡ сего вѣше реченаго храма, да вс-
 деть проклетъ ѡ господа бога вѣсѣдржитела, и да мѣ всѣдетъ
 на страшномъ соудѣ скета богородица ка место милости сѣ-
 парница, аминь.

Запис 2059 у рук. Беч. библ. бр. 25.

47. Око 1682.

Сіа книга догматикъ скетого монастыра Хилан'дара иже
 есть въ Светен Горѣ Идоцецки, и тко не е ѡннмнн нан
 издати и из порте на полѣ изнестн, любо поплъ любо діаконъ,
 любо пѣвакацъ любо чѣтацъ, любо монахъ, любо простъ людинъ
 таковы да е проклетъ ѡ господа бога вѣсѣдржитела, и ѡ
 прѣчистые богородице и ѡ скетыхъ тїи богоносны ѡтца и
 скеты ктитора нашихъ мѣроточьцъ Сѣмѣина и светителя Саки,
 и ѡ вѣсѣхъ скетинихъ и іако Даданъ и Явирин да потрѣбленъ
 всѣдетъ напрасно ѡ вѣмле животь его іако каетке последникъ,
 аминь, аминь, аминь.

Запис 6521 у рук. м. Хиландара бр. 216 (264). Исп.

48. XVII в.

На си же день .ѣ. (маја) принесенъ выс(тъ) ѡ Трьнова
 града въ славною лавроу Милешкоу краинѣ Владислаком
 првкы архіепископъ и господинъ ерпекинъ земле скеты Сава въ
 своѣ ѡчѣство, въ лѣто .ѣ.ѣ.ѣ.м.ѣ.

Запис 4929 у рук. Н. Б. бр. 19 л. 59а.

49. XVII в.

На лето .ѣ.р.ѣ., въ дѣнїи Пер'скаго цара вѣзетъ вѣсть
 скетитель Сава въ пѣтакъ келикы, ски мнѣ грѣшномъ.

Запис 5253 у рук. Праш. муз. бр. 19. Исп.

50. XVII в.

Оуказъ лѣтомы вѣчнымъ колико ѿ кого вѣка.

Ѿ Куріла философа до светаго Сава прѣваго архіепископа, оучителя и прѣвосветителя сръвѣскаго, поваго по истинѣ апостола, и брата его Стѣфана прѣвоуѣчананаго краля сръвѣскаго, лѣт. сп., ѿ Адама же лѣтъ .з. тисоушь .хм.

Запис 5589 у Гораждинском псалтиру из 1521 г.

51. XVII в.

† Октоихъ Светаго Савкѣ келне иже въ Карѣхъ.

Запис 6014 у рук. (Октоих на перг.) м. Хиландара бр. 32 (128). Исп.

52. XVII в.

Сѣи книга, глаголема прологъ, монастыра Хиландара ѿ сѣгаснице... Ище ли онъ сѣметъ его... да е проклетъ ѿ господа бога, и ѿ светити хтиторъ Сѣмешна и светителя Савки, и светаго иже ва царѣ краля Стефана, і ѿ пресветыи богородице, и ѿ светаго княза Лазара, и ѿ еѣ апостолъ...

Запис 9624 у рук. м. Хиландара бр. 293 (342). Исп.

53. XVII в.

Къ лѣто .с. ѿ .р. .к. .с. постави се Светын Сава архіепископомъ.

Запис 9946 у рук. Н. Б. бр. 100.

54. XVII—XVIII в.

Прочитаи сѣи псалтир, любімни, поменѣ мене грѣшнаго монаха Сѣдимна, да и текъ господь поменеть. Сѣи псалтирь грѣшнаго монаха Сѣдимна, по сѣмрѣти мои да вѣдетъ Хиландаръ монастырь; и хто его въсхошеть ѿнести ѿ монастыра да вѣд(еть) проклетъ ѿ господа бога и прѣчистыи богоматере и ѿ светыхъ хтиторъ прѣподовныхъ ѿнь Сѣмешна и светителя Савки в сѣи вѣкѣ и въ вѣдѣшии.

Запис 9610 у рук. м. Хиландара бр. 278 (117). Исп.

55. 1717 г.

Ѿ светаго Сава до садъ наѣо .с. ѿ .с. .лѣта .а. ѿ .і. .с.

Запис 9991 у рук. (Октоих) у еписк. библиотек. у Пакрацу.

56. 1728 г.

Єѡа книга глаголема силогѣзмо, изъ олтарске кѣше понѣсе
игъменъ Гѣрасим оу сръбскѣ землѣ на прочитание; паки є до-
нѣсе попъ Гѣрасим и прѣжде сего изгоре манастиръ , а ѿ ѿ
ѿ пирагъ светога Сави до пирагъ скеты Гѣоргѣе, кикш
тогда патріархоу каселенскомѣ Срѣмна, пецкомѣ Монсею, ми-
трополитѣ Епѣментію, игъменѣ Гѣрасимѣ хиландарѣскомѣ. Паки
се поче правити , а ѿ ѿ ѿ при патріархѣхъ ... Пансею ...

Запис 7542 у рук. ман. Хиландара, бр. 89. Исп.

57. 1746 г.

(Ген) часослокъ приложимо ко црккѣ да читаєтъ
типикарь. Иже бы кто покѣсѣтъ такоѣи да є(с)тъ
проклетъ ѿ свѣтѣи и жикотворѣици троици и ѿ . ЄІ . апо-
столен и ѿ . тѣи . свѣтѣи ѿци и ѿ свѣтихъ ктиторѣ нашихъ
Симеѡна и свѣтителе Сави и да є(с)тъ причетникъ Іоуде и
Ірѣи и да иматъ оучестіє съ онеми ниже рекоша: козми, козми,
распни єго, аминъ. ѿ Идама , . ѿ . ѿ . ѿ . ѿ Христа , а . ѿ . ѿ . ѿ .
іюліа . ѿ . ѿ . днѣ.

Запис 7869 у рус. шт. кѣзи у цркви св. Трифуна у башти у
Хиландару.

58. 1757 г.

Сію иконѣ с. Симеѡна и с. Саве приложи рабъ божи
Цѣтко Пазаревѣи са сконѣмъ сѣскомъ Рѣтомъ с манастиръ До-
брићко, храмѣ какедѣиѣ ... за здравіє и вѣсемъ домѣ вѣчни
помен, плати є ценою гроша † (10?) год. , а . ѿ . ѿ . ѿ .
Быєтъ в ѣкто 1257 (?) а поставленъ архієпископъ сѣрпскимъ къ
1228 годѣ, а єго ск ... кно выєтъ сожењно ѿ боедѣмана Си-
нан ... коєпородно ѿт конѣна Іуѣсета кесара ... ка ... конєтѣи
сестѣкъ великаго Константѣи ... го краля сѣрпскаго Симеѡна
Неманеца. Бє ... ѿ оца своєго ко Іудонскѣ Горѣ, и выєтъ
монахъ, потомъ же поставленъ выєтъ первымъ ... є мана
... рхієпископъ константинополски ... комъ Манѣиломъ къ ѣкто
1220 года. И єго свѣто тѣло препочивало въ свѣтомъ мона-
стырѣ Милешевѣи, И нинѣ єго свѣтаѣ ... і на рѣска остала
са въ манастирѣ Ипеккомъ.

Запис 5826 на икони у ман. Добрићеву.

нашихъ, иакоже аз видѣхъ очима моима, монастырь Милешка разоренъ и пож(е)женъ, светагѡ же Саввы моци (иакоже глаголютъ) сожежени ѿ проклѣтыхъ Ягаранъ...

Запис 9698 на рук. житију св. Саве у Рил. ман. бр. 37.

63. XVIII в.

Свети Сава постаки Ярсеніа архієпископомъ на своє место ѿ витіа въ лѣто . 5 . 7 . 5 . 6 .

Запис 9818 на марг у прологу у Петр. публ. библ. (Зб. По-годинова, 629).

64. XVIII в.

Лѣта ѿ Христа . 5 . 7 . 5 . 6 . — Сен жезъ даровалъ ц(а)р Ялѣзи Комнинъ с(вѣ)томъ сербскомъ Савк(ѣ) въ знакъ царски власти поставлѣти игѣмена самокластна.

Кружни натпис 9817 на врху игуманске палице у Хиландару. Исп.

65. 1803 г.

Ѣ некоемъ краткѣ оумилитѣ (оумилитѣ?) Рсвимѣ поклон(и)ѣ гроба господна.

Во лѣто . 5 . 7 . 5 . марта м. приде неки братъ ѿ Калева, монастыра Боговаѣ, храма ста в. м. Гевргіа, гонимъ ѡ проклѣтін Ягаранъ правди ради. И прочтохъ сїю исторію ѡ стемъ Савкѣ и оцъ его Симеонѣ и братѣ предъ (?) Симеонѣ. при арх(и)мандритѣ Каснаїн, игѣменѣ Іованикин тоа стїа обители.

Сїю книгѣ глаголемсю исторію прочтїхъ азъ Рсвимъ Ненадовъ, рожденїем из мѣста Калева, архім. м. Боговаѣ, храм с.с.в.м.п. Гевргіа.

Записи 10411 у рук (Зборник) Н. Б. бр. 1209.

66. 1804 г.

... иже благочестїа ревностїю движимїи, богоносїи и преблаженїи отцы наши зчителы и наставники всеа сербскїе землы, новыи муроточецъ Симеонъ преподобныи со возаклебеннымъ сыномъ своимъ Савкою, первымъ архієпископомъ всеа Сербїи, любокїю божественною разгарамїи, многимъ трѣдомъ

и потомъ воздвигоша штъ основаніѣ церковѣ ко имѣ пресвѣтѣмъ когородицы, въ мѣстѣ семѣ, вокомѣмъ Хиландарѣ.

Запис 3808 на зиду у ман. Хиландару.

67. 1815 г.

Сен вистѣ перви царѣ сербски Стефанѣ Неманѣ перковѣчанинѣ и свѣти Сава, перви архієпископѣ сербски и счители, вѣшнѣ сини царѣ Симеоновѣ, а кто ѡ созданіе мира, .ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. ѡ. 6683. Имѣша власть: .а. Сербскаѣ, .б. Тракіскаѣ, .в. Греческаѣ, .г. Сремскаѣ, .д. Бркатскаѣ, .е. Славјинскаѣ, .ж. Захолмѣ, .з. Илѣричскаѣ, .и. Далматскаѣ, .і. Болгарскаѣ.

Натпис 3935 на зиду у испосници св. Саве (2 часа од Студенице).

68. 1816 г.

Сію книгѣ свѣтагѣ Ѣфрема Сирѣна приложи братѣ нашѣ попѣ Гавріилѣ, родомѣ ѡ Кичевскѣ оу сокорѣмъ церковѣ на прочитаніи братіамъ и за свое спасеніе. И аще кто дерзнетѣ осконтѣ ю, да не вѣтеть (!) емѣ просто ѡ пресвѣтѣмъ когородицы и ѡ свѣтѣмъ наши ктиторѣмъ Симеоновѣ и Савкѣ.

Запис 9067 на кѣзи (1785 г.) бр. 1389 у Хиландару. Исп.

69. 1820 г.

Сен дискосѣ согради Ристо и Крсто оуцѣ Іоанѣ за споменѣ, 1820 год. септемвриѣ 22-гѣ къ Крагѣевцѣ, ѡ испосници св. Савкѣ.

Натпис 4013 на дискосу у ман. Студеници.

70. 1834 г.

Принесе ю іеромонахѣ недостойни и грѣшни Пахоміе Тѣрићѣ у монастирѣ Доволю, ко храмѣ ѡспение пресвѣтѣмъ когородици идѣже почиваетѣ свѣти Сава, на прочитаніи года 1834. Тогда ѡг много времена вѣшнѣ пѣстѣ монастирѣ Йрхаггалѣ.

Запис 9212 у рук. Петр. публ. 6. (36. Хилфердингова, бр. 83).

71. 1835 г.

Благоволеніємъ отца и поспѣшеніємъ сына и совершеніємъ свѣтагоу Дѣха... благословеніємъ же старѣйшимъ свѣтлымъ вѣнчани нашею хиландарскіа обновиха сѣ и оукрашиха всѣмъ свѣтлымъ ікони свѣтлѣмъ здѣ въ церкви преподобнаго и богороднаго оца нашего Саввы свѣщеннагоу въ Карен свѣтлѣмъ въ поетниці иже ко свѣтлымъ отца нашего Саввы архієпископа сервскагоу... Все же то вѣстѣ ѿ любви нѣхъ еже ко пресвѣтлѣи кладичицы нашею богородицы и ко преподобномѣ отцѣ нашемѣ Савкѣ свѣщенномѣ еще же и ко свѣтлымъ ктиторемъ нашимъ Гуменимъ и свѣтителю Саввы... Писа сѣ въ лѣто 1835 мѣсѣца марта 10 на типикарница въ Карен рѣкою Никандра мохъ грѣшнаго.

Запис 9216 у минеју за септембар 1766 г. у типикарници у Кареји.

72. 1835 г.

Преписа сѣ сен чинѣ или оустакъ церковни... ѿ старинагоу преписаннагоу оустака... И преписа сѣ въ лѣтоу ѿ Христа 1835 мѣца марта оу Карен въ поетниці иже ко свѣтлымъ оца нашего Саввы мною послѣдѣнишемъ и присену оунилимъ монахомъ Никандромъ.

Запис 9217 у рук. м. Хиландара бр. 511. Исп.

*

73.

† Єѡ книга пентикостар пирга свѣтаго Савкѣ.

Запис 4459 у рук. ман. Хиландара бр. 60. Исп.

74.

Єѡ крестъ св. Савкѣ.

[Иц ѿ хе нѣка. Єѡ крѣтъ ѣтго Савкѣ].

Натпис 4928 на крсту у ман. Савини.

✱

75.

Натписи 9869 око ликовѣ:

1. Свѣты Сѡка (у Дечанима).

2. Свѣты... оѡка прк... синѣ (у Печ. патријаршији).

3. Гава, прѣвсвѣшени архиепископъ все српске землѣ и поморске (у Жичи).
4. Скеты Гава, прѣвсвѣшени архиепископъ все срѣбске землѣ и поморске (у Студеници).
5. Скеты Гава срѣбскы (у Студеници над гробницом Немањином, у м. Црној Реци, у цр. села Завоја, окр. Пиротски, у Ђурђевим Ступовима, у Долачком ман. у Ст. Србији, у Св. Петки у Младом Нагоричину).
6. Гава срѣски (натпис од цигаља сложен над звоником цркве св. Параскеве, бивше џамије у Призрену).
7. Скеты Гава... срѣски (у Матејићу ман).

*

76. Поученіе Златоуство недѣлам писаніе скетаго вѣца нашего Гава срѣскаго.

Запис 79 у рук. ман. Хиландара бр. 21. Исп.

Приписач је помешао преписивача Саву од Св. Стевана са св. Савом.

III ЖИТИЈА

Архиепископ Данило и настављачи: Животи краљева и архиепископа српских.

1. Житије (и жизнь) и поклѣсти богооугодныхъ дѣянии (святыхъ благовѣрныхъ и) христіолюбивыхъ краљь сръбскихъ и поморскихъ земанъ, въ нихъже прѣкааго начальника имъ похвалимъ свѣтааго отца нашего Симеона Неманю, нокааго мироточаца сръбскааго, и сына нѣмоу прѣосвѣщенааго архиепископа кирь Савау...

Наслов 1.

2. глаголю ... прѣподобнааго отца (нашего) Симеона рекомааго Неманю, и сына нѣго прѣосвѣщенааго архиепископа кирь Савау...

Увод 4.

3. Съ (субо) благочестивын (и христіолюбивын) краљь Владиславъ отъ основаниа въздвиже божьственою цркви въ имѣ сьпасеко глаголанѣмоу Милешеву, идѣже положи тѣло великааго архирей христовъ Саки, прѣнесъ отъ славнааго Трьнока, идѣже лежить чѣстѣнѣ и до сего днѣ.

Краљь Владислав 6.

4. съ благочестивын (христіолюбивын моужь) въ истину великожелание (и любокъ) имѣаше, како бы моштно нѣмоу видѣти она великаа и дивнаа мѣста, о нихъже ськазахомъ въ писании семь, рекше оному богооугоднымъ дѣяниемъ, великааго архирей христовъ кирь Саки, нѣлико трудѣ нѣго и

поутнаи шкстниа, имиже прославаиѣть се къ писании житиа нго...

Краљ Драгутин 40.

5. И прииѣдшоу сегоу прѣосвищеному [Данилу] тамо на мѣсто свон къ Светоу Горю, и по сиѣ оставя старѣишникство славаааго монастыра Хиландара, идѣже бѣ нгоумень, и иде къ срѣдоу Светыи Горы къ мѣсто рекомо Карин¹ къ сиѣстарниу светааго Саки, и тоу възлюбн быти въ иночесткѣ², иакоже нѣкогда тоу жикѣше (светыи) господинь нашъ и оучитель арьхиереи христовъ киръ Сава въ подвижк келицѣ живы оудроучан пакъ свою постомъ, бѣдѣниамъ и молитвами, самъ бо тамо живы и хотештинь по прѣставании нго наслѣдѣствовати то иночно мѣсто³ сико заповѣда реку, иако единомуу или много дѣла жити къ сиѣстарни нго. По заповѣди бо нго и съ господинь мон прѣосвищенны тако твораше.

¹ Л. К. б. Карин.

² К. б. оуединении.

³ Л. иночесто,

К. б. оуединеное мѣсто.

Краљ Драгутин 46.

6. О имени бо силы твонѣ аште и прѣвон нѣлко писаниа сего начыишоу ми житиа благопослоушаниихъ раба твоихъ, нѣже възвеличи дръжавнаа ти благодѣть въ дръжавѣ отъчествиа нѣ тобою дарованѣи нмъ; въ нѣже прѣвон начело и наставникъ нѣ прѣподовьныи отъцъ Симеонъ Неманиа, и доброплоднаа вѣтъкъ отъраси нго, оудодникъ же славы твонѣи и свѣтильникъ отъчествию си земли сръбьсцѣи, господинь нашъ и оучитель, слоужитель же триснѣнааго ти божѣтка, арьхиереи киръ Сава; ти бо послоужыше ти въ жити¹ семь въ вышннихъ съ ангѣлы ликовествоують; отъ ткѣхъ бо пактороднааго нестѣтка и съ господинь мон благочѣстивыи краљ Стефанъ Оурошъ бысть...

¹ Л. жикотѣ.

Краљ Милутин 104.

7. [Шишман и Татари] тоу повѣждени силою господинь и молиткми светааго арьхиереа христова Саки, множество нѣхъ

много извинено бысть. и въ тоу оубо ношть стонештиньмъ нмъ близъ мѣста того рекомаго Ждрѣло, когъ великоѣ знаменіи страха іаки нмъ молитвами оубоудьниѣ своихъ скетааго Симеона и Савы и архієреѣа христова скетааго Ирсеиніа лежештааго тоу въ домоу скетиньхъ апостола, таково знаменіе, іако видѣти нмъ стапль огньнъ великыи съходешть отъ небесе, отъ негоже лоуче пламеньныи исходеште и съ іаростію опалиаху лица ихъ, и моужинъ огньнии образы нмоуште, такожде и ороужіа нмоуште въ роукахъ своихъ, и съ ноуждею великою женѣаху не съсѣкаюште плькы ихъ...

Краљ Милутин 117.

8. и ваю же молю, скетам¹ господи мои, прѣподобьне отъче Симеоне и кирь² Саво, дръзновеніе нмоушта къ владыцѣ, не прѣзрита молниѣи моѣго, и не прѣдадита въ роуки иноплеменинѣи отъчѣственіа ваю, негоже наслѣдовакыиша и оутвердиѣта непоколѣкимо молитвами какъ; въ тѣлесѣи во прѣжде соушта болѣста за нѣ, нынѣ же и по сѣмрѣти живѣа не оставита мене грѣшнааго раба ваю.

¹ Л. скетителѣа.

² Л. светителю.

Краљ Милутин 121.

9. и въ Голоуѣѣ же градѣ и тоу въздвиге дворы царьскыи, и създа црѣковъ къ имѣ (скетааго) архієреѣа христова Николы, и црѣковъ къ имѣ скетааго моученика христова Георгіа, прѣдомоу оубо роукоположенію іаже скетааго господина ны кирь¹ Савы нѣлко къ мѣстѣ томъ отъ нѣкыиѣхъ крѣмень опустѣкышюу и обвореноу обьновивъ и оукраси, и самъ больше отъ основаниѣа въздвиге, и полаты многы дикыи постави.

¹ Л. скетителѣа.

Краљ Милутин 136.

10. краљ Стефанъ Оурошъ... рекъ: се въ старости дѣнии моихъ несмъ, на господи царюу вѣкомъ, даждь миѣ рабоу твоѣмоу по срьдцюу моѣмоу моужа скета и праведьна, иже наставитъ ме до конца страхъ твоѣи въспринѣмъ и дръжати въ срьдци моѣмъ оунылому іакоже даровавъ неѣ... господинюу скетомоу

моѣмоу прѣродителю прѣвоѣкнѣчаноу краљу Стефану плѣ-
тороднааго брата просѣкштѣника сръбскон земли кира¹
Гакоу; онъ во светѣлыми си молитвами и сеѣѣ и томоу нexo-
датан небеснои царство.

¹ Л. скетителя.

Краљ Милутин 152.

11. И тако оуко възведеоу бывшоу сеоу [Никодиму] прѣосве-
щеному на прѣстолю светааго господина нашего и оучителя
и прѣвопросѣкштѣла сръбскон земли прѣосекштѣнааго архѣ-
иископа кира Гаки...

Краљ Милутин 154.

12. прѣставашоу се прѣосекштѣному архѣиископоу Никодиму
въискании сътвори съ прѣвысокии краљ Стефанъ Оурошъ
третин, кого въ окрѣль таковааго чрънца и боговоизника
моужа достоинименита, могаушта прѣдръжати прѣстолю
светааго и богоноснааго отца нашего скетителя Гаки...

Краљ Стефан Дечански 175.

13. и тако възведеоше и [тј. Данила] на прѣстолю светааго архѣи-
иископа Гаки...

Краљ Стефан Дечански 176.

14. такоже господи послоуша мольбы господина моѣго, оугодь-
ника же твоѣго, светааго¹ Гаки, и молитвами того посла
ангела своѣго и проназе Стрѣза² князя въгарьскыи страны,
сикогда хвалѣшѣаго се на отъѣсткѣи раба твоѣго прѣвоѣкнѣ-
чанааго краля Стефана...

¹ Л. скетителя.

² К. а. Стрѣзоу.

Краљ Стефан Дечански 183.

15. въсто въ боуди, тако помоштию вожиною и застоупаѣнѣмъ¹
светааго господина ны прѣподобѣнааго отца Симеона и Гаки,
и молитвами кашими застоупаѣнѣмъ и оукрѣпаѣнѣмъ... силы
ты мошѣтныи и многыи повѣдихъ, и самого того зловѣк-
начельника цара [Михаила] оумрътвихъ...

¹ Л. молитвою и прѣдъстательствомъ.

Краљ Стефан Дечански 189.

16. сама же съ мои господинь... [Давило] истиньныи и бого-
оугодьныи ревнитель оучителю сконмоу Христоу и оугода-
никоу нго, прѣскѣтителю же и наставьникоу земань сръбьскыи,
прѣосквештеному архиепископу кирь Савѣ, выноу непрѣ-
станно мольбоу творѣ¹ къ оутверждение и крѣпость² се-
моу прѣвысокому³ кралю...

¹ Л. просѣ. ² Л. помощь. ³ Л. господиню.

Краљ Стефан Дечански 191.

17. сиа оубо кьса, ѿже прѣдахоу писанию семоу, чеда оубо кѣка
сего, мнози оубо отъ нухъ знаютъ събывшася се къ отъчѣ-
ствии и дръжакѣ господина краля сътворьшааго кьса сиа и
съ прѣвзыблѣннымъ сыномъ сконь младымъ кралямъ
помощиоу христовоу и молитвами господинь своихъ светааго
Симеона и (скетителя) Савы...

Краљ Стефан Дечански 197.

18. съ поуть нсть веды и наставлен доухомъ светымъ...
нмоужѣ оубо (достонно) послѣдоваше достонноименити
моужие начальници и хранители отъчѣствиа сего благочѣсти-
вааго краля, прѣвон начело прѣподобьныи и когноскныи
отъць Симеонъ Неманъ и доброплодна¹ и многокраснаа
отърасль сынъ нго кирь Сава, добрын образъ боголюбиа²
показавша чедомъ отъчѣствиа сконго, хотѣшнымъ по сихъ
жити.

¹ Л. многоплодна. ² Л. боголюбива.

Цар Стефан 216.

19. Благодѣтию же господа нашего Иисуса Христа и прѣчистын
богоматере и когоприньтныими молитвами скетинухъ сконухъ
господинь, прѣподобьнааго и блаженааго отъца нашего Симеона
и прѣосквештенааго кирь¹ Савы архирея Христова, тѣхъ
молитвами оутверждаемъ...

¹ Л. и скетителя.

Цар Стефан 220.

20. Съказании о житии прѣосквештенныхъ архиепископъ сръбь-
скыи и поморьскыи земань, прѣвааго оучителя нмъ и наставъ.

ника, архиреи¹ христога кирь² Гавы, и по нѣмъ нѣлиці прѣдрѣжаше прѣстолю нѣго...

¹ Л. архиреи. ² Л. скетитѣли.

Наслов 232.

21. Особѣ во писаннѣ сѣго книгы божьствыныи извѣстѣють житіе непорочно свѣтаго и прѣподобнаго оца нашего Симеона рекомаго Немане, такожде и сына нѣго архиреи христога кирь¹ Гавы, прѣваго архиреи сръвскаго. вѣса ко прѣдписанаи нѣлико житіа краицѣ сръвскыи землѣ вѣса съставляше (до) здѣ, и пакы (по снѣхъ) поноудихомъ се... да и нѣкоторые малыи повѣсти житіа проглаголати ѣже о прѣжде вывѣшнѣхъ скетитѣлѣхъ, нѣже благодѣтъ божьствынаи вѣзде на сѣ свѣтын и божьствыныи степенѣ свѣтаго господина ны кирь Гавы. томоу оуво нареченому прѣскѣтителю² и обыновителю отъчѣствію своѣмоу, землѣ сръвсцѣи, въ нѣи ко благословенію божинѣ³ прѣвыи архиреи нарече се.

¹ Л. архиреи. ² К. б. прѣвоскѣтителю.

³ Л. когось изволено.

Арх. Арсениѣ 234.

22. Въ та же вѣрѣмена соуштоу Гавѣ прѣоскѣщеному прѣвоу архиреи сръвсцѣи землѣ, по повелѣнію небеснаго оца прѣкшѣтоу божьствынаи прѣданиа законныи оуставы¹ ѣже оутврѣждена свѣтыи аполѣи и богоносныи оци, въ дѣни во сѣго прѣоскѣщеного праваи и съврѣшенаи кѣра оукази се въ отъчѣствіи нѣго; банію ко божьствынаго крѣщеніа окропи люди своѣ, нѣже нѣкогда въ мѣстѣ тѣмъ грѣховныи живоуше, снѣ обынови кѣроу и сѣтвори нѣхъ сыны скѣтоу, оставленіи грѣхомъ благоустанѣи, о сѣмъ во прѣоскѣщеніи слышавѣи и сѣ свѣтын прѣсѣнии, и извѣстѣно вѣнѣмъ, за таково дѣло² прѣвѣваніи нѣго и житіи, нѣлико божинѣ силою проповѣдантѣ покаяніи, чловѣкоуказѣи вѣводитѣ, моудрѣсти же оучитѣ, и о грѣдоушнѣхъ вѣспоминатѣ, и о снѣхъ слышавѣи сѣ блаженныи... вѣставѣи нѣде къ прѣоскѣщеному кирь Гавѣ, тогда нѣмоу соуштоу въ роуководѣнѣи нѣго³ архиреи на мѣсто

рекомо Жидьча. и пришьдышоу нѣмоу въ монастырь.. и
кышьдышоу нѣмоу, съ прѣкосвѣштенныи яко нмы обильноу бла-
годѣть доуха прѣсвѣтааго къ себѣ, прозорликии очима
своима яко съмотри нго, и тогда прозрѣ въсакыи нравы нго
и окычанѣ блaгы, и благооугодна мысль възиде на срьдцѣ
нѣмоу, яко да съ любовью принимать нго, и доброразоумьныими
глаголы пооучении своихъ наставити оузыкыи и прискрѣ-
пыи поутѣмъ шѣствовати къ житии кѣка сего, и по нѣмъ
неоуклонно възити къ кѣчаныи обитѣли и къ бесконьчаныи
жикоть, нгоже и самъ шѣстковаъ и въсхути царьство небесъ-
ное. и начеть нго въпрашати: отъ кыи страны еси? и кыи ради
кныи прииде здѣ? И съ блаженныи отвѣшта глаголи: наъма
слышахъ за добры дѣтѣли светости ти, яко принимаши въса-
кого приходѣштааго къ текѣ и въсѣмъ въсакъ доволъ⁴ бого-
разоумьныихъ пооучении (скетыхъ) твоихъ даши. того ради
и азъ придохъ къ светки ти молиткѣ⁵, яко надѣе се принѣ-
вити тобою. Сиа же слышавъ прѣкосвѣштенныи, и тако съ бла-
годарениемъ принѣти нго рекуи работати нѣмоу въ монастыри
съ кратнию, яже поклѣкають нѣмоу, хоте искоусна показати
нго къ въсакомъ дѣлѣ, и по томъ на большии санъ оуструити,
якоже и бысть. дѣиствиныи ко прѣсвѣтааго доуха на прѣ-
скѣтлыи свѣтъ кожьствынааго разоума къведе и, и яко отъ
медоточынааго источника пооучении и глаголь своихъ напои
доушевыи бразды срьдця нго, яко въ тѣхъ пооучати се
нѣмоу днь и ношть...

Сматрае подвигы и троуды неизглаголаныи благааго
оучителя сконго кирь Савы, и того рекуи дѣтѣли. и прѣ-
высть тоу съ великыи мльчаниемъ и кротостию жикы въ
домоу съпасокѣ...

Прѣкосвѣшеному же кирь Савѣ сиа сматраюшоу
нлико благодѣти нго и подвигы о сихъ весѣлаше се, и моле
се господаи глаголаше, яко оутвѣдити се крѣпчанѣ оумоу
нго; многыи же искоусы поклѣ да твореть нѣмоу, да видѣти
аште чѣто възрекнѣиетъ или възнегодоуиетъ. на многа бо
крѣмена нгда съходити се вратни на трапезоу къ крѣме обѣда
или вечерѣ, и сѣмоу блаженному тоу соуштоу съ ними, къ мѣ-
сто добрааго пива прѣдъставляахоу нѣмоу оцѣти или недобрѣ
оуправленѣноу пады, искоушаюште и, яко да бы чѣто възнегодо-

балъ. онъ же къса съ благодареніемъ принимааше, и того никомуже не възвѣсти, нъ паче желаше аште бы кога іады бридка или кроуциныа прѣдъставлена нмоу, іако да никомуже не насладитъ се гратанъ нго въкоушениемъ сладкыимъ до того, іако давидьскы рѣшти: іако трава нѣше сръдце мое, іако забыхъ сынѣсти хлѣвъ мой, и питіе мое съ плачемъ растварахъ. чоудеснои бо божинъ смотреніе и съкрышеніаа благодѣтъ нго къ семь іавлааше се, днь дне чанъ спѣлаше кожѣсткыимъ разоумомъ обогатити се и славою невѣсною оукрасити се, и съ господинъ мой прѣосвѣщенныи кирь⁶ Сава видѣвъ таковоу благодѣтъ кожню неисповѣдимоу събываюштоу се на нѣмъ и пріять нго къ келію свою, да прѣдъстоитъ нмоу и большемуу нравоу навикнеть подвижати се нмоу добрымъ подвигомъ. съ бо блаженны іако по истинѣ разоумныи оученикъ оучителя въсѣхъ Христа прѣвѣнъ изъ юности въноушникъ глаголы нго, въторонъ же и сямъ прѣосвѣщеннымъ оулоканъ, и того сладкыимъ пооучени⁷ іако докровоньныими и многоразличьныими цѣкты цвѣты и хоте іавити се по нѣмъ въторыи оучитель и наставникъ отъчѣствію нго, и тоу оубо живы къ келіи свѣтааго Сава, богооугодны и прѣдѣвныи подвигы свои показа, и въса творааше нлико видѣ оучителя си испръа лишѣ въсѣхъ троуднича се...

Прѣменемъ же нѣкоторымъ минуѣкышнимъ, прѣпрокаждаюштоу семоу блаженному свѣтителю къ келіи свѣтааго кирь Сава, въсхотѣ прѣосвѣщенныи, іако да дастъ нмоу прѣдръжати свѣтоую и кожѣсткыноюу црковъ, виде іако достоинъ нсть и къ такоуѣмъ дѣлаъ разоумно и смысльно послужити, и призвавъ нго къ себѣ, и тоу довроразоумьныими и сладкыими глаголы пооучникъ и, и обѣавикъ нмоу въсе оуставы црковьныи, како чѣто подобанъ творити, оуправланъ нго на прѣколышоую благодѣтъ, и хоте съкрышена показати къ въсемъ, нлико самъ вѣ навиклъ дарованиемъ любителя нго Христа, и възьмъ ключѣ црковьныи, и синъ отъ роуки своиа дастъ нмоу и съ ними съкрышеноу благословеніе глаголаи нмоу: иди, чѣдо, съ миромъ, наслаждаи се бесконьчнааго веселанъ о господи, теготоу съншоую отътреси отъ себе, и оубыстри оумъ свои на покаяніе, добрымъ

дѣла оукрашан се, и постомъ же въоружан се на противнааго врага, даже коньчина те не постигнеть, окраденоу ти соуштоу доушекынааго ти богатыства, оубои се сътворяшааго те владыкы въ вѣцѣхъ семь, да въ днь пришествія нго не постыдиши се, въсемештынаа же и крѣпкаяа дескица владычня да оутвердитъ те и оукрѣпитъ те въ колю разоума нго. И тако благословиъ нго прѣоскештеныи послаа іако да прѣдадеъ нмоу все потрѣбы црковныи. И таковоу же власть приеъмъ отъ прѣоскештенааго съ блаженныи и помощію божіею и молитвами светааго и тоу никакоже не ослабѣ отъ благааго исправленія своаго...

Нѣколико же крѣме прѣпроводи съ блаженныи прѣдрже црковы божьствыною, прѣоскештеныи же кирь Сава кьсегда съматрааше нго очима своима отъ катихоумени своаго, тако бо мѣсто неть, на нѣмъже стоааше, іако добрѣ съгледовати нмоу кьса творимаа въноутрь црквы божьствыныи, и сего блаженааго Арсенія зрѣаше добрѣ слоужьшта въ црквыи, іакоже подобно, ниже конго оустава коли оупраздныкъша (се) нь паче луче къ всемъ прѣспѣваюшта, и въ сласть зрѣаше снхъ. и виде іако крѣпчанъ подвижанъ се въ доброразоумнаа и оутоднаа воюу, сътвори нго кыти нклиціарѣхъ великыи и скворныи црквыи архіепископѣ, мѣсто рекомо Жидьча, сквершеноу власть давъ⁸ нмоу надъ соуштинни въ монастыри томъ, іако никомоуже ослоужати нлико повелѣна имъ, и божьствыною же црковною, іаже наричетъ се мати многыма црквыма, и тою повелѣ нешти се...

И тако начеть провъвѣствовати се жити⁹ нго [т]. Арсенија] іако любимоу кыти нмоу и отъ тогда соуштааго крааа и въсѣхъ великонмнѣтиныхъ боіарь нго нлико слышештихъ за многыи нго довродѣтѣли. и съ бо прѣоскештеныи кирь Сава зѣло начеть и любити, многыи чьсти творе нмоу...

Съ бо прѣоскештеныи архіепископъ кирь Сава, вєспактыныихъ житиѣ нмы въ тѣлєси, и слово истиньнои исправлян, благочыстіа истовыи проповѣдныи, мира и въсѣхъ іаже въ мирѣ отърекъ се, въсхотѣ походити мѣста светааи и видѣти благаа житія нлико господоу рабѣи работаюштинхъ, начеть же мыслити много оумомъ прѣвъсхѣде кого бы възмогъ

обрѣсти такова Достойменована¹⁰ моужа, негоже оставити къ мѣсто себе на свѣтъмъ и божьствѣмъ прѣстолѣ его мо-
гоушта быти пастыра и оучителя чедомъ отъчѣсткѣмъ его
земань срьбьсцѣмъ, самъ же къ прѣдълежѣштинъ поутѣ нѣмоу
шѣстковати и на поутѣхъ свѣдѣннѣхъ господьнинѣхъ кѣдѣ-
рати се кѣсѣгда и къ бесконьчѣннѣмъ вѣкѣмъ, нѣхъже желаніе и по-
лоучи. и на мнозѣмъ искавшомъ нѣмоу въ оумѣ своемъ тако-
ваго моужа, и не обрѣте иного развѣ сего блаженнаго, негоже
наоучилъ бѣ отъ оустъ своихъ кѣсакомъ изъкыченію¹¹ благоу.
и кнѣжѣ¹² іако хоушѣть тѣ быти истиньныи правитель по
воли небеснаго отца, христово евангеліе испълнѣнѣ, и люди
свершѣнныи господевѣ прикѣде, и призвавъ его къ себѣ и
объясави нѣмоу мысль свою глаголю: чѣдо мое кѣзлюбленое о
господи, прѣсвиіе, приклони оухо твоѣ и разумьно кѣноуши
глаголы мои, іако не соутѣ на вѣдѣ доуши твоѣи, аште бо
схраниши кѣ доушѣмъ твоимъ іако и присьно кѣсѣгда боудѣтъ
кѣ памети твоѣи, то искоушѣннѣ доукаваго не оукоуши се.
вѣси бо, кѣзлюбленіе доуши мои, іако отъ нѣлиже отъ рода
своего и отъ земанѣ отъчѣсткѣмъ твоимъ приидѣ къ намъ ко-
ланю божию, инокѣмъ ослабѣхѣмъ о тебе любовию вѣры
срьдѣчѣнныи оучѣште те кѣ кѣсако испраканнѣмъ благо, нже мило-
стію кѣсѣштедраго бога доврѣ навѣкѣмъ неси въ кѣсемъ мѣмъ
оугодѣнѣмъ іакѣмъ се господевѣ. да се нынѣ оуѣкѣждѣ, іако азъ
скоро имѣю ити въ таковыи поутѣ, іакоже показа ми господѣ,
и отъ сѣлѣ же не въроу кѣспѣть іако имѣти ми о семъ рас-
кашѣмъ мысль. тебе же оставлю мѣсто мене правителя быти
свѣтѣмъ вѣры и блжстителя и пастыра словеснаго стада
христиньнѣмъ оуцѣмъ, нѣлико чѣдѣ отъчѣсткѣмъ моимъ. И
се іако слыша блаженнѣмъ таковою кѣстѣ отъ прѣосвѣщеннаго,
великѣмъ трепѣть приѣти его, и мѣнѣмъ іако нѣкоторѣмъ искоу-
шѣннѣмъ несть, и прѣкѣмъ не оумѣмъ¹³ чѣто отъѣкѣшати нѣмоу.
и на мнозѣмъ часѣмъ мѣчавѣмъ и іако отъ сына кѣспренѣмъ се про-
глагола къ прѣосвѣщенному реку: господи мои скѣтѣмъ, чѣто
несть се, нже кѣждѣмъ глаголюмъ тобою и неоудѣмъ сѣмъ
мымъ глаголы оумѣмъ моимъ нѣхъже бо слышавѣмъ и се кѣ ве-
лицѣмъ недоумѣннѣмъ несть? Паки же прѣосвѣщеннѣмъ (глагола)
къ нѣмоу: отъложи кѣсѣ страхъ, чѣдо, и мене послоушан,
истина бо несть глаголюмъ мною. азъ бо идоу кѣ поутѣ, нже

възвѣстихъ ти; о тебѣ же проіавлено ми нѣтъ быти въ мѣсто мене правѣшта прѣстолю съ светын, нгоже дарова ми господь. Блаженъ же къ прѣосвѣщенному (рече): господи мои (светын), ослави ми¹⁴, іако азъ грѣшныи нсмь, и нѣсмь достоинъ такокаго исправленія. нъ оубо аште нѣтъ благоволеніи о семъ светости ти, да идоу съ токою въ поутъ, іакоже ты идиши, николиже бо (не) разлаучоу се отъ тебе, благаго моего (питателя и) оучителя. Прѣосвѣщенъ же къ нѣмоу: тебе достонна сиковому дѣлоу бога ми показа; да не прѣрѣкан, ниже прѣкословн доуха светааго благодѣти, нѣсть во ти достоинно противити се божню повелѣнію. И сѣмоу блаженному много отътежештоу¹⁵ се и на коньць виде се іако не можетъ ослоушати (се) повелѣнія прѣосвѣщеннааго, и глагола къ нѣмоу: боуди колѣ божія и светости ти. И по семъ прѣосвѣщенъ кирь Сава повелѣ събранымъ быти въскрь чедомъ нанко дръжавы нго къ славноу арьхїепископию Жидьчоу, отъ малыхъ даже и до великихъ, и томоу быкышоу, съ прѣосвѣщенъ глагола имъ: чедьца мои възлюбленна, да вѣсте іако азъ отъ васъ отъхождау възсѣдѣствовати неразкраштенному поуту (благааго) владыкы моего съпаса Христа, васъ же оставаю господевн и колѣ хотѣнія нго, и въ мѣсто мене оставаю камъ сего блаженнааго быти камъ оучителя и наставника могоушта нешти се о вьсемъ немощьми вашими¹⁶. И снѣ глаголы іако слышаше вьса чѣда отъчѣствіа нго, горько начеше плакати се великою жалостію задръзаште¹⁷ се и кыпнаахоу: о добрыи и благыи нашъ наставниче и питателю¹⁸ прѣосвѣщенъ арьхїерею¹⁹ кирь Сава, по чѣто тако разлаучаши се насъ, пастыроу добрыи богомъ дарованнааго ти стада, положивъи доушоу скою по насъ, истовыи²⁰ окразъ въскрь добродѣтелиемъ самъ собою²¹ показавъ намъ чедомъ твоимъ, доушепользынымъ бесѣдами и словесы доуховьнымъи неославно питае доуше съ вѣроу прихोдештен къ тебѣ, и вьсе наставае на поутъ жикотьныи. нъ оубо не остави насъ сирьныхъ, нже възлюбилъ еси. кѣто бо обрѣштеть се намъ въ мѣсто тебе таково іакоже ты? И нынѣ же многыи глаголы жалостьныи вѣштаахоу къ прѣосвѣщенному, имже бы възмогли оустакити отъ такокааго шѣствіа, въ то вѣрѣме соуштоу благочѣстивому краю Радославоу сы-

новыцуу иҥо, и томоу много молиштуу прѣосвѣщеннаго, іако да бы не разоучилъ се отъ нѣго. онъ же съѣме праведнон отъ юности сконне оуловленъ Богомъ, и того вѣсѣгда зре прѣдъ очима сконма, прѣвѣзъшыдын въскъхъ дрекыниихъ праведныи видѣниа... томоу бо хоте и того желанъ съ прѣосвѣщенныи и никакоже (не) вънѣтъ о земельныихъ сего прѣклѣстнааго житиа, нь паче мышлааше да бы скорѣи шыеткни сътворилъ, да не скръби на скръбъ прилагать чедомъ отъчѣствиа сконго въ мнѣжъ късьнѣини. и быкышюу иҥконѣмоу дѣневи нарочитоу, съ прѣосвѣщенныи слоужькоу сътворикъ съ въскми епископы, иҥрен же и дѣяконы іакоже по чиноу съборныи цркъве великыи архѣипископѣ, тоу соуштоу благовѣрномуу краю Радослакоу и късѣмоу събороу земанъ сръбьскыи, съ господинъ мои прѣподобныи отъцъ Ырсеини приведенъ высть на освѣштинѣи; и колѣю кожнию поставанъ высть архѣипископомъ роукою прѣосвѣщеннааго архѣиҥрей²² хрѣстова киръ Сака, и кѣса сътворише іаже по достоиннию о поставаннии иҥо, и по сиухъ възведеше и на скетыи и вожьствыи прѣстоля скѣтааго Сака, и въсѣи единогласно прославише и рекоуште: Ырсеиню прѣосвѣщенномуу архѣипископоу въсѣи сръбьскыи и номорьскыи земанъ многая лѣкта. И слоужьбѣ скетѣи съкряшенѣи выкыши, сего же кожниа дѣиства зрѣште народи, како господинъ ихъ остави прѣстоля скон и идѣтъ въ слѣдъ Хрѣста, и горько плакахоу се... На тѣ же дѣнь прѣосвѣщенныи²³ киръ Сака сътвори велико трыжѣтко и радость съ благочѣстивымъ²⁴ краємъ Радослакомъ и съ въскми съворомъ отъчѣствиа иҥо и дарованниа много раздасть въсѣчѣстивымъ епископомъ и иҥоуменомъ и въскми келѣможамъ благочѣстивааго²⁵ краля. и въ тѣ дѣнь въсако нѣтъство чловѣчѣскон соуштен тоу въсе къзвесели доуховно и тѣлесно. сего же прѣосвѣщеннааго Ырсеинѣи ипрѣстанъно оуѣкшѣтавааше въсе дѣни иҥлико прѣвѣсть тоу въ домоу съпасовѣ²⁶ въ мѣстѣ глаголемѣмъ Жидѣча, о вожьствыиныхъ практиѣхъ иҥлико законнааго прѣданиа и о полкѣхъ иҥо доушѣвѣнѣи, много о сиухъ въсѣвѣдѣтелѣствоуи прѣдъ господемъ и глаголи: брате и чѣдо възлюбленнон о господи, кѣнемли (оуко) самъ себѣ разоумно и въсѣмоу стадоу, нмоу же постави тѣ доухъ скетыи оучитѣлѣи и пастыра пасти цркъву кожнию, юже прѣтежа крѣ-

кию сконю чыстною. вѣси бо нѣлко азъ въ годинию мою подвижахъ се и колико тѣхъ имѣхъ за христовоу црковю. мнѣ же по снхъ соуджено нѣтъ течениѣ сѣконьчати, нѣже ми овѣшта владыка, не такымо мнѣ единому нѣ и къ кмѣ възлюбавшимъ просвѣщеніе нго. нынѣ же азъ не кмѣ, аште къ томуу и до коньчины моеи пакы оузрите мене въ пльти. тѣмъ же любовию сръдця въспоминаю ти о въсакомъ дѣлкѣ владыкѣ, іаже ти соуть на пользоу.

И по снхъ прѣосвященныи киръ Гава избравъ тоу нѣ-
 которыи властелии скон, и въса оуготовавъ іаже на потрѣбоу
 къ поуть нмоу, семоу благокѣрномуу краю Радославоу въ-
 сака доколя даровакышоу прѣосвященномуу, злато бесчисленно
 и нынѣ потрѣкы докольно; и съ господинъ мои прѣосвященныи
 киръ Гава христовою любовию горе въсѣгда, и тако въздеиго
 се отъ славыи арьхинископи, иде доухомъ светнымъ ко-
 димъ, миръ даровавъ благокѣрномуу краю и въсѣи земли
 дръжавы нго. и тако проваждаемъ къ кмѣ чеды отъчѣсткы
 сконго, нископы же и нгоумени съ многими жалостыиными
 слъзми, и прииде къ дръжавоу нго къ мѣсто рекомо Ста-
 рын Градѣ, томуу соуштоу въскрани мора; отъ тоудоу бо
 хоте вѣлѣсти къ дрѣва²⁷ и поути поучиноу морьскоую на
 желаніа пристаништа си, іаможе богоу правештоу и, и тоу прѣ-
 бысть мало дѣнин, до нѣлиже придоше нмоу дрѣва²⁸, и
 кидѣвъ іако въса (нмоу) оуготована соуть, и въставъ иде
 къ мороу, народомъ многымъ сѣриштоуштинмъ се около
 нго, жалеште горько разлоучениа владыка оучителя ихъ и
 наставника. и виде іако сѣтоужають нмоу, и вънезапоу
 ндро вѣлѣвъ къ дрѣво²⁹ покелѣ отъвести се (мало) къ поу-
 чиноу. съ владыкыи оучитель кѣры христовы подобе се госпо-
 деви сконмоу, томуу бо нѣкогда народи сѣтоужахоу, и сама
 вѣлѣвъ къ корабли покелѣ отъвести се, и сѣдѣ нзъ корабля
 оучаше и, іакоже о томъ нвѣнѣгелнеть извѣсткоунть, тако
 и съ прѣосвященныи етонъ къ кораблю³⁰ оучаше чѣда свои,
 миръ даи имъ, и тоу съкрышено благословеніе въсѣла благо-
 кѣрномуу краю Радославоу и прѣосвященномуу арьхинпи-
 скопоу Ірксению; и землю въсоу отъчѣсткы сконго благо-
 слови, молюбоу сътворивъ къ водителю сконмоу Христоу о
 оутврѣжденіи нѣи, и нынѣ же многыи вѣсѣды доуховныи и

поученнѣ въштавъ къ чедомъ своимъ, и тако жалостно
растаннѣ сътвори съ ними, начеть плочти поучиноу морь-
скоу господемъ окрмляемъ, и отъ толѣ такови троуди
нго и подвижи быше и скетинъ мѣсть овъхожденнѣ, такоже о
къскѣхъ⁸¹ оуказано нѣтъ въ книгахъ оsobъ писаныхъ богооугодъ-
наго житиѣ нго; мы же нѣлко възмогохомъ помостнѣ бо-
жиню о таковыхъ, нѣлко слышасте, отъ недостатка оума
нашего проглаголахомъ къ христолюбнѣ кашемоу, помънѣште
речено: по ннже въсакымн дарьми богъ хвалитъ се. бого-
оугоднаѣ же житиѣ сихъ господи моухъ скетинъ къто
по достоѣннѣ можетъ изглаголати?...

Слышасте бо⁸² благаго оучителя нашего и наставьника,
нже къ мимощдышенъ крѣме разлоучи се отъ насъ, нъ помети
нго докры и поученнѣ благаѣ въсѣгда въ насъ соутъ, како
не прѣстанъ въсе ны оучаше, въспомнѣнѣ намъ плоды доу-
шевнаго приобрѣтѣннѣ и о въчънѣмъ възданнѣ и грозъ-
нѣмъ испытаннѣ, иже въса ждоутъ насъ по малѣ. да оуже
не имамы нго съ собою, да выхомъ по въсе часы слышали
богоразумнаѣ нго поученнѣ... блаженѣ бо очи ваши, нѣлицѣ
видѣте толнко неизглаголанѣ нго съмѣреннѣ⁸³, и оуши
ваши, нмаже слышасте сладькаѣ и благаѣ нго поученнѣ. снѣ
же видѣвъше и слышавъше аште испънѣнѣ прѣданаѣ камъ и
съкрышѣнѣ заповѣди нго, и послѣдъствоуемъ оученнѣ нго,
прикѣтоу же и върѣ и любьви, то не далече боудемъ царь-
ствнѣ небеснаго и съ господемъ же въдворимъ се къ вѣс-
конъчънымъ вѣкы. того бо богопрнѣтнымы молитками въса
поспѣють се камъ⁸⁴ къ благо. и мнѣ бо съмѣреноу по
коли хотѣннѣ господнѣ възведемоу на скетинѣ и божьствыны
прѣстоля сего светаго господина монго, не лѣпо ми нѣтъ мль-
чати, не сконхъ бо глаголю, нъ нѣлко заповѣданаѣ намъ⁸⁵ нмъ.

Снѣ же глаголы господнѣ мон прѣоскештенынъ Яръ-
сеннѣ глагола къ христолюбьнымъ и богомысльнымъ че-
домъ паствыны сконн...

¹ Л. законныхъ оустанъ, ² Л. прѣднѣно, ³ Л. къ
сконн ⁴ К. б. въсакон довольство, Л. довольнѣ, ⁵ Л. ми-
лости, ⁶ Л. архипископъ, ⁷ Л. сладькымы глаголы
поученнѣ, ⁸ Л. даровавъ, ⁹ Л. имѣ, ¹⁰ К. б. достоѣно-

менита, Л. богонменита, ¹¹ К. б. обычаю, Л. разоумоу,
¹² Л. кѣды, ¹³ Л. не имы, ¹⁴ Л. остави ме, ¹⁵ К. б. отъ-
 рицаюштоу, ¹⁶ К. б. о кѣѣхъ немоштехъ вашихъ, ¹⁷ К. б. тръ-
 заюште, ¹⁸ Л. оучителю, ¹⁹ Л. архиннископе, ²⁰ К. а. истинь-
 нын, ²¹ Л. себе, ²² Л. архиннископа, ²³ Л. скетитель, ²⁴ Л. го-
 сподиномъ, ²⁵ Л. господина, ²⁶ Л. къ монастырѣ, ²⁷ К. а. ко-
 ракаѣ, К. б. корабль, ²⁸ К. а. корабли, К. б. корабль, ²⁹ К. б. ко-
 рабль, ³⁰ Л. изъ корабля, ³¹ Л. сѣмъ, ³² Л. ли, ³³ Л. съме-
 тренин, ³⁴ Л. намъ, ³⁵ Л. ми.

Арх. Арсеније 237—256.

23. И въ то крѣме соуштоу на прѣстолѣ скетааго кира Савы
 прѣосвященомоу архиннископоу Савѣ вѣторомоу.

Арх. Арсеније 263.

24. И по сихъ же прѣдръжештоу прѣстолъ скетааго кира Савы
 прѣосвященомоу архиннископоу Ниакѣоу.

Арх. Арсеније 269.

25. Богомъ дарованыи нмоу прѣстолъ скетааго Савы прѣдръжа
 [тј. Арсеније] тридѣсѣти лѣтъ.

Арх. Арсеније 272.

26. [Сава II] принѣтъ прѣстолъ богомъ въздвиженни скетааго го-
 сподина нашего и оучителя кира Савы.

Арх. Сава II 274.

27. И по измѣненни нго [тј. Данила I] вѣсть къзисканин велич-
 нѣѣже оврѣсти достонна и богооугодна конго моужа въ
 чрънъѣецѣмъ правилѣ могоушта въспринѣти съ вѣше даро-
 ваноу власть прѣстола скетительска по правообразынкѣ ¹ части
 вожьствьнааго и законънааго прѣданиа скетынии апостолы и
 богоносныи отъци, и по сихъ нововалъныимъ и блаже-
 ныимъ оучителемъ нашимъ и наставникомъ кира Сакою...
 Јаниѣије] възведевъ вѣсть на скеты и вожьствьныи прѣ-
 столъ скетааго Савы...

Житѣ же прѣдръже прѣстолъ скетааго Савы чѣтыри лѣта.

¹ Л. правообразынкѣ.

Јаниѣије 287—288, 290.

28. [Јевстатије I] тыштааше се собою вѣса испакнути, іакоже слыша за многыя трудоу и вѣса благодѣства нѣлко тво-риль вѣ господинь нашъ прѣосвященныи кирь¹ Сава... И въ тожде вѣрѣме соуштоу благовѣрномуу кралю Стефану Оурошу... хоте обрѣсти когонзбрана моужа иѣконго вѣсечствыныхъ чръныцъ, нѣмоуже пороучити прѣстолю божьствы-нынъ светааго архѣиереа христоа² Савы... И възведъше и [тј. Јевстатија] на прѣстолю светааго кирь Савы прославише велегласно...

Боже нашъ... съ же скетын и божьствынынъ степенъ ке-ликааго ти архѣиереа кирь Савы, дарованыи ми тобою, въ нѣликоже вѣрѣме съподобиле ме быти правештааго и, въ томъ съхрани ме...

¹ Л. светитель, ² Л. светааго архѣиерископа.

Арх. Јевстатије I 302, 308, 310.

29. [Јаков] въ нѣлко (лѣтъ) прѣдръжа волню божиню господемъ въздвиженныи прѣстолю светааго кирь Савы, неославно вѣ подвижан се къ вѣсакому дѣлоу благоу... Въ сицевѣмъ бо исправленнии пожике прѣдръже прѣстолю светааго Савы лѣтъ шесть...

Арх. Јаков 320, 321.

30. [Јевстатије II] въ сихъ поучан се, въ нѣликоже вѣрѣме¹ прѣдръжа скетын и божьствынынъ прѣстолю великааго архѣиереа кирь Савы, жить въ добрѣмъ исправленнии лѣтъ осмь на десете...

¹ Л. лѣтъ.

Арх. Јевстатије II 323.

31. Благыи мон питатель... вѣсѣдъ на конѣ съ богомъ дарова-ныими нѣмоу чеды, и прииде къ монастырь скетыныхъ четырь десеть моученикъ на вѣрѣгоу мора, иже зокомъ нсть Ксиропо-тамы, нгоже отъ основанниа оукрисиль и оутврьдиць когоносъ-ныи (отыць) кирь Сака поданинемъ злата нго многа... [Данило II] оставль старѣишиньство славынааго монастыра Хиландара, вѣставъ иде въ келню светааго Савы въ мѣстѣ

глаголемъ Карен, тоу ко благои и безмалъвномъ оуединении
нсть хотештинъ жити въ келии тои по оуставленому пра-
вилоу богоноснаго отца киръ Савы, такоже самъ творилъ
въ тоу иночествое, како съвръшати мольбы и обыштина
стоаниа, метаниа же и псалмы и прочаа сладкаа трудоу
съисканиа.

Отъ того же вѣкмени въ овѣшталь благочестивыи краля
Оурошь дати семоу прѣосвѣщеному [Данилу II] прѣстолю
светаго Савы, неже послѣди и полоучи по божию благо-
воленію.

Оувѣждениемъ того христолюбиваго краля [Уроша] и благо-
воленіемъ всаго събора Светынъ Горы и събора земле сръбь-
скыиъ вса сътворише законъно, и възведеше и [тј. Данила II]
на прѣстолю светаго киръ Савы.

Много бо множае окрештоу добродѣтели сего прѣосвѣще-
наго, въ неликоже лѣтъ прѣдръжа прѣстолю светаго Савы...
Семоу же прѣосвѣщеному киръ Данилау благоволеніемъ бо-
жиниъ правештоу прѣстолю светаго Савы.

Мѣсто ко рекомъ Лизница, идѣже нсть икономіа области
црьковныи, въ томъ бо прѣосвѣщенныи архиепископъ Ни-
кодимъ създа црьковъ къ име архирейа христоа Савы,
вывша прѣваго архиепископа сръбскаго.

Съ же господиъ мон прѣосвѣщенныи архиепископъ киръ Да-
нииль... поживе въ скетительствѣ на прѣстолю светаго Савы
четыри на десете лѣтъ и три мѣсеце.

Арх. Данило II 353--377.

32. По прѣставленіи господина архиепископа киръ Данила
господиъ краля Стефанъ постаки сконго логотета на прѣ-
столю светаго Савы, и прѣвѣсть въ архирействѣ¹ осмь
лѣтъ.

[Патријарх Јанићије] поживе въ скетительствѣ на прѣстолю
светаго Савы лѣтъ шесть на десете и осмь мѣсець.

¹ Л. архиепископии.

Патријарх Јанићије 378, 379.

33. И по прѣставленіи патријарха киръ Иоаникиа Стефанъ
царь събра съборъ сръбскыи и гръчскыи въ градѣ Екроу,

и постави Саваоу патриархомъ на прѣстола скетааго Савы... [Стефан Душан] вѣнча се на царство, и по семь оставлѣнъ неже отъ прародителя и скетааго Савы прѣданон нмоу архиепископство отъ патриарха цариградскааго, поставлѣнъ свѣт посланнѣмъ¹ патриарха Иоанникиа.

Царство же нго [тј. Уроша] принѣть ндиноу чести князь Лазарь, другоу же чести Вълкашинъ, иже на краинѣцко дръзнувъ, ничесоже не вѣрѣ о проклѣтн скетааго Савы.

Бъ то же вѣрѣ прѣстави се Сава патриархъ прѣвѣншини на прѣстола скетааго Савы два десѣти лѣтъ и мѣсець пѣтъ.

¹ К. 6. насилнѣмъ.

Патријарх Сава 380, 381, 383

34. Скетын... съворъ... сего [Јефрема] оскештають и хиротонисають и цркви патриархию вѣручають... и посаждють на прѣстола скетааго Савы.

Патријарх Јефрем, 386.

Константин: Живот Стефана Лазаревића.

• аі • Јельма же сини и Симеона и Саваоу вѣлкихъ породнше, великон и чѣстное слышаннѣ и съповѣданнѣ, иже въсе чловѣческо нестѣтко прѣвѣзъшъ дѣлнхъ имже прѣвѣрѣше и имже подвизаше се, зѣвѣ въсако изомлѣннѣ о возѣ нестѣтка моужен и добанѣства, ихъ же испрѣва вѣнчаше сами ти подвизи многими похвалами достослышанными. Не во села и дома изоставаша, мало потрѣбнаа, на начело толико коннѣство кождениа же и съкровишта и прѣстола висотоу и инанлика величѣства власти, на рамѣхъ крысть възъмѣше, радѣюште се водештомоу сиухъ на пѣкѣ дроугѣ царствннѣ зѣвѣшнѣаго лоучшѣн. Иже и множество чедъ сконхъ богоу приведоше. На сиухъ добродѣтѣкан нечисти нестѣ аште и пѣсѣкъ морьскыи.

• ві • Достонѣ же юже прѣдѣреченымъ виновнааго корѣнъ възыскати, да отъ тоудѣ навѣкъ кѣто и отъ коудѣ и конхъ корѣни вѣтѣ и како процвѣтѣши въ наше роды владѣчѣствова и кѣто прѣдѣреченыхъ по равѣноапостолнѣмъ Савѣ исправитель и просвѣтитѣль и тѣзонменитон и тѣзонимѣннѣмъ тѣзонимѣннѣмъ.

. еі. Скетын же Симеонъ роди съ соупружъницею три сыны. Стефана прѣковѣчанааго краля и Бѣкана великааго кнеза и Растька, послѣди же нареченааго Сакоу, прѣвааго архипи-скопа срьбьскааго. Съ же брата своаго Стефана вѣнча на кралевѣтко.

. зі. Бѣканъ кторын сынъ светааго Симеона, братъ же скетоу Саѣ, великын кнезь, роди сына жоупана Димитра.

Гласник СУДруштва XLII, 255, 257.

Пајсије: Житије цара Уроша.

[Стефан Немања] роди съ сѣпрѣжницкю своєю Янною ѿ сина: Бѣкана великааго кнеза, и Стефана и Растка...

[Стефан Немања] вѣтаклаѣтъ сина своаго на прѣстолаѣ кра-левѣтка Стефана; а Бѣканъ быѣтъ кнезь великы а Растко бегаѣтъ къ Скетоу Горю, и тамо прѣмь аггелски скети образъ, и призываѣтъ и родителѣа своаго и обнаклаѣють Хи-ландарь. И скеты Сава поставлаѣтъ се архіепископомъ къ Кон-стантинѣ граду роукою патріарха Манѣила, царетвѣующю то-гда благочестивоу царю Комнинѣ. И пришьдъ къ срьбьскю землю и създа манастирь Житчю съ вратомъ своимъ Стефаномъ, къ имѣ кѣзнесиѣ Христа Бога, еже отъ Масличнѣ Горы, и тоу вѣнча его вѣнцемъ кралевѣтка, и нарече се Стефанъ прѣковѣчани краль. И тоу раздели митрополитѣ, и на-рече епископе, комоу гдѣ и чин и оустав, и оурежденіе кралевѣтка по чинѣ и степенѣ иакоже подокно нѣтъ.

...Прѣднелаѣъ послѣдова скетоу Саве и быѣтъ третѣ ар-хипископъ.

Радославъ же прѣемникъ быѣаѣтъ по очеке сѣмрти и вѣнчаѣтъ его скеты Сава архіепископъ къ Житчи еше при животѣ вѣца своаго прѣковѣчана Стефана краля. И тогда прѣмь іночьскы образъ и нареченъ быѣтъ на очино имѣ Симонъ монахъ, и тремъ часомъ минуѣвшимъ, тѣло безъдѣшно видимо бѣ. Дивнъ когъ къ скетыхъ своимъ! И пришьдъ скеты Сава и по-моли се иакоже обичан имѣше, и въ тѣ часъ ожѣ дѣхомъ и постризаѣтъ его, и паки въ малѣ оупе, иакоже и ва жѣтїю его пишеть.

Роди скеты Нѣмана Стефана, прѣвѣнчана краля и Бѣлкана великаго, и Рашка, еже есть скеты Гага.

Лѣ. Стоянович, Стари срп. родосл. и лет. 21—40 passim.

И въ гредѣща лѣта зрѣтѣ егда бысть объявленіе светомоу [Урошу], и тогда рати бысть великон на боудимскои странѣ, глаголю же Инок, и то лѣто съжизають моци прѣкрасныи и чудотворніе светаго Гага сръбскаго, некимъ бегомъ, на оученіемъ діаволскимъ, иже скончи добра ненавидѣи и приходитъ къ сердарѣ Синанъ паши, арьбанасинъ соуши тоу пришь къ зимовати въ Бѣлградѣ и коу наноситъ и обѣгаетъ и глаголетъ: кѣроуютъ тоурици светомоу Гагѣ, и крѣтетъ се; и посилаетъ сердаръ оулаке, и приходѣтъ къ монастырь Милѣшевоу кнѣзю, никомоу ѿ семь кѣдоушѣи и поимѣтъ ракоу светѣю съ моцми ѿноситъ въ Бѣлградъ чудотворикіе и и прѣкрасныи моци и съжеже ихъ шѣ мнѣ грѣшномъ на полю врачарекоу, мѣсеца априла кѣ днь на светѣа Симеона срьодника господня и свѣщенномѣченика. Тогда знамѣнію некоему бывшоу боури вѣтрѣномъ, и градно каміне, іако дивити се многомъ, и егда оугонѣзюти въ свое доми.

Гласник СУДруства ХХІІ, 231.

Неколико речи о овом издању

Разноврсна грађа о св. Сави, која је већ одавно позната из издатих повеља, записа и натписа, житија (Данило, Константин, Пајсије) родослова, летописа и хронографа¹, изнета је сада, по упутствима пок. проф. Ст. Станојевића, први пут заједно и у извесном реду. Скупити ту грађу и средити је није, наравно, било много тешко. Мало је приметније било спремити сву ту грађу за поновно издање. Зна се како је она различито објављивана. Никад онако како је стварно записана, са свима особинама наше старе, уосталом слабо устаљене графике. Од Миклошића (*Monumenta serbica*) и Даничића (Архиеп. Данило), који су изворни текст просто нормализовали, па до А. Соловјева (Хиландарска повеља Првовенчаног), који још чува т.зв. титле, издавана је грађа махом неким средњим начином. То је пре свега грађа — најобичнија у исто време — коју је објавио Љ. Стојановић. Према томе најобичнијем начину удешен је и правопис остале издате грађе у којој се боље чувао изворни правопис. То се и могло лако извести, али је ипак свуда остављена непромењена грађа са нормализованим правописом, јер за ово издање рукописи углавном нису упоређивани. Текстови, издати грађанском ћирилицом, окренути су сада на изворну — црквену. При развезивању скраћеница извршено је фонетичко уједначење, тј. у тексту рускословенском на пр. *скѣтомъ* исправљено је у *сѣѣтомъ*, и обрнуто: у српском тексту место *дѣнь* стављено је *дѣнь*, *цѣрквы* — *цѣрквы*, тако и *благодѣтъ* — *благодѣтъ*. Таква језичка редакција, коју су различити издавачи преудешавали, данас је већ а priori немогућна. Зато је такве омашке било лако исправити.

¹ Према потоњој одлуци Академије изостављена је из овога издања сва грађа из родослова, летописа, (јер за њу постоје индекси) и хронографа (јер је „одељак о св. Сави састављен углавном по Теодосију“).

Шта да се, међутим, рече уопште о тачности издавања наших споменика из којих је црпена грађа о св. Сави? За ово издање упоређен је само мали део, и то материјал који се налази у прашком Народном музеју и записи у књигама хиландарске библиотеке. На основу тога поређења излази да нема ништа што је досада објављено и што је употребљено у овом издању, а да није без замерке. И не само у графици. Ако се упореди садашње издање са досадашњима, видеће се да је местимично био испуштан без разлога и текст, било поједине речи или целе реченице. Сем тих делимичних поправака, за овакву збирку извора преписан је први пут потребни одломак из Врхобрезничког хронографа. У томе хронографу забележена је изузетно и година смрти св. Саве — 6744 [1236]. Пошто је упоређен са изворним рукописом и врхобрезнички родослов и летопис, то је имао да буде стављен на прво место и текст врхобрезничког хронографа. Тиме би се добила згодна целина тога занимљивог зборника. Остали хронографи, давно издати житомишљинки и Вукомановићев, незнатно се разликују од врхобрезничког. Друга два неиздата хронографа, Шафариков I и II, који су такође били спремљени за издање, имају неке делове којих нема у врхобрезничком.

Скраћенице значе:

Исп. — Испоређено и исправљено по рукопису.

M. S. — Miklosich, Monumenta serbica. Viennae 1858.

П. и К. — Petit et Korablev, Actes de Chilandar. (Deuxième partie. Actes slaves). Петроград 1915.

Гласник СУД. — Гласник Српског научног друштва.

Соловјев, Од. сп. — Соловјев, Одабрани споменици српског права. Београд 1926.

Друге, споредније скраћенице објашњене су у самим издањима употребљене грађе.

Штампарске грешке:

Место и изашло је и или обратно, а место к — в: у По вељама бр. 1, ред к₁ше, 2, немь, 25, оугодьники, 26, ли, 46, приношеи, 49, ми, 50, начелства. У Записима: 4, право_крноу 6 посл. ред карениска. Најзад 67, а а не: а, 22, восточными а не: ко...